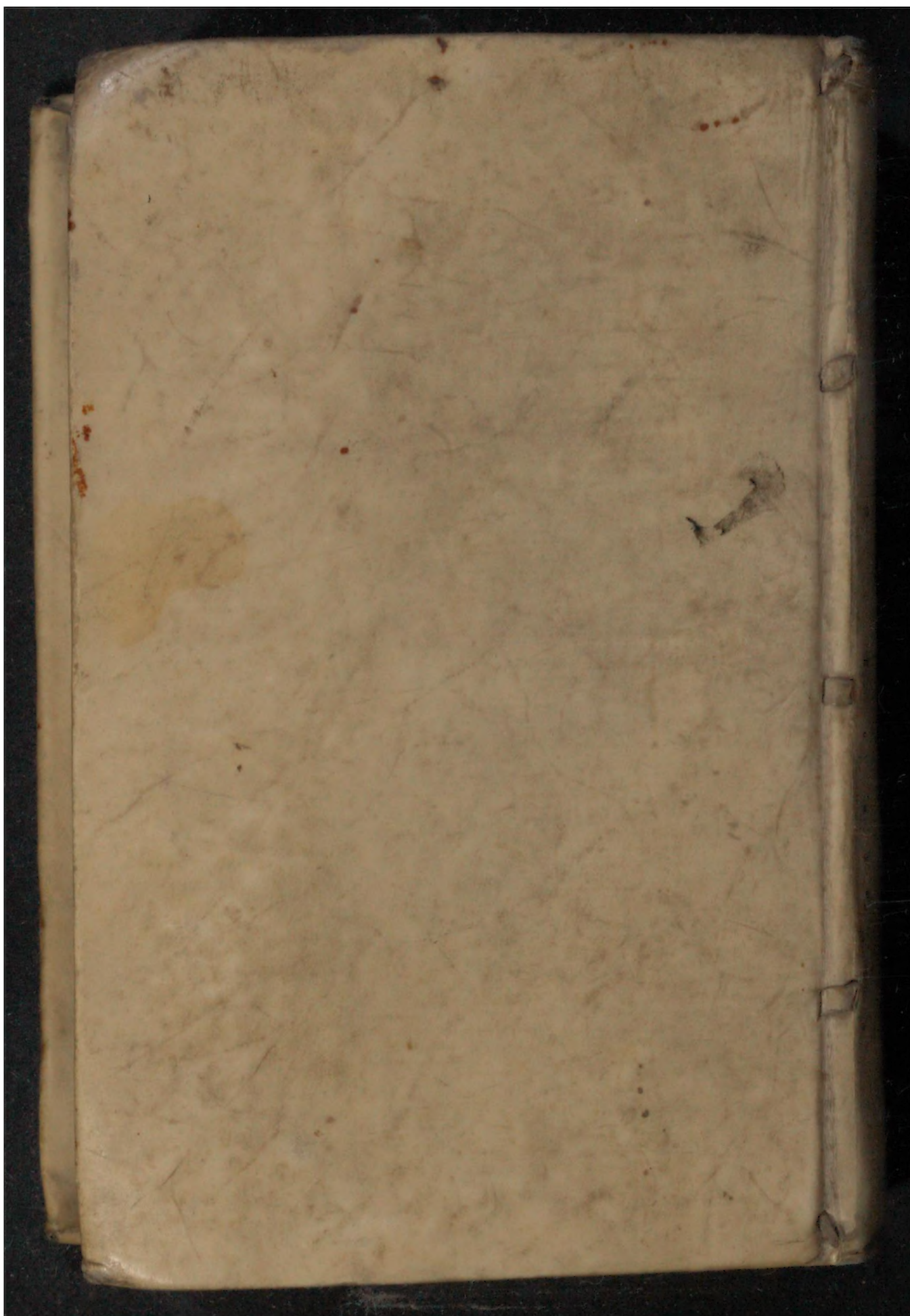

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
454 K 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
454 K 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
454 K 8

Early European Books, Copyright © 2011 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Den Haag.
454 K 8

454

K-8.

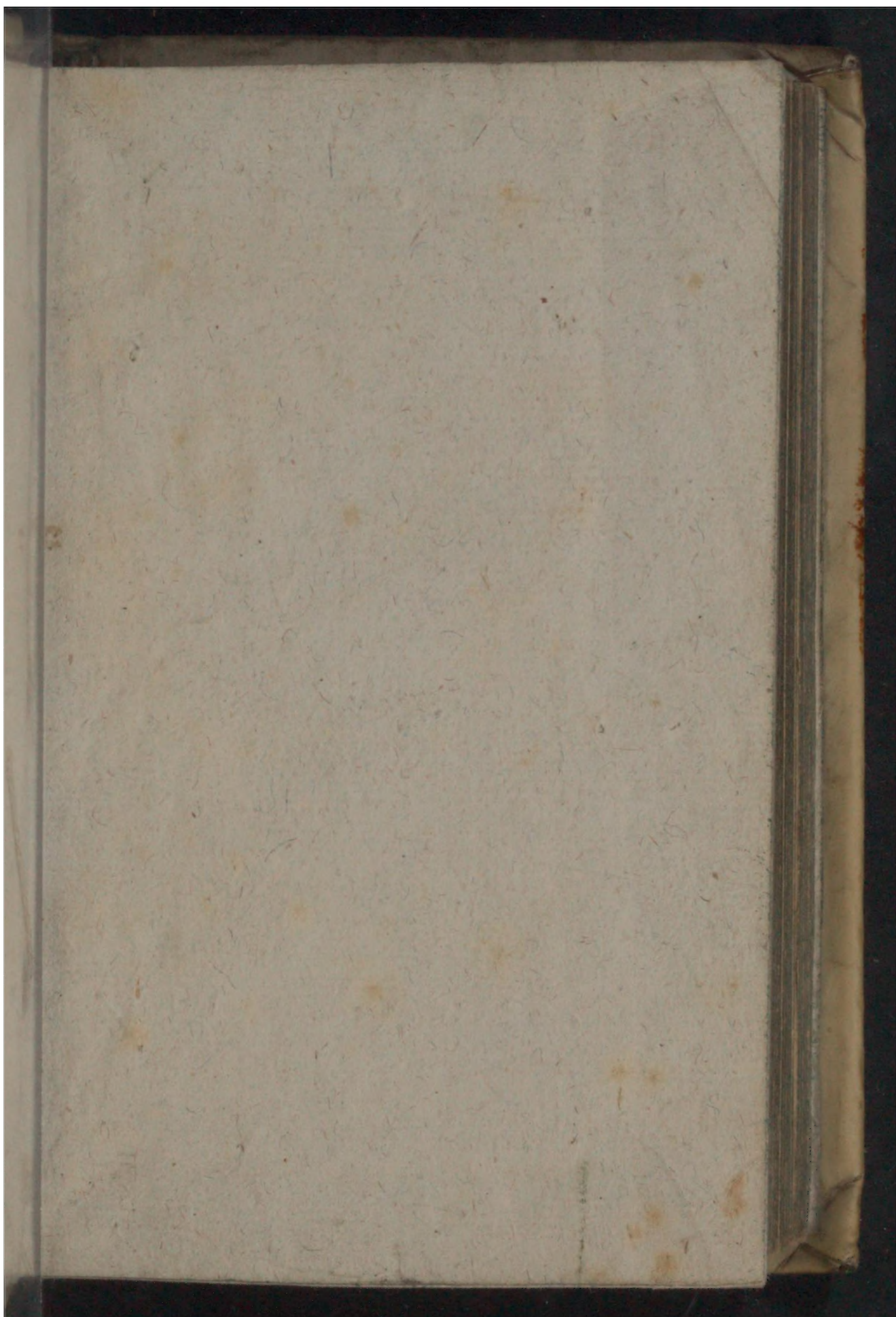
Ww

~~13264~~

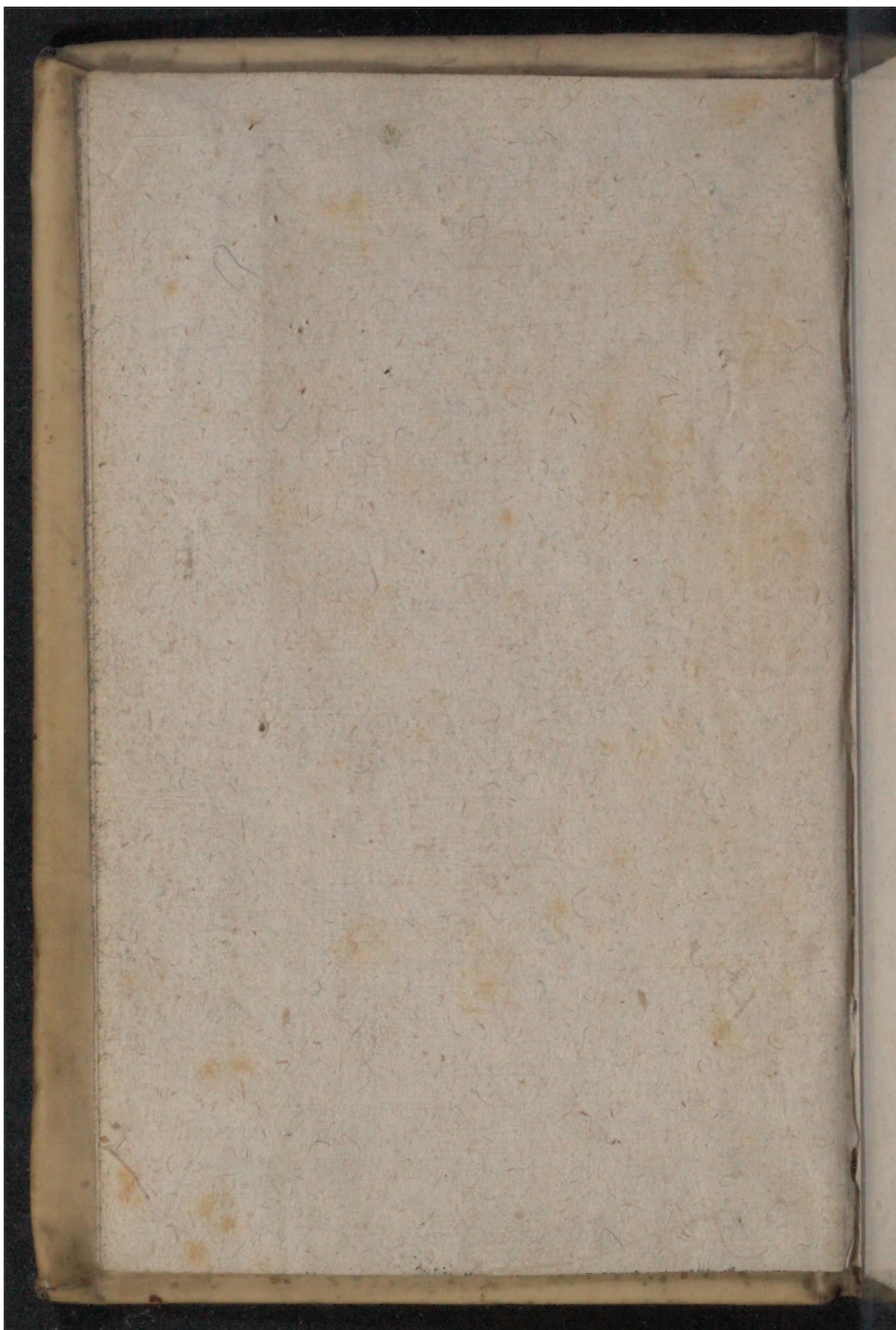
1888 / 11
2012.

Elisabeth B.

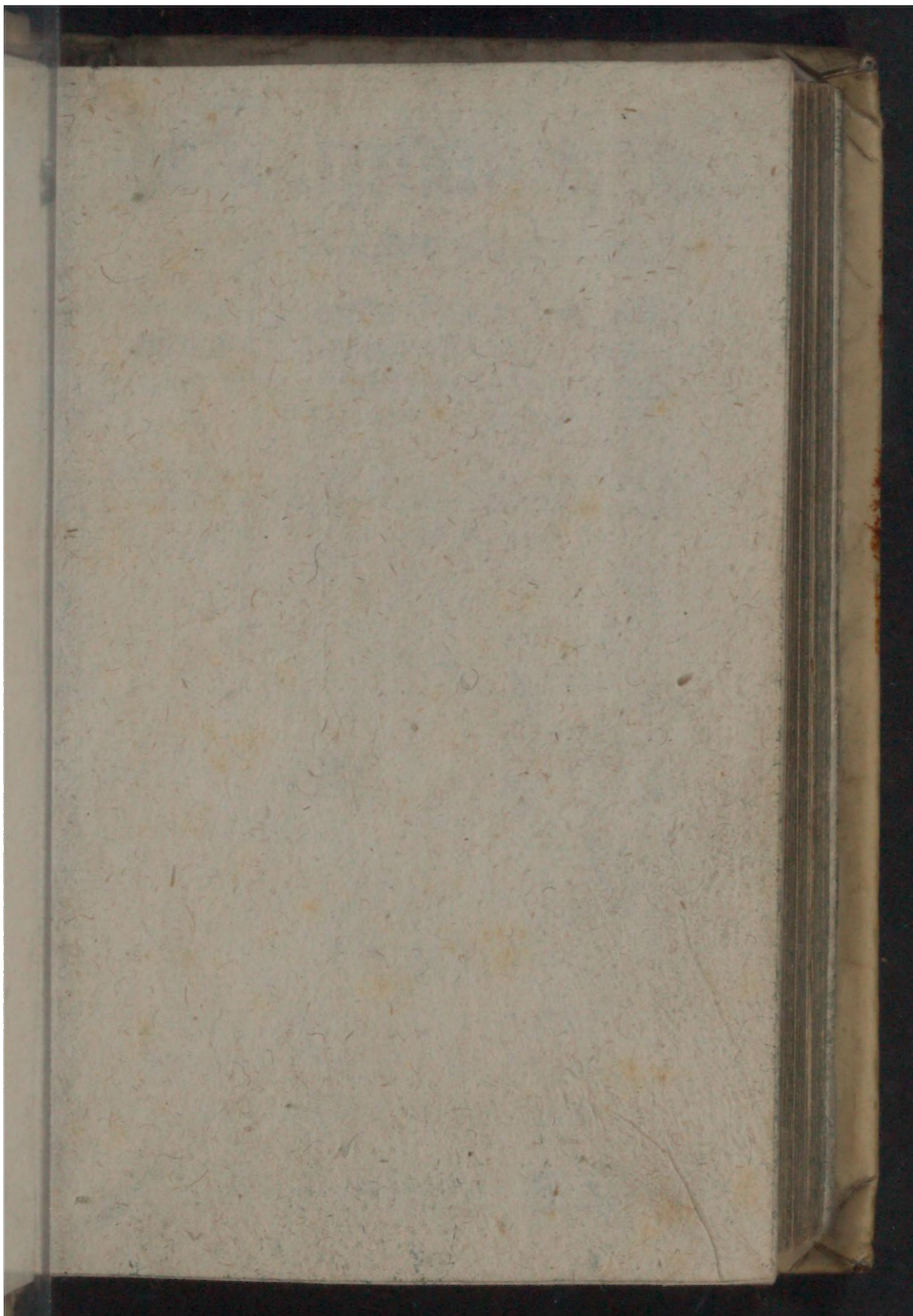

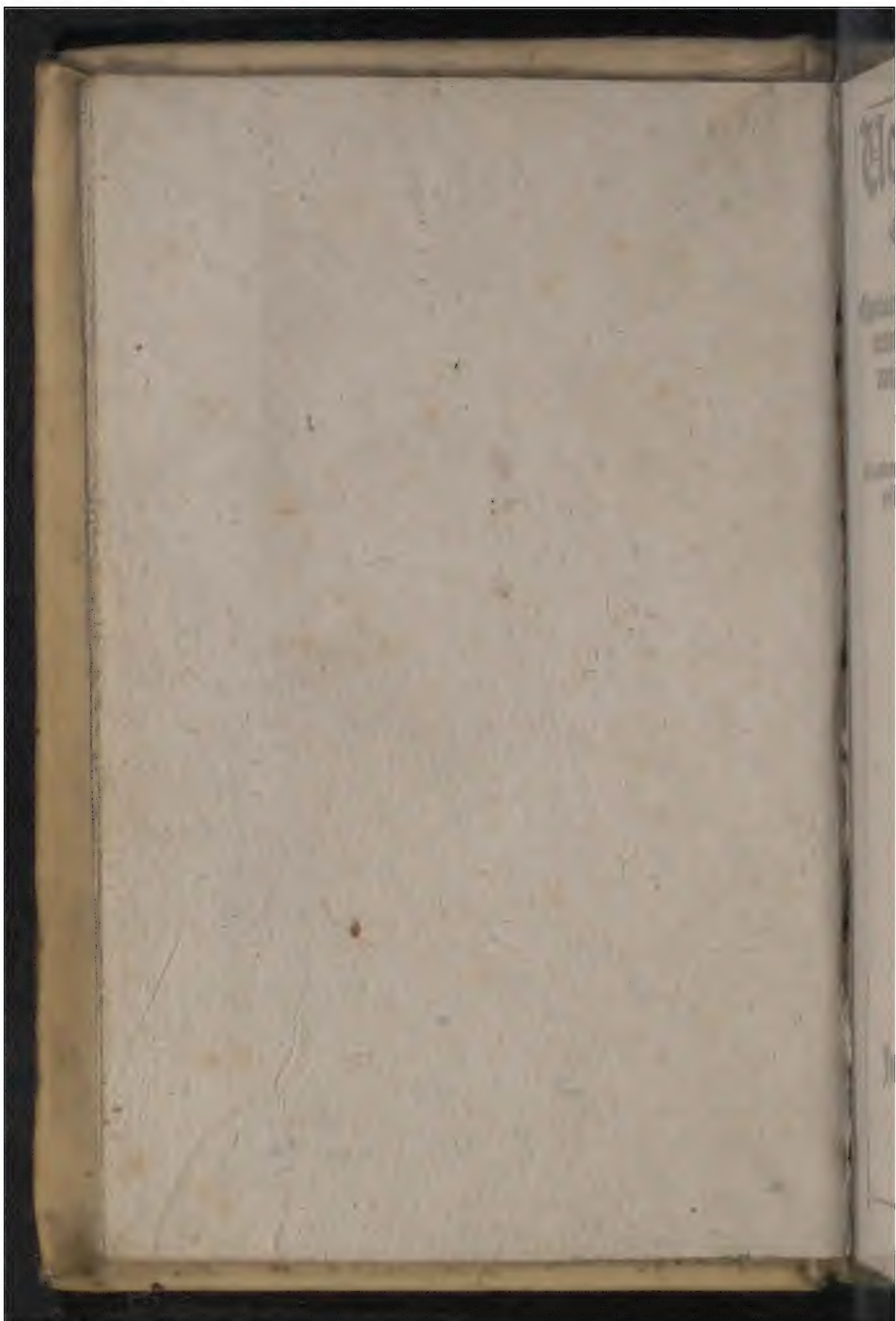

Hooftghanck der
Scheestelijcker Personen.

Schemaeckat int Latijn / door den H. Bouaen-
tiam / Cardinael der H. A. K. Bisschop
van Alben / eertijts Generael Minister
der Kinderbroedren.

De ontfanger uit den Latijn overgheset, door den E. W. B. Cornelis Thielmans, Guatdtaen bande Kinderbysen, deren kinnen t'Stertoghdenholch.

ESHERTOGENBOSCH;
Inde Kerckstrate / inden Gijbel /
by myn Jan van Turnhout.

ANNO 1604.

Met Gratie ende Privilegie.

D E N
Alder vveerdichsten

Vader in Gode, Heer Ghijs-
brecht Masius, Bisschop van
t'Shertoghen-Bosch. S.

Als men den
gemeynen hã
del, en vvãdel
der mensche
aensiet (Alder
vveerdichste
Vader in Gode) dã siet men dat-
ter niet en is inde vverelt eenich
volck, vergaderinge, gemeeynte,
state noch mensche so heylich,
noch so gheschiectelijc, of men
vinter inne om te verbeteren,
ende ooc om te suyueren. Wãt
sprekende de vvaerheyt, vvy en

* ij. be-

Sent·brief.

beuinden niemāt so volcome-
lijck als hy vvel mochte, en ooc
als hy vvel behoorde. Hoe sal ic
doruen hoochstellen ende ver-
heffen, voor geheel heylich den
alderheylichsten mensche des
Iob. 15. 4. vverelts, aenghesien S. Iob
niemant supuer en kent die ghe-
boren en is van een vrouwe.

Godt beuant om te straffen in-
den Engelen, daerom sprac hy:
Iob. 4. 17. In zyn Enghelen heeft hy boos-
hept gheuonden.

En soudmen dā niet vinden jēt
te berispen inden menschen?
Die ghene die hoorde segghen
den heylighen Coninc Dauid:
Psal. 50. Siet Heere ick ben in boosheden
ontfanghen/ende in sonden heeft
my mijn moeder ghechregghen/
soude die dan hem vvl dornen

ver-

Sent brief.

verstouten te segghen datter in
de vverelt geen sonde of schult
en is? Sprekende God tot Noe,
dat alle vleesch hadde; **ihne** wech Gen. 6. 13.
gheschendet opter aerden.

Wie vvil dā beschermen dat in
hem geen sonde en regneert?

Den Psalmist David die riep :

Ick heb in mijnē wtganc gespro- Psal. 113.
ken/alle mensch is leugenachtich

Hoe sal een mensch hem dā ot-
schuldige, daer de scrifture seyt,

datter nē is in; ihne mōt waerh; Psal. 5.

Adam heeft gesondicht in te e- Gen. 3. 7.
ten vanden verboden Boome.

Cayn heeft ooc misdaen in sij- Gen. 4. 8.

nen Broeder te dooden. David 1. Reg. 11. 4.

in ouerspēl te bedriuen. Iona- 1. Reg. 14.
thas inde honichraet te eten. 27.

Abfalon in te tvvisten tegensij- 2. Reg. 15.

nen Vader. Ende Salomon in 3. Reg. 11. 34.

* iij. t'ghe-

Sent-brief.

t'ghebruycken der afgoderijen,
en soude nu jemant hem vvel
laten dūcken, niet te sondigen,
daer alfulke heerlijcke mannen
so onbeschreemt in soudē ge
vallen sijn? S. Paulus seyt :

2. Cor. 10. c. Die meynit dat hy staet / siet wel
toe dat hy niet en valle / maer dat
een jeder dencke in hem seluen,
dat hy in boos-heden gevallen
is, oft seer haest daer in vallen
mach.

Laet een jegelijc seggen t'ghene
hy vvil, en duncken dat hem be
lieft, dat in dien vvy de vvaerhz
vvillen belijden, so moeten vvy
seggen t'ghene vvy van binnen
gevoelen, datter in ons veel om
te beteren, genoeg om te ver
laten, meer om te veranderen,
en onnoemelijck om af te ker
uen.

Sent brief.

scharpelyc te doorkennen. Wāt
in dien het nootelyc is, dry ofte
vier reysen in een ure de kerste
te reynighen, so en vvaert oock
niet vele, datmen ten minsten
eens tervveken suyuerden onse
sielē, en so aerbeyden voortf-
tegaen in deuchden.

De Keyfers vā Roomen had-
den voor eenen Keyserlijcken
Tijtel ALTIJTS VERMEERDER DES
RIJCKX. Dvvelc ontv vijffelijc ee-
nen Christen mensch betaemt,
in vviens leuen so seer vā node
is alijts voorts te gaen, datter
gheen ruste, oft stillestaen en is.
Gelijck dat seer heerlijc leert S.
Augustijn schrijuende op de
Psalmen van Daud. :

Hce

Sent/brief.

Super psal.
119. &c.

Uoe seer dat wy in denckden
voortgegaen zijn/niemant noch-
rans en segghe / het is wy ghe-
noech / ick ben rechtvaerdich en
goet. Die dat segt die blijft on-
wegghen / die en can n: toecomen.
Daer hy seide : Ick hebs ghe-
noech / daer is hy bliuen steeken.
Iae dat noch arger is, ophouden
en stille staen, op den vvech des
Christen leuens, is voor seker
achtervvaerts gaen. Gelijck die
met een schuyte op een stroo-
mende vvater is, en tegenstroo
moet op varen, hy is seker van
selfs achtervvaerts gedreuen te
vvorden metten vloet des vva-
ters, ist dat hy niet euen gestade
lijc en aerbeyt om voorvvaerts
op te varen. Dit is dat die ho-
nichvloedige leeraer S. Bernart:
vvel seyt

Epist. 253.

vvel seyt: **N**iet aen nemen oft
winnen / is af gaen en verliesen/
niet voortgaen / is depnsen / ende
te rugghe varen.

Dese en andere dingen by my
seluen ouerdenckende en sien-
de (Aldervv. H.) dat een jegelijc
gevveken is vā sijn ijerste instel-
linge, of om claerder te spreken
met die H. Schriftuere **dat alle**
bleesch heeft; sijnē werch geschent / Gen. 4.
ō te bequamer alle menschen
behulpelijcker te vvesen, heuet
my goet ghedocht, bouen den
cleynen dienst die vvy tot sulcx
mette leuende stemme daghe-
lijcx sijn doende, oock metten
schriften, en penne de vvelvaert
der gemeynder simpelre lieden
te vervorderen, ter meerder ee-
ren Godts, en tot een vveynich
onder-

Ser. 12. in
fol. 130.

Sent brief.

onderstant van mijn A.H.laſt,
ooc Engeliſche ſchouderen(ſeyt
S.Bernaert) te vervreeſen, heuet
my (ſegge ic) niet alleen goet,
maer noodich ghedocht, deſe
twee Boecken PROPECTVS RE-
LIGIOSORVM inden latijn bijden
H. Leeraer Bonauentura ghe-
maect, int Nederlants-duyts o-
uer te ſetten, op dat geestelijcke
en vveerlijcke perſoonen die
geen latijn en cōnen, daer door
eenen ſaligen VOORTGANCK in
denchden mochten vercrijgen.
En ſoic mijn intentie ſoudegae
te vverc ſtellen, ſo heb ic my la-
ten duncken dat t'selue eenen
Voorſtāder en beſchermer, diet
goedertierlijc in ſijn protectie
ontſinghe, van noode hadde.

Om

Sentbrief.

Om vvelcken te vinden, en heb
be niemanden onder alle geuō
den bequamer, Ald. Vader in
Gode, dien men met meerder
redenen desen Boeck mochte
toe eygenē, en in beschermin-
ge geuen, dan V. A. als die ouer
de selue plaetschen daer nu dit
Boecxken in duytsch ouerghe-
set is, van Godt een ouerste ge-
stelt sijt ouer sijn H. Kercke, en
opperste toesiender, om de grij-
pende vvoluen vande schaep-
coye der H. Kercke te vveeren,
so dat niemanden betēr en be-
taemt dit selue in sijn bescher-
menisse gegeuen, oft van jemā-
den anders ontfangen te vvor-
den. Daer sijn āder verscheyden
reden mydaer toe mouerende,
vvaer

Sent brief.

vvaer afcene en die principael-
ste is, midts dat die voorghe-
noemde H. Bonauentura in de
se tyve Boecxkens hier tracteert
van vvedermakinge des in vven
dighen mensche, vvaer in alle
vvarachtige religie en voortgac
gelegen is. Tot dese vvederma-
kinge inden uven, en v seluen,
strijct allen uven arbeyt nacht
en dach, als gedachtich vvesen-
de de lesse des H. Apostels Pau-
li, totten H. Bisschop Timothe
1. Timo. 4. um aldus schrijuende: **Breekt**
het woort / weest daer neerstich
in / si oft ghelegen is / oft onghe-
legghen / berispt / smeect / straft
m; alle liden saemhept en leeringe.
Dit betuygen alle vCloosteren
die gy met niet minder eere als
met grooten aerbeyt, soect tot-
te jer-

Sent: brief.

te ijerste puerheyt te trecken, en
sonder eygendom in t'gemeyn
te leuen. Waer inne ic sien ver-
uolght den raet vanden H. Gre-
gorius, die aldus de Bisschopen
vermaenden: **Tis van doene**
(sept hy) dat een Bisschop nerste-
lijck met **Vaderlijcke** sorghe/wa-
ke ouer die **Cloosterē** des stadts/
en zijnder **Prochie** onderworpe/
ende **sorchvuldich** sy van haer le-
uen ende conuersatie.

L. 5. Regist
C. 3. est Ep.
2. ad Forta
nat. fol. 388

Dit betuygen alle gheestelijke
Persoonen en Dienaren Gods,
die ghy sijt als een moeder in ha-
ren schoot hoedende. Dit beue-
sticht ooc die groote sorchvul-
dicheyt om den dienst Godts,
het Christen gelooue, en oeffe-
ninge der Christene religie, in
haer leden en deelen te doen o-

xx

der-

Sent: brief.

derhouden. Tis een jegelije kē
nelijc genoech, met vvat groo-
ter goetherticheyt ghy dese vro-
me Catholische MAECHDELIIC-
KE STADT VAN t'SHERTOGEN-
BOSCH altijts sijt toegedaen ge-
vveest. Die vvercken en vruch-
tē hebben getuych gegeuen, ten
tijden vande Beeltstorminghe,
ten tijde vande Schermers, ten
tijde als ooc doen den vyāt vvt
gheslagen vvorden den xix. Ia-
nuarij vijfthien hondert en vijf
en tachtentich, ten tijde ooc vā
beyde onse belegeringe, sodoor
het vvoort Godts dagelijcx pre-
kende, so een jeder troost ende
raet geuende, en bystant bevvij-
sende, als de geheele Stadt en ge-
meynte omhelsende. S. Ambro
sius

Sent: brief.

sius schrijvende in een van sijn
Sermoonen, gheeft genoeg te
kennen vwie een goet harder is.

Die is een goet Harder (sept hy)

Sem. 13. fol

en warachtich / die met nerstighe

139. 6. 30

sochvuldicheyt waecht ouer zijn

volck om Christus wille / Vande

Engelen en wort hy niet verlatē.

O geluckige Stadt van sulcken

Harder, en geluckige Harder vā

sulcken Catholijcke gemeynte.

Het sal dan mijne Aldervv. H.

gelieue dese mijne cleyne goet-

jonsticheyt in dancke te ontfā-

gen, Als ic hope dat Godt doen

sal vvien ic met Dauid segghe,

als hy nu ghereetschap tottēt

stichten des Tempels gemaect

hadde: **Ich weet wel o mijn**

1. Paral. 29.

Godt / dat ghy de herten aensiet

171

en beproeft / en dat ghy de eenvul

* * * *

dich;

Sent brief.

dicheyt bemint. Daerom heb ick
doet inde simpelheyt mijnder her-
ten/met blijfchap/vrijwillich/v
alle dese dinghen op ghedragen.
Ende daer mede te houden ver-
sekert, soo vvel vande gantsche
ghediensticheyt, die ick kenne
mijn Ald. H. schuldich te sijn,
als van de goetherticheyt die
mijne Ald. H. van ons arm
Conuent toegedragen vvort.
Hier mede dan my gheheelijck
tot uven dienst presenteren-
de, bidde den genadigen Godt,
dat hem ghelieue uve Ald. lan-
ghe te sparen tot stichtinghe en
vveluaren sijnder heyligekercke
Wt ős Cōuent der Miderbroe-
deren binnē t'Sherrogenbosch
den vi. Sept. M. vi^e. IIII.

By V. Ald. H. bereyt dienaer
B. Cornelis Thielmans Guardiaen
onver. vande Miderbroederen,

Aen den Eerfamen Leser.

DE Hepl. Apostel Paulus
(Godvruchtighe Leser) leet
zijnen Discipel Timotheo een
salighe lesse voor ooghen als hy seyt.
Deffent v seluen tot de Godtsdienstiche
neyt, want de lichamelijcke oefeninge
is tot luttel bequaem, maer die Godts
diensticheyt is tot allen dinghen nut,
hebbende de belooften des leuens dat
nu is, ende des gheens dat toecomende
is. Dit is een ghelooffelijck woort, en
weerdich datmen in alle manieren onto
fange. Daer zijnder veel hedensoaerhe
die aerbejde om ghesontheyt des lic
haes te houden / maer eē weynich tijt
ghebruyckē sij die / maer die aerbejde
om deuchden te vercriffighen / die wor
den in dit leuen vermaert / en nae dit
leuen vercriffigen sij die eenwighe croo
nen. Te recht dan vermaent ons S.
Paulus door Timotheum tot Godts
diensticheyt / ende deuchde. Om wele
ck te vercriffighen / is voor al van doene
dat die ghebreken ende sonden wech
gheworpen worden. Nae dat geschre
uen staet : Siet ick heb mijn woorden

1. Timor. 4

Jerem. 1. 10

44 iij.

trecke

Aen den

trecken, ende verderuen, en vernielen,
en verstroyen, en timmeren, en plantē.
Het ierste is wttrecken die voorgaen:
de sonden/dijfelen en doornen der ge-
breken. Het tweede is planten. Wāt
Godt daer hy wttrecket wt de siele grā-
schap / daer plant hy in sachtmoedig-
heyt / daer hy wttrecket gterichz / daer
stoot hy in lieberalticheyt / daer hij wt-
trecket wellustē / daer saent hij supuerichz.
Dit schriue ich (Geminde Leser) dat
ghij verstaen sout / hoe dat S. Bonan-
uentura ons in dese twee Boeckens
andere niet en wil voor ooghen stellē/
dan hoe dat wij die sonden sullen ver-
laten ende aerbeyden om die deuchdē
te vercrigen / ende hoe dat wij den in-
wendighen mensch sullen hermaken.
Wacrom hi ierst wt leyt die specien tē
becoringe / en wat die sondē sijn / waer
tegen hi stelt remedie tē die te genesen.
Wilt ghij dan profijt doe S. I. m; dit
Boeckē leser en herleset en volcht dē
raet die S. Bonauentura hier leert /
trekt wt het oncruyt d'sondē / en doet aē
het cieraet der deuchdē / dat is een ciera-
et dwelc hij v bliuē mach sonder verlij-
tē / en dat langs so schoond wort / hoe
mēt langer en meer draecht die vā dese
deuchdē naert en bloot beuondē wort /
wee.

Eersamen Leser.

nee hem/want hij door dies sal inder
nuwichet met die hellsche vlāme ghe
zet en gepinicht wordē : Die sal ma
dictie enverdoemenisse aendoē als een Psal. 108.
heet, so de Propheet David betuycht.

Antisthenes gelijct de dencht bij de Laert. Lib.
derbeste wapenē/wāt (sept hij) schilt/
here/ en sweert canmē af slaen/ en je
nāt ontneimē/ maer eē wijs en dench
nem mensche/die is alrijis gewapēt/
ā daerō is hij onoverwinnelic. Dit ge
eck hij oot bij sulcke vracht en goet/
welc met zijne meester en mā wi swēt
i schipbrekē. En so ist inder waerh.
salich is hij die hem vā sulcke dingē
ersten sal hebbē/als tship breeet inde
oot/ die ter hellē niet sinckē en coumē/
naer haren man ter hemelscher hanē
eengen/als zijn warechtige denchdē/
ā namentlic/ootmoedichz/repnichz/
ichtmoedichz/matichz/lijdsaemheyt/
efde / bermherticheyt en alle andere
welche :ijn geweest de beste cleederen
ā rieraet vā Christus selue en vā alle
e beste en meeste vriendē Gods. Met
ese cleederē d denchdē is verciert ghe
veest dē V. Bonauetura. Also d; zijne
meester Merand de Hales sulke getuy
genisse vā hē gaf : Het schijnt dat Adā
n dese mensche niet en heeft gheson
nicht daerom heeft hy soo
fraeyt

Aleyf. lip-
pom. p̄fat.
in vitam S.
Franciscē.

Aen den Eer

fraephens vande deuchde ende Doort
ganch der Religiensen ghesproken/en
soo epgentlijk gheschreuen. En ghe-
lijckmen ghemernelijck sepi met een
spreeckwoort van een deuchtsaem mē-
sche/die deucht siet hem ten oogen wt/
soo sal den Leser oock vinden in het
Beeldeken van S. Bonauentura na
het leuen gemaect/dat wy int begin-
sel des Boeck hebben doen stellen/dat
hem die deucht ten ooghen wt siet.

Van zijn deuchden en wil ick nu niet
schrijven dan dencke die op zijnen sijt
in het leuen der Heiligen van onser
Oorden te verhalen/van bidde den Le-
ser dat hy dese onse Ouersettinghe int
goet wil nemen / oft al niet soo tref-
felijck / oft soo oordentelijck ouergeset
en is als de sake / oft de Leser wel sou-
de met recht moghen verespichen :

En Godt bouen al dat ick desen mis-
sen aerdeyt ghedaen mach hebben
tot stichtinghe/ lust/ ende willighe be-
terschap / dat wy allen die dinghen
hier in dit Boeck begrepen soo mo-
ghen ter herten printen / dat wy daer
door al hier in dese ongheduerighe/
ijdele Pelgrimage in volcomender
ghemoede / en bewijssende wercken
verbetert moghen beuonden worden.

Wanter

samen Leser.

Wanter niet dan een bescheiden op,
recht deuchdeltick en vriedich leuen
in aengestruet en wordt. Twelck
Godt alleen alvermoghende
ons allen door zijnen heylighen
Gheest verleen en
wille. Amen.

VVt ons Celleken binnen t'Shertogen-
bosch. Den 6. Septemb. 1604.

Op den Ghēestelijcken Voortghanck.

GHelijck den mensch die met siecckē
is beghaen,
Mer vlijtighen spoet, wt droeuer moet,
gaet tot den Medecijn,
Om goeden raet, tot sijnder baet, end'
goeden troost t'ontfaen,
Voorts om behoet te sijn van sware lij-
den, onghemack ende pijn.
Soo moetmē besorghen, al sonder mor-
ghen, voor d'edele sielen:
Op dat sy ghenesen end' aen Godts vriët-
schap moghen gheraken.
Die werelt versmaden, met sonden bes-
laden, die menich vernielen,
Godt trouwelijk dienen, hem te belie-
uen om troost te smaken.
Doorleest dit boeck vol leeringhen soet,
naer mijn vermaen,
Dwelck Bonauentura Cardinael en Bis-
schop heeft gheschreuen,
Tot smenschē troost, om t'svyants stric-
ken te moghen ontgaen.
Oock wel te doen ende heylich te leuen,
Het leert v schouwen, met goeden bes-
trouwen, die sonden quaet,

Mis

Misdaden te biechten, tot uwer verliche
ten, en Godt ter eeren,
VVilt dit dan lesen, soo wordt ghy ghe
prelen, in al en staet.
Leert Godt beminnen, sonder versins
nen, wilt v tot hem bekeeren.
Stelt doch v leuen al sonder verlanghen
tot heternisse goet,
Godt sal v trecken wt s'vyants handen,
soo die schriftuere leert
Hy lockt die sielen met banden der liefs
den, en Adams struyckens soet.
Seer goedertieren tot allen siele die tot
hen keert.
Siet aen die deucht, soo ghy vermeucht,
en wilt r'quaet vlieden,
Tis v gheraden, cert wordt te spade,
aenveert die deucht,
Den edelen staet der deuchdenvermaert
sal v dit Boeck bedieden,
End' soo verwachten die hemelsche
croon die t'herte verheucht.

Een ander op het selfste
Boeck.

ALsoo naer des schriftelijckē woore
Godts vermellen,
Om wel te leuen en te voorderen in
goeder seden,
Een jeghelijck mensche hen seluen be-
hoort te stellen
In der deucht sonder te laten verdruckē
t'verstant oft reden.
Dit heerlijc Boec van een heylich Man-
cortijts ghedicht,
Sal v leeren tot Godt te keeren allen v
verstant,
Vant daeromme wordt het nu ghe-
bracht in het licht,
Op dat ghy die sonden ernstelijc soudt
schouwen van allen cant,
Vlieden die ondeucht ende alle boos-
heyt die Godt mishaecht,
Beminnen die deucht die Godt ver-
heucht en is tot grooter eeren
Daeromme is die selue van alle Godts
vrienden betaecht,
Op dat ghy dan o menschen v moocht
tot Godt bekeeren,
Leest dit Boecxken trouwelijck by da-
ghen ende by nachten,

Ghy

Ghy sult daer in vinden waer van ghy
niet en sult claghen,
Om wel te stellen den staet vs herten
mette sielen crachten,
Den duyuel leert ghy hier haten en alle
lijden verdraghen.
Die werelt versmadendie ons aendoet
soo meenighen strijdt,
Het vleessche leert ghy bestrijden door
Godts gracie soet,
Bestormt dan vroomelijck den erfvyāt
die ons benijdt,
Om alle v ghebreken te beteren neemt
eenen moet.
Die strijdt die verwint alsoo ons het
woort des Heeren leert.
Die wettelijck vechten sij mans oft
vrouwen sij lonck oft out,
Godt stercktse vromelijck, die sijn siele
tot hem bekeert.
In alle becoringhen stercken sy haer sel-
uen ende worden stout,
Vordert in deucht soo ghy vermeucht
bemint volmaectheyt soet,
VVant soo te bliuen int quaet bedriue
en niet voorts te gaen,
Mishaecht den Heere alsoo ons leeren
die heylighen goet
Quaet worden gheacht, hier op slaet
acht, die bliuen staen.

Stille

Stille wateren die moeten sincken soo
elck mach mercken,
Huyfen vergaen die ledich staen wils
hier op letten,
Het hier verroest, den hof verwoest,
daermen niet in gaet wercken.
Boomen die bloyen, en vruchten groye
en, moetmen versetten.
Dus wilt aenmercken, met goede wercken
en goeden spoet,
Den Voortgangh der deuchden, met
grooter vreuchden die siert tot alle
goet.
Bonaventura heeft dit Boeck voor alle
menschen ghelchreuen,
Om door volcomentheyt te gheraken
int eeuwich leuen.

A M E N.

Betert v leuen aenveert t'svolmacct
heyts deucht,
Om dat ghy noch hebt v jonge jeucht.
Naer desen strijdt al valt hy seer swaer,
Aenveert volcomentheyt sonder mis
baer,
Vertreft v herte van aertsche dinghen,
En wilt v quade geneychtheyt bedwin
ghen.
Nu ons dit Boeczken wordt gegeuen,
Tis Godts gratie die het mach beleuen.
Vordert in deucht dient Godt met
vreucht,
Regeert v seluen in deser jeucht,
Aenveert t'goet sonder mishaghen,
en wilt v niet vertraghen.

Voor-reden.

Des H. Bonaventura Cardinael
der H. A. K. Bisschop van Alben/
Beraphischē Doctoor jertijts Gene
rael Minister der Minderbroeders
Orden/Oft des E. P. Davids
Ab Augusta Minderbroeder / op
die Boecken ghenoemt int Latijn:
Profectus Religiosorū, dat is voort
ganch der Religiösen.

MYN Collatien die ic somtijde
plach te spreken tot onsen nou
uitien voor een vermaninghe,
ende tot andere Gheestelijcke mensche,
heb ick voor een deel vergadert, ende
in eene geheele materie als in een forme
des Gheestelijcx voortgancx gestelt om
drierhande saken. Eene is, op dat ick
den selften onsen nouitien, den welcke
ick den voorghenoemde forme geschre
uen hadde vanden zeden des wtwendig
gen mensche soo binnen t'huys als buy
ten, hen oock tot vorderinghe des in
wendighen mensch eenige kennisse sou
de toonen. VVelcke vorderinghe ghe
leggen is in wtdrijuinghe der ghebrecke
ende ghewenninghe der deuchden, op
dat die zeden ende alle toeneyginghen
der begheerten, ende alle inwendighe
A sinnen

Hy bediet
die oorza
ke van dit
verck.

innen, alsoo veel alst moghelijck is, ges
lijck formich worden Gode.

Die andere sake is, op dat ick die din
ghen die ick geestelijcke mensche plach
te prediken, te samen vergadert oft ick se
noch van doene hadde, bereeder onder
cort begrijp soude vinden. Ende daers
om heb ick dese forme gedeylt in veele
deelen, ende een jeghelijck deel met Ca
pittelen onderscheyden, op dat ic te lichte
ter vinden mochte dat ick sochte.

Die derde sake is, op dat ick die tijt
niet onnuttelijck ouer en soude bringen
ter wijlen dat ick dese dinghen schrijue
soude oft lesen, ende op dat ick mijn me
morie becommen soude met gheeste
lijcken ghedachten, mijn verstant ver
breiden om claerderlijcker t'aenschou
wen inwendighe secreten des gheeste
lijcke oeffeninghe, mijn begheerte ont
steken tot voortganck des deuchts, ende
tot viericheyt der deuotie, mijn lichaem
bedwingen van wilde wtloopinghe,
mijn versuymenissen ende mijn sonden
reynighen door desen aerbeyt. Ende
op dat ic int schrift soude seiten t'ges
ne ick met mediteren gheuonden had
de, op dattet niet vergheten en worde.

Ende want ick niet veel ledich en
mochte wesen noch in rusten dese din
ghen vergaderen, maer ouermidts veel
onleden

onleden moſte wandelen in verſcheyde
anden, ſoo coſt ick ſelden hebben be-
oorlijcken tijt een luttel te ſchrijven,
daerom heb ick hier veel dinghen ghes-
telt, niet ſoo volcomelijck als ic wel wile
te, want eenen ſin die tot veel dinghen
verſtroeyt is, en can hem terſtonts niet
volcomelijck in een vergaderen. Ende
ock als hy hem nu een weynich begint
te vergaderen, ſtracx wordt hy wederom
gedwonghen tot andere dinghen wt te
gaen, ende moet hem ſeluen laten, ende
vergheten de dinghen, die hy nauwe be-
oſt hadde te ſien. Gelijck als eene die
van buyten coemt gaende in een celle,
dat hy langhe daer in blijft, hy begint
laerlijcker te ſien die dinghen die hy te
voren niet en ſach, maer gaet hy haſtes
weder wt hy verblindt weder in die
dinghen te ſien.

Daerom watmen hier in vindt dat
begrijpelijck is, dat bidde ick datmē ver-
geue mijnder onwijsheyt, ende datmē
ontſchuldige mijn vermetenheyt, want
ick dit werck niet voor ander menſchē
alleen, maer ſonderlinghe voor my ſel-
uen, ende voor nouwtien, ende onghes-
terde menſchen inden wech Godts,
mijns ghelijck ghedacht hebbe te be-
hinnen.

A ij.   Ander

Ander Voor-reden.

INder eerste forme die ick sommigen
van onsen nouitien schreef vā goede
zedes des wtwendige mensche, heb ic
hun ghegheuen een manier nae welcke
sy hun regeren souden soo binnē t'huys
als buyten. Nu neme ick voor hun te
gheuen in onsubtile woorden ende on-
gheoordineerde materie, so ick geloof
hebbe sommighe leeringhe van weders-
makinge des inwendighe mensche, tot
welcke alle waerachtige Religie gheor-
dineert is. Ende het is reden dat die lica-
hamelijcke oefeninghe eerst sy, dan die
gheestelijcke, want die mensche ouers-
midts de sonde vallende vanden hooch-
sten ende alderinwendichste dingen, is
ghesoncken in dese wtwendige sienlijcs-
ke dinghen. Ende want hy nu niet en
verstaet dan lichamelijcke dinghen, daer-
om soeckt hy daer ierst op te slaen, waer
hy ghelegghen heeft, ende hem alleens-
kens op te rechten tot gheestelijcke en-
de Goddelijcke dinghen, tot welckē hy
gheschapen was. Hierom alsoo lange
als een gheestelijck mensch, niet en bes-
ghint te verstaen, ende te smakē die dinge-
ghen die des Gheests Godts zijn, maer
meynt dattet al leeght in wtwendighe
oefeninghen dat tot warachtighe ghee-
stelijc

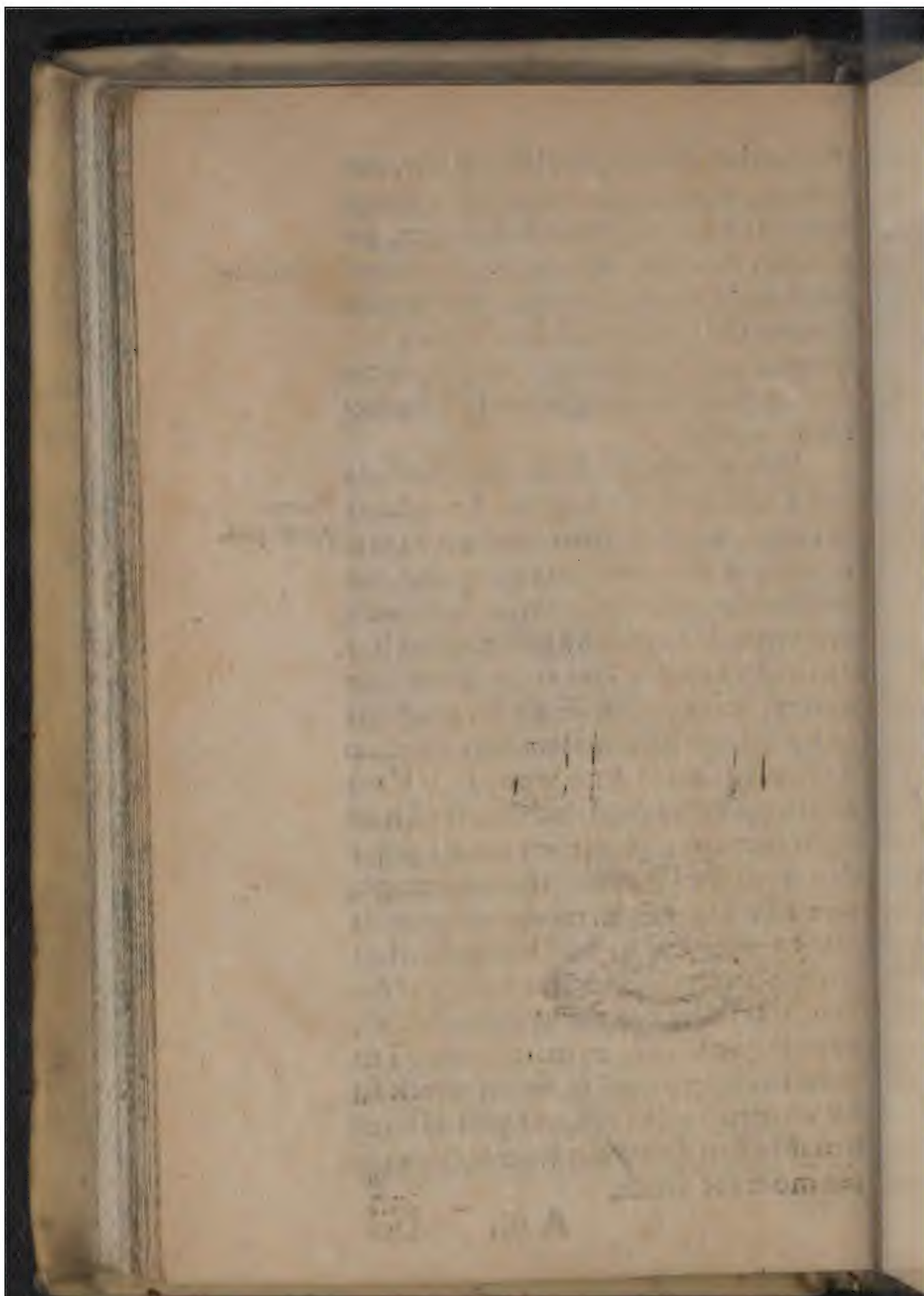

telijckheyt hoort, soo langhe is hy een
ouitie, al hadde hy ooc menich jaer ge-
ragen i' habijt des gheestelijckheys, jae
ae den Apostel, wordt hy ghenoeemt 1. Cor. 1. 14
geestelijck, die noch niet en verstaet die
dingen des Gheests Godts. VVant het
unckt hem dwaesheyt, ende hy en cās
niet verstaen, dat hy gheestelijck onder-
ocht wordt.

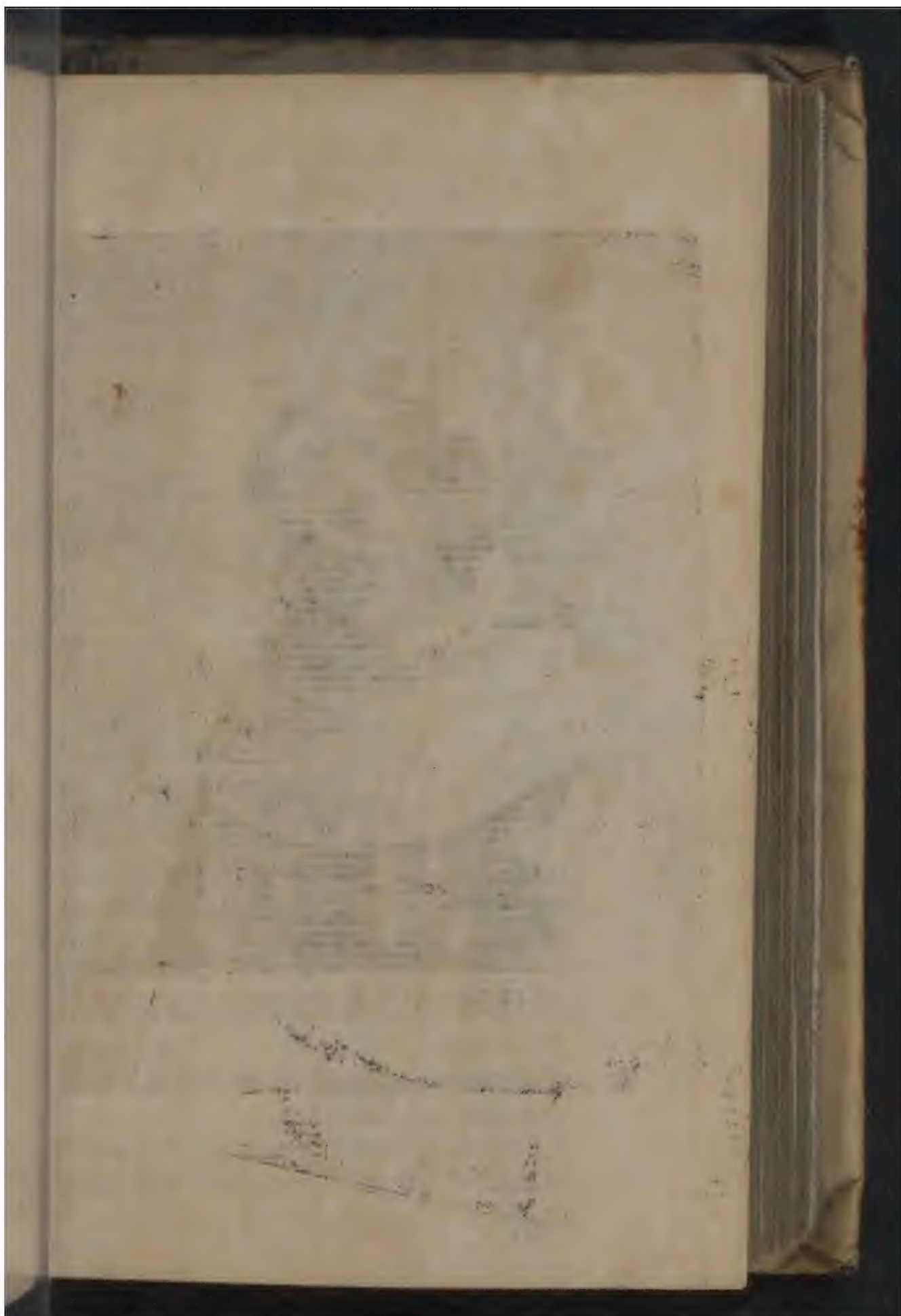
Hier wt merckt datter tweederleye
proef-jarē sijn inde Religie. Eene duert Twee
proef-jarē.
so lange, een Religieus den staet vā wel-
leuen in een gewoonte verandert, het
welcke dan geschiet, wāneer sy belooft
het woordē en werckē gestadicht te blij-
uen inder Oordē. Het ander proef-jacr
aet wt, als vervult is dē tijt der proeuin-
ge hy belooft gehoorsaemheyt en gestad-
icheyt in Oordē door woordē. VVant
so lange als hy twijfelachtich is vā hert-
e, en niet met gestadicheit aen en grijpt
den wech der Gheestelijcke oefeninge,
en nu dat een wilt, en nu dat ander, ende
niet en weet wat hy best kiezen sal, dese
niet noch beginnēde, en niet voortgaēde.
Nochtā sal hy sien dat hy gestadich blij-
ue indē goedē wil, en mercke waerō en
waer toe hy gecomē is, en het werck sal
hy vuegen by den wil, en hy sal dā haest
constaēte sien den wech waer hy vvande-
len moet tot Godt.

A lij. Des

S. BONAVENTVRA CARDINALIS.

Des H. Sonauēture Cardinael
der H. R. K. Bisschop van Elben/
Seraphischē Doctoor/serifts Gene
rael Minister d Minderbroers Do
dē/vandē voortgang d Religieusen.
Oft des E. D. Davids Ab Augusta
Minderbroeder

Het ierste Boeck.

Vande vier voorhoedighe din
ghen der Nouitien.

Cap. I.

Ver dinghen zinder/
jaer nieuwe ende beghin
rende menschen voorhoe
dich in wesen moctē / wil
len si voortgauck hebben. D'ierste is/
dae si vā dien wille met welke si tot
ter Religien zijn ghecomen / ende van
die ierste viericheyt huns proef jaer
niet en sullen verstaunen / ghelijck ee
nen int boeck der Openbaringhe ver
tweenen wordt. Ic heb reghen v een lue
tel, dat ghy v ierste liefde gelaten hebt,
daerō doet penitentie, ende doet v ierste
stewercken. D'ierste liefden laetē ach
ter / die niet vierich en denoot zijn tot
allen dinghen / ende naemaels lauwe
ende

6
D'ierste
voorhoe
dinghe is,
dat die ier
ste vieric
heyt niet
gheblu
en vvordt.

Apoc. 2. 4.

Het ijerste Boec des

ende traech worden/ende hun gheuet
 tot lichtveerdicheden/ ende laten haer
 ghebreken hen bouen gaen ende ver-
 winnen/daer sij ghecomen waren die
 wt te dijsuen/dienende Godt nae hare
 wille/maer niet na behagelijch; zijns
 wille. Hierom beval Godt den kinde-
 ren vā Israhel. Ghedenct deses dach;
 in welcken ghy wt Egyptē gegaen zijt.
 Dien dach welcken wij wt Egypten
 gaen/is die goede wil/met welckē wij
 wt die werelt ghelept worden.
 Desen dach sullen wij alle wegen ge-
 denckē/ op dat wij nemmermeer van
 de ijerste viericheyt achterwaerts en
 gaen. Ghelijck eenen willende wter
 werelt gaen in eene Worde/ vlaechde
 hij eenē heyligen vader/ hoe hij moete
 leuen/maer hy antwoorde hem: Diet
 hoedanich ghy geweest zijt op den ier-
 sten dach ende leeft so altiits. Dat is/
 merckt den staet uwes willes indē ier-
 sten dach/ doen ghy indē Worde schick-
 te te gaen/ hoe ootmoedich dat ghy doe
 waert/ hoe bereet gehoorsaem te wezē
 in allen dinghen/ oock die hardt ende
 versmadelijck waren/ hoe lijdsaem ghy
 waert in berispinge/ tot penitētie/ tot
 aerbept/ hoe schamel ende vreesende/
 hoe sorchvuldich om v leuen te beterē/
 ende die daghen te verhalen die ghy in

de we

Raet des
 Abts Aga-
 ton. L. 4.
 vitas Patrū
 par. 10. c. 3.

gheestelijcke voortgancx. 1.

De werelt verloren hadt/hoe luttel ghi
achte te viaghen oft te seggen vanden
gherichte des werelts / niet wesende
becommert met eenigen achterclappē
oft ijdelheden des werelts : Ende hoe
ghi schoude ende afworpte alle begeer
ten ende werken des vleesch / ende u
offerde geheel Gode tot een leuende of
ferhande / op dat vordae in u niet le
uen en soude van het leuen der sonde/
maer al u leuen ghedoot sonde wordē
met het ijsel des gehoorlaemhepts / en
Gode opgheoffert door den dienst des
Priesters / dat is uws Ouerste.

Nae dese forme maecht naemaels
altoos te leuē / op dat gij niet en schijnt
te ontleeren en meer achterwaerts te
gaen / dan voorwaerts inde schole der
Religie. Ghelijck die buytens lants
om te stunderen trecken ende den tijt ij
delijck ouerbringende comen wederō
t'huys / alleen wat sij verteert hebben
rekenē sij / mer wat sij ghevordert heb
ben / en schijnt niet / so ist met ons : wā
neer wij tellē hoe lange wy inder Oor
den gheweest hebben / die voortgancx
der deuchdē is weenich / en wi mischiē
in ons proef iaer denooter ende vierē
gher waren : dan nae veel jaren. Wāt
dat is seer te schamen ende seer hinder
lijck

§ 2.

Ghelijcke
nisse.

Het ijerste Boec des

Hebr. 5. 17.

lijck. Als ghy behoorden meesters te
zijne der deuchden om des tijts wille,
dat ghy soo langhe inde Oorde zijt ghe
weest, soo behoefdy wederom datmen
v leere welc die ijerste beghinselen zijn
der woorden Godts, ende is van doe
ne datmē v leere als plompe nouitiē/
hoe datmen beghinnē sal Godt te dies
nen. Ende ghy zijt ghewordē den welc
ken melc van noode is en gheen haerde
spijsē. Ende ghy zijt soodanich dat ghy
behoeft datmen v voede met sachte
smeekinghe / der kintscher ende vlee
schelijcker ghenoechten / soo dat ghy
stercke oefeninghe der deuchden niet
lijden en mocht / als in harde berispinghe /
in versmaetheden / in nooden / en
in vervolginghe te lijden om Christo.

Hebr. 5. 18.

VWant alle die melc nutter die en is niet
deelachtich van d'woort der rechtvee
dicheyt, wāt hy is noch een cleyn Kint,
soo in verdiensten als deuchden.

f 3.

Tvveede
voorhoe
dinghe, nē
door qua
de exempe
len verar
gert te
vworden.

Dat ander is daer een beghinnende
mensch voorhoedich in wesen sal: is/
dat hi niet bernert en worde vā quade
exempelen der ghenre die lauue zijn &
die naer te volghen. Ghelijck sommi
ge traucke mensche van Gheeste doē/
wanneer sij ander menschen by hen
sien die traech zijn indē dienst Godts/
ledich /

gheestelijcke voortgancx. 30

ledich/ ende vol van woorden / houet
dich ende wederspannich/eerghierich
ende in andere maniere ghebreckelijc/
dan segghen sij in hun seluen: Is hun
dat gheoorloft/waerom en ist my dan
oock niet gheoorloft? Ende geneyget
sijnde tottet quaet/nemen sij exempel
van dese/welck sij die quacste sien/en
verbliden hun dat sij ghesellen der ge-
breken ghevonden hebben / op dat sij
hun alleen niet schamen en vorue/wat
ist datmen den anderen spaert/so wil-
len sij datmē hun in desgelijcke spare.

Hier tegen moet een deuoot knecht
Godts/ in sij seluen antwoorden: Ich
ben puerlijck om Godt ghecomē/ende
niet om een ander / daerom en wil ich
niemant daer in volghē/ waer ich me-
de vā Godt achterwaerts gaen mocht
te/want hadde ich hier geweten te we-
sen soo veel dertele mensche/ich en had-
de hun gheselschap noyt verroen.

Daerom wil ich alleene volghen die
gheen die my daer toe wijsen/daer ich
om inden gheestelijcken staet gecomē
ben/ dat is / dat ich om Godt denken
sal / ende voldoen voor mijne sonden/
ende verdienen eenwighe glorie.

Een schilder ende subtiyl werckman/
die een notabel werck maecken wil/
socht

4.
Ghelijcke-
nisse.

He jerste Boec des
soecht altijt dat kunstichste eremplær
dat hy chrijgen mach. Ende een Pel-
grim en vraecht den wech niet vande
ghenen dies niet en weten/maer van
den ghenen dien kennē/ende dickwils
gewandelt hebben / daerom en volget
t'quaet niet/maer t'goet.

§ 5.
Derde
voorhoe-
dinghe is,
niemandt
te oordelē.

T' derde daer die beginnende men-
sche voorhoedich wesen sal/is / dat hy
ander lieden wercken vermetelic niet
en oordele / sonderlinghe als hy niet
en weet om wat sake / oft intentie dat
die geschieden : want ghelijck wy niet
en sien ander lieden ghedachten/alsoo
en wetē wij oock haer meyninge niet/
waerom dit oft dat gheschiet : waerō
watmen in eenighe maniere ontschul-
digen mach / dat sullen wy altoos int
beste bedieden / ist dat wij een gherust
hert in ons/ende in anderen menschen
hebben willen/ende anderen niet ver-
staen/noch Godt en wilē vertonē/
want dickwils oordeelen wij een dinc
quaet / dat nochtans in hem seluē niet
quaet en is / ende sondighen door ver-
metenheyt/om dat wy ons onderwin-
den der oordeelen Godts/vanden hem-
melischen dinghen der herten. Dese
Meesteren van weghen Godts / mo-
ghen dat somwijlen oordelen door om
staende

gheestelijke voortgancx. 2.

staende gheraetselen/den anderē door
ons seluen te oordeelen en is niet oor-
baerlijck tot dat wy vol gheleert sijnde
de in alles door die gane des Gheestes
der discretie/ende waerachtelijck gee-
stelijck gheworden sijnde mogen alle
dinch oordelen/ ende wy van niemā-
de veroordelt worden: ghelijckherwijs
die claerlijc siet/ siet eenē blinde/ noch-
tans en wordt hy vanden blinden niet
ghesien: want die blinde sij seluen niet
en siet. VVie zijt ghy die eens anders
knecht oordelt? hy staet oft valt zinen
heere. **O**ock verdienen dīckwils die
gene die dwaesselijck andere mensche
oordelen/dat **G**odt verhenget dat si in
dier ghelijcke oft swaerder ghebreken
vallen/ op dat sij wt haere cranchheyt
leeren met andet en lieden cranchheyt
medelijden te hebben. Daerom en wilt
niet oordelen, ende ghy en sult niet ge-
oordelt worden.

1. Cor. 3. 13.

Rom. 14.

Luc. 6.

Onderlijcheyt isser nochtans tussche
anert en suspitie / ende dwacs oordeel
ende recht oordeel. Anert soo wy hier
anert kēnen is: wanneer ick van nie-
mande quaet vermoede / waer noch-
tans anert hebbe vā eenich quaet dat
noch niet gheschiet en is / gheschiet
mochte/ten waer datment voorhoede.

f 6.

Vat vrees-
le is.

Gelijck

Het jerste Boec des
Gheliick als men Cloosterē stuyt met
loten/ ende den jonghen mensche ver-
biet onbehoet gheselschap/ niet omdat
mē meynit datse nu willen quaet doe/
maer men heeft anct vā d'oorlsake des
quaets / ten sij datment voorhoedet.

Vvat sus-
picie is.

Vvat een
vermetel
oordeel is.

Vvat recht
oordeel is.

Duspitie is wanneer ick sonder reder-
lijck vermoedē een werck houde voor
quaet/ oft dat een mensche quaet wilt
doen/ ende het soo niet en is/ dit is die
wils groote sonde. Dwaes oordeel is
wāneer ick ghelooue dat eenich wer-
wt quader meyninghe gedaen is/ dat
men wel wt andere meyninghe doen
mochte/ en dat werck in sij seluen goet
oft quaet mach wesen. Ende dit is
oock sonde om datmen die meyninge
der herten oordeelt: welke Godt al-
leen kennelijck is. Ghelijcker geschre-
uen staet: Ick ben die Heere die door-
soecke die herten ende proeue die nie-
ren. Gherecht oordeel is: wanneer
men eenich werck onderschept quaet
te wesen/ en ment niet en can ontschul-
digen/ oft wanneer een werck in hem
seluen quaet is oft verboden: Als wā-
neer ick sien dat yemant eenē mensche
t'onrecht dootslaet / oft soeckt alsniche
dinghen te doen die altoos quaet zijn
ende verboden.

Dat

geestelijke voortgancx. 4

Dat vierde daer Rounten in voor-
hoedich wesen sullen / so / dat sij niet ge-
broken en worden door teghenspoet / § 7.
of beroringhe / maer dat sij dencke dat
sij daerom gecomen zijn / om allen din-
ghen om Gode wille te lijden / die hun
in dit leuen toecomen mochte : **G**he-
lyck als die ten strijde gaet wel weet
dat hy niet en derf wachten nae rustē
ende nae weelde / maer nae aerbeyt /
ende nae wonden / waer af die wijse
man spreect. Sone gaende tottē dienst
Godts, staet in rechtveerdicheyt ende in Eccl. 3. 7.
vreesen, ende hereyt v siele tot tentatiē,
druet v hert neder, ende verdraecht wāt
wy moeten door veel tribulatiē ingaē Aet. 14. 21.
het rijk Godts. Christus heeft moeten Luc. 26.
lijden ende also gaen in zijn glorie.
Tegenspoet dan is eenen wech tot het
rijcke Godts / ende die den wēch wep-
ghert, die wepghert oock te comen tot
het rijcke Godts.

Vande vier becooringe. Cap. II.

Becooringe is vierderlepe / als vier
windē / waeyende wtē vier hoec-
ken des werelts / ende strom ma-
kende

§ 1.

2 Tentatie
van het
vleesch.

Het ijerste Boec des
kende inde Zee deser werelt / welke
beroeren dat schipken des herten. Op
comen van het vleesch / vande werelt /
vanden diuuel / ende van Godt. In
den iersten worden wy beroort vā het
vleesch / als wy ghestocht word-
den tot sonden van natuerlijke beroe-
ringhe onser ghebreckelijckheyt / te we-
ten als ons oncupsheyt oft gulsicheyt
beroort. Oock worden wy van ons
vleesch beroort / als os delicaet vleesch /
den aerbept ontsiende / ons afstrekt vā
oeffeninghen der gheestelijcker nerstic-
heyt / ende van behoorlijcken voorgā-
ghen der deuchden. Ende aldus aen-
vercht ons dat vleesch / in tweederhan-
de manier / dan allet quaet begheert /
ende ons vertraecht tot goet. Ende al
is dat toerne / haet en tijdele glorie niet
en schijnen te wesen inden vleesche /
maer inden Gheest / nochtans vande
bederfnisse des vleeschs / comt voorts
ghebreck der gheestelijcker toetijg-
ghe. Ende al ist datmen seyt dat die
boose Gheeste dese ghebreken den mē-
schen ingheuen : wy hebben nochtans
in ons die materie der becoringhe. En
al en waren daer niet die boose geeste /
nochtans sonden van onser vleeschlijc-
ker begheerten sonden comen : waer
datmi

gheestelijcker personen. **5.**
atmen dat wilde ghedooghen. In
ons is al daer wy mede sondigen/wat
die ghedachte ende die affectie der sie-
den/ ende die leden ons lichaems / zijn
die dinghen daer wy mede misdoet en
verdienen. Desen heeft ons Godt ge-
uen als tot instrumenten der deuch-
den / om goede werken daer mede te
doen / daer wy wooninghe mede rin-
neren souden inden hemel/ende mae-
ken onsen schepper een wooninghe in
ons / ende daer wy mede ghewapent
souden wesen/ende onsen vpant den bo-
sen gheest aenverhien/ want die boose
gheest is onghewapent teghen ons /
ende aenverht ons alleen met bedrie-
telijcken inghenen/ende mach ons ra-
den/maer niet dwinghen tot sonden.
Want onsen goedertieren Schepper
heeft onsen vpant de macht niet ge-
uen/dat hy ons niet ghewelt mach
dwinghen tot sonden/ want soo waer
al te sterck teghen ons crancke mē-
schen/en wy en souden nauwe bliuen
moghen sonder sonden / maer hy ghe-
naget hem alle dat hy boosheyt raet.
Maer in onsen wille ist/wille wy hem
onsenteren.

In ons is al
dat vvy
sondighen.

Onsen vy-
ant is on-
ghevapēt
ende en cā
ons niet
dwinghen

Daerenbouen heeft ons die Here **5 2.**
sich ghewapent/stellende onversoe-
6. nelyc

Gen. 3. 15

Het jerste Boeck des
nelfsche vpantschap tusschen t' serpent
ende den mensche/ op dat wy jammers
niet en nemen als voor goet so wat hy
ons raet/maer dies seker soude wordē
dat hy ons nemmermeer gheue en sal
ghetrouwē raet/want hij is onse vree
de vpant/die gheen dinc gheuoech en
is van ons/dan onse eeuwige verdoe-
menisse. Hierom wanneer hij ons ee-
nighe soude raet / soo epscht hy in een
manier van ons dat wy hem gheuen
onse wapenen/daer hij ons mede doo-
de/oft om dat hy onse wapenē / ist dat
wijse hem gheuen plomp soude makē
ende bot/op datse ons min nutte ende
bequame soude worden/plomper ende
cranker om hem daer mede te beuech-
ten. Als by exempel/wanneer hij ons
insendt verkeerde ghedachten/en raet
ons dat wy quaet doen oft spreken/ en
schijnt niet als openbaerlijck den men-
sche te segghen. Ick ben onghewapēt
teghen v / ende en hebbe niet daer ick
v mede quetsen mach / ten sij dat ghij
my gheeft v wapenē/ op dat ick v wō-
de ende doode. Teent my dan v herte
tot quaden ghedachten oft tot quaden
begheerten/ v tonghe tot quade woor-
den / v handen ende andere leden tot
quade wercken / door welke ghij een
doot

gheestelijcke voortgancx. ¶
ootwoude in v siel moecht ontfangē/
nde gracen ws heeren Godts verlie-
en / en der hemelscher glorien berooft
worden. Hier teghen staet gheschie-
en. En gheeft v leden niet tot die wa-
nen der boosheyt der sonden, maer Rom. 6.
heeft v seluen Gode, als wten dooden
uende, ende v leden tot wapenen der
ichtveerdicheyt Gode. Hy is daer-
in draes die den boosen gheeste
onsen ghuē in desen / ende hy mach
schadee / sij seluen wijten / meer dā
boose gheeste / die naer manier der
ande / vpantlijck met hem ghedaen
heft ende gheraden.

Die werelt oock tenteert ons in ¶ 30
oeederhande maniere / oft dat sij os Tentatie
fert daer sij ons mede tot haer trec- vande
/ als eere / rijckdom / ghenoechte / cu- vverelt.
uysheyt / sineekinghe / ende deser ghe-
cke / oft daer sij ons mede veriaghe /
s door vervolginge / versmaetheyt /
de dier ghelijcke / met elcker manier
in desen treckt sij veel menschen
n Godt / den welken sij oft met isde-
hefde haers selfs / oft met quade an-
hout in sonden. Maer die boose Tentatie
heest al pleecht hij in allen becoringē vanden
n stoorkerte zijn / nochtans pleecht duyuel.
sonderlinghen in twee becoringhe
¶ ij. te mop

Nota,

Psal. 90. 6.
2. Cor. 11.
14.

f 4.
Tentatie
van Godt.

Het ijerste Boeck der
te mopen/ende aldermeest die inden
dienst Godts meest besocht zijn/te we-
ten/ wanneer hij hem pijn eens af te
nemen t'waerachtich gheloune/ ende
ons metten gheest der blasphemie te
verkeeren. Ende met dusdanighe ge-
dachten vervolcht hij / welke wy na-
tuerlijck schynemen/also te weten met
desperatie/ ofte ons seluen te dooden/
ende dierghelijcke / al ist sake dat dese
ghedachten oock by tijden wt andere
saken comen/oft wanneer ons die bo-
se geest quaet raet onder goedē schijn/
op dat hij alsoo met schalckheden on-
dertreden soude/ en van het goet wor-
pen die him niet en hoeden / ende die
hij anders niet bedrieghen en can. Ende
dit is dat in eenen Psalm gheseyt
wordt / des middaechs duyuel, oft nae
den Apostel/eenen Enghel van Sathan,
die zijn ghedaente verandert in eenen
Enghel des lichts. Want al is hij prins
te der duisternisse ende een stoker
van alle quaet / op dat hij schalckelij-
ke schaden mocht / so gheuepust hi hi
oft hy geet raede/ende toont dat licht
op dat hi den mensche leyde ter du-
sternisse der sonden.

Maer Godt en bercoort nemmer
meer mensche tot quaet / want ten is
hem

gheestelijcker personen. 6.

em gheen blifschappe dat wy verlore
aen / die wil dat alle menschen salich
worden. Maer nochtans soo heytet
ut Godt sommighe menschen proeft/
wanneer hijle castijt in dit leuen tot
lieden/ende tot ander lieden profijt oft
tempel/ gelyck hy Job ende Tobiam
castijde / oft wanneer hijle proeft met
sommighe hooghe oeffeninghen der
neder wercken / gelyck hy Abraham
soefde in ghehoorsaemheyt/ doen hy
hem hiet offeren sijnen eenighen sone/
sijnen erfghenaem/die hem van Godt
gheloest was / op dat die groote deno-
der ghehoorsaemheyt ende des ge-
lycks / die Abraham hadde tot Godt
vercoont soude worden / want hy en
wijffelde niet vander beloeste Godes/
Godt en soude vervullen oock vanden
Gode sone dat hij hem beloest hadde.
Van dese beroringhen moeten wy
sommighen al wederstaende verwin-
nen/als gheestelijke ghebreken/ reue-
/gramschap/traechteit/houderdie/
de haet / ende sommighen sullē wi
ende beter verwinuen / dan scien.
maer ten is nochtans niet seker lā-
mer met een serpent te woenen / wāc
nichtheit is veel sekerder als nē ver-
is van gheselschap der vrouwe / dā

1. Tim. 2. 4

Gen. 22. 1.

§ 5.
Hosmen.
Tentacien
vervinnē
sal.

¶ liij. als

Het ijerste Boeck des
alsmen daer bij is. Lichterlijcher ooc
onthouden wijs ons van lekeren spij-
sen ende dranchen / oft van hare over-
vloedicheit als wijse niet en hebben
noch en sien / dan als wijse overvloed
lijck hebben. Ende die om Christo al-
le dinc ghelaten heeft / ende ghewillig
ghe aermoede vercoren / die wort min
aenvochten van sorghen der ghieric-
heyt / dā die rijcke / die des werelts rijc-
dom hout / ende altoos besocht is hoe
hijse vermeerden mach ende behoude.
Maer al schijnen die gheestelijke ge-
breken alsniēse vliet / min ende selder
om datter gheen oorlake en is des aē-
vechttinghe / nochtans naemaels alser
oorlake is / pleghen sij harder te wor-
den / ghelijck een leeu die langhe ghe-
bonden heeft geweest meer buesscheit
als hy wt ghelaten wordt.

§ 5.
Hoemen
Tentation
verwin-
nen sal.

Maer die beroringhe van t'gheloo-
ue oft vanden gheest der blasphemie
ende dier ghelijcke / en moghen wi niet
ontvlieden / noch verwinnen met we-
dervechten / want hoe wi meer gram-
mer zijn ouer ons seluen / en hoe wij
meer mede disputeren / hoe haer ver-
woetheit meer ontfleken wort. Maer
men salse niet achten / noch ontfleken
alleene datmen gheen consent en ghe-
ue

gheestelijcke voortgancx. 7.

maer lijdtsamelijck verdragen haer
werckinghe/als veselinghe des boo-
ghes/ welck men anders niet be-
kinghen en mach. Dnsdanighe be-
kinghen en pleghen goede mensche-
et verveerlijck te wesen/maer si zijn
kmael voorteekenen van meerder
acien/ troosts/ ende repninghe der
ebreken/ende werckinghe der groo-
verdienstten.

Die Goddelijcke castijdinghe sal-
men verduidelijck ende ootmoedelijck
draghen/;ijn gheboden denootelijck
ghooslaem wesen/op dat wy sterck
ighen;ijn int gheloof/ende van zijn
gebode nemmermeer ons af en nep-
men. Die neerstelijck ondersochte/
nde wel vinden meer manieren van
oringhe/maer het is ons voot de-
tist ghenoech. Doch zijder sommi-
e menschen die hun seluen maken
icken van becoringhen/ eer hun die
roere aenveert/ende werven in een
nster oorsaecke/dsoe welcker si bes-
et wordē/ als die al willens in hun
ete ouerpepsen quade ghedachten.
nde dese zijn alsoo sterck/datse nae-
uels in ghenichten verkeert en ver-
recht/swaerlijck te verdrijven sijn.
nde oock als men onbegode ghesel-
schap

§ 7.
Goede raet
in t'ghene
ons ouer-
coemt.

Het ijerste Boeck der
ſchap der vrouwen heeft/ der welker
toeneyghinghen alſoo in herte ghes
drucht wort/dat menſe nae niet wel en
can verduſſuen/ ende alſoo iſt van dier
ghelijcke. Sommighe maken hun ſel
uen materie / daer hun nae af coemt
turbatie/een periculenſe tentatie.
Maer ſommighe menſchen niet heb
bende oorſake der tentatie / wt enchel
ſuſpicie droomē ſij hun eenen ſtorm vā
becoringhe. Ende dit gheſchiet wel
bp tijden onder goede menſchen / dat
onder hun verſtooringhe ende twee
dracht ghevalt/niet wt wortel d quaet
heyt/ maer alleen van ijdele ſuſpicie/
wanneer haerre gheen hem ſchuldich
en kent/ van des anders haet/noch en
mepnt hem ingheenerwijs te miſdoē/
maer hij heeft een quaet vermoeden
ende mepnt dat die andere hem hate/
ende hy en ghedenckt niet waer hi dat
eenichſins verdient heeft. Ende die
ander en weet hem hier af in gheene
dinghen ſchuldich/ende claecht dat hē
deſe onrecht doet ſonder reden/ende hi
beghint oock des anders werck te we
ghen/als ſins vpants. Ende aldus
worden ſij beyde op malcanderē met
haet ontfteken/ ende nochtans een pe
ghelijck mepnt den anderē niet te hū
deren/

gheestelijcker personen. 8.
deren / maer dat wort alleen vermoet
wt ijdele suspicie / dat die eene den an-
deren misdoen wil sonder sake. Ende
alsoo wort somtijts een groote turba-
cie van een cleyn voncken/welcke die
duvel op blaest / tot een groot vier
des granschaps/ende des haets. En-
de hierom moghen dusdanighe men-
schen al zijn sij goet/wel onvolcomelijc
goet heeten / want in dit zijn sij goet/
dat sij haren naesten gheen quaet en
meynen te doen / ende in dat faileren
sij vande goetheyt / dat sij te seer ghe-
neycht zijn quaet van een ander te ver-
moeden sonder redelijcke sake. Ende
hier inne en wordē sij gheensins goet/
dat sij te lichtelijcke wt alle saken tot
haet teghen him Broeder ende naestē
ontsteken worden.

Van drie gheslachten der
Religieuē.

Cap. III.

Die gheslachten zijnder van ghee-
stelijcke mensche. Die eerste sijn
goet/die ander zijn beter/die derde sijn
alderbeste. Dese worden betreekent
by die drie gheslachte der Ieuē/Gers-
soniten,

§ 1.

Num. 4.

412
12
Het ijerste Boeck des
sonken, Merariten, ende Caathiten, die
bouen al dat ander volck van Israhel
gheordineert waren totten dienst des
Sanctuarij/ghelijck als Gheestelijcke
menschen bouen ander gheloonighe
menschen / inde heylighe Kerck sond-
linghe schijnen totten dienst Gods ge-
ordineert. Verlichpde hebben sij noch
tans gaen / nae gracie die hun ghe-
geuen is / nae dat een peghelijck in
deuchden soekt voorts te gaen. Wāt
nae dat hem een pegelijck abel maect
totter gracie / met neersticheit tot
deuchden / daer nae wort hem gracie
inghistort / in teghenwoordigher tijt/
ende glorie ghegeuen inder eeuwichz.

§ 1.

Al dat ghij volcht die hoochste heyl-
lighen in deuchden/soo suldp inde glo-
rie met den hoochsten gheset wordē.
Volchde den middelsten/soo suldp met
hun gheset worden. Volchde den ned-
sten/soo suldp met den nedersten ghe-
set worden. Wp begheeru al wel ho-
ghen loon/maer luttet zijnder die vol-
herdelijck hun pijnen tot hooghe oeffe-
ninghe der deuchden. Hirom sepe
Greg.hom 37. in Euā. H. Gregorius / niemant en mach tot
grooten loouen comē dan door grootē
aerbept. Merckt dat hij niet en sepe
met swaren aerbept/maer hij sepe mē
grootē

Greg.hom
37. in Euā.

gheesteijcke voortgancx. 9.

grooten aerbeyt / dat is die den menschen tot grooten deuchden dien ghen / oft die groot zijn vā oerbæer / al en zijn sij altoos niet groot van hardicheden. Want als die nitschap / ende soetich; des deuchts ghesmaecte wordt / soo maecht sij saecht dē last des aerbeys.

Die eerste Keligiensen sijn betee-
kent bij den Gersoniten, die in het re-
sen des Beghers / droeghen die Goudij-
nen / ende r' d'ark des tabernakels / die
voorhauckfelen, ende andere dinghen
die saecht waren / ende int oprechte der
tenten soo setten sij haer Tenten tottē
westen achter dat Tabernakel. Dat
Tabernakel is leuen ons Heeren Je-
su Christi / ende conuerseringe sijn der
Zeden / welke niemant bij nae in die
leuen navoighende draghen en mach /
want hij niet nae maten ontfanghen
en had de den Gheest der heylicheyt en
de der wijsheyt / maer alle volheyt / wt
welcker volheyt wy alle ontfanghē heb-
ben eensdeels nae matē der gauen Chris-
sti, die eene aldus, die andere alsoo, als
hem die eenz volcht in deser ghanē / en
de een ander in eender ander gane / tot
dat wy alle tsamen ouer een comen in
die eenicheyt des gheloofs, ende kennis-
fen

6. 1.
Gersonitē
vvar K. 1. 1.
eulen sy be-
teekenen.

Ioan. 1. 3. 4.
Ioan. 1. 16.

Ephes. 4. 6.

Het ijerste Boeck der
sen vanden Sone Godts, in eenen vol-
maeckten man, in die mate des ouders
doms van Christus volcomenheyt, daer
een pegheliick in der hemelscher woo-
ninghe gheset sal worden nae sijnner
verdiensten/ ende nae dien dat hy hier
ghepijnt hee si/leuen ons Heeren Je-
su Christi te volgen.

§ 4.

3. Greg. L.
5. moral.
C. 6.

Matc. 7. 14

Die ijerste Religiösen dan/schou-
wen hooghe ende haerde oeffeningen
der heylicheyt/maer aen nemen lichte
oeffeninghe/ ende bewaren een ruym-
lenen tot profijt des lichaems/also als
hun gheorloft is / behouden haere sa-
licheyt / ende hun is ghenoech dat si
hun alleen hoeden van dootlijcke son-
den. Ende dusdanighe menschen val-
len seer lichtelijck in sonden/ want ge-
lijck D. Gregorius seyt/die bliuen al-
leen staende dat si niet en vallē in ver-
bodene dinghen/die hun oock onthou-
den van gheoorlofde dinghen. Den
wech die totten leuen leyt is nauwe, en
hooghe/ende so wie dien wech on oer-
hoedelijcke/ ende onbeancrt wandelt/
die sedt lichtelijck sijnen voet tot vallē.
Nochtans plegghen dusdanighe / om
Gheestelijcke te schijnen/by tijde hun
seluen groot gheweldt te doen / ende
neer

gheestelijcker personen. 10.

neerstich te wesen in wtwendighe be-
waeringhe/ende menschelijcke ouerle-
ueringhe/in eersaemheyt / neyginghe
ende rioppinghe / in wijde rappen en
monwē/ende dierghelijcke/door welc-
he dinghen sij van buien vertoonē
een ghedaente des gheestelijckhepts.

Ende hierom die Gerloniten, die also
veel bedupden / als vreedelinghen/
droeghen die wterstedinghen des Ta-
bernakels/ als dat decksel / die gordē-
nen/ende die roorden/want die ghene
die nien zijn inde selighe / reekēent
groot/ dat sij die voorscreuen gewoō-
te houden / alsoo langhe als sij gheen
beter oefeninghē der deuchden en be-
kennen. Maer nochtans nae de lee-
ringhe ons Heeren / die hy sprack tot
ten Pharizeen/ soo salmen dese clepne Matt. 23. 28
wtwendighe oefeninghe doen / ende
die beter zijn/ niet laten. Int oprechtē
des Tabernakels dese Gerloniten, set-
ten haer tenten ten westen/ achter dat
Tabernakel / want soo wie hier daer
mede hem laet ghenoeghen/ dat sij die
wterste in oefeninghen der deuchden
bewartē/ die sullen hier naemaels met-
ten achterstē/ recht als inder stede daer
die sonne daelt / inden nederstē schijne
der glorien gheset worden.

Die

§ 5.
V. iedde
die Merari-
ten berece-
kenen.

Het ijerste Boeck des

Die tweede gheestelijche persoo-
nen/zijn beteeckent by die Merariten,
die beduyden die bitter zijn/ dese droe-
ghen die tafelen des Tabernakels/ en
die columnen/ende die grindelen / en
merck die dinghen die haert waren/ en
middelste/tusschen dat Sanctuarium
ende Goidijne. Dit zijn die ghene die
een hart leuen hondē in lichamelijke
oeffeninghe/ die haer lichaem castijen
met vasten/ waken / ende met andere
lichamelijke aerbyden/ ende meynē
dat dat hoochste is inde bewaernisse
der sielighe/ende en bekenen niet die
irwendige sueticheyt/ende achten int-
tel die warachtighe oeffeninghen der
denckden / die inden gheeste en inder
gedachten zijn. Ende want dese mē-
schen in hun seluen drooghe sijn/ ende
weten in andere menschen te oordelen/
soo pleghe sij wel bitter te zijn/ oft ver-
bittermakers gheheeten te worden.
Ende want dese middel hier inder we-
relc ghehadt hebben inde oeffeninghen
der denckden tusschen den wtersten/
ende den lesten/daerom wanneer dat
men dat Sanctuarium opricht/ soo heb-
ben sij haer stede niet achter dat San-
ctuarium, maer besijden totten noordē/
daer men die hitte/ende d'licht der son-
nen

gheestelijcke voortganc. 17.

en min ghevoelt dan inden jupden
op dat hoe veel hun hier ontbrack van
olcomende oeffeninghe der deuch
en/dat hun daer so veel ontblijue vā
en licht der glorie/ ende van der hitte
es Goddelijer ghebruickens.

Die derde seligheusen / ende die
este/moghen beteeckent worden by
e Caathiten, die dat Sanctuarium, dat
s, die arcke droeghen/ende altaer/en
se tafel des heplighen Broots / met
aren vaten / maer bewonden noch
ans ende bedeckt. Dit zijn die hun
ijnen haren inwennigen mensch / in
zelken Christus woont / ouermidts
helooue te verrieren/ende hun te oef
men tot warachtighe deuchden/ende
otroepen die ghebrekē des vleeschs/
nde des Gheests/ende mannelijck te
erwinnen/gramschap/haet/ghieric
ept/traechtept / houderichept / gulsic
ept/ende oncupiseept/ende die deuch
en die dese sonden contrarie zijn in
aer herte te plant n/ als ootmoedich
ept/liefde/sachtmoedicheit/jannichz/
uuldicheit/soberhept/ende repntichz.
Want dese deuchden zijn dat warach
ch Sanctuarium/ende die dese heeft
ie is heplich. Want Caathiten die be
dupden

§ 6.
Caathiten
vat Reli
eusen sy be
teeckenens.

Ephesi. 3.
17.

Het jerste Boec der

Jac. 11, 1.

dupden alsoo veel als lijdsamighe / en
verrieters / want door patiërie (wele-
kenae ghetughe van Jacobus een
volmaect werck heeft) soo rieren sij

hun ende ordineren hun tot Godt / en-
de tot hunne naesten in deuchden / ghe-
lijck sij moeren. Den jersten twee ghe-
sachten gheboot onse Heere datmen
waghenen soude ghenen / die de dinc-
ghen droeghen / maer dese moeste sel-
ne haer dinghen dragen op hun schou-
deren / want soo wel inde insettinghe
der menschen / als inde castijdinge des
lichaems / verhengtmen wel eenighe
verlichtnisse / oft oock aflatinghe / jae
wordt gheboden dat in alsulcke dingē

Rom. 12, 1.

onsen dienst redelijck sal wesen , nae
placise nae tijt / op dattet lichaem niet
en vergae onder dē last des aerbepts /
maer in oeffeninghe der deuchden / en
gheeftmen gheen verlichtnisse / wāt
nemmermeer en wort ons oorlof ghe-
geuen onderichsaem te wesen / hovers-
bich / oft onachtmoedich / hatensdich /
traech / oft ghierich / gullich oft ouers
Ende dese lasten moeten wy met ons
epghen schouderē draghen / dat is / wy
en sullen ons soo niet verlaten op and-
lieden deucht / wy en sullen ons oock
nae onser macht pijnen / dat wijse in
ons

gheestelijcke voortgancx. 12.
mo selfs hebben. Ghelijck als sommi
ghe menschen begheren te wesen met
vreedsaemighe menschen / niet om dat
ij nae hare exempel willen vreedsaem
worden/maer om dat sij van hem niet
veruert en worden tot onlijsaemhe
den. Maer wat baet gheselschap met
heplighe lieden/ ist dat wi hem in oef
eninghen der heplicheyt niet volgen
en willen?

Die lasten der Caathiten waren
vaer van materien / maer sij waren
sterbaer/ende heplich/ende die binnē
e des Tabernakels / want die oeffe
inghe der gheestelijcker deuchden /
in aerbejdelyck den onvolmachten/
maer si zijn eedel nae werdicheyt door
iguntp des aerbeyts/ en sij zijn hepl
ich / want sij heplich maken / ende sij
in inwendich/ want sij zijn indē gees
te/ende inder ghedachten/ dat is indē
inwendighen mensche. Nochtans
soeghen sijse bedeckt/want soo lange
sij hier wandelen door het ghelooue/ 1. Cor. 5. 7.
den niet door ghedaente/soo en sien
sij niet inde oeffeninghe der wtwen
gher wercken / die schoonheyt der
deuchden/ soo puerelijck als sij is.
Maerom ist noot dat wijse bewinden
C. beyde

Exod. 6. 10

9 8.

Het jerste Boeck des
beyde om onser oeffeninghe wille/ en
oock om ander lieden exempel/ die on-
se ghedachten/ noch meyminghen niet
en sien/ dan by teekenen van wtwen-
dighe werken/ ende zeden. Van die
gheslachte nochtans zijn gheromen
Priesters/ door Amram, die beteeckent
waecker des gracie, dien toebehoorde
wt officie dat sij dat Sanctuarium onbe-
wonden opelijcke sien / en handelen
mochte/ ende geuen den Leviten te dra-
ghen/ eenen peghelijck als hun toebe-
hoorde.

Ende ghelijck als by Caathiten be-
teekent zijn deuchtsamighe mensche/
alsoo zijn by den Priesteren/ contem-
plative menschen. Alleen die deuchte-
same menschen/ verchuyghen die gra-
cie des beschouwende leuens/ en voor
den loonhaerder gheestelijcker oeffe-
ninghen/ ontfanghen sij van binnen
salvinghe des **H.** Gheests / op dat sij
daer doot verlicht worden / ende die
heymelijcke hemellicke dinghen sien
moghen/ die andere menschen zijn be-
deckt. Dusdanighe menschen en is de
oeffeninghe in deuchden gheenen aer-
bept/ welken aerbept / beteeckent is
int draghen der dinghen / want ouer-
mits loetlicheyt des inwendighe
smacks/

gheestelijck voortgancx. 13.
aercks / soo is hun den aerbept ver-
dert in ghenoechte wt liefde haets
heppers. Maer sij ordineren die
len die een peghelijck draghen sal/
int van binnen verstaende / beken-
en sij die redenen van al datmen hou-
en sal int gheestelijck lenen / welke
int die onbesochte ende onvolcomē
nschen noch niet begripen en mo-
en / so bewinden zijse in lichamelijck-
vercken / ende wtwendighe oefte-
ghen / ende bevelen se eenen peghe-
te te houden / nae dattet zijnen staet
nemt. Hierom siet dan / vandē welc
gheslachte ghij wilt wesen / oft vā
Gheest dat ghy zijt, ende daer nae
fangt den last die v toeghevoecht
Dat is / hout den reghel / en wech /
ghij mede comen moecht / tot vol-
neuyheit van dien staet. Want t'is
moghelijck dat permant te volen
ighe conste sal leren / die den ste-
vā vander conste niet houdē en wil /
gh mercken / noch hy en mach niet
gheestelijck worden / die niet en wil
adelen inden gheest.

Van drie

C ij.

Het jerste Boeck des
Van drierhande staten der
Gheestelijcker menschen.
Cap. IIII.

§ I. **S**inte Sernaert beschrijft inden E-
pistel totten Broederen vande ber-
ghe Godts / Drierhande staten van
gheestelijcke mensche / als der Begun-
nender / der voorgaenderen / ende der
volcomender menschen. Den jersten
staet hept hy beestelijck / recht als die
groot / ende onbesocht is / die noch niet
en verstaet die dinghen die toebehoor-
ren den gheeste Godts / ende dien noch
meest noet is hem te berommeren / hoe
sij haer lichaem bequaem maken sul-
len totten dienste Godts / bedwingen
ende castijen / op dattet niet weder en
staet den gheeste / ghelijck alst voore in
sonde dede / als het vleesch ouerhand
hadde ouer den Gheest.

§ 2. **D**en tweeden staet hiet hy rebelijck /
daer de reden / die dat weerdichste deel
des menschen is / ende door welke sij
onderschepten wort van alle anderen
onredelijcke dieren / ende als die eedel-
ste is bouen alle creatueren des we-
relts / ende een heer bouen hem allen
die zijn vleesch verwonnen heeft / ende
onder

gheestelijcke voortgancx. 14.

Weder ghevoepen inden dienst des
meesto/ hem seluen punt te bekennē/
empueren/ ende te wedermaken/ tot
widerjerster/ ende waerdichste schoo-
te / die hy ouermits uijphet der
miden hadde verloren.

Den derden staet heet hy gheestelijc
/ wanneer den gheest die nae den
wilde Godts ghemaect is/ met hul-
pergracie des heyligh Sheests/ bo-
hem seluen clint/ ende aendencht
hem wiens beelt hy is/ op dat hi in
ghhepint worde/ ende ghelijck-
enich door kennisse des verstants/
die door begheerte der minnen/ ende
gmoethe des ghebruichens. Door
jerste coemmen tot het tweeste/
het tweeste/ tottet derde. Een
empel hebben wy daer aff bijden
pheet Ezechiel / aldus. Daer was
strate int ronde, opwaerts climmen
dloor eenen wendelgraet, ende die
len tot die eercamer des tempels int
de, daerom was den tempel wijder
opperste, ende alsoo ghinckmen op-
rts van beneden, tot dat bouenste
d'r d'midden.

Den reuelijcken Sheest is een beelt
opperste drieuldicheit / ende ghe-
Godt is drieuldich/ ende een/ al-
C iij. so

§ 3.

Den gheer-
stelijcken
staet.

Ezech. 41.7

§ 4.

Beelt
Godts, die
iele can
Godt be-
grijpen.

Het ijerste Boeck des
soo heeft dee ziele die een is / drie crach-
ten daer sij mede Godt is ghelijch /
als reden / memorie / ende wille. Over-
mits reden / mach sij ontsaen die wijs-
heyt Godts / door den wille / mach sij
ontsaen die goetheyt Godts / door de
memorie / mach sij verhuighen die
cracht des eeuwicheyt Godts / dat sij
in eeuwicheyt nemmermeer van hem
vershepden en sal moghen worden.
Op dat dan dus groote ghelijchheyt
tot Godt niet ledich en sij inder sielen /
soo sal sij haer nae al haren vermogen
pijnen hem te verhuighen / op dat sij
hem houdende salich worde / wāt bu-
ten Godt / en is gheen dinc datter sie-
lenghenoech wesen mach. En wan-
neer sij Godt heeft / soo en is niet dat
sij meer begeert / om dat sij al heeft dat
se behoeft / tot haerder eeuwigher salic-
heyt / die soo goet is datter niet beter
en mach wesen / in welcke gheen ghe-
breck en is van eenighe goede. Want
dan die opperste weerdicheyt der sielen
is / dat sij ontfanckbaer is des opper-
ste goets / ende haer meeste profijt is /
dat sij Godt in haer hebbe / ende alle
goet met hem / en sij niet weerdigher
en soecht / noch nutters en vindt / soo
machmen segghen / dat sij hem soecht
wt

gheestelijcke voortgancx. 15.

wt al haer crachten/wt alle haer neer-
lichept/ ende wt alle haer begherten/
wanneer sij soecht allen dingen te doē/
die haer helpen om hem te vinden/ en
alen dinghen schout en vliet/ die haer
in Gode verveemden/ al waert ooc
men meynde datse goet waeren.

Want gelijk de mēsche dwaes waer/
die eenen hof hadde daer balsen in
rassen mochte/en versupmēden bal-
sen ende planten daer in munte/ende
mēhu/welcke dingen hoe wel sij goet
en/nochtans in gelijckenisse der bal-
sen/soo zijn sij seer snoode ende slechte.

Menndelijcker dwaeser is die ghene/
die dat opperste goet ontfangē mach/
die versupmt dat / ende bekommert
si niet verganchelijcke slechte / on-
reine ende bittere dingen. Dit meyn

in vande weerlijcke menschē/die aert-
liche dinghen setten/voor de hemelsche
dingen/verganchelijcke dinghen/voor
ewich goet. Welghelijck is hy
dwaes die eenen cortten wech heeft
in twee oft van dīve dachvaerdē tot
sitten daer hy wesen wil / en laet
en/ea soecht eenen langeren / waer-
men / ende anxtelijkeren wech van
ze jaeren oft meer. Aldus schijnen
anderhande dwasen gheestelijcke mē-
schen

Schoon ge-
lijckenisse.

Een ander
ghelijcke-
nisse.

Het ijerste Boeck des

ſchen te wandelen/die in cortten jaren
comen mochten tot groote kenniſſe/
ende beſondere vrentſchap Godts/
door cortte en nutte oefſſeninghen der
deuchden/ende der jnnicheyt/en puer
heyt / en laten dien / ende veronleden
hnn met andere min vruchtbare din
gen/die lanck zijn ende onnut tot haer
der aendacht / ende die totter kenniſſe
Godts / ende der waerheyt / ende tot
neerſticheyt der volcomenheyt niet en
leyden / daer nochtans die Heere ons
belooft/ dat den Gheeft des waerheys,
Ioa. 16. 49. ons ſal leeren alle waerheyt. En wiſte
eenich menſch veel conſten / welcke
een ſoo edel ende ſoo uerich waer bo
nen al die andere / dat hij daer mede
mochte in cortten tijt rijck worden/en
verheuen nae den name der grooter
lieden vander werelt / die waer al te
dwaes/liet hy dat werck achter/en de
de een ander dat ſlechter ende onedel
re waer / ende nochtans ſoo ſwaer va
aerbepde ware/als dat ander/daer hy
nauwe arme nootdrift mede verdie
nen en mochte. Soo iſt van eenē ge
ſteljchen menſche groote onwiſſheyt
iſt dat hij achter laet rechte oefſſeninge
der deuchden/ daer de aldermeeste ver
dienſte in is/ ende meeſte volcomenhe
des

gheestelijcke voortgancx. 16

te heylicheyt/ende der wijsheyt/ende
te die aldermeeste ghenoechte en se-
kerheyt / en becommert hem dan niet
met andere dinghen die min nut sijn / vol
aan soighen/ besich niet veel dinghen, Luc. 10. 41
is nochtans maer een eenich hooch-
te goet is dat men begheren en soekē
al / dat nut is tot allen dinghen.

Vant die lichamelijcke oefeninghe, 1. Timo. 4. 1
tot luttel dinghen nut, maer Godts
diensticheyt is tot allen dingen nut, heb-
bende die belofftenisse des leuens, dat
u is, ende dat toecomende is.

Dese Godtsdiensticheyt is oefeninghe § 5.
he daer wi ons in pijnen Godt te be-
kennen/ ende te minnen/ te helpen/ en
te behaghen. Maer die lichamelijcke
oefeninghe is nut/maer tot luttel din-
ghen / want om haer seluen en is sij
niet te begheren/maer om Godtsdien-
sticheyt/dien men door haer verchrijcht/
st datse schickelijck gheoeffent wort.
Ghelijck een meester werckt niet een Ghelijcke-
niste,
instrument van zijnder conliden / alsoo
verchrijcht men die dencken/ende brin-
ghense in ghewoonte door lichamelij-
cke oefeninghen. Ende hoe die mees-
ter beter instrumenten heeft/ende be-
quaamer en die wel ghebruickt/hoe hi
gaestelijcker ende beter sijn werck vol
maeckt.

Vvven-
dighe din-
ghen der
Gheestelije
ker men-
schen, zijn
tot refor-
matie des
inwendigē
mensch.

2. Cor. 4. 16

Crachten
der sielen,
zijn door
die sonden
bedoruen.

Het ijerste Boeck des
maecht. Ende alle din zhen des ghee-
stelijcken staets die wy vā bupren sijn/
zijn insettinghe des H. Gheests/ geor-
dineert tot wedermakinghe des inwē-
digen mensche / ende die dat noch niet
en verstaet / die meent dz die instrumē-
ten/ die consten zijn. Die vermakinge
des inwendigen mensche is inder ziele
len gheleghen/want die redelijcke ziele
/ dat is den inwendighen mensche/
ende dat beelt Godts. Die outwendighe
mensche is dat lichaem / dat ouer-
mits ghebreck zijnder verganckelijck-
heyt, daer die sonde oorlake al is / siech
wort / sterft / ende wort aischen / maer
den inwendighen mensch wort van da-
ghe tot daghe vernieut in deuchden, en
de gaet voort in gelijckenisse des ghe-
nes / nae wiens beelt sij gheschapē is.
Heden deser wedermakinghe is dese:
Die siele (alst gesept is) heeft drie crach-
ten / reden / wille / ende memorie. Die
reden was haer ghegeuen op dat sij
Godt soude bekennen / den wille / op
dat sij Godt minnen sonde / memorie/
op dat sij rusten sonde in Godt. Maer
door die sonde is die reden blind ghe-
worden / den wille trom ende onreyn/
die memorie onghestadich ende wilt.
Die reden ontfangt dickwils valsche
vooz

gheestelijcke voortgancx. 17.

tot waer / den wille kiest dat quaet
tot goet / memorie becommert haer
et soodanighe dinghen / daer sij al-
so mede is onrustich / want sij dat
niet ende dat opperste goet achter
gelaten heeft / in welken sij alle goet
vocht ghehad hebben. Maer wan-
ter die siele wederkeert tot Godt / so
beghint sij te soeken dat sij heeft ver-
loren / ende als sij siet dat sij der forme
onghelijck is / daer sij in ghemaeckt
was van Godt / soo pijn sij dat weder
te vermaken nae haer iersten staet /
ende te weder vormen totter schoonhijz /
die sij hadde verloten / want ouermits
die onghelijckheyt die in haer gewor-
den is / so en heeft sij geen toeganch
tot Godt. Maer want sij terstont en
te lichtelijck niet comen en mach ten
hoochsten / soo pijn sij ailenskens vā
den nedersten te gaen / tot het middel /
ende vanden middel totten hooghsten.

Vande vvedermakinghe
des redens.

Cap. V.

In't Beghin des wedermakingedes § 1.
redens is / t'iersten gelooue ster-
ckelijck

Het ijerste Boeck des
keliſck te geloouen. Want om dat on-
ſe reden ſcepel ooghe ghe worden is/
endet verſtant door die ſonde verdup-
ſtert/ſoo dat wy die waerheyt by ons
ſeluen niet vinden en mogen / daerom
heeft hem Godt tot ons gheneycht/op
dat wy niet en ſouden dwaelen / ende
heeft ons gegeven kenniſſe der waer-
heyt inder heyligher ſchrift / daer wy
al volcomeliſck ende waerachteliſck
in vinden ſullen/dat ons noot is ter ſa-
licheyt / op dat wy daer in onſen ſin n-
en volgen/ maer ootmoedeliſck onſen
ſin onderwerpen den ſieghelen des ge-
loofs / iſt dat wy niet dwaelen en wil-
len. Hierom ſpreecht Eccleſiaſtes.

Int laſte ca-
pitel.

Die leeringen die by rade der meesters
ende der leeraers des ghelooue ghegeue
zijn van eenen herder, eenen Godt / te
weten. Meer van deſe mijn Sone en wilt
niet ſoecken. Den voortganc des re-
dens is/ wt Goddelijcke verlichtinge/
redenen des gheloofs eenſdeels te ver-
ſtaen. Want al iſt dattet ghelooue bo-
uen die reden is/ ſo dattet die reden by
haer ſelue niet en can begrijpē/ noch
tans wanneer die reden van Godt ver-
licht is / ſoo ſiet ſij dat gheen dinc re-
delijcker en is/dan dat kerſten ghelo-
ue/welcke alle natuer gheuych geeft/
ende

gheestelijcke voortgancx. 18.

ende alle wijsheit van aertrijck dient.
die volcomenheit des reden in dit le-
uen is / doot ouertreden des Gheests
wypen oft bouen haer seluen ghetogē
worden / ende niet met bedercktheit
der lichamelijcker ghelijckenisse / noch
met argumenten van subtile woor-
den / maer met puer verstant des
gheests / Godt te beschouwen.

Van vydermakinghe des Wille.

Cap. VI.

In't Beghin der wedermakinge des
wille / is de sonden te wederstaē /
dat consent van eenen goeden wil / en
het trouwelijck om Godts wille / in
wercken der deuchden te volherden.
En want den wil doot ceghenheit ende
verkeertheit ghekeert was vā Godt /
so ist noode dat hy hem bekeere / en
mer een come mer Gode / ende die re-
nelle berueringhe door oeffeninge vā
goede wercken weder buyge tot recht
heyt des wille Godts. Den voortgāc
des wedermaecten wille is / dat hy al
se zijn beweginghe geordineert hebbe
ende gheformeert in deuchden / sonder
weder

§ I.

Het ijerſte Boeck des
wederſtrijden oft bedwanch / ſoo dat
hem nu niet en luſte / dan dat is na dē
wille Godes. Volkomenheyt des wil-
len is/ een met Godt te weſen inden
gheest door minne / ſoo dat hy niet en
mach willen dan Godt/ende van zins
der lieflycke ſoeticheyt dronckē worde

Van vvedermakinghe des
Memorie.

Cap. VII.

§ 1. **T** Beghin der wedermakinge des
memorie is die ghedachte van
zijnder wtloopinghe totter ghedachte
wille Godes met aerbeyt weder te brē-
ghen/biddende/leſende/onerdencken-
de / oft ten minſten ſlechtelijck te pey-
ſen op Godt. Dat toenemen der me-
morie is/ dat de menſche mach ſonder
onreuslich wtloopen / aendachtich we-
ſen in goede ghedachten ende ghebe-
beden/ende met hem ſeluen wandelen
in wijsheyt zijns herten. Haer volko-
menheyt is/ alſoo in Godt verſlonden
te weſen in ouertredinge des gheests/
dat die menſche ſijns ſelfs ende alle
dinghen verghete / ende in Godt alleē
ſoetelijck rullē ſonder eenich gheruch-
te van

gheestelijcke voortgancx. 19.

dan wilde ghedachten oft verbel-
ghen.

Dit zijn die eynden der menschelijcke
volkomenheyt/ende die toenemin-
ge/ende beghinselen daer alle ghee-
lijcke oefeninghe toe gheordineert
siet wesen. Soo wie by desen wege
et en wandelt/die soals de ghene die
et en weet waer hy gaet/verdolen-
nende dwalende tot eenen onsekerē
stade. Die beghinselen van allen de-
suer crachten der sielen/zijn alle mē-
schen ghemeyn/die inden staet der sa-
cheyt zijn/ē sonder dese en is gheen
ijchheyt. Die volkomenheyt eender
ijchelijcker cracht van dese dūe/hoort
een toe den volcomē menschen/wā-
er sij in hun ouerste volkomenheyt
sijn/dat is/inde opghetogenheyt des
ijchhouwens. Den middelstaet van
die is der gheente/ die volcomelijck
nemen ende voortgaen/ende hoort
inderlinghetoe gheproefde gheeste-
like menschen/ die tusschen den staet
roeder werckelijcker mensche/ē dē
volcomen hepliger menschen/nich dē
middelen wech houden. Niet dat sij
soos in eenen staet blijven moghen/
want dat is nauwelijck mogelijk dē
ijchheplichsten menschen/maer om
dat

§ 2.

Eynde des
Mensche-
lijcke per-
fectie.

Het ijerste Boeck des
dat den middelsten wech deser drie sta-
ten alsoo ghedeyt wort / van haren be-
ghinne / ende hare volkomenheyt / van
welcke voortghanghen men sal noch
meer ende ruymmer spreken. Ende al-
der ierst van het wedermaken des wil-
les / want deuchde / en boosheyt / en ver-
diensten hanghen aenden wil / ende de
beweginghe die hun neyghen tot qua-
den ende tot deuchden / daer nae salmen
spreken vande memorie / vande rede /
ende van i' verstant. Den wille is in
de siele als een ghebieder / de reden als
een leeraer / die memorie als een die
hun beyde dient / ende den wille voort-
brengt / wat hy ghebieden sal / ende de
reden waer af sij leeren sal.

Hoe die natuerlijke crachten
der Sielen, ende die beroe-
ringhe der affectie, in on-
deuchden misformt sijn.

Cap. VIII.

5 1.

No salmen cortelijck verstaen hoe
die natuerlijke crachten der sie-
len / ende die berueringhe der affectie /
in ghebreken misformt sijn / en waer
100

gheestelijcke voortgancx. 30.

Daer sij den mensche gegeuen zijn. Daer
die salmen sommighe radē/ bewijisen
ghen een jeghelijck van desen/ ende
in order der denichden. Den wille en
mochte niemant onderworpen zijn dā
godt alleen/ niet bp bedwanc/maec
willens/ op dattet hem gherekent wot
tot verdienste. Ende so mochte hy
sondighen/ ende niet sondighen/ niet
dat hij sondighen soude wanneer hy
mochte/maer daerom/ op waert dat
niet en sondichde als hij mochte/
mer wt ghepresen morde/ ende loons
werdich bp Godt: Oft waert dat hy
willens sondichde/ dat hij confusie
die pijnne werdich waer/ om dat hy
wiste dat hij niet en mocht sondigen/
most ghelichouwen.

Item doen die siele alsoo gemaect
is/ dat si ghrijpich was des opper-
salicheits/ daer sij die hoochste glo-
rie in hebben mochte/ ende minne/ en
genoechte in Godt/ die de waerach-
te ende opperste salicheit is/ so was
die siele tweederhande begheerten ge-
geuen/ natuerlijck daer toe/ op dat sij
die dinghen begheren soude/ en soec-
te verchuyghen/ ende als zijse ver-
gheghen sonden hebben/ dat zijse son-
den te blijdelijcker besitten soude/ als
D. zijse

Begheerlijc
ke appetijt
vvaerom
die mensch
gegeuen is.

Het ierste Boeck des
zijlste vterlichlijcker begheerde. **Maer**
was ghegeuen soodanighe begheerte
der glorie / dat haer gheen glorie ghe
noech en was / dan de opperste glorie /
ende soodanighe begheerte der ghe
noechten / dat haer gheen versaden en
mochte / dan die opperste ghenoechte
ende beyde is alle in Godt / ende dus
en is niet dat der sielen ghenoech is /
dan Godt alleene / en dit hiet die beger
lijcke cracht der sielen.

f 2.

Item wt dese cracht is ghecomen
een ander cracht der zielen / als die ro
delijcke crachte / die haer leert dat alle
te begheren / daer sij salich mede mach
wordē / natuerlijcke schuende sij / ver
smaeden ende verdreeft al / dat haer te
ghen is haer begheerte te verchrijghen
ende aenghrijpt crachtelijck / en houdt
al wat haer helpen mach haer beger
te te verchrijghen ende te houden. En
de dese crachte der siele hiet die toren
lijcke cracht / na gelijchheyt des torens
die sterckelijck veronweerdicht de din
ghen die haer teghen zijn / ende sterck
lijck hondt dat sij begheert. Door ro
delijcke cracht bekent de siele dat goet
t'better / endet' alderbeste. Door die be
gheerlijcke cracht / begeret sij dat goet
ende dat beter is begheert sij meer /

Toerenlijc
ke appetijt

gheestelijcke voortgancx. **11.**
 beste begheert sij aldermeest. Voor
 tomlijcker cracht / hondt ende aen-
 ght sij t' goet / ende alle dinghen die
 een hulpe daer toe wesen mogen/
 vangt sij aen met vasticheyt / ende
 haer daer aen hinderen mo-
 en / die schout sij / ende verdrift van
 onweerdelijck. Maer doen die
 mensch wilkens consenteerde den raet **Sondē heb-**
 dupels totter sonde teghen t' ghe- **ben mach-**
 Godes / doen wordē allen die crach **teloos ghe-**
 der sielen / die haer ghegeuen wa- **maeckt die**
 om d'opperste goet te bekennen / te **crachtē der**
 jeren / ende te ghebruyckē ontfet **sielen.**
 opnae verkeert / maer niet ont-
 en / doch sij worden ontrepnt / en-
 adden hun in verkeerde wijse.
 lijck een Orghel van langhe soet
 upt gheeft / wanneer geheel is en **Ghelijcke-**
 gheset / maer alst ghebroken is / **nisse.**
 oft grouwelijck gherucht voor zij-
 anch. Want om dat die mensche
 liefde der sienlijcker dinghen / ge-
 en is vande minne der onsiens-
 inghen / soo bekent hy nu alleene
 enlijcke dinghen / wt de schult &
 en / ende mint die alleen / en hange
 alleene aen / ende die onsiens-
 en set hy achterwaerts / recht oft
 et en waren / en hy en kentse oock
Dij. niet /

Het jerste Boeck des
niet/alsoo datmen luttel mensche daer
toe brenghen mach te ghelouue set an
ders/dan alleen die dinghen die wy sien
ende inden lichame gevoelen. Ende
alsoo is die reden inde siele verblint
dat sij haer seluen niet en kent / want
sij is een vanden dinghen diemen niet
vleeschelike oogen niet sien en mach
en aldus en is sij niet alleē blint/ maer
oock dwaes / want een blint mensche
ghelooft veel dinghen die hy niet
siet / ende hier inne is sij oock onghel-
loonich. Hier van ist gheschiet dat die
ziele nu begheert aertsche/ in oode/ en
vupl dinghen/ ende aenhangt die me-
liefde/ en rekent voor groot / dat sij die
dinghen mach verchiighen.

§ 4.

Appetijt
des eere.

Die begheerte des eere was haer
ghegeuen / om dat sy begheren soude
die hoochste eere/om alsoo Godt te be-
haghen/ende een vriendt/ soone/ ende
erfgenaem Godts te wesen/ende hem
ghelijck te zijn / met hem te regneren
niet in ghelijckheyt der macht / maer
in naevolghen zijnder goetheyt / ende
eenen gheest met Godt te worden / en
onder niemant te wesen/dan onder
Oppersten Heere alleen. Ende oock
op dat sij haer van soo groete weer-
heyt soude bekennē/om dat si het be-

God

gheestelijcke voortgancz. 22.

Godts in haer hadde/ en sij haer ghe-
bedere dingen onderworpen en son-
dermaer alleen onderworpen en ghe-
saem worde den Heere alder dinc-
ken/ ende wt liefden hem aenhangen/
en alle andere dingen van wat weer-
de hept sij waren / oft wat creatueren
waren/ ghebruiken soude tot hare
nut/ nae haer nutticheit/ ende nae
wille Godts. Dit was heplighe
aerdijs/ al dat ontaemelich was te
maeden/ ende alleen te begheeren
te lief te hebben t'goet.

Mer teghen begheert nu die ziele
menschen te behaghen/ glorie van
menschen te begeren/ die bedriech-
ts en ijdel ende die mensche me-
ne dat hy wat groote is/ als hy is
/ soo bedriecht hy sij seluen / daer
lindich is ende ijdel vā alle goet.
Mer menschen versmaet hy in zijn
lijckenisse/ ende begheert dat sij on-
hem zijn/ die licht veel beter zijn dā
hy. Ende hij glorieert in rijckdommē/
en in zijn/ dan aerde ende lijck.
Mer oemt hem van ijdele ende qua-
dinghen/ als dwaesen pleghen/ wā
hij inden lijck bewonden zijn.

Soe alsoo hebben die menschen haer
glorie verandert in een ghelijcke Ps. 105. 20.

Wij. nisse

Het ijerste Boeck des
niffe vā eē calf eetende hoey. VVā
Hsa. 40. 6. vleesch is hoey, ende alle zñn glorie
als een bloem vā hoey, dat hoey is
dorret, ende zñn bloeme is gheuall
Jeldus is die heplighe houaerdije
onbedelt in een sondighe houaerdij

Van drierhande
houaerdije.

Cap. I X.

6 1. **H**ouaerdije is drierlepe.
Ijerste is / dat die mensche hem
nen al te zeer behaghet / ende meer
heit dan hy inder waerheyt is / en
is een beghinsel van alle sonde.
Iweede is / dat die mensche soecht
begheert andere menschen te beha
en wil dat sij meynen dat hy meer
dan hy is / dat is ijdel glorie. Dier
de manier is te begheren bouen an
re menschen te wesen / ende voor an
re te gaen / en dat sij onder hem zij
Wus is die houaerdije bedroghe
wil oock dat andere mensche met
bedroghe worden / als sij beghen
meer gherekent te wesen dan sij i
Ghelijck eenen ghuychelaer eenē an
sen bedriecht / soo dat hy meynat dat

Ghelijcke-
nisse.

gheestelijcke voortgancx. 23.

of op een peert / en siet op een bussel.
en stroeps als een dwaes. Ende hier
is die mensche Godt contrarie/wāc
nichts alle dinghen Gode onderwor
ten zijn / ende hy wil wesen van zins
elke rechte/soo berooft hy Godt die ee
ze/die men hem schuldich is/dat is/hij
erooft hem zijnder ghemeynderheer
chappijse/ alsoo veel alst in hem is/ en
hem ondanckbaer van t'goet dat hē
uitfanghen heeft/daer hij zijn eyghen
lorie in soecht / ende niet die glorie
Godts/ van wien men alle goet heeft.
Vande tacken des houaerdicheits die
of haer spruyten/gaen ick voorbys.

Want men se elders die kmael vindt en
onderlinghe: In Summa vitiorum, dat
is inder Dummie der ghebreken.

Naer dese is die kmaels die periculen
te/ die haer verheft vande goeden der
gracien/dan vanden goede der natue
ren/of der fortunne.

Goeden der gracien/zijn denckdē/
beetenheyt/ ende heplighe wercken/
als preken/vasten. Goeden der natue
ren/zijn/die de natuere gheeft/ als eel
dom/schoonheyt/sterckheyt / subtiel
heyt. Goeden der fortunnen zijn/rijc
dom/hoocheyt/ende eere &c. die welc
te wt eenige auonture/ meer somtijt
ghe

§ 2.

Vat goe
den der
gracien, der
natueren,
en der for
tunen sijn.

Houaerdic
heyt belet
wel deuch-
den.

Iac. 4. 6.

Het ierste Boeck des
ghegeuen worden den ghenen die vā
natueren en deuchden minder zijn/dā
andere/ nochtans niet sonder eenighe
voorsichticheyt Godts/ al ist sake dat
tet wt haerder verdienste hun diwle
comt tot quaet. Houaerdije verblint
oock so die siele/dat al hoemense meer
heeft/hoemense min bekent. Dese son-
de hindert ons sonderlinghe dat wi
niet meer goets van Godt en ontfan-
ghen/daer hy nochtans zeer mildt is
ende begheert ons veel mede te deplen
van zijn goeden/want hij ons seer lie-
heeft/maer want ons t'misdaet der ho-
uaerdije onweerdich maect der ghe-
nade Godts / ende wy ons licht soud-
verheffen / dat hij ons meer gaue / of
ondankbaer worden / oft niet weer-
dich inde gracie werckten/ so sonder
wy schuldich zijn van meerder sonde
Ende hierom ist dickmaels meer de
sparende goetheyt Godts/ te wepghen
ren grooter ghiften der gracen / dan
des gramscappe. Godt wederstaet
den houaerdighen, als wederstrijder
zijnder gracen/maer den ootmoedig-
gheeft hy gracie, van welken door op-
blasinghe der houaerdije / die gracie
die hy hun instort niet werch en vlopet
Die houaerdije/ doet ons oock verlie-
sen

gheestelijcke voortgancx. 24.

sen/ve verdiensten der goeder werckē/
die wy om der menschen gunsten ghe-
daen hebben. Want sij vermantele
haer dickmael met ootmoedicheyt/op
dat sij schalkeltick glorie onder haren
name verchrijghen soude / want om Glorie is
dat begherte der glorie / gheen glorie maer een
en heeft/dat sij dan ten minsten de glo- schaduvve.
rie bliende verchrijghe / die recht als
een schaduvve vliedt / den ghenen die
haer volcht / ende volcht den ghenen
die voor haer vliet.

Wanneerwy onse goede vverc-
ken, oft quade, sullen open-
baren, oft bedecken.

Cap. X.

Onse goede wercken sullen wy bi
tijden openbaren/ ende bij tijden
verboighen. Desghelijcx sullen wij
onse quaetheden bi tijden openen / en
bi tijden bedecken. Onse goede wer-
ken / daer wy toe verbonden zijn van
de gheboden Godts/ oft der heyligher
kercke/ oft daer wij toe verbondē zijn
door openbare beloften/ die sullē wy
allen menschen openbaren/ als t'ghe-
loof/

Het jerste Boeck des

loof/liefde/rechtveerdicheyt/waerh3/
 repnlicheyt/ootmoedicheyt/ ende ver-
 smaedinghe der wereltscher dinghen.
 Want saghen die lieden dese dinghen
 in ons niet/om dat sij weten dat wijer
 toe verbonden ziju / sij soude n verar-
 gheer wordē/en meynen dat wij ouer-
 treders waren onser belooften. Van
 Mat. 5. 17. dusdantghe is gesproken. Laet v licht
 schijnen voor den menschen op dat sy
 sien v goede wercken, ende glorificeren
 uwen Vader die inden Hemel is.
 Maer somtijts sullen wij onse goede
 wercken verbergen/ die wij besonder
 ontfanghen hebben/als gracie van in-
 wendighe deuotie/ oft andere dinghen
 die ons sonderlinghen loff mochtē ma-
 ken/als wtneemende abstinence / wa-
 ken/gebeden/eude aelmissen/daer wij
 niet toe verbonden en ziju/van welckē
 onsen Heere leert / int Bermon dat
 hij hadde op den Berch. Oefghelijcx
 sullen wij oock somwijlen onse quaet-
 heyt verberghen / op dat niemant in
 ons gheschaudalizeert en worde / ofte
 erempelen neme in ons / in dierghe-
 lijcke te volghen. Daerom die open-
 baerlijck sondighen/doen tweederhā-
 de quaet/want sij vertoemen Godt/ēn
 grauen haren naesten eenen cupl daer
 sij in

Twee son-
 den doet
 hy die opē
 baerlijck
 sondicht.

gheestelijcke voortgancz. 15.

Als in vallen door t'quaet erempel.

Maer ist dat sonder onse schult / ofte
sonder onsen quaden schijn / pemaent
wt zijn quaetheyt / quael vermoeyt vā
outs / ende niet en wilt onse onschult
ontfanghen / soo sullen wij verduldich
wesen / ghelijck als ons Heere Ihesus
Christus veel dinghen ver sweech in
zijn Passie / daer hy in ghevlaecht wort
de van haete / want hij sprack. Ist dat
ickt v lieden segghe, ghy en sult my niet
gheloouen. Luc. 22. 67.

§ 2.

Somtijden sullen wij onse booshe-
den blootelijck ondecken / te weten in
onse heymelijcke Siecte / onse heyme-
lijcke sonden / ende inde openbaere be-
lijdinghe openbaere dinghen segghē /
als in visitacien / ende berispinghe der
ghebreken. Onse volmaechtheden en
moeten wij niet schamen te Siecten /
oft onse ghebreken der dencken / op
dat niemant in onsen vermoede meer
dan hij in ons siet. Maer ist dat ons
ijdele glorie aenloopt in gorde werck /
wij en sullen haer niet volghen / noch
oock achter laten dat goet werck / ist
dattet nootelijck is ende proffijtelijck.
Op meppen oock dickwil dat wij ge-
presen worden / van sommighe wer-
ken oft woorden / daer mischten ander
re me

e'Goet en
salmen niet
laten om
ijdel glorie

Het ijerste Boeck des
re menschen niet eens op en merckē/
Want ghelijck wi niet en mercken al
le dinghen die bij ons gheschien / alsoo
en mercken sij niet allen dinghen die
wij doen / want somtijts verfinaden si
ons meer / dan sij ons prijsen / sonder
linghe / ist dat sij in eenighe cleve din
ghen aen ons mercken / dat wy vā din
ghen die wij doen lof begheren. En
de ist dat sij by auontuere ons int aen
schijn vlieden / als ghewoonte is dē
lichtveerdighen menschen / die eenen
peghelijck plegghen te segghen dat hun
behaecht. Ende daerom tegghen dus
danighe schutten ver ijdelor glorie / en
behoenen wy niet alleen sterckelijck
te verchten / maer oock wijselijck van
ons te weren / metter hant des raets /
ghelijck wy met een sweepe die vliegē
van ons weren.

Begheerte
des ghe
nuechts,
vvaerom
die mensche
gegeuen is

Oock was den mensche ghegeuē
begheerte der ghenoechten / en des ge
maets / om dat hij begheren soude / die
opperste ghenoechte die in Godt is /
ende die opperste salicheyt ende ruste /
ende vrisheyt van alle lijden / ende hem
ghenoeghen soude als hijse hadde / en
hij saligher soude wesen / want weelde
zijn swaer sonder ghenoechte / en hoe
die ghenoechte begheertlijcker is / hoe
die

gheestelijcke voortgancx. 20.

Die weelden vrolijcker zijn. Maer nu
is die begheerte der Gheestelijcker
weelden door die sonde / verandert in
vleeschelijcker weelden / op dat hij be-
ghere daer die sinnelijckheyt genoech-
te in heeft / ende dat is begheerte des
vleeschs, begheerte der ooghen, ende ^{1. Ioā. 3. 16.}
houaerdijne des leuens. Die begheerte
des vleeschs stort haer in oncruptheyt/
in sachttheyt van cleederen / ende in ru-
ste des lichaems / en in slaeperticheyt/
welcke al behooren totten sin des ta-
stens. Item sij stort haer oock wt in
gulsicheyt / ende die is ghenoechte des
smaecks. Item tot ghenoechte der an-
dere sinnen / als te hooren ghenoeche-
lijke dinghen nae den vleesch / ende te
riicken. Die begheerte der ooghen
wil schoone dinghen sien / ende coste-
lijcker dinghen hebben / ende aldus wt
alle dese dinghen coemt ghiericheyt.
Wt houaerdicheyt des leuens / coemt
ghiericheyt / want daerom begheert si
rijck te wesen / om meer ge-eert te wor-
den. Oock wordt ghiericheyt ghebo-
ren wt begheerten des vleeschs / want
daerom wil sij rijck worden / op dat sij
wellustelijcker eeten / oncruptheyt be-
driue / ende ghemackelijck sonder sor-
ghe ende sonder ghebreck leue.

Alsoo

Ghierichz
vvaer vvt
datse in os
gheboren
vvrdt.

Loco sup-
cit.

Het ijerste Boeck des

Alsoo dat S. Jan wel heeft gheschre-
uen. Al dat inder werelt is, is begheers-
te des vleeschs, en begeerte der oogen,
ende houaerdije des leuens. **O**ock
wordt ghiericheyt ghebozen / wt be-
gheerte der oogen/want op dat sij sien
schoone dinghen / ende hebbe tot hare
beliene in welke sij haer vermaken/so
begheert sij Gout/siluer/costelijcke ge-
steenten/cleederen/ arkeren/ lant/ghe-
sinne/ schoone dinghen/ ende dierghe-
lijcke. Nochtans Godt heeft den mē-
sche dat lichaem ghegeuen / ende eenē
redelijcken gheest / ende toeghelaten
hem te moghen vermaken oock in ge-
noechlijcke dinghen/ maer oordineer-
lijck/matelijck/ende eerlijck/op dat hi
doo: ghenoechte der sinnen beweert
soude worden/ende toenemen tot ghe-
mechte ende ghebruicke der gheeste-
lijcker ghedachten. Ende dat die ghe-
ne die in Echtschap zijn/haer gemeen-
schap begheren soude eersaemelijck/
ensonder sondigelust, in behoerlijcke
ijst/om kinderen te winnen / die deel-
achtich mochten worden des eeuwige
salicheits/ en dat sij spijsse ende dranch
souden begheren/ ende andere dingen
die sij behoenen om haer natuer t'on-
derhouden. Maer want die oordina-
cie

e der natueren bedouen is / soo
 sijn alle dinghen nu aldus seer ver-
 zert/ende tot sienelijcke ghenoechten
 ghenallē / dat de mensch hem bedoeft/
 ende toornich wordt wāser hy anert
 heeft die te verliesen / ende heeft groot
 verdriet. als hi se niet en heeft nae zj-
 nen wil. Ende al die gheue haet hy/
 nie hi meent dat hem daer in hinder-
 en / dat hy die dinghen niet en ver-
 rijcht/die hi begheert/ende ooc haet
 hy/bat hy anert voor heeft/die dingē
 hy te verliesen/die hi lief heeft. Ende
 die hy siet die dinghen hebben die hy
 begheert/benijt hy/om dat hi die din-
 ghen derven moet soo langhe/een an-
 der die heeft. Soo spruyter oock wt
 gramscap/haet en rijt / aen welke
 hangt quade haet/oock traetheit/die
 op d'een zijde aen haer heeft droefte-
 heit/ende aen d'ander zijde lichtweer-
 dicheit. En alle ghebrecken en son-
 den spruyten wt een fonteyn / dat is/
 houaerdicheit/ende ontspringhen wt
 twee rivieren/als wt quade liefde/ en
 wt quaden anert. Ende drierhande
 boetsel ontsceetse/als begheerte des
 vleeschs / begheerte der ooghen / ende
 houaerdije des leuens. Dese zijn recht
 als een materie/ende een sake den mē-
 schen

Oorsprong
 des sonde.

Het ijerste Boeck des
schen tot beroringhe / welke ons di
werelt voerleet / als eere / rijckdom / en
de wellust.

Van vierderhande ghe-
ghebrecken.

Cap. XI.

§ I.
VVt die
oorspron-
kelijcke
sonde vier
ghebreken
zijnder.

Vierderhande ghebreck is in ons
waer door wy bereet zijn ro
quaet / als onwetenheyt / begheerlijch
heyt / quaetheyt / ende cranchheyt.

Onwetenheyt verblindt ons / dat wy
die waerheyt niet en bekennen / en da
wy dwalen int oordeelen tusschē goe
ende quaet. Die begheerlijchheyt ver
mooiet ons om te begheeren / ende lie
te hebben siemelijche ongen / ende der
vleesche ghenoechlijche. Die quaetheyt
maecht t'herre haert / en bitter tot grā
schap / tot droefheyt / tot haet ende tot
nijt. Die cranchheyt maecht cranch
om te wederstaen het quaet ende aen
tehanghen het goet. In dese vier zijn
wy gheuallen om die schult des ierster
sonde / ende die hebben wy oorspron-
kelijche ontfangen / wt die sonde / door
welcke wy gheborn worden kinder
des grāschaps. Wt dese comē voort

leuer

gheestelijcke voortgancx. 18.

seuen hooft sonden / wt welchen / als
wt groote tacken die andere sonden
spruyten. Dit sijn die seuen hooft son-
den des Traecks in Apocalipsi / ende
die seuen boose gheesten daer S. Mar-
tus af schrijft / die Christus verdreef
wt Magdalena. Item die seuen ghe-
slachten / die d'lant van Belofren bese-
ten hadden / dattet die kinderen van
Israel niet met rusten bewoonen en
souden / want dese sonden hinderen ons
vanden inganc des Hemels / ten sij
dat wy die pijnen te verwinnen ende
te bedwingen.

Die oude onerleueringhe bijden
Grieken leeren ons (ghelijck oock
Clemens betuycht) dat dese gheslach-
ten ierst verdreuen Doms kinderē wt
dat lant / van wiens gheslachte ghe-
comen waren Abraham ende Israel.
Ende hierom als die Heere gheboot
den kinderen van Israel dat volck vā
Chananeu te verdriuen / ende hun
lant te besitten / soo schijnt nae den sin-
ne dat sij gheen vreemt lant niet ghe-
weil gheuomen en hebben / maer dat
sij ghehoorsaem gheweest hebben den
Heere aller dinghen / dat sij haer lant
wederom souden verchtighen / ende
verdriuen die ghene diet t'onrecht be-
saten.

Apoc. 18. 3.

Marc. 16. 9.

Iud. 3. 2.

Exod. 34.

Deut. 7. 1.

Het ijerste Boeckdes
laten. Maer dese dinghen zijn ghes-
schiet in een figure van ons / dat wy
die crachten onser sielen / ende die affe-
ctien die van onsen Schepper wel ge-
maecht zijn / ende den mensche in ghe-
plant tot goet ghebruyck / eenwighe
ende profijtelijcke dinghen sonde soec-
ken / en welke wt die sonde in ghebre-
ken verandert zijn / dat wy soechē sou-
den die te reformeren / ende in dench-
ten te verkeeren / wt dijnende die ge-
breken der sonden.

Beschrijvinghe der seuen
Hooft-sonden.

Cap. XII.

I.
Hoozer-
dijc, vvar
die is.

Vvar haet
en nijt is.

Hoonaerdijc / is liefde des eyghen
hoothepts / daer die mensche ho-
ghe dinghen mede begheert / hem se-
uen hooch rekent / ende wil van ande-
ren hooghe gherekent zijn / ende be-
uen wesen.

Haet en nijd / is benijdinghe van
een anders voorspoet / door welke de
mensche droentich is / om dat een an-
hem ghelijck is / oft bouen is / ende h-
begheert hem quaet / ende is droentich
van zijn goet.

¶

gheestelijcke voortgancx. 29.

Gramschap / is een verstorende be-
dinghe eens hertte / dat hem in een
maniere woedet en bernet / wanneer
hem het voorkomt / dat contrarie is
sijnen wille.

VVar grā-
schap is.

Traechte / is verdriet des goets /
oor: slaphet des moets / wanneer
moefhet onredelijc t' herte belwaert /
st wanneer lichtvaerdicheyt des her-
en / tot eenighe ijdele dinghen ghe-
leecht wordt.

VVar traech-
te is.

Ghiericheyt / is een begheerte meer
ijtelijcker dinghen te hebben dan
noot is.

VVar ghie-
richeyt is.

Gulsticheyt / is een onghoordneerde
st onmatighe begheerte des voetsels.

VVar gul-
sticheyt is.

Oncuysheyt / is een onghoorlofdē
zant der ghenoechten / oft een onghē-
oorloft volbringen / der vleeschelijcker
ghenuechten / in wercken / oft in langhe
ghedachten.

VVar on-
cuysheyt is.

Ende al ist dat alle dese dingen sou-
den zijn ende ghebreken / dat is alleen
vtschuit des mensche / ende peene des
onde / in soo veel nochtans als Godt
die ghegeuen heeft den mensche / sijne
natuerlijcke begheerten oft affectien /
ende bernerten der begheerte tot goet /
ende tot berneringhen der deuchden /
want Godt en heeft niet quaets ghe-

E ij. maets.

Het ijerste Boeck des
maecht/maer allen dinghen heeft hy
zeer wel ghemaeckt. T verduisen dā
der ghebreken / en is anders niet dan
een wedermaken der natuerlijcker af-
fertten ende beweginghe tot haren
staet/soo sij van Godt gheschapē zyn/
als een deel voor ghesproken is vande
Cap. I. in
fine.
begheerte der hoorcheit / die den men-
sche ghegeuen is/op dat hy hemelsche
ende Goddelijcke dinghen sonde be-
gheren / ende versmaden aerische / effe-
moode dinghen / als die Rechter zyn
dan die mensche. Maer alsoo is die
mensche neder ghevallen totter neder-
ste dinghen / dat hy begheert ijdele en
valsche eere der werelt.

Van affectie oft beuueghen
des haetenijts.

Cap. XIII.

§ I. **D**'Affectie des haetenijts is den mē-
sche van natuere ingeplant / niet
om dat hy zijns naesten goet bemijden
soude / dat hy mach hebben / noch om
dat hy jemant quaet soude doen / om
begheeren. Maer om dat hy haet
soude die ghebreken en sondē in hem
ende in anderen. Op dat hy den du-
110

gheestelijcke voortgancx. 36.

el benijden soude/ hat hy soo veel sie-
n af treckt van Godt/ende zijn mede-
wylpers / als ketters en omsetters der
den/ die de sielen beroouen van haer
ewighe salicheyt / ende alsoo veel als
huy is / den Hemel beroouen van
ijdschap / die daer meer wesen soude/
laert datter meer quamen. Want al
die ghene die daer zijn/maken groo-
blischap allen hemelschen borghe-
en/belhouden nochtans die reden des
ewighe voorsinnicheyt ende wtvers-
iesinghe Godts/die daer gheen ghes-
eck toelaet te vermoepen. Dit zijn
onse vpanden/die wy haten sullen / in
so veel sij sulcx zijn/dat sij ons beghe-
en eenwelck te verderuen/maer die
n sullen wy niet haten / daer van ho-
e mach wesen / dat sij onse medebor-
ghers sullen worden inde Hemelsche
lorie / al ist dat sij noch onse vpanders
lijnen.

Van d'affectie des
gramschaps.

Cap. XIII.

Dat beweghen oft affectie des gram-
schaps/is den mensche ghegeue/
E iij. om

1.

Het ijerste Boeck des

Matt. 11. 12.

Matt. 12. 23

om dat hij hem vertoren sonde op die
sonden/ ende op quade invallen / ende
dat hij wt omveerde niet lijden en sou
de ghetoghen te worden / tot consent
der sonden/ende dat hij quade berou-
ghe in hem bedwinghen soude / ende
in andere daer hijt bequamelijck doen
mochte / en dat hij vreden sonde Godt
onghelfich/ende die ouertredinge des
rechtvaerdicheyts. Ende dan wordet
geheeten eenen penet des rechtvee-
dicheyts. Zoo leestmen dat Christus
dickmael vergramt is geweest op den
Pharizeen/ende andere menschen die
niet wel en deden. Desghelijck andere
heplighe mannen. Maer nu is die
gramschap missinaecht in sonde/en te-
ghen reden verkeert in een verwoet-
heyt/ recht als in een raserije / soo dat
die mensche beroert wordt/ghelijckee-
nen die bukten zijnen sinne is/ouder-
lijck teghen een ander / teghen zijnen
vrient/teghen zijnen naesten/ ende te-
ghen hem seluen/somwijlen oock teg-
den heplighen / ende teghen Godt / en
teghen onghevoeltiche oft onredelije-
ke creatueren/ die noch wel / oft noch
qualijck doen en moghen / dan alsoe
als hun die natuere ingheeft. Oock
daer wy bekenen dat wy t'onrecht
beroert

gheestelijcke voortgancx. 31.
toert worden / en connen wij noch
ons somtijts den inval des gram-
hays in eenen dach bedwinghen.

Van d'affectie des droef-heyts.

Cap. XV.

Desghelijc is dat beweghen ende
affectie des droef-heyts den men-
sche gegeuen / om dat hij droeuich we-
sen soude voor zijn / ende voor andere
meden sonden. Ende dat hij rouwich
soude wesen / dat hij soo langhe is bu-
gen het vaderlant des Hemels / ende
dat hij ontsien soude de pijn der hellē /
ende dat hij droeuich wesen soude van
zijn onvolmakelijckheyt / ende mede-
siden hebben in andere lieden pijnen /
ende dat hy met rijpicheyt van profij-
telijck schrijuen / wilsuyten soude / die
lichtvaerdicheyt des ijdele blisschap-
e / die een voester is van dertelheyt.
Maer dese goede ende Goddelijcke
droef heyt is verkeert gheworden en
e verandert in wereltliche droef-heyt /
die de doot werckt / in misgopen / in
vantrouwen / ende in onredelijcken
ouwe.

f l. 1

2. Cor. 7.
18.

Van

Het ijerste Boeck des
Van d'affectien des
Blijfchaps-

Cap. XVI.

f l

Dat bewegen oft affectien des blijfchaps/was den mensche ghegeuen / om dat hy verbliden soude in Godt / ende inden hope des eeuwich goets/ende in d'aensien der Goddelijcher gauen / ende om dat hy mede verbliden soude int goet zijns naestens / ende hem verheughen inde Goddelijcke wercken/ende Godts lof/ ende verfinaden alle ijdele ende onnutte dingē/ ende hij daer door volijck worden soude en cloeck totten dienst Godts.
Maer nu is die blijfchap verkeert in lichtvaerdicheyt/ende in ijdelheyt / so dat die mensche hem verblift van quade / ende van valsche dinghen/eñ van ouervloedicheyt der tijtelijcker dingē/ende tijtelijcker eere/in ghenoechte/in lachen/in bespottighe / in onnutten clap/ende in leelijcke spelen/ende hem walght van alle Goddelijcke dinghē/ sij zijn hem onsmakelijc/hem verdriete wesen inden Goddelijcken dienst/ende wordt traech tot oeffeningen der innicheyt ende der dencht / ende loopt wt metter herten tot onnutte / ijdele/ende

gheestelijcks voortgancx. 15.

De ouerene dinghen/ende soude lie-
meer lichamelijcken aerbept lijde
andere becommeninghe ende sake/
in te wesen in gheestelijcke en Gods
lijcke dinghen/daerom soecht hy vā
ontslaghen te wesen / soo haest hy
/en doet versumelijck t'ghene hij
/ten waer dat hij gewin oft prijs/
eentich tijtelijck ghemack daer aff
opte.

Van onghoordineerde droefheyt
int verdriet der goeder wercken/als
in mensch niet goets en lust te doen/
meeren/te dencken/ oft te spreken.

De ghelijck comt van lichtvaerdicheyt
verdriet des goets/wanneer onse aen-
sicht soo seer is in ijdele lichtvaerdic-
heden / dat ons verdriet te dencken op
geestelijcke oefeninghen/en wy bij-
de beant worden als wy ons sullen
heypden van ledicheden / van spelen/
de van boenerijen/ende ons geuen
llen tot treffelijcke oefeninghen.

Ende daerom als gheketende hondē
in eenen tijl teghen bedwanch wor-
en wy bedwonghen / te zijn in Gods
lijcke dinghen/ ende dat is een son-
vā traetheyt / ende een verdriet des
iets. In dit aerbeyden veel seligt-
isen/maer luttel verwinnen.

Van

Het ijerste Boeck des
Van d'affectien des
Ghiericheyts.

Cap. XVII.

6 II.

Dat beweghen des Ghiericheyts
was den mensche ghegeuen / on
dat hy begheeren soude groote verdien
sten by Godt / endete wesen van groo
te deuchden / ende van veel goede wer
ken / ende om dat hy Godde veel stelen
soude winnen / met ander lieden te lee
ren / met bidden / met goede erem pelen
te ghenen / ende te helpen tot voortgā
des sallicheyts / ende op dat hij hem n
eu soude laeten ghenoeghen mette
deucht die hij heeft / maer voort aer
beyden dat vermeerderet mochte wor
den / die gracie / en wercken der deuch
den. Maer nu is dese ghiericheyt ne
der gheualen / tot begheerte der tijt
lijcker dinghen / des gheils besittinge
en alder snooder dinghen / die de mēsch
vergadert / oft hij eenwelijck lenē sou
de / ende die werelt vergaet / op dat hi
ommer vergadert alsoo veel als hi
mach / op dat wanneer die werelt ver
gaet / hem niet en ghebeke daer hy v
leue / ghelijck als Noe doen die Dilu
ute aenstaende was / spijse met hen
droec

Gen. 6. xi.

gheestelijcke voortgancx. 39.
ech die hij hebben mochte als alle
ghen door die Dinnie verdorren
ren. Ende hoe die mensche der
at naeder comt / hoe hij neerstelijc
: vergadert ende bewaert : op dat
er in bewesen worde hoe onredelijc
: ghiericheyt is / die soo veel meer
rgadert / als sij min behoest / rechte
s die ghene die veel rijfghelt oft lijf-
cht mede neemt op eenē cortē wech /
de die een costelijck huys timmert
n eenen nacht daer in te loigereu.
daer daerom woude Godt dat ons
toos onseker sonde wesen die ure
s doots / om dat wy luttel op tijtelijc
e dinghen sonden dencken / maer tot
cher ure duchten / veel te verliesen vā
e eenwighe dinghen / tot welke wy
toos sonder ophouden haesten moe-
n.

Ghelijcke-
nisse.

Van begheerte der Noot-truften.

Cap. XVIII,

Die begheerte van Noot-truft / is
ons ghegeuen om t lichaem / op
dat wy die natuer onderhouden sou-
den /

1 E

Het ijerste Boeck des
den/dat wijs dierē mogen indē dienſt
Goots/ende veel verdienē. Een ghe
mate/ ſparich / ende eenformich noot
truſt/ onderhout die natuer langher/
want ſij en verdrucht niet die crachten
der natueren / maer ſij ſterckte / ende
bewaert die gheſontheyt eenformich
dieſet. Want de natuer maticht haer
daer toe/ende en wordē niet alle we
ghen gheſuert van niēwe ende on
bekende ſpijſen. Ende hierom leuen
ſommighe Clooſterlieden ſoo langhe
gheſont. Maer die natuerliſche be
gheerte is nu verſcroeyt in welluſtic
heyt/ende overuloedicheyt/ ſo dat wy
ons daer mede niet en laten ghenoe
gen/dat die natuer onderhoudē wort/
maer dat onſer hele ghenoecht/crisgen
wy. Ende als wi in ſulke dinghen
ghewoont zijn / ende die natuer haer
daer teghen nu ghetempereert heeft/
wanneer wi ons dan ſomwiſen me
min ſpijſen willen ghenoeghen / ſo
murmureert onſe natuer om die on
ghewoonte. Ende dan meppen wi
terſtont dat wy cranch zijn/ en teer/ d
wij by armer noot/duiſt niet leuen en
moghen / ende beghinnen als onde
eenen mantel der diſcretie/ onſchame
lijck/lecher dinghen te ſoeken / ende
wille

gheestelijcke voortgancx.

37.

men dat niet besoecken/ dat men die
maer also als sij door ghewoonte ge-
men is tot leckere dinghen/ met con-
stancie ghewoonte weder te brenghen
spatigher / ende ghematiger noot-
dift. Ghelijck als wy sien dat int mee-
ste deel der werelt spaerlijck leuen/die
eydenen/ Joden/ ende aermē kerkē
a/ van welcke sommighe verarnit
a/ ende nu alsoo ghesont leuen/ ghe-
te eertijts in hun weelden waren.

Maer van Gheestelijcker weeldē/
de van smaerk des inwendighe soe-
gherts/ die sonder ghelijckenisse alle
rtische weelden te bouen ghaen / als
ich bouen mest oft dieck / daer is
nu eenighe ghedenckenisse af/ oft
aerachtighe begheerte / oft neerlie-
pt / oock onder den ghenen die hun
uen hoorch rekenen inden gheeste-
ken staet / maer men versmaetse/
en bespotse / ende men houtse voor
thep/ ende een verworpinghe. En
die ghene die hun daer in oeffenen/
orden vervolcht van andere gheeste-
che menschen/ en worden beseten en
ongheloonich gherkent. Maer
zeer sij van Christo versmaet zijn/
e dus die gracie der benotē versma-
den

§ 21

1. Cor. 13.
14.

Het ijerste Boeck des
den ende vernolghen / dat sullen sij le-
ren vanden Apostel / die hun noem
Beestelijck te wesen / die niet en verstaen
die dinghen die den Gheest Godts toe-
behooren, want het is hun sothept.
Nochtans en prijsse ick niet noch
loue die bedrieghers / ende die bedro-
ghen / die haers selfs gheest oft eenen
vreemde gheest volgen voor den Gheest
Godts / en soo bedroghen worden
maer men sal proeuen die gheesten
ende nae onderuindinghe / oordeelen
wie sij zijn.

Van affectie der Liefden

Cap. XIX.

§ 1.

Die affectie des Liefde / is oock te
mensche ghegeuen / om dat hy
Godt bouen alle dinghen soude lief he-
ben / ende sij seluen / en zijnen naeste
om Godt / ende nae den wille Godts
ende alle wercken Godts lief hebbe
om des Scheppers wille / elck nae zij-
weerdicheit / ende ghebruicken de
dienst der creatueren tot Godts wille
ende zijne eeuwighe salicheit / en t'ge-
bruick ende ghenoechte van alle de
dinghen schicken tot liefde des Sche-
pers

gheestelijcke voortgancx. 33.

ers / ende kennisse / tot dat hy quame
ot hem / in wien alle dinghen leuen
ae die eeuwige reden.

Maer die affectie is by nae wtghe
aen ende veruallen tot liefde des. § 24
leelchs / ende tot quade ghenoechten /
do dat die mensche schter niet en heeft
lef / dā om zijn tijtelijke bate / om sijn
leeschelijcke ghenoechte / ende leelye
e welluste. Ende hoe wel t'ghebruyc
es lichamelijke verslaeminghe den
menschen ghegeuen was om hinderē
e winnen / Gode op te voeden / op dat
i met Godt ende met den Enghelen
te eeuwige salicheyt mochten besit
m. Maer nu en soekemen niet t'ghe
in der hinderen / maer die ghenoech
in dat werck / oft soekimē daer die
inderen in / dat is om te hebben nae
olghers die d'erne besitten mochten /
ft men soecht daer in eere / op dat die
leische veel maechschap hebbe op het
errijck. Ende hterom zijn se droeulich
danneer die sleyn hinderen steruen /
ie veel sekerlijcker steruen nae haer
dopsel. eer sij doot eenighe doot son
en dat eenwigh leuen verliesen / dan
t sij naemaels steruen / als sij volwas
hen waren / om des twijfels wil / hoe
wigh sij worden souden / en om me
nich.

Het ijerste Boeck des
nichvuldige stricke der sonde / die hi
luttel menschen ontgaen.

Van Hope.

Cap. XX.

§ 1. **D**ie Hope is den mensche gheg
uen / waer mede hy hopen sout
op die godertierenheyt Godts / die
hy hopen soude gracie vā Godt te ve
schuyghen / inden teghenwoordighe
tijt / ende glorie inden toecomendē tijt
ende ghenade van zijn sonden ist die
sij hem berouwt / ende tijtelijke noo
drufft / soo hem nut is / ende verlossing
van quaet / ende bewaeringe int goet
Maer die hope is nu also ghemengh
ende confus / dat die menschen mi
hopen dan sij moeten / ende meer dat
recht is.

§ 2. **S**ommighe hebben soo groot b
rouwen op die goetheyt Godts / die
sij meynen / dat Godt hun salichma
sal / hoe wel sij in sonden bliuen : En
de dat is teghen die rechtveerdicheyt
ende zijn waerheyt / dat hy die onre
ne sonde setten inden Hemel / met de
supueren Engelen. Hier teghen zij
ander

gheestelijcke voorgancx. 34.

libere menschen die so zeer wantrou-
wen van Godt / dat sij meynen al be-
kerden sij hun / hy en soude hun geen
olgherden gheuen inden Gheest / ofe
not-dinkt nae den lichaem / recht oft
odt ghenadich waer zijn vanden /
o langhe sij in sonden bliuen / ende
oughenadich waer zijn vrienden
de den Rechtvaerdighen / ende den
genen die penitencie doen / ende hem
ot Christum bekeeren / ende hy de sou-
ighe menschen lieberaelijcke voedet /
de bewaert / ende den bekeerden ver-
et / ende van hongher laet vergaen.

Daer nochtans gheschreuen staet.

He Heere en sal die siele vā eenē Reche- Prou. 10. 30
erdighen met hongher niet pñnigen.

Ende hy den Propheet Dauid. Ick Psal. 36. 25.
heb jonck gheweest, ende nu ben ick
oudt gheworden, en ick en heb niet ges-
en den Rechtvaerdighen verlaten,
och zijn Saet broot soeckende.

Van Vreesse.

Cap. XXI.

Die Vreesse was oock die mensche
ghegeuen / om dat hy Godt ont-
ken soude / ende anert hebben van hem

✠.

ver-

Het ijerste Boeck des
verscheyden te worden / hem te vergrā
men / ende ghestraft van hem te wor
den ende verdoemt. Maer nu heeft
die mensche alleen vreesse voor tistelijc
ken teghenspoet / voor ongemack des
lichaems / ende verminderinghe de
eere. Toecomende en eenwige schade
en ontsiet hy niet / recht oft sij nemmer
meer comē en soude: recht oft niet dā
diepginghen en waren datmen seyt
vant toecomende oordeel / ende vande
eenwighe pijnen der hellen. Of dat
hy lichtelijcker ontgaen sal die / dant
ghelept wordt. Ende hy ontsiet oock
meer eenen mensch / oft een beest / oft
een dinc dat gheen gevoelen en heeft /
dan den almachtighen Godt / dien hy
vergraint / daert nochtans schrueme
Hebr. 10. 13 lijck is te vallen inde handen des leuens
den Godts.

Van Schaemte.

Cap. XXII.

§ 1.

Die Schaemte / was oock den mē
sche gegeneu om dat hy hem scha
meu soude te doen dingen / die nae zijn
weerdicheyt hem niet toe behooren /
also te sondighen / ende te worden een
knecht

gheestelijcke voortgancx. 15.

uerht der sonden / alder ontamelijck-
heyt / onersaemheyt / snootheyt / ende
recheyt. Maer nu schamen wy ons
Godt te dienen / wien allen dingen die
in / oft door den wil / oft door noot.

Op schamē ons Godt te volgē in oot-
moedich; / in lijfscāch; / in armoede / re-
ue / onderdanich; / versmaech; / in ver-
worpēheyt en in confusie / daer noch
ons die ghene Godts niet weerdich
is / die hem sijns schaemt voor die
menschen te belijden , oft oock nae te
volghen / daert nochtrans groote glorie
een knecht, dat hy zjnē Heer volcht.

Luc. 9. 18.

Albus ist oock te ghevoelen van
en dinghen die wy van Godt ont-
dinghen / als van t' verstant / subtiel; /
in het schaem / en van zjn leden / vā
telijcke substantie / van moghenthe-
en / eere / ende vanden tijt daer wy in
ien / ende van allen dinghen die den
mensche inder werelt dienen. Alle dese
dinghen zjn ons ghegeuen / dat wy
vor desen onsen Schepper dienē sou-
en / ende ons seluen dat gewich leuē
edienen / ende onsen naesten ten een-
ighe leuen te trecken. Hier teghen
eren wy alle dese dinghen tot een ge-
upch in sonden / die wy ontfanghen
oben tot ghebruyckenisse / ende tot

f 21

f 15.

ver-

Het ijerste Boeck des
verdiensten der glorien. Ende daer
om worden alle dese dinghen ons ghe
keert tot gebruyck des vuerx/oft door
pijne/oft door penitencie. Door pijn/
te weten/als wāneer ons onse vleesch
beroert/oft onse vleeschelijcke begheer
te/oft onse onghoordineerde lust ons
pijninghen/oft wanneer ons onse tij
telsck goet ghenomen wordt/oft wā
neer onsonghetemperde locht/oft die
ren tijt / oft siechte des lichaems ons
quelt/oft andersins ghepijnt worden/
Sap. ii. 17. dat door welcke wy hebbē gefondicht,
door de selfte ghestraft worden. Ende
ist dat wy gewillichlijc om Gods wil/
dese pijnē verdraghen / soo wordē wy
door die verduldicheyt gherepicht vā
onse sonden / ende ghecroont voor die
patientie ende goeden wil. Maer ist
dat wy onwillichlijck lijden/nietemin
wij moeten ghestraft worden/ oft hier
in dit leuen / oft int toecomende / ende
ouermits onse onverduldicheyt/ver
meerderen wij die schult/ende door na
volghen oock die verdienste des pijnē.

Van

gheestelijcke voortgancx. 38.
ande natuer ende beschrijuin
ghe, van elcker gebreken.

Cap. XXIII.

In sullen wy merken vande na-
tur ende beschrijvinghe eender
ghelijcker sonde/ende vande reme-
den hoemense wederstaen sal / want
nicht anders niet en is / dan een vol-
men rueringhe der fouten / oft der-
inghe der sonden / dat dese materie
uroert. Want ist dat saecke dat son-
is een ongheoordineerde beroerin-
he / oft een verdoruen affectie der na-
ueren/so is haer contrarie de deucht/
en affectie oft begheerte / die gheoor-
inert is daer nae/ende daer toe/ ghe-
ich sij vanden goeden Schepper ghe-
enen was / ghelijcht voor veropen-
aert is door erempelen.

/ l.

Vat die
deucht is.

Vat son-
de is.

Cap. 9. in
in. tio.

Wouaerdicheyt is drierhande alst
oor ghesproken is. Die een is wan-
eer die mensche hem seluen meer be-
aecht dan hy sonde / ende hem seluen
meer rekent dā hy is inder waerheyt.
Die ander wanneer hy andere men-
schen soecht ende begheert te behagē/
oor liefde van eyghen glorie/ willen-
e groot gherekent te worden / ghe-

¶ iij. eert

Het ierste Boeck des
eert ende ghepielen / daer nochtan
e. Tim. 1. 12. Godt alleene coemt alle eere ende glo-
rie toe, dien alleen weseelijck goet is/
ende van wien men alle goet heeft/
want soo wat wy van glorie ons toe-
trecken/dat stelen wy Godt. Ende wij
bedriegen oock ons seluen/ indien wy
ons toeschrijven / dat ons niet toe en
comt/ recht als een hoere/ haer eersae-
hept ende schoonhept liecht/die sij niet
en heeft. Dit heet ijdele glorie / want
sij is ijdel van waerheyt ende salichz.
Die derde is/wanneer die mensch bo-
uen ander menschen wesen wil / met
sonderlijcheit der glorie/ oft der heer-
schappij/ouericheit/ oft ghebot/ ende
versmaet en verbiucht ander menschen.
Dese wordt vierderlepe bedrogghen/ of
mepnende te hebben dat hij niet en
heeft/ oft meer te hebben dan hij heeft
oft sonderlingh bouen ander menschen
te hebben/ oft wt hem/ oft door zijn v
diensten te hebben.

Van drie dinghen, die ghebre-
ken verdrijven

Cap. XXIIII.

gheestelijcke voortgancx. 37.

Die dinghen sijnder die de sondē / I.
in ons verdriuen / ende denckdē
ercken / als gracie Godts / eyghen
ijshet / en noot. Die gracie Godts
stout ons denckden / ons eyghē wijs-
tot medewerckt der gracie wt vijen
ll / en den noot verandertse in denck-
u. Sonder noot mach dickwils sij
neht / maer sonder gracie nemmer-
ter / ende sonder consent des vijen
ille. Den sommighen stout die gra-
in denckden met cleue oft geenen
rheyt des eyghens vernuftheyt / hoe
el niet sonder consent des wille / wāt
ader consent des wille en is gheen
rdienste. Als den ghenen die Godt
voicome met benedictien sijnder soe-
heyt. Die van smorghens vroeck tot
er waect, dat is vande jonckhent /
en sal niet aerbeyden, want hy false
or sijn dore vinden sitten, te weten
e gracie des wijshepts / ende des
enchts. Aldus lesen wy die Apolte-
en / ende andere heplighen / sonderlin-
nen int beghin der hepliger kerckē /
estelijck metten heplighen Gheest
ervult gheweest te zijn. Die gracie
erweckt / en leert / ende sterckt dē wil-
tot denckden / ende tot menighe ga-
en des heplighen Gheests / op dat die
ver-

Gracie om
ghebreken
te verdrij-
uen,

Sap. 5. 13.

Het ijerste Boeck des
mifthept wercke tot voorgauck des
falichepts.

§ 2.
Den noot
fehout die
fonden.

Den noot is tweederhande/een is
daer hem die menfche willens onder-
worpt der felner noot/alsde ghene die
hem verbinden met belooften tot on-
danichept/repnischept/aermoede/ende
dierghelijcken/oft die gaen preken tot
onghelouighe menfchen: Comt de-
fen naemaels per te doen oft te lijden/
daer fij gerne van ontginghen/fo fchij-
net oft fij van noode daer toe ghedwō-
ghen worden/ nochtans is defen noot
willens/want fij hem willens daer toe
gheoffert hebben / ende fij dat lieuer
willen lijden/dan van haren goedē op-
fet af te gaen. Den anderen noot is
van bedwanch/die een menfch onwil-
lens leyt/en nochtans niet ontrulieden
en cā/als aermoede des werelts/fieck-
te des lichaems/verfmadinghe / ver-
volghinge/becoringhe/oft andere ver-
fchepden tribulacien. Welcke dingen
hoe wel die menfche die int ijerfte on-
willichlijck leyt / nochtans als hy na-
fiet/dat hijle niet outgaen en mach / fo
beghint hij by tijden den wille te boe-
ghen/en van noot,deucht te maken, en
de dan beght hij te verdienen / ende
den

gheestelijcke voortgancz. 38.

noot medewercht hem tot grootē
voortgancz der deuchdē/ daer hy nau-
welijck anders soude toecomen. En
so dat van sommighe ghesproken
werdt. Bedwingtse inne te gaen. En
sich dat die heylighe Kercke bidt.
Seere dwingt ghenadelijc tot v on-
wederstrijndenden wille. Maecht
sich die onwillich zijn/ tot dinghen
die hy weet dat ons nut sijn / oock
die teghenspoet/ als wy v niet en wil-
len in voorspoet volghen.

Luc. 14. 23.

Wisse vernufticheyt is in die dingē
geleghen. In voorsinnich aenmer-
ken/ in neerstighen aerbeyt / in vliet-
en volheerdinghe. Door dese drie
dits hulpe der gracen worden die
gebreken onderworpen/ en de deuch-
den verheghen. Maer sommighe
vercomt so die gracie/ dat sij seer lich-
telich/ ende met grooter soetichz goet
den/ ende hun heeren van t'quaet/ oft
ontsteecht also den wille dat sij snel-
ich met groote vuericheyt alle goede
dinghen aenhanghen te doen/ al sijn se
siet/ ende swaer. Ende sommighe
niet die gracie alsoo eensoeels op hun
sinnen / dat hun noot is tot alle goede
werken die sij doen sullen/ dat sij hun
daer

§ 2.
Door ver-
nufticheyt
vordē die
gebreken
verdreuen.

Het ieste Boeck des

baer toe voortdrijuen moeten / als een
traghe beest / alsoo dat hun swaerde
is te verwinnen die traechteit des he-
ren / dā den aerbeijt des werck te lijden
Maer al en hebben dese gheen vierig
begheerten / om te loopen nae onse
Heer / si hebben nochtans t'verlang
des begheerte / ende bidden met d

Cant. 1. 4. **W**ijst ghetrocken te worden / als d
gheen cloekheijt en hebben vā loop
nae datter gheschreuen staet. Mij si
Ps. 118. 30. le heeft begheert te verlanghen v rech
ueerdicheden in alle tijt. Si hebba
eenen goeden wil maer traech / laun
ende niet vierich.

§ 4. **D**at ierste van desen is saligher / h
tweede aerbeijdelijker. Maer welc
van desen / van meesten verdieustē is
mepne ick dat niemant volcomelij
ker weten en mach / dan Godt die ee
wegher is des menschelijcke staets.
Want ist dat die tweede trouwelijc
strijckende hun seluen verwinnen / dā
se door haer selfs ghewoonte machte
worden / dat is groote deucht. De i
ste behoeuen meer subtielheijt / dat
niet bedroggen en worden / want rijc
dommen diemē lichtelijck verhuysch
plechtmen verquistelijcke verghiet
dan diemē lanchlaē / ende met swar
heden

gheestelijcke voortgancx. 39°

eden verchrieghen heeft. Die tweede
er sij volcomelijck verwinnen de swa-
cheit der becoringhe / diekwils als
ermoet / ende bevreest van aerbept
oanhopen van victorie / ende ten eynde
te comen daer sij gherne waren / en
erlichten haer verlichtheit totter vol-
maecktheit / ende gheuen hun tot an-
dere onleden / recht oft sij mishopen vā
dodt / dat hijsse niet ledden en wil int
ant van belooften / bij welck lant vol-
comenheit des puerhepts beteeckent
is. Ghelijck als die kinderen vā Isra-
el inde woestijne door verdriet des
uerhepts spraken quaet van tlant vā
Belooften / ende zijn al ghestouen in
der woestijne / sonder zeer luttel / dat
is sonder Caleph ende Iosue, bij welke Num. 21. 13.
beteeckent zijn die wijsfelijck ende mā-
nelijck gaen / door die becoringhe tottē
eynde toe volherdende : Daerom on-
der soo veel menschen die wt der we-
relt / als wt Egypten gaen / comen al-
soo luttel tot volmaekter volcomen-
heit / want / oft sij worden verlept / door
schalcke bedrieginghe des vpants / oft
sij worden ghebrokē door verdriet des
aerhepts / ende laten soo den werch des
volcomenhepts / oft pijnen hun niet
dier te aenveerden.

Van

Het ijerste Boeck des
Van ghemeyn raden teghen
die ghebreken.

Cap. XXV.

§ I.

Oock zinder sommighe ghemeen
raden om die sonden te verdrif
uen/en dencken te verchrijghen.

Ende sommighe sonderlinghe raden
teghen elcke sonderlinghe sonden. En
sommighe die den mensche haestelijck
ende volcomelijcke leyden tot gheson
heyt der sielen / ende sommighe traet
heliijcker ende onvolcomelijcker. De

Stercke re-
medien te-
ghen die
sonden.

Sterckste raden teghen alle sonden zij
dese. D'ierste is aermoede/dat ghy i
allen dinghen sult aermoede lijden / n
alleen in dingendie ghy begheert/wa
sulck ghebreck hebben oock die alder
rijckste menschen / die meer beghere
dan sij hebben/maer dat ghy ghebree
lijden sult in dinghen die ghy vā noe
behoeft/in eeten/in drincken / in cle
dinghe/in ghesinne/in herberghe/ e
diergelijcke. Het tweede is versma
heyt der menschen / dat ghy versma
wordt/snoode gherekent/ende niet g
acht/maer meer confusie lijdt/ ende g
lastert wordt/oock d'ichwil van v
den/ter tijt toe dat die opblasinge d

honor

gheestelijcke voortgancz. 40.

maerdijse in v verduicht wordt. En
p niet hoe veel ende hoe verduide
die Gebelaers lijden vanden rife
dat sij niet doen en souden/ hadde
ijckdom ende eere?

Die derde is scherpe meesterschap/

f 21

ghij ghedwonghen wordt/ dat ghi
ode doet/ ende te laten dat ghi ger
doen soude/ ende niet te hebben dan
men v gheeft/ niet te doen dan dat
men v hiet/ noch spreken/ noch wesen/
nae eens anders wil/ ende dat men
heen dinck en verghene/ maer wat
ij verluymt/ datmen dat scherpelijck
alpe ende castijle/ tot die cromheyt
epghenen wille/ volcomelijck tot
in rechte form in v gheboocht worde
de vierde is/ een vervieemdinge vā
erlijck gheselschap/ want ghelijck
meter dat gheroert ende onclaer is/
er wordt/ ist datmen set daer tise
aut aen en comt/ alloo wordt een
eestelijck mensche wanneer hij aff
escheden is vander werelt/ min be
erht tot eerliche dinghen/ en mach
dat hemelsche dinghen begheren/ en
erlijcker verstaen/ ende lichtelijcker
aenhanghen met zijn ghedachten.
Den vijften raet is/ een ghestadich
ghebet/

Schoon ge
lijckenisse

f 3.

Het ijerste Boeck den
ghebet/want t'ghebet verheft den mē-
sche bouen hem seluen tot Godt / ende
verchticht van hem medecijne teghen
zijn sonden / ende ghesonheden in
dencken.

Die seste is alle castijughe oft tribula-
tie des tegenspoets/als aerbeyt/ siecke-
te/persecutie / becoringhe / quaet ghes-
ucht/ende dierghelijche. Want ghes-
lijck een vijl metael purgeert en claer
maecht / soo verdijft oock tribulatie
ende druck den roest der sonden.

Hom. 15.
in Euang.

Daerom schreef S. Gregorius / die
volcomelijck verwinnen wilt zijn ghe-
breken / die sal ootmoedelijck soecken
te verdrighen die gheestelen zijnder
supueringhe. Maer ist dat int ijerste
bitter is teghenspoet te lijden/ van da-
ghe tot daghe wordise lichter/door ge-
woonte / alsoo dat hijseten lesten lief-
heeft / om oerbaer zijnder valscheyt en
ghesontheyt zijnder siele / die hij ghe-
voelt/dat hem daer af comt. Spereu-
pel van een brant-ijser / dat ijerst bitter
is/ mer alst vleesch verdoet is/en doet
nu niet seer / maer verdijft die ouer-
bloedighe humeuren. Daerom bidt
den Propheet. Proeft my Heere ende
Psal, 15. 3. ondersoeckt my, brant mijn nieren en
mijn herte.

Di

gheestelijcke voortgancx. 41

Den seuensten raet is ghestadich
overdencken des doots/ende des lofs
der wercken / welke overdencken
doet die sonden ontfien / ende in
reghden bliuen. Want soomen in
meerijne/contrarie gheneest met con
trarie/alsoo worden die ghebreken ge
reghet/inet contrarie mederijnen der oef
ningen/als houaerdijne/met oornoe
mept/gulsthept/met soberhept/ou
ersaemhept / met teghenspoet / ende
teghelijcx van anderen.

§ 4.

En sonderlinghe Raden tegen
een jeghelijcke sonde
besonder.

Cap. XXVI.

W staet ons voorts te sien van
sonderlinghe Raden teghen een
jeghelijcke sonde besonder/ ende alen
moghen wy die niet al weten ende be
grijpen / soo moghen wy nochtans
en veele / sommighe mercken : Als
sommighe mensche die niet hebben en mo
gen meenigerhande ende macht ge
ueren / maken hun seluen van
gheste crenpden salue/ daer sij haer pij
nen

§ 1.

Ghelijcke
nisse.

Het ijerfte Boeck des
nen mede saluen ende versoeten.

Van Remedien des Ho-
uaerdicheyts.

Cap. XXVII.

§ 1.

Sy seluen
te kennen
is een ster-
ke remedie
teghen ho-
uaerdicheyt.

DEn ierften Gaet teghen houard-
dijc is / ouerdenkinghe des en-
ghen snoothets / so inden lichaem als
inder siele / die wy ghemeyn hebben
met andere creatuerē / oft die wy son-
derlinghe in ons bekennen / het sij he-
melijch / oft openbaer / natuerlijck / oft
by ghevalle. Ouerdenkt die slechte-
den / en de cranchheden des lichaems /
wat wy gheweest zijn / hoe wij outst-
gen zijn / hoe wij in ons schoeders li-
chaem ghevoedt zijn / hoe wy ghebo-
rt zijn / wat wij binne zijn onder het vel /
wat onplicheyt wt ons comt / hoe lich-
telijck al vergaet / dat schoon en sterck
in ons schijnt / dat die doot ons alst-
naecht / en hoedanich wij nae de doot
wesen sullen. Item dat die wtwend-
ghe eeren ons natuerlijck niet en zijn.
Rijckdommen zijn aerde / en worden
vander aerde ghenomen / als ghelt / en
erue. Ende eer en doetmen den men-
sche

Nota.

gheestelijcke voortgancz. 41.

he niet om hem / maer om tghewin
armen daer af hoopt. Ghelijck als
ghieren/ en honden totten hase loopē/
so langhe sij daer af hopen ghespijst
worden / maer wanneer zijt al be-
recht hebben / soo datter maer slechte
tenen en blijven/so laten sij t doot lie-
nem. Oock die goeden onser sielen
zijn ons niet / maer het zijn gauen
Godts / ende wy sullen scherpe reke-
ninghe daer af moeten doen / als van
ijshēpt/subtijshēpt/en denckben.

Onse quaetheden zijn puer quaet / en-
wt veel circumstancie swaer / ende
bare pijnē waerdich. Onse goede-
rcken en zijn niet puer goet / maer
enichvuldijck onvolcomē ende be-
reckt/door traerhept/onarsaemhept/
vele glorie/pporrijckhe/lauhept / ijdele
gedachten/ onvolgherdinghe / en met
al andere ghebiercken die onse goede-
rckhande soo der ghebeden / als der
rcken bevlercken / soo dat wy Godt
in aenghenaem zijn / ende ons min
erdienstelijck.

Item oock zijn wy in veel ancken
beset/in anckte des eeuwighē verdoe-
nisse / ende belast met veel ghebre-
ken/ende onderworpen veel onsaliche-
den ende miserien. VVaer af wildy v

¶

dan

Het ijerste Boeck des
Ecl. 10. 9. dan verheffen, o smooide mensch/ alsche
ende aerde.

§ 2.
Ootmoedi
ghe vver-
ken salmen
alijt doen.
Den tweeden staet is/ dat hem die
mensche oeffent in ootmoedighe wer-
ken/ in sichte ende versmaede officie/
in hupmans aerbeiden/ in ootmoedi-
ghe cleederen te gaen / ootmoedighe
zeden en woorden ouer hem te hebbē/
den nedersten staet te verkiezen / niet
beroemelijc oft vermetelijc te toonē.
Dese ende dierghelijcke wanneer sij
in ghewoonten ghebracht sijn/ so nep-
ghen sij den mensch tot ootmoediche-
den. Ende ist saecke dat hoele glorie
oft houaerdijc die gedachten aenrecht
om dulsanige ootmoedicheit/ dat is/
wt nieuwichheit/ oft wt selsaemheit o
ootmoedicheit/ want ouermidre lan-
ghe ghewoonte wordt die ijdele glorie
verdriuen/ ghelijck ghelesen wordt in
Psal. 39. 14. den Psalm. In Godt sullen wy deuch-
den doen, ende hy sal te niet maecken
onse vyanden.

§ 3.
Aen beter
leeren.
Den derden staet is / dat die men-
sche mercken sal andere menschen die
meer/ ende beter sijn dan hy/ ende oot-
oulen Heere Iesum Christum Godt en
mensche/ op dat hij soo by haer gelijck
heyt

gheestelijcke voortgancx. 43.

et/ snoodde wordt in zijn ooghen/ en
en meyne dat hij wat is/ ghelijck
een sprinckhaen teghen een Reuse/
een steen teghen eenen berch / een
appel waters teghen een stuiuer ge-
en/ ende dit moeten sij mercken soo
goet te doen / als in teghenspoet te
omlaghen. Een dwaes knercht niet
in lapte cleederen/ en wortter niet ge-
van die ghene die met purpur ge-
sijn. Alsoo zijn wy cranch va-
ghden/ bij andere groote ende heps-
e menschen/ die voor onsen tijt ge-
sijn / ende met ons noch zijn.

an drierhande hatenijt.

Cap. XXVIII.

Edicheyt is drierhande. Die
jerste is niet te verblijden van
anders goet / noch te bedroeven
sijn quaet. Want dit is teghen de
des naestens / die wij schuldich
te hebben/ghelijck ons seluen/
want nict mant en ilt die hem niet en
lijdt van zijn eyghen goet / oft en
doet van zijn eyghen quaet.

Die tweede nijdicheyt is ghequele
bedroeft te wesen van eens an-

ij. Ders

1 5

5 1

Het jerste Boeck des
ders goet/ hem quaet te wenschen/ en
van zijn quaet te verblifden wt haet
des persoons. Maer die hem bedioeft
van eens anders tijtelijck gheluck/ of
hem verblift van zijn teghenspoet/
om dat hy siet dattet hem alsoo dient/
ende den ghemeynen porbaer nut is
ende niet om haet des persoons / dat
en is der nijdticheyt niet toe te schrijue
Ghelijck een rechveerdich Richter die
quaetdoenders verdoet/ op dat sij use
swaerlijcker verdoemt en worden
waert dat sij langher voorspoet hadd
in boosheden / oft om dat die ghemey
ne viede door hun niet ghestuert en
worbe.

§ 3.

Wenderden is niet woorden end
niet wercken te vorderen des ander
quaet/ende zijn goet te beletten/ oft te
verduicken. Quaet niet quaet te loo
nen is eenen swaren nijt/maer den g
nen te haten die niet misdoen en heef
dat is noch swaerder/ en goet niet quaet
te loonen dat is d'alder swaerste / o
ock pemaent te haten om dat hy goet
is / ghelijck die Joden Christum haat
ten. Oock is quaet pemaent te misdoen
in zijn goet / oft eere / ende quader
zijn lichaem / maer het alder quaetste
ende dupuelachste is pemaent te misdoen

doen

gheestelijcke voortgancx. 44.

oen oft schaden aen zijnder siele salte
pt. Oock ist sonde den ghenen ael
oeden te wepgheren dies behoeft/
ist oock v vpant/maer zijn quaet n
hinderen als ghij moecht/ is noch
da erder. Volcomen menschen be
oort toe t'goet huns vpants lief te
eiben/ ende dat wt begheerte te pro
oueren oft vorderen.

Sommighe menschen meynē dat
onnosel sijn / wanneer sij wepgheren
aer gructe/den ghenen die sij niet lief
n hebben / maer ondersochten si hun
oel / sij souden vinden dat sij niet on
nosel en waren / want hoe souden si
waren hungerighen vpant spijlen / ist
at sij wepgheren groetenisse die sij
onder schade connen gheuen / besond
ls hy dat verlangt ende begheert ?
Maer daerom sijn haet oft nijt Godt
ontrarte/ want sij besonber de liefde,
lie Godt is teghen zyn, ende benut t'ge
neyn goet/dat die milticheit Godts al
e mēschē gelijc geschapē heeft/en haet
die ghene die Godt ghelchapeu heeft/
ende verlost/ en lief heeft / van welke
hope is/dat sij comen sullen ten eeuwē
ghen leuen.

Prou 25, 25

¶ iij.

Van

Het ijerste Boeck den
Van Raden teghen haet.

Cap. XXIX.

§ 1.

Den ijersten ende hoochsten Raet
teghen nijt / is datmen niet lie-
en hebbe / noch enbeghere dinghen die
de werelt lief heeft / als eere / rijkdom
ende weelde / want hoemen die tijte-
lijche dinghen meer bevt / hoe die de-
len minder worden. Ende soo wies
begeert / benijt den anderē diele heeft
alst den eenen van noode is te deruen
dat den anderē heeft. Maer hoe mee
menschen der hemelscher / ende God-
delijcker dinghen deelachtich worden
hoe sij meer vermeerbert ende ouer-
vloediger worden / als deuchden / wijs-
heyt / en gauen des heyligen Gheestes
en dierghelijcken.

§ 2.

Den tweeden Raet is / te dencken
wanneer ghij eens anders dinc be-
gheert / dat hij bukten v schade heeft
dat ghij te vergheefs ghequelt word
van een anders salicheyt / want hadde
hy dat niet / wat woude dan in hem be-
nijden? Remedie teghen haet is / te
vreesen die wreke Godts / die den me-
sche niet en vergheeft zijn sonden / soe
lant

gheestelijcke voortgancx. 45.

enck hy haet draccht teghen zinnen
naesten.

Den derden staet is / te dencken / § 3.

atmen eens moet versoonen niet sij Matt. 18. 17.
en naesten / willen wy behouden we-
zen / daerom ist beter dat dit haest ghe-
hiet / dan te spade / op dat die mensche
iet en sij binnen der tijt tu anerte des
erdoemenisse / ende die goede wer-
en die hy doet niet en verliese. Wāt
so wile hy sghenoten willen worden
at hups des hemelschen Vaders / die
noeten hier / verbont des eeuwighen
nede beghinnen / want hoe hier vieri-
ger is die liefde / hoe daer vrolijcher is
dat ghebruick des eeuwigen vreed is.

Den vierden staet is / dat ghi soecht § 4.

medienstachtigher ende toespreekelij-
ker te wesen / den ghenen die v meest
contrarie is / want also sulop zijn herte
vermorwen / ist een verstauchich men-
sche / oft / ten minsten v herte.

En wilt niet verwonnen worden van
quaet , maer verwinnet quaet door Rom. 12. 3.
goet. Wat helpt den mensche sijns
onrechts lange te dencken / dā te meer
onrust en pyne te hebbē in hem selnē?

Den dach heeft ghenoech met zijn ey-
ghen Matt. 6. 34

Het ijerste Boeck des
ghen quaetheyt. Hoe seer wy ons pij-
nen vreedsaem te wesen/ons sal noch
sans verduet ghenoech overcomen.

En willen wy ons seluen daer bouen
beswaren / ende in ons behoudē toren
ende haet/wy sullē eer daer onder val-
len/dan al met wederstaen te verwin-
nen. Daerom sullen wy nae leeringe

Rom. 12. 19

des Apostels/leuen den toren wijcken
ende dat quaet niet verwinnen met
wederstaen/maer met goet weder te
doen. Want ist dat wy al willen ver-
drucken die ons teghen zijn/ soo sullen
andere weder opstaen teghen ons/ein-
wy sullen eer verwonnen worden / dan
al verdrifuen. Wie sij seluen verwin-
nen met lijsaemheyt / die verwin-
t allen die tegen hem zijn opanden. Als die Propheet Jere-
mias spreekt. Sy sullen strijden tegen
v, maer sy en sullen niet verwinnen.

Ier. 18

Alsoo wy exempel sien inde heylighe
Martelaers. Ende want haet som-
tijts comt/wt gramschap lange opge-
sloten / soo sullen wy nu van gram-
schap spreken.

Van

gheestelijcke voortgancz,
Van Gramschap.

46

Cap. XXX.

Die manieren zijn des Gram-
schaps. D'ierste is haestelijck/en
clepne sahen / oft o een licht woot/
oock om ijdele suspicie beroert te
worden. Somtijts oock toornich oft
roert te worden / op een beest / steen /
hout oft stroo sonder reden. Die twee-
de / seer ontfleken te worden / want
inwijlen is die gramschap soo seer
ontflehē int herte / dattet aensicht daer
ontfleken / ende ontfet wordt. Som-
tijts worden die zeden ende leden des
menschen merckelijck beuert / waer
by die beueringhe des herten ofte
inwendigē mensch veropenbaert
wordt / als nifinghe der neusen / bleec-
te / oft rootheyt des aensichts / neer-
sachinghe der wijnbrannen / beu-
te der lippen / onstilleheyt des ghe-
el lichaems. Somtijts breekt sij
doo woorden / roepinghe / toena-
en / laster / diepghementen / vloechē /
of sweren / oft door blasphemie.
Somtijts als Corse doet sij d'lichaem
men / oft als raserije den mēsche ver-
doeden. Somtijts roert sij die han-
den /

§ I.

Het jerste Boeck des
den/als te quetsen haer seluen/of een
anderen/ soo dat sij haer seluen by tij
den misdoet / wech woijt en verderft
dat sij ghemaect hadde. Sontijts en
wilt sij nemen dat haer nut is / als spij
se/oft ander ghemack. Ende desghel
ijche veel werckt die gramscap en
verstoot den vrede des herten/en ver
dupstert die reden / en verstroept die
Ghelijcke- memorie. Ende ghelijck roock den
nisse. gast wten huyse verdelijft/soo verdelijft
gramscap den H. Gheeft wter wo
ninghe des herten / die alleen rust op
gheruste herten.

Die derde qualiteyt des Gram
scas is / daghelijcsche heroeringhe
die sontijts voedet bitterheyt des her
te. Sommighe menschen hebbē meer
vande jerste qualiteyt / en min vande
tweede en vande derde / sommighe
meer vande tweede / sommighe meer
vande derde / sommighe zijn vol vande
twee/ sommige van alle drie/ende dat
zijn die alderquaetste. Die gramscap
is contrarie de deucht des sachtmo
dicheyts/lijdsamicheyts/ende des goe
dertierenheys/ende sij onteert die dis
cipline der manieren / en maect den
mensch onbedacht / want sij en ontfiet
Gode niet/noch en vrecht die mensche

Dit

gheestelijcke voortganck. 47

de gramscchap en heeft oock gheen
mhericheyt/ noch en meent gheen
moedicheyt / ende sij verblint het
stant/ende ghelijck roock schaet de
ghen / soo oock die gramscchap het
te.

Van Remedien teghen Gramscchap.

Cap. XXXI.

Remedien der Gramschappen.

§ I.

D'ierste is voorsinnighe ghedencken
in isse der woorden/ oft der wercken/
ontmoeten mochten/ op dat de mē
hem voor den strijdt bereyde tot
saemheyt / ende alsoo als in listen
men vrant verwachtte / op dat hem
toecomende dingen soo veel te min
beren/ hoe hijse meer heeft voorge
n. Want wie inden strijdt vechten
niet / voor den strijdt plegghen sij hun
oeffenen/ ende te leeren de const des
chts / dat sij connen metten schilt
slagen huns vanden ontfangen/
sij niet onverleens ghewont en
orden / oft verwonnen. Want die
dan eerst wapenen wilt als die
anden op hem vallen / die en heeft
gheenen

Het ijerste Boeck des
gheenen tijt om hem te beschermen/
ende doot verbaestheyt en vint hy ge-
nen raet hoe hij mach ontcomen.

§ 2. Die tweede remedie is / met swij-
ghen den mont te stoppen / ende die on-
stekende vlamme des gramschaps in
herte te versmachten / op dat sij niet en
wasse / ende andere mensche ontfekē/
ghelick wy dichwils ghewaer wordē
van het materiael vier. Ende daerom

Hoe die tō
ghe revec
deure heeft

heeft Godt de tonghe twee doeren ge-
geuen / als tanden ende lippen / op dat
sij niet lichteliche wt en springhe om
te schadighen / sonderlinghe als sij vā
binnen ontfmicht is met vier des grā-
schaps. Maeckt doeren uwen mont.

Eccl. 18. Daerom badt David. Seelt Heere een
hoede mijnen monde, ende een doer
des omstants mijne lippen.

Psal. 140. 3.

§ 3. Die derde remedie is / hem te kee-
ren tot andere dinghen / met welcke
het hert besich sij / met spreken / ofc met
andere dinghen te tracteren / op dat
hy zijnder beroeringhe verghete. Ghe-
lijckerwijs die een vier wil wt doen/
neemt wech het brandende houdt op
dattet dan vergae / alst so ghedept is/
en hem zijn materie ontoghen. Ende
dit is dat Salomon seyt. Alser hou-
ghebreekt, soo gaet dat vier wt, ende
als

Pron. 16.

gheestelijcke voortgancx. 48

die heymelijcke twistmaker wech ge
wordt, soo houden op die kñua:

9 4

Die vierde remedie is / schaemte /
hem eē redelijck mensche schaemt
in goede seden te verminderen / ende
in re menschen te schandalizeren / en
hem seluen ghewelt / en verdriecht
in gramscap oft in ongheordneer
oerlinghe / op dat hy gheen schade
doe aen sijnen goeden naem oft ee
doe bedwingt oock die vleese grā
p. Gelijck wy sien aen die knecht
die dickwils van haren Heere ge
ticht worden / ende niet derren tegen
verminderen / op dat hun gheen meer
quaet en gheschie. Mach dat doe
schelijcke vleese / hoe veel meer
mach dan die vleese Godts / ist dat
baerachtelijck is inden mensche?
De noch meer vermach liefde des
gheestes. Doe veel is een peggelijck
achtich t'quaet te wederstaen / so veel
liefde des goets is in sijn herte ghe
sien.

Dan vve-
der staet mē
t'quaet, als
men t'goet
bemint.

Die vijfste remedie is / dat een mē
hem dat toe wenne / soo haest als
in beroeringhe ghevoelt / hem gheue
wijzen raet / ende mercke hoe scha
elijck gramscap is / die de consien
cie

Het ijerste Boeck des
re quetst/die same beschaemt/ andere
schadelijceert / t'herte onrustich maert/
den heplighen Gheest veriaecht / ende
tormenten verdient. Ende oock dattet
selue daer wop om roinich worden an
ders niet wesen en mach ist dat ghe
schiet is/ende dat wop niet en winnen
met gram te wesen/dā dat wop t'quaet
verdobbelen. Want soo veel tegenhe
den comen ons teghen in deser werelt/
al doen wop al onse neersticheyt daer
toe/dat wijse ons saecht maken / ende
lichtelijck lijden / nochtans sullen wij
se nau al moghen draghen/hoe veel te
min dan ist dat wijse in ons vermeer
deren doot onlijdsaemheyt/ende in do
herte houden doot toernicheyt. Ende
wijse niet van ons en drijue dat se ver
dwijnen als roock/wop sullen eer daer
onder vallen/ende versmoeē/ dan wij
se al souden wederstaende verwinnē/
als die den stabighen vloet der flumē
niet wt en hoesten/die versmoezen.
Daerom willen wop lasterlijcke woor
den die tegen ons ghesproken zijn ont
houden/die al reede werch zijn ghevlo
ghen metten wint/ en ons niet gescha
det en hebben / noch in ons goet/noch
in ons lichaem/en van ons niet en be
nemen die gracie Godts / noch eer by
den

gheestelijcke voortganc. 49
menschen / ist dat wij doot onlijde
gheeft ons seluen niet daer aen en
den : Mae wij zijn Godt meer aen-
nem / ende den menschen / ist dat
versmadunghe lijden / dan oft wij
teghenspoet en leeden.

Met ons soo achten die woorden
maetsleggers / ende der achterspie-
el / als baffen der honden / ende roe-
per gansen / die wv tegen ons hoo-
ropen / en niet en achten. Soo
en anderen met lasteringhe mis-
die onteert hem seluen meer / dā
anderen. Biet somtijts op den
quelt ons tempeest des weers /
als wij ontcomen zijn / verbljdz
en vergheten die voorgaende
hept / ende en willen ons niet be-
van het gheleden ongemack.
moeren wv oock vergheten die
geleden injurien / oitē niet ghe-
en waren / ende verbljden ons
hebben geleden / want als die
ghepasseert is / soo blijf
ans die verdienste.

Wock sullen wv dencken dat in die
niemant sonder teghenspoet en
ende dat sij oick wils groter oin-
ghen

V Voorden
der quatt-
seggheers
sijn bafin-
ghe der
honden.

Het ijerste Boeck des
ghen moeten verdraghen / die de
relt dienen / ende dat die heylighē
gheleden hebben / ende die meeste
lighen aldermeest / ende bouen al de
lienen Heere Iesus Christus. En
heeft hy alsoo veel om ons ghelede
ist dan niet redelijck / dat wy oock
om hem lijden / ende om onse groo
glorie / ende om verdienste voor o
sonden / daert ons nutter is / hier
luttel te lijden / dan int toecomende
uen meerder en swaerder pijnen te
den? Als wy dese ende dierghelijc
dinghen dickwils wijselijck ouerde
ken / so sullen wy die invallen des g
schaps / ende der onlijdsaemheyt li
telijck verwinnen.

Van Traecheyt.

Cap. XXXII.

§ I.

1. Cor. 7. 10

Die sonde van Traecheyt heet
drie sperien. Die ijerste is een
terheyt des herten / door welke
vrolijck / oft salichsen lust / met verber
wordt sij ghevoet / ende walcht ghes
schap der menschen. Dese is die d
Apostel heet droefheyt des werelt
die de doot werckt / en valt lichtelijc

gheestelijcke voortgancx. 30.

In desperatie/ende waugheloof/ghe-
necht tot quaet vermoeden/en soecht
den mensche somtijts als hy in lijden
is daer toe / dat hy hem sehen door/
verdrucht welende met onredelijcke
broefheyt. Dese traetheyt wordt ghe-
boren/somtijts wt voorgaende onlijd-
saemheyt / somtijts oock wt vertreck
oft belet des dincxs dat sij begheerde/
somtijts oock van groote melancolie/
waer teghen beter raet connen gheue
medicijnen / dan Meesters vander
Theologieu.

Die tweede specie is/eenighe lau-
heyt/die den siacp lief heeft, ende alle
ghemack des lichaems / en grouwelt
voor aerbeyt/ ende alle hartheyt/ ende
blijt het werck / en heeft in ledicheyt
ghenoechte. Dit is eygenlijck traer-
heyt.

Die derde is / die alleen verdriet
heeft in dinghen Gods/ende cloeck is
tot alle andere dinghen en wacker.

Tghebet is hem onsmakelijck/en on-
trecht hem vanden dienst Gods / als
hy behendelijck can/en deert / schuld-
gheghebeden betaelt hy snellijck/ende
op datse hem te min verdriet / soo be-
commert hy hem terwylē hij die leest/
met andere ghedachten/ oft occupaciē

H. daer

Het ijerste Boeck des
daer hij op denckt / tot dat hi volbrach
heeft zijn ghetijden / oft ghewoonlijck
ghebeden. Hy wordt ghevoedt m
nienmarē / in spelen heeft hij genoec
te / en verdenckt saken waer mede h
becommert worde. Sheen dinc en
hem swaerder / dan aendachtich te w
wesen op Godt / ende op neersticheit
des gheestelijcke voortganc. **D**
Celle is hem eenen kercker / wt loo
metter herten ende metten lichaem
heeft hij lief / ende soeckt daer toe men
nighe occasie. Alle hartheyt des ge
stelijcke discipline is hem swaer / h
murmureert daer teghen / en beclaemt
hem vande hartheyt zijns Ouerstes
ende vanden ghenen die de discipline
lief hebben.

Nota.

Dese traetheyt is een teecken va
ondankbaerheyt / want onsen Heer
heeft ons ghegeuen / ende gheeft on
daghelijck soo veel gauen / dattet een
ghetrouwen knecht wel betaemt ne
mermeer af te laten Godt te louen / t
verdriet te hebben van zijnen dienst
Item hi berooft ons van veel verdien
sten ende loon inden Hemel. **W**
at wy versupmen soo groote glorie in
ker ure / als wij daer in goet doe mo
ten / ut dat wy die in ledicheyt ouerhe
ghen

gheestelijcke voortgancx. 51.
hen. Ende gheen ure en gater voor
ij oft wip en verdienē daer in / oft mis
ienē. Ende want wy in veel dingen
Godt verstoort hebben, so betamet dat
op den ryst / die ons noch resteert om
e leuen / soo veel te beter ouerbrienghē /
ende rantsoenen den ryst, die wij so veel
zquader verloren hebben.

Iac. 1. 3.

Eph. 5. 18.

Van Remedien teghen Traecheyt.

Cap. XXXII.

Remedien des Traecheyts. 6 4
ste ende sterckide teghen Traechz
is / sij seluen te dwinghen tot Gheeste
lijcke oefeningen / die hem meest ver
drieten / ende sonderlinghe tot bedinge
ende tot Goddelischen dienst / soo lan
ghe tot datse door die gracie Godts o
verkeert worden tot ghenuechte.

Maer ist dat dusdanighe gracie wtge
stelt wordt / nochtans vande aerbeyt /
ende strijdt wast die verdienste / en die
dencht wordt ghesterckt / ende door ge
woonte wordet verdriet meer en meer
vermindert. Want Godt en eyscht vā
ons niet / dat hij ons niet en heeft ghe
ghuen / te weten gracie der deuocien /
V ij. maer

Het ijerste Boeck des
maer dat wil hy/ dat wy die sullen soet
ken/ende als hijsse gegenen sal hebbē/
dat wijsse dan sullen bewaren/ en hem
daer voor danken. Want het is moe
ghelijck dat sommighe menschen die
in strijot des aerbepts zijn/om deuor
te verchrijghen / meer verdient / al en
chrijcht hijsse oock niet/ dan oft hy van
grooter deuorie waer sonder aerbept/
wāt daer af mochte hy hem lichte ver
heffen ende zijn verdiensten vermin
deren/maer vā het ander wordet hert
verootmoedicht/ ende die verdiensten
behouden.

Teghen droefheyt is zeer nut sta
dighe ghedenckenisse der goedertier
heyt Godts / ende aensieninghe zijner
weldaden/teghen wiens goetheyt sijn
alle onse sonden/als een druppel waer
ter teghen die Zee. Item te wesen ge
ne met goet gheselschap/sonderlinghe
die dickwils deuootelijck van God
spreken. Item oock t'ghene S. Jacol
leert. Iffer yemant vā v lieden bedroeft
die bidde. Iffer yemant wel ghemoet
die singhe. Want soo wordet dat hert
vrolijck / ende den gheest der droefhe
verdriuen/gelijck doen David sonch
die booslegheest schiepde van Saul.
Occupatie is ooc profijtelijcken dro
nen

Ias. 3. 13.

2. Reg. 16.
81.

gheestelijcke voortgancz. 57.

/ op datse haer droefheyt verghe-
Den traghen is profijtelijck oef-
tinghe des aerbepts / ende ghewo-
n onghemack / door dwanch eens
se meesterchap / op dat sij niet slau-
lijck en doen / door verdriet des ar-
is / ten sij hun die cranchheyt ver-
slaecht.

Item teghen verdriet des hertē is
t veranderinghe des werck / op dat
van d'een goet werck gaene tot het

der. Een knecht Godts moet in de-
ter oeffeninghe gheverleert wor-
n / wilt hy hem begheuen tot Godt /

Vier exer-
citien der
Religieuſe

t bidden / int singhen des dienste
odts / int mediteren / ende in neerstic-
pt der deuotie. Oft van Godt sal hi
acteren met lesen / studeren / oterleg-
jen / leerende. Oft voor Godt sal hy
ercken / met aerbepten / dienen sin
thaem te castijden / ende die deucht te
meerlijghen / oft in matelijck hem te
egheuen tot reflectie des lichaems /
istende / slapende / spijsē oft dranch
nemende / tot dien epude / dat het lic-
aem mocht den gheest dienen.

broet ende castijdinghe, ende werck,

choort den knecht toe. Broet tot sijn: Eccl. 33. 23

er opvoedinghe / castijdinghe tot sijn
verbeteringhe / ende aerbept tot sijn

H ij. oef

Het ijerste Boeck des
ceffeninghe. Den Esel behoefte voede
ringhe / op dat hij niet en verflauwe
aerbept / op dat hij door ledicheyt niet
en verwilde / een sweepe heeft hij van
doen / daermē hem mede voortdrine
op dat hy niet traechelijck oft buptens
weechs en wandele. T's sware traec
heyt/versupinelijck te betalen die din
ghen tot welcke wy verbonden zijn/
en noch veel swaerder die dingen ach
ter te laten wt verdriet/ende een alder
swaerste den anderen te beletten/ende
van t'goet af te trecken/ noch vermen
ghen andere goede wercken met goe
der herten verdrighen.

Van Ghiericheyt.

Cap. XXXIIII.

§ I. **G**hiericheyt heeft drie specien.
Die ierste is/ auertelijcke begeer
te te hebben oft te willen tijtelijcke din
ghen/waermense verchrijcht/oft niet/
ende soo mach oock een arm mensch/
die luttel oft niet en heeft / ghierich
wesen.

Die tweede is/vasthoudinghe der
dinghen diemen heeft / die niet liden
en mach/dan met rouwe zijns herten/
darmen

gheestelijcke voortgancx. §3.
maen die dinghen bequamelijck wt
te tot Godes dienstighe saken / oft
oortdruftich ghebruyck.

Die derde is / rijchdommen te ver
merderen / ende allesins te verrijgē /
met onrechtich ende leelijck ghe
/ als met dienerijse / roouerijse / be
ginghe / met woekereren / ende met
anere oneerlijche manieren. Som
me menichē aerbeyden inde ierste
/ sommighe inde tweede / sommi
nde derde / sommighe inde twee
/ sommighe in allen.

Dese sonde schijnt sonderlinghe te
ien burtē natuer / ende alleen wt ^{Giericheyt}
der ghewoonte / oft wt verkeerde ^{is teghen}
gevalsen. Ende daer wt mach ^{natur,}
proeuen / want die werelt lanc
sonde ghederft heeft / ende men
pnt datter noch eenderhande volck
oft gheweest zijn / onder welckē de
sonde niet en is als Spinosophi
i. Ende veel menschen / sinder die
werelt volcomelijck ghelaten heb
/ die van dese sonde niet beroert en
orden / al worden sij van andere ghe
ken dickwils aenbevochten / ten sij
sij met haren onsalighen wil hun
er toe onderwoipen. Maer wie hē
as met haren strick laet binden / die
lat

Het ijerste Boeck des

sal nauwe van haer vrije mogen worden. Als wy sien moghen in gheestelijke menschen/die nae dat sij die werelt ierst ghelaten hebben / ende van haer stricken verlost zijn/weder betonden worden met netten der ghierichende onversadeltjke begheerten der vreemder dinghen/die ierst om Godt wil versmaet hadden haer enghen dinghen. Als Judas die ierst alt'sijn ouergaf/en is daer nae een dief gheworden ende vercochte den Heere der moghept/ende verhinck sij seluen.

Iohs. 12. 6.
Mat. 17. 5.

Van Remedien teghen
Ghiericheyt.
Cap. XXXV.

J R

Remedien des Ggiericheyts.
D'ierste is/alle dinghen om Christus wille ouer te gheuen/ ende onder eens anders soighe ende regiment te leuen/ ende dien volcomelijck ouer te gheuen al wat hy heeft/ende nu gheen dinghen zijns selfs te bliuen / als int beghinsel der hepliger Kerck die gheleuighe menschen onder die Apostelen waren/ ende als noch Religiensen in wel gheordineerde Cloosteren zijn/ ende

Akt. 2. 45.
& 4. 34.

gheestelijcke voortganck. 54

nde dat is den besten raet teghen ghe-
icheyt/als die Heere ons leert.

soo wie niet ouer en gheeft, al dat hy be Luc. 14. 35.

dt, en mach niet worden mijn discipel.

tem, wildy volmaectt wesen, gaet en Mat. 19. 21.

e vercoopt al dat ghy hebt, ende geeft
at den aermen.

Die tweede is/te aenmercken alle
se sochtvuldicheden die in rijckdom:
len zijn/ende die stricken des ghieric-
eyts/ende die brisheyt des aermoede-
de nutheyt. Want die rijckdomme
erchijchtmen anctelijck ende met
erbeyt/ende men bewaertse met gro-
r sorgen/wanter veel menschen zijn
ese benijden/ als dienen/ roouers/
nachtrighen/ende bedrieghers.

aer veel rijckdommen zijn, daer isser Eccl. 5. 30.

zel diese eeten, soo diese verteren/ als
ese ontrecken. Die rijcke en is van
emant seker/ noch voor den vleem-
en/norch vanden naesten. Soo is die
ijcke onder den Ghierighen/ als die
eschouwer onder hongerighe hon-
n. Men vergadert die rijckdomme
nghe/maer men verliestse haest.

worden sij vermeerderd/ sij en ver-
inderen niet/maer vermeerden den
ist der ghiericheyt/ als den water-
chtighe den dianck. Waerom soecht
ghy

Het ijerste Boeck der
ghy dan daer ghy meer door gerynt
wordt? Op quellen ons heeft men se
niet/oock/als men se heeft/en verliest.
Buttel dinghen is die nootdrifte ghe-
noech. Die doot neemt se haestelijch
van hun. Op winnen hare lief heb-
bers d'eenwighe pijn. Van alle dese
is aermoede vlij. Roouen en wilt niet
Phil. 4. 16. hegheren, eest dat die rijckdommen on-
uervloedich zijn, so en wilt v herte daer
aen niet stellen. Vriichten der rijckdom-
men is vruchtloos der aelmissen/sonder
haer zijn rijckdommen anertelijch en
onvruchtbaer. Bewaerde rijckdomme
Eccl. 5. 12. sullen comen in quaet haers Heeren.
Daet dat gehoopt wort bedorft / maer
dat ghesaept wordt brenghet vruchten
voorts.

Die derde remedie is / betrouwin-
ghe tot Godt / die niet en verlaet den
ghenen die in hem hopen / nae zijn be-
looftenisse segghende. En wilt niet
Matt. 6. 31. forchvuldich sijn segghende, wat sullen
wy eeten oft drincken, oft waer mede
sullen wy ghedeckt worden, want alle
dese dingen soecken die heydenen, wat
v hemelsche Vader weet wel, dat ghy
alle dese dinghen behoeft. Want die
alsoo den mensche gheschapien heeft /
dat

gheestelijcke voortgancx. 55.

hy voetsel behoeft / die en sal niet
men / dat hij verderue doot afreckin
ge zijnder nootdrifcheyt / ist dat hy
hem beueelt zijnder sorghe. Soecke
stmael r'ijck des hemels, ende zijn
achtueerdicheyt, ende alle dese dingen
len v toe gheworpen worden.

Loco sup.

Want die gherne hemelsche en meeste
ngghen den mensche wil ghenen / die
sal hem niet wepgheren die minste /
is aertliche dinghen. Ist dat boose
de wieede menschen / ende oock bee
den haer kinderen voeden / hoe soude
hem connen die alderbeste ende waer
chtighe Heere zijn kinderen verlatē?
die oock goedertieren is ouer die on
anchbarighe ende quade / hoe veel te
meer sal hij goedertieren wesen den
oeden / die alleen haer sorghe in hem
serpen? Ick en heb niet ghesien den
rechtvaerdighen verlaten, noch zijn
niet broot soeckende. Soo wie ghe
icheyt laet om Godt / die mach van
ele die een hopen / dat Godt hem zijn
nooddrift sal besorgen / oft dat hij hem
niet cleyn voetsel cracht sal geuen / die
hij in onervloedighe nooddrift mocht
hebben / ende dat is ghenuechlijcker
terker te zijn van cleyn spijse / of dat
hij den lichaem ontreckt / sal hij weder
en

Psal. 36. 15.

Noteert.

Het ijerste Boeck des
om in stouen den Gheest / in gheeste-
lijcke troostinghe / soo dat die mensche
gherne derven sal lichamelijke ouer-
bloedicheit / die niet geesteliker veel
de salichlijker gheloont wordt. Oock
verdient hij grootē loon inden Hemel /
die om Christus wille verduldichlijck
ghebreck lijd / want salich zijn die arm
van gheesten. &c.

Matt. 5. 3.

Van Gulsicheyt.

Cap. XXXVI.

§ I.

Cassian. 1.
5. de Spiri-
tu Castri-
margia.
Cap. 23.

Gulsicheyt heeft vier spersen. Die
ierste is / voot den tijt oft dicker
dant betamelijck is eeten / ghelijck die
beesten sonder noot. Die tweede is /
niet alte groote begheerte ende haest ic
heyt die spijsse verslinden / als woluen /
ende hongherige honden. Die derde
is / al te seer hem te vervullen / dat is /
meer spijsse dant noot is te nemen wt
onbedachteyt / oft wt ghenuechte.
Die vierde is / al te lekker dinghen te
soecken / ende ghelijckerwijs veelheyt
der spijsen / traetheyt voedet / alsoo voet
het lechermijde die ghiericheyt. Die lec-
ker dinghen soeckt / begheert rijckdom-
men / op dat hij mocht hebben t'ghene
hij

gheestelike voortgancx. 58.

begheert. Ende te veel spijse ghe-
me maect den mensch traech/ wāt
wat dat vol is/ wordt swaer te dra-
gen. Maect oock t'verstant plomp/
de deuotie ront/ wakerheyt wordt
atraecht/ en leyt den mensch slapen.

Van Remedien teghen Gulsicheyt.

Cap. XXXVII.

Remedie des Gulsicheyts. Tegen
die eerste specie der Gulsicheyt is
venderich / die goede wil dat die men-
sch niet meer en wil eeten oft drinck-
en dant betamelijck is. Den siecken
is gheen wet ghestelt. Jonghe en-
aerbeydende menschen moghen ee-
n alst bescheydene noot epscht/wan-
ter d'insettinghe der kercken daer nē-
ghen en is. Teghen die tweede spe-
cie is profijtelijck die discipline des
haemte/ dat hij hem stedelijck hebbe
in haesticheyt toome. Oock ouerdē-
kinghe / want al te haestighe eetinghe
swaert de natuer/ende doet min/
de wil meer dant betamt. Oock de
dritte ouerdenkinghe is oock goet
voor die derde specie/ daer te veel ghe-
nomen

Het jerste Boeck des
nomen wordt/want sij den mensch be-
let goet werck/alst voorschien en is:
Die crachtichste remedie nochtans te-
ghen die derde ende vierde sperte is
niet te hebben/daermen de gulsticheit
mede ghenoech doe/want hoe een me-
sche armer is/hoe hij min in dese stuc-
ken hem besondicht.

¶ **G**ulsticheit is nae die leeringhe der
heylighe Vaders / den jersten strijd-
die wy moeten verwinnen / ende hoe
wy gulsticheit min hebben verwonnen
hoe ander ghebreken stercker zij te ge-
uen/ende wy cranker teghen hun.

¶ **D**oor sonde der gulsticheit is die doo-
fde werelt gheromen. Ende die duy-
uel veroorde Christus jerst niet gulstic-
heit / als niet een poorte der ander
sonden. Daerom sullen wy tegen de-
se sonde/ende teghen andere quade ge-
nuechten mercken/ hoe haest die ghe-
nuecht ouer is / ende hoe lanck sij ghe-
duert heeft / ende alse voorbij is so ist
oftse noeyt gheweest en waer. Daer-
om als ghij begheert ghenoechte des
werelts ende des vleeschs / soo set in u
herte/oft ghijse alreede gehadt hadde
ende versadet zijt/ende die ure nu ghe-
passeert is/want gheleden ghenoechte
is als eenen slaep des nachts die ge-
ledet

Vide Cassi-
an, l. 5. de
spū. Gastri-
margin.
C. 13. & 14

Matt. 4. 3.

gheestelijcke voortganc. 56.

den is / jaer noch ergher / om dat die
moechte een quade consciencie maect/
maer als men se schout / maect sij die
consciencie blijde ende seker. So oock
moet teghen alle turbacien des teghen-
spoets / dat ghij denckt in v herte / ter
ijlen den teghenspoet duert / dattet
so wesen moet / ende anders niet we-
zen en mach / ende dat den wille Godts
so dat soo is / ende dat hijt gheoorde-
eert heeft alsoo te gheschieden. Want
dat die mensche willens in hem sedt/
t dattet gheschiet / so wordt hy te min
aer door gheturbeert.

Maer als ghij gheturbeert wordt/
in dat niet en gheschiet dat ghij wen-
chte oft hopte / denckt dat veel ander
ingen oock niet gheschiet en zijn / die
oorspoedich gheweest hadden waerē
gheschiet / daer ghij niet ghesuert
n worde / doen sij niet en gheschieden.
Want daer des menschen hert hē geen
lijschap af en maecht / oft sij gheschiē/
aer en wort hy oock niet af bedroeft /
st sij niet en gheschten. Sp exempel.
Ist dat ghij morghen hoopt een goede
naeltijt / ghij zijt bliide / maer ist dat
p anouuere v die hope bedriecht ghi
wordt ghestoort / om dat ontrocken is
de blijshappe des hoops. Maer ist
dat

Vatmen
moet Phi-
losopheren
in voor-
spott ende
teghen-
spott.

28 f

In aertsche
troostinge
en salmen
h' hert niet
stellen.

Psal. 72. 20

Het ijerste Boeck des
dat ghy niet en hoopt / ghy en word
niet droef / ist dat niet en geschiet / wā
v dunct dat ghy niet verlorē en hebt
als ghy niet en hadt te verliesen. Wā
een goet mensche moet soo alleen zij
hope / ende troost in Godt stellen / dā
hy nemmermeer sinen geheelen moe
en herhte op eertschen troost ende w
wendighe dinghen. Ghelijckerwijs
die opt ijsse wandelt / tast metten voe
al saecht voort oftet raecht / op dat hy
den voet weder mocht naer hem trec
ken / ende niet en verdrinke. Daer
als ghy yet verliest dat ghy lief hebt
siet dat in v herte al oft ghyt noeyt ge
hadt en haddet / ende dat maer eenen
slaep en heeft geweest dat ghy scheen
te hebben / en dat soo nae manier des
droomis verdwennen is / ende te niet
ghebrocht. Dat badt den Propheet
met begheerte hem inghesout te wor
den / legghende. Ghelick enen droom
der gheender, die op staen Heere, in v
stadt suldy hun belet te niet brenghen.
Dat is / maecht in mijn herte te niet
die ghedenckenisse deser aertsche din
ghen / dat een stadt is vs wooninghe
op dat ick voort niet en achte / al dat
gheleden is / ghelick eenen droom ver
gheten wordt / vanden ghenen die op
staen

gheestelijcke voortgancz. 56.

en vanden bedde.

Den quaden en dwase menschen
die leuen eenen droom / die meuen
welen / dat sij niet en zijn / dat is / sa-
/ ende te hebben dat sij niet en heb-
a. Ende ten zijn gheen waerachtig-
e goeden / want het zijn valsche goe-
n die sij hebben. Ouldanighe ghe-
chten en moghen gheen phantasiē
enoemt worden / maer wijsse ende
terachtige ghedachten / want sij ma-
n t hert gherust / ende gestadich tus-
en verscheydenhedē des wereltche
orspoet / ende teghenspoet. Als ght
n begheert dat ghij niet en hebt /
ucht al oft ghij ghehadt hebt / ende
daer af bedrogghen zijt / ende dat nu
epasseert is. Maer als ghij hebt dz
ij bemint / en wilt daer niet te seer
taen door affectie der ghenoechte /
aer peyst dat haest voorbij gaen sal
e ghenoechte / ende niet naer haer en
et / dan voetslappen der droefheden /
de schult der pijnen. Daerom als
ij verliest / dat ghij lief hebt gehad /
ucht dat ghij niet waerachtelijck
hadt en hebt / maer dat ghij maect
s in eenen slaep ghesien en hebt / oft
etter ghedachte ghesimagineert hebt
seine gehad te hebben. Ghelijck is

§ 4.

Mensche-
lijck leuen
is eenen
droom.

3.

mach

Het ijerste Boeck des
 mach imagineren dat ick Coninck vā
 Dianckrich ben / dat ic groote glorie /
 pompe / weelden / ende rijkdommen
 heb / ende nae eenen wepnighen tijt /
 die Coninck van Enghelant / bevercht
 mi / vangt mi / ende berooft mi van
 rijk / ende glorie / also dat ick ijdel blij
 ue van alles. Wilde ick nu nae dese
 phantastij gheturbeert worden / oft
 grootelijck bedroeft van dat verliest
 verlies des rijck / oft te zeer verblift
 wt die ghenoechte des verliende glo
 rie / en sou niet wesen een sorte droef
 heyt / oft ijdel glorie / beroert te worden
 van dingen die nocht geweest en zi n
 oft sullen wesen ? Dusdanighe ijdele
 blijchappen ende droefheden souden
 nu altijt moghen hebben mette ver
 lieren ende te gheueynen alle glorie
 ende ghenoechte / of ter contrarie droef
 heden / ende swaericheden. Ghelijck
 pleghen sommighe ontsinnighe men
 schen / door eenighe phantastij verleyt
 oock sonder eenighe openbare oorsae
 ke / nu te schreuen / nu te lachen / na di
 imaginatie die sij van bliuen hebben
 droefte oft blijde. Maer nochtan sijnt
 te samē ijdelhedē, alle leuende mensche
 dat is / leuende nae den mensch / nie
 nae Godt. En waerom ? Maer noch

Psal. 38. 6.

rap

gheestelijcke voortgancx. 57.

Wan loo gaet een mensche voorby, ghe- Vbi supra.

heen beelt, ende oock wordt hy te
heefs beroert. Hy vergadert schat

ende en weet niet wien hy die vers

sal. Want hy en weet niet of

te ghebruycken sal / oft een ander

by anouthernere niet toe en beho

Hier teghen hadde die Propheet

hem enen raet gheuonden seg

ende. Ende nu wat is mijn verbey

he? en is dat niet die Heere? ende

substantie is by v? daer ik niet en

se die wederom te verliesen.

Ende ter contrarie stelt in v herte

het toecomende teghen spoet niet

turbeert te worden / want gheschie

ke dinghen zijn soo / oft dat se mo

gheschieden / oft niet gheschiede.

de dichwils turberen wy ons voor

tijt door vreesse des diucks d; uen

meer geschieden en sal. Ghelijck

anderen somtijts krijten ouerdencke

ne droef heyt die sij sonden hebbē /

werdat hun ouders stouen / die

h leuen / ghesont zijn / ende welva

de. Ende ist datter eenighe tegen

het staet te gheschieden / sijn quate

is den dach ghenoch, op dat wy

niet en verdobbelen droef heden

or voorgaende benouthepdt /

3 ij.

mits

Het ijerste Boeck des
 mits dat die naevolghende tribulacie
 door haer selue ghenoech quelt. Dit
 segghe ick van tijtelycke tribulacie/
 niet van die eeuwighewelcke ons be-
 taeft te vreesen ende te wachten/ghel-
 ijk **S. Gregorius** leert. Voor die straf-
 finghe, peyst op die straffinghe. **Mart**
 als ons nu aenstaet tribulacie oft tegh-
 spoet/soo moetmen letten opt profijt/
 hoe datse die sonden sapuert/en voor-
 hoedich maect van toecomende son-
 den/ende ontnemt ons die oorsaeken
 der sonden/ende oeffent ons tot dench-
 den/tot oormoedicheyt/tot medelijde-
 die elulre oock verdrighen / tot uer-
 stricheyt om sochtvuldijcker te loopen
 tot Goddelijcke hulpe / tot ondersoe-
 kinghe der Goddelijcke saechtmoediche-
 heyt / die by pleech te wesen den genen
 die bedroeft zijn van herten, tot beproe-
 winghe der eyghen deuchden/ want in
 teghenspoet sien wy claerder / hoe veel
 wy voort zijn ghegaen in deuchden.
 Item/tot meerder glorie te verdienen
 ende bouen al om te verghelden **Chri-**
 sto voor ons ghepassijt. Ende al
 die teghenspoet oner is / verblijft v
 want ghij zyt ghepasseert / gelijk hi
 van schipbrekinghe ontcoemt/oft van
 tempest/ oft van eenen quaden wer-

Hom. 4.
 in Euang.

gheestelijcke voortgancx. 48.
in een goede herberghe. Ende en
vreescht v pijn niet dobbel/met gram-
schap oft niet haet/wat ghedenckenisse
v ghelijcken/tegen hem/vā wien
v geleden hebt/denckende al en heb
v niet verdient bp hem dat hij v son-
nenellen/nachtans bp anontuere bp
dat verdient / dat hy v laet straf-
fende den Aerchter Gode/heeft hem
verpicht als in een Suel/ende vol-
ger des rechtvaerdicheits Godts.
Ieremiasch Assur gheuoent wordt die
le der gramscappe Godts,want hij Esai. 10. 5.
v ghebruicht heeft als een roede/
om het sondich volck van Israhel te
slaan. En ghelijckmen die roede
vch woijt int vier nae straffinghe
v kints/soo sullen oock die wraech-
ters Godts ten lesten gestraft wor-
den/principaelijk/die niet wt rechten
re/en rechtvaerdicheit haren nae
v veruolghen. Dese dinghen ghe-
acht hebbende/hoe dat ghi v tusschē
v hen spoet ende voorsoet onberuer-
v bewaren sult / dat v die voorspo-
v niet en verheffen/noch tegen spoe-
v verwerpen/laet ons nu weder co-
v tot remedien der sonden.

Ten is gheen cleyn medecijne om
vghenelen die siechten der sonden / dz

3 tij.

die

Het ijerste Boeck des
 die mensche can dennen die dingen die
 het vleesch oft vleeschelijck begheem
 begheert/ende patientelijck verdragt
 ende niet verscreuen dat hatelijck
 ende verflaghelijck is den vleesch
 ghelijck in lichamelijcke mederijne
 gheloutheit ghenaeckt / die wel dien
 tot onderhout/ ende wacht van schand
 lijcke dinghen / en vastelijck ontfangt
 ende verdracht / bitteren dranch den
 mederijnen. Ende alsoo schrijft
 Gregorius. Die volcomelijck begheert
 zijn ghebreken te verwinne / die mo
 ootmoedelijck verdrachten die gheest
 len zijns supueringhe. Ende die Xp
 stel: Ick can vernederinghe lijden, ende
 Phil. 4. 12. ick can ouervloedicheyt draghen, ouer
 al, ende in alle dinghen ben ick geleert.

Hom. 11.
 in Euang.

Phil. 4. 12.

Van Oncuysheyt. Cap. XXXVIII.

§ I.
 Vierderhā
 de Oncuyt
 heyt.

Sap. 1. 3.

Oncuysheyt is vierderhande.
 D'ierste is int hert / als die men
 sche onsupuere en oncupfliche gedach
 ten werende ende willens ouerdencken
 om dat hij daer ghenoechte in heeft jō
 der wederstrijdinghe des consento.
 Verkeerde ghedachten scheyden den
 menscl

gheestelijcke voortgancx. 59.
van Godt. Soo wie een vrou: Matt. 5. 28.
insiet om haer te begeren, die heeft
maer ouerspel bedreuen in sijn herte
die tweede is/als die mensche son
hemelichschap des vleeschs hem
met oncuysliche beroeringhe/ m
kussinghe/ met cussinghe/ tastinge/
ouereliche te sien/ met spreken en
ouen leelische dinghen/ op dat hij als
door quade ghenoechte/ oft ander
oncuysche maniere genoch doene zijt
vleescheliche begheerte. Ende dese
soo veel swaerder dan die ierste/
wij voorder wt is gehanghen/ ende
ghegeuen heeft tot quader ghe
nochte. Want is alleen een quaet ge
nochte doot consent des quade begeer
ten hem seluen schuldich / hoe veel
meer is dan die mensche schuldich die
wij voorder geeft tot saecken des on
cuyschens/ ende zijn onwendighe sin
en leden daer toe stoockt? Is al
zo quade begeerte des herten oncuys
che/ nae oordeel ons Heeren / wat is
tot wt begheerte te cussen oft te tasten/
die dieghelich? Daerom neman
medrieghe diuieschelijch si seluen/
monende dat dan alleen sonde is als
vleescheliche werck volbrocht heeft/
soeckt te volbrenghen / want oock
voot

Nota.

Hetjerste Boeck des
voorbaden des werck zijn verdoeme-
lijck. Ende in gheoorloofde echtschap
isdicwils min quaet simpel gemeen-
schap des vleesch/ dan soodanighe on-
tamelijck tasten/besieninghe/ende on-
cupsch toe spreken.

§ 3.

Maer isser yemant die seggen wil-
de by sij seluen / dat soo veere hij geen
werck der oncupheyt en soecht te vol-
brengghen/dat hem wel gheoorlooft is
met zijn liefste soodanighe smeehinghe
te ghebruycken/met repne intencie/op
dat onder hem meer ghevoedt worde
heylighe liefde / ende t'vier der liefden
meer eade meer ontfleerke/ midts dat
wt liefden des naestens gevoedt wort
ende vermeerdert die liefde Gods.
Die moet weten wie hij is / dat hij vā
vleeschelijcke liefde ende ghenoechte
bedroghen wordt/onder een schijn vā
gheestelijcke liefde. Want den gheest
heeft lief den Gheeste/ende en behoeft
ghcen lichamelijcke omhelsen / want
dat is een teeken der vleeschelijcker
liefde / en hoe die meer int herte wast/
hoe gheestelijcke liefde meer vercont/
ende vermindert / ende waer gheeste-
lijcke liefde is / die verdrift ende ver-
drucht vleeschelijcke liefde.

Ende soo wie meynit dat hij dese
dingen

gheestelijcke voortgancx. 60.

Men gheoorlooft mach ghenieten/
men wordt schuldich drievuldiger son-
den en heeft hy oec gheenē wil voort-
setten tot het quaet werck. Die ierste is/
dat hij hem al te onbehoedelijck ge-
men heeft tot perijckelen der beco-
ringe / daer die sinen ende die ghe-
rechten der menschen gheuercht zijn
tot naet / ende door oorsaecke der scha-
delijcke vrientschap / mach becoringe
voren niet en was / des mensche
verkeeren / ende hem nederworpe
sijnde. Ghelijck dickwils gheschiet
dat die ierst met suuer intentie on-
der al anderen kennisse maecte / ver-
maert hebben hun gheestelijcke affec-
ten vleeschelijcke / door welcke sij
sinnels ghenallen zijn in sonden.

Item die hun in sulcke perijckelen
sijn / doen teghen dat ghebodt / u we-
den uwen Godt en suldy niet tenterē.
Gelijck die wt sorte curieuusheyt ginc
naem sijn / waert dat hij verdonck /
hemmer schuldich sijns selfs doot / en
niet volghender geen doot nae / noch
waert een groote sonde dwaesse-
lente beproeuen.

Item tweeden / al en ghevoelden die
mensche in hem geen becoringe / noch
men gheeft hij eenen anderen saecke
der

Grootelijc
sondicht
hy die on-
cuyssche ge-
dachten
voedt.

Gen. 6. 5. 8.
23.

Deut. 6. 16.

Het ijerste Boeck des
der becoringhe ende der sonde / want
hy graeft den anderen eenen put / om
dat hy daer in valle. Die eenen ander
ren schenck den dranch des doots / al
en drinckat hijs selue niet / hij en sal
nochtans niet ontschuldich bliuen.

11. Sinnen adem (des duuels te weten)
doet colen bernen. Want als hy twee
half leuēde colen vint hy een / so blaest
hij sonder aflaten met zijnen hellschen
vierigen adem / tot dat hijsse outfucht /
ende hij en achtet niet al vertrecket lā
ghe / ran hijt slechts volbrengen / wāt
hij en is tot gheender tijt bekommert
met andere dingen / dan hoe hy mocht
die sielen verleyden.

5. Ten derden wordt hij schuldich des
sonde / om het quaet exempel / wt welc
he die andere swaerlijck gheschanda
licert worden / die quade suspicie crij
ghen van sulcke schadelijcke ghesel
schap / ende oordeelent quaet te wesen /
sij in murmureren / worden vergramt /
spreken achterclap / ende bespotten die
onnoosele medegesellen / al oft die ooc
des ghelijcke dinghen deden. Ende al
soo wordt die weerdicheyt des gheeste
lijcke staets veracht door dusdanighe
ende veel andere quaden gheschiede.
Ende andere menschen door hun ex
mpe

gheestelijcke voortgancz. **St.**

En wel doen so veel te stoutelijcker des-
selijcke dinghen/meynende dat hun
voorloft is / dat sij andere meynē te
doen / ende sij leeren van hun ende sij
voren door hun exempel/dat sij te vo-
er niet en derfden / jaē die sondighe
mensche worden dies te roener in son-
den / ende maken hun als rechtveer-
der in sonden door ghelijckenisse der
roener/die gheestelijcker puerheyt be-
kennen. Ende dit roemt al tot onghe-
re ende vertoringhe Gods/ ende in
verminderinge zijnder eere/want der-
roent des huysghesins is schande vā
vader des huysghesins.

Die derde sperte van oncuysheyt
is/ natuerlijcke ghemeenichap des
menscho tusschen man ende vrouwe/
roer eerbaerheyt des houwelijcken
sints. Dese wordt ghedeylet in veelē
sonde sperte/als in simpel oncuysheyt/
roer spel/in kerchdfeuerijē/met ver-
bode tot repnichheyt/met maesschap/
roer een maghet/met gheuele &c.
Welck ick niet voorder en beschrijue/
en deyle.

Die vierde sperte is onnatuerlijc-
he oft sonde teghen natuer: want al-
re die natuer elck dinc dat der na-
turē onderworpen is eenē sonderlin-
ghen

§ 4.
Sonde tegē
natuer.

Het ijerste Boeck des

ghen naem geguenen / nochtans heeftse
dese sonde / recht als buyten de natuer /
oft teghen die natuer is / sonder naem
ghelate / om dat sij des naems onwer
dich is / ende die natuerre verderft / be
smiet / ende infameert. Domsijts wort
se genoemt passie des schande / oft on
supperhept / oft saechthent. Ende al ist

Rom. 1. 16.

Dat die heplighe Apostel veel en swaer
dinghen beschrijft van dese sonde / op
desen tijt nochtans en ist niet profijte
lijck die te noemē / op dat die locht daer
door niet en worde ontrepnicht / en op
dat men simpele menschen niet en ghe
ue materie daer af te dencken / ende de
curiensen oorlake van quaet. Maer
met wat neerstichept een waechende
mensch met consent der ghewillighe
ghenoechte / hem verwecht tot onsup
perhept des besmettinghe / oft ander
sins dat toelaet te ljdē / oft medewerct
met een ander behaluen t'ghehuuch
der natuerre / dat moet toecomen totte
vierde specie van oncuyshept. Ich gae
voorbp dinghen die inden slaep ghe
schieden / want ghelijck een slapende
mensch en is sijns selfs niet / soo en
mach hij oock daeren tusschē niet doē /
waer door hij verdoemt worde. Want
ist dat hij wakende bp anontuere ghe
geuen

gheestelijcke voortganc. 67.
gheuen heeft oorsaekte waer door hij in
en slaep ghequelt wordt met gedach
ten met werken met spreken oft ooc
mae den slaep ghewillichlijck daer ges
toecht in te hebben vande ouercomin
ghe des nachts / dat sonde meer zijn
schult des waerkende mensche / als des
lopende.

Vande Remedien teghen Oncuysheyt.

Cap. XXXIX.

Remedien teghen oncuysheyt zijn
der seuen die wy nu teghen woor
dich ghedencken / sonder welcke / rep
nischeit niet langhe mach seker bliuē.
Die ierste remedie is / dat een man
schouwe gheduerighe gheselschap der
vrouwen / ende een vrouwe der man
nen familiariteyt. Van het cleet comt
die motte, ende vā die vrouwe, de heef
heyt des mans. Ende S. Gregorius /
Die haer lichaem door repnischeit offe
ren Godt die en sullen hun niet vrou
wen te woenen niet vermeten. Want
soo langhe de leuende hitte leeft in het
lichaem / niemant en meyne datet vrie
des

4 L.

Eccles. 41.

Het ijerste Boeck des
des beggeerlijckheits in hem teene-
mael gheblust is. Ende eenen kolen die
bedeckt is met aschen / schijnt dicwils
gheblust / die nochtans / sit datmē daer
aen tast bernet. Ende als die dupuel
versaemt heeft twee kolen / soo blaest
hij / tot dat hijse onsteckt. Sijnen adem

Iob. 41. 12. doet kolen branden, want hy is blan-
dich met t'hellsche vter. Ist datmē een
nen kolen alleen laet / hij gaet wt / maer
biengtmen by eenen anderen / wt beys-
de hitte worden sij bepde onstecken.
Ende dicwils liesde inden gheest be-
gost / wordt volepnot in het vleesch.

Noteert. Hierom spreekt Bernardus. Met een
vrouwe althits te wesen, ende die vrou-
Ser. 36. in we niet te bekennē dat houde ick meer
Cant, dan dooden te verwecken. Ende die
niet en kunt ghedoen dat minste is, dat
grooter is, hoe sal ick v dat gheloouen?
2. Die dupuel is schalck / int beghintsel
des gheselschaps / soo bedeckt hij srie-
Shalckhz ken des vleeschelijcke beroringhe / so
des duy- ghende dat sij af souden laten van mal
uels. canderen lief te hebben / waert dat sij
perijckelen der sonden ghevoelden / tot
dat hun bepde begheerte door langhe
vrientschap ende onbehoede vrijheyt /
t'samen gegoten / ende vereenticht wor-
den in liesde / alsoo dat sij al ghevoelen
sij

gheestelijcke voortgancx. 63.

doech in hun anct der berouwinghe
et wederkeeren en conuen / noch vā
alca anderē schepden / om dat die gee-
stliche crachten alsoo ghecracht zijn
hū / dat haerder gheen soo veel ge-
lts doen en mach hem seluen / dat
hem vanden strick schepde / maer
heeft sorge dat die ander te seer sou
worden bedioeft / ende rekenē hem
nuveloos / waert dat hij hem schep-
van haer / oft sij van hem. Ende al-
ghevangen zijnde volcht zijn crāck
et / en des anders wil in alle sonde.

ous betroude die stercke Sampson Ind. 16, 5.
zijn crachten / ende die dichwils veel
waren der vpanden hadde verwon-
en / ende somtijts ontbroken was wt
banden / worde beweecht door lief-
Delile / die hem seer moeyde / ende
et en liet rusten / tot dat hij haer vol-
melijck openbaerde zijn hert / ende
soo opende hij zijn vpanden den toe-
uch / hem te vanghen / ende te bindē /
de zijn ooghen wt te steken / ende tē
ten tot spot van alle zijn vpanden te
lesen. Maer al dit is ons gheschiet
figuere / ende gheschreuen tot onser
eringhe ende straffinghe.

Die tweede Remedie is / te schou-
en ghelischap der oncruplicher men-
schen /

Het ijerste Boeck des

Ecl. 19. 3. scken/op dat die mensche door hijn er-
 empelen tot ghelijcke dinghen niet en
 worde ghetoghen. VVant die hem he-
 Prou. 13. 20 voecht met den oncuyschen, die sal ee-
 deuch niet zijn. Item, Een en vrient der
 dwasen sal haers ghelijck worden.
 Gen. 6. 1. Want die sinnen/ende die ghedachten
 des menschen/zijn genecht tot quaet,
 Daerom wordt hy te lichtelijcker ghe-
 toghen/door ander lieden ereimpel/tot
 dinghen die zijn vleeschelijcke sin be-
 gheert / also hy hem niet en schaemt
 quaet te schijnen / met hem hebbende
 ghesellen zijns miserie/ met welker er-
 empel/ende rade/ hy ghetoghen wort
 tot sonden/ende also hy sonde doet/gha-
 Psal. 9. 5. presen wordt inde begeerte zijnder siele.
 Ende dit is also die principaelste oor-
 saecke/waerom t'quaet so vermenich-
 vuldicht is inde H. Kercke/ en waer-
 om inde selighe gheestelijcke oefenin-
 ghen zijn verdwenen / en haerder veel
 gevloten zijn tot wewendighe dingē/
 om dat een peghelijck wil den ander
 volgen/ oft om dat hy anders niet en
 weet / dan dat hy in anderen liet/ oft
 om dat hy niet en dert anders leuen/
 dan die / met welke hy verkeert / we-
 quade schaemte vreesende den ander
 onghelijck te schijnen/ oft oock om dat
 quade

VVaerom
 datter soo
 veel
 schandalen
 zijn in die
 H. Kercke

gheestelijcke voortgancx. 64.

ende laenheyt der menschen/ en vry-
heit des vleeschs haer verblijt oorlake
hebben / en erensatie by de mensche
doen dat hem beliest / hoe welc niet
voorloft en is. Al sijne af ghewekē,
sijne onnut gheworden, daer en is
die goet doet, niet tot eenentoe, te
uten/die eenen Heere soecht te beha-
nen ende te dienen/ een dinck soeckē
anden Heere, ende die verchrigen
om te wonen int huyse des Heeren,
datter ghedachten/ende niet ghelijck
het/het welck alleen van doene is.

Psal. 3. 2.

Psal. 16. 4.

Die derde Remedie is / datmen dat
maem niet leckerlijck en voede/ wāt
aerde ons lichaems / die van haer
te maledictie / dijstelen draecht en
nemen / ist dat sij daerenbouen ghe-
ucht wordt niet weelden/ soo sal die
sijne der doornen soo groot wor-
den / dattet saet des woort Godts in
te eenemael verdrukt sal worden.
Mer af seyt die wijsman. Die sijnen
recht van ioncx leckerlijck voedet, sal
seluen nae spijlich gheuoelen,
en daghe is ghenoech zijn quaethz/
Bernardus/dat is/der natuerlijck
begheerten is haers selso boosheyt
genoech. Want ist dat sij ghestoorck
vadt van dien/die eenwighe strijt aē-
st. veert

f 3.
T'vleesch
en mach-
men niet
leckerlijck
voeden.

Prou. 19. 21

Het ijerste Boeck des
veert hebben teghen haers ghenoech-
ten / soo worden sij twee teghen een/
ende daerom is repnischez in dangier/
want twee wederstaen eene / te weren
repnicheyt / die inghebooren begheerte
des vleeschs / en weelde die een stook-
ster is des wellustē. Waer van spreekt

1. Tim. 5. 6.

Ezech. 16.
49.

1. Cor. 9. 17

die Apostel. Een weduwe die in wellu-
sten leeft, die is leuende doot, te weten
doot die sonde. Dit is geweest de boos-
heyt van Sodoma ws susters, satheyt den
broots, ende ledicheyt. Hier teghen
die Apostel. Ick castē mijn lichaem,
ende brenghe dat ondert bedwanck, op
dat ic by auontuere, als ic den anderen
ghepreect hebbe, selue niet verworpen
en worde. Die zijn vleesch voedet in
weelden bouen noot des behooulijer
onderstants / wapent zijnen vpant / en
dat ghij uwen vpant gheeft / dat comt
u tot schaden.

§ 4.
Ledicheyt
salmen
schouven.

Ecl. 33. 16.
Prou. 11. se-
cundū. 70.

Die vierde Remedie is ledicheyt te
schouwen / die sonderlinghe de sielen
teghen is. VVant ledicheyt heeft veel
quaet gheleert. In begheerten is alle le-
dich mensch. Die in aerbeyt is / dat
wordt van eenen vpant aenvorhten/
maer die ledighe menschen van ontsa-
lijke vpanden / want hoe veel quade
ghedachten ende begheerte hij omme-
heer

gheestelijcke voortgancx. 65.

Op dat in zijn herte / also veel pijlen des
driets is hy onderwoipen. Ghelijck
Bernaert leert / ledicheyt is een ver
mijdinghe van alle tentacle en qua
delicheden. En ghelijckerwijs door
vleselijche heyt in water in loopt /
en valt tot dat schip verdrincht / al
so worden oock wt ledicheyt die ghe
achten ende begheerten vermenich
vacht / tot dat t'schip des herte daer
oer valt in sonden. Daerom in dese
men vintmen luttel ghestadighe gee
stelike menschen in Cloosteren / nae
lijchheyt der oude Vaderen in E
gypten / daer somtijts onder een Ouer
ste die duplest / oft vif duplest t'samē
wonde / die gherustelijck leefden / en
gehooftsaemlijcker waren te berich
ten / dan nu met ons soude thien ofte
nu / om dat sij leuende vande aerbept
der handen / groote erffeuille en
beuten niet en sochten / met aerbept
vaderende haer behoeften / noept
om vloedicheyt begheerden / ende en
waren niet wt bidden / noch andere lie
delijck te vallen om hare gauē /
en met haren eyghen aerbept voe
ten sij hun seluen / en veel andere crāc
delijcke mensche / ende want sij neer
waren in hun hantwerck / soo en

Epist. ad
Frē de mō
te Dei anse
med.

Hieron.
tom. 1. epist.
22. ad Euseb.
stoch. de eu
stod. virgi
nit. sub si
nem.

In v. 109.

Het ijerste Boeck des
roft niet gheschieden dat sij hun genen
soude tot ghetruer/hijnagie/oft tot an
dere onbehoorlijckheden. Sy en staec
ken niet elck in haren byndel dat sij
wonen/maer ghelijck sij haer seluen
om Christo hadden versaecht / en hun
onder een anders wil onderwerpen/
alsoo hadden sij oock onderworpen/ol
dat sij hadden. Ende want sij haer
werck deden niet met geruchte oft ge
roep/maer stillijck/ende gherustelijck
naer wille haers Ouersten / oft Abte/
daerom en worden sij vanden gheest
der deuorten niet gehindert/maer zier
daer toe gheholpen / ende als haer dat
ghelijck gheset werck ghedaen was/
soo plaghen sij die rest des tijts / in le
singhe oft bedinghen ouer te brengen/
ende daerom waren sij vast ende vol
maeckt in alle deucht / want sij al den
tijt ouerbrochten in goede werken/en
neersticheyt der deuchde/niet iedichs
voorby laten gaende/noch leuende na
haren wille/maer nae wille des Ouer
sten / nae beghelen van heylighe wo
deren/mids inghenen des 3. Gheest
ingheset/om die sonden wt te ropen/
ende deuchden te vseren. Waer van
schrjft een Doet / ist dat ghij iedichs
mich neem/soo vergaen die gheschiet

gheestelijcke voortganck. 66.

er begheerten. Ende niet alleen

men ledicheyt schouwen / maer ooc

ledighe dingen. Dat is een ledich

heit / dat gheen profijt en heeft / oft in

de des profijts. Ende om ledich

te schouwen / ledighe dinghen dan te

en volgen is gheestmeer. Maer

men doen moet soeket in remedie

en traechteit. Oock ist nutte / dat

mensche tot elcker ure dencke / hoe

men tijt alder profijtelijckste mocht

en brenghen / oft hi dat werck dat

men dan staen te doen alder best mach

en brenghen / oft niet bidden / oft niet

encken / oft int lichaem te spijsen / oft

en ander werck te doen.

De vijfte Remedie is / dat die men

en bewaer voot onghedoorlofde bin-

den / in wuwendighe sinnen / want

men vensteren der siele / door welke

men doot incommet der sonde / als een dief /

men bederner onser revintcheit / als si

men wel bewaert en worden. David

men niet Ditas wijs om dat hijse be

menert hadde te voren / maec daerom

menreede hijse / om dat hijse onbehoor-

men sach. Alsoo sach Eva t'hout dat

men schoon / ende ghetoechlijck was te

men / ende begeerdet / en adt die vucht.

Daerom spiecht S. Gregorius / en is

in iij. niet

Ledige din
ghen salme
schouwen.

D. Bern.
Epist. ad
Fratres de
monte Dei
med.

f 5.

Het ijerste Boeck des

L. 1. Mor.
c. 3.

Gen. 34.

Thren. 3. 31

Iob. 31. 1.

3 62

niet profijteliſch te ſien / dat niet geoor-
loft en is te begheren. So ſalmen d oor-
ren / handen / ende andere ſinnen / ende
leden bedwinghen / op dat wy door de-
ſe gheen ſentjn en drinkē. Dina ginc
oock wt door curieuſheyt om te ſien de
vrouwen van dien lande / ende ſij wort
vercracht. Mjn ooghe (ſpreekt Jere-
mias) heeft mijn ſiele berooft in allen
dochteren mjns ſtads. Maer hier te-
ghen ſchrijft die H. Job: Ic heb een ver-
bont ghemaect met mijn ooghen , op
dat ic niet en ſoude dencken op een ma-
ghet. Aldus beſlupten hun goede he-
ligheulen in Cellen / ende in Clooſter /
als in grauen / op dat ſij niet en beghe-
ren die werelt / oft vande werelt be-
gheert en worden. Want hoe ghij die
dinghen des werelts ſelder hoort / oft
ſiet / hoe v begheerte daer ſouder toe
wordt / ende ſoo veel min ſuldy daerop
dencken / ende hoe ghij gheſtadelijck
om gaet met weerlijcke menſche / hoe
ghij v meer ſult beſteuen / van het ſlot
des werelts / ende onghewoeltijck alle-
kens van binnen verouſtelt word
ende v affectie onſmaeckelijck / en die
reden bitter. Inde meulen niet beſto-
nen te worden / is nauwe moghelijck.

Die ſelte Remedie is / dat die men-
ſche

heestelijcke voortgancx. 67.
man binnen verduicke sijn quade
gedachten / ende vleeschelijcke toe-
spijnghe / want die sijn des mensche
opanden / door welker bedorch
vriendt des herten / den vpanden ghe-
ten wordt als mensche niet wel en be-
dacht. Want verkeerde ghedachten, Sap. 1. 3.
neden den mensch van Godt. Wāt Matt. 15. 16
het herte comen quade ghedachten,
spelen, diuerse, oncuyseden, doot
den, valsche gheruygenissen, Gods
ontinghe, die sijn die dinghen, die den
hert belmetten. Gheen wtwendighe
bescherminge en is ghenoech / om
te waren die sloten des stadts / daer
denpighenoten ontrou sijn: Alsoo
gheen wtwendighe bewaringhe
mach die repnichheit bewaren / son-
der inneste bewaringhe der gedach-
ten der begheerten. Met alle hoe-
re swaert v hert, want daer wt coemt Prou. 4. 23.
vanden. Sijne ende eerbaere Dion-
den sullen niet alleen quade wer-
den maer oock suspecte woordē schou-
wen / door welke haer repnichheit en-
derbaerheit mocht beroot wordē /
den ghediffameert / ende haren mā ver-
den tot gramschap / oft tot selouel-
den. Welghelijcx sal oec die siele eens
ghelijcx mensch die Christo onder-
trout

Het ijerste Boeck des
trout is/door t'ghelooue/ ende beloof-
ten ber repnichet / niet ontfanghen
fcheppinghe der quader betoringhe/
noch int herte houden / t'welck God
altijts liet / die fpreekt door den Pro-
pheet / hoe langhe fullen in vdueren
Hier. 4. 14. fchadelijcke ghedachten?

9 7. Die leuenfte Remedie is/ghestad-
ge verftich; des gebets en v'bruoche.
Doen ic wiste (fpreekt den Wijfseman)
3ap. 1. 11. dat ic my anders niet en mocht onthou-
den, ten waer dat Godt gaue, foo heb-
ic totten Heere ghegaen, ende hem ghe-
beden, wt alle t'binnenfte mijnder her-
ten. Ende Dauid. Ten fy dat die Heer
Pf. 126. 7. re die ftadt bewaert, fy waecten te ver-
gheefs diefe bewaren. Ende want wy
fonder hulpe niet doen en moghen fo
is ons altoos noode te bidden / dat wy
dat vier der begeerten in ons bliffche
met den danwe zijnder ghenaden.
Ende want die cracht des ghebers/de
fiel boue haer felue verheft tot Godt/
foo maket t'ghebet haer affectie puer/
ende haer begheerten repnich/ en ver-
lichtet verftant / ende inftort haer die-
lefoe Godts/wt welke comt een ver-
fichtich teghen die sonde/ende verftan-
dinghe des vleefchelijcke wellusten/
ende den wille wordt gheftercht tegen
die

gheestelijcke voortgancx. 68.
veroringhen / ende die becoringen
nemen crancher / ende lichter te ver-
reken. Want doen Moyses op den
berg badt / ende tot Godt zijn handen Exo. 17. 11.
opstret / soo woude t'volck van Isra-
el / maer als hy die liet sincken soo
wilt Amalech. Moyses is een seligi-
geest / ghetrocken wt die Maes ende
werren des werelts / Maer Amalech
is tentacie des vleeschs. Die han-
den van Moyses zijn begheerten / en
omnemorie. Als wy dese op heffen
tot Godt / soo wordt den vpant der be-
coringhe verwonnen / Als wyse neder
gaen tot aertsehe dinghen / soo wordt
de vpant versterkt.

Hier eyndet jerste Boeck van
Profectus, dat is, Voort-
ganck der Religio-
eusen.

Het tweede

Het tweede Boeck des

Het tweede Boeck.

Des V. Bonaventura / Bisschop/
Cardinael van Alben / Seraphischē
Doctoor / eerste Generael Mini-
ster der Minderbroeders Orde/
vande Voortganck der Religieusen.

O F T

Des E. P. Daulds. Ab Augu-
sta, Minderbroeder.

Hoe den voortganck des Geē-
stelijck Persoons, met se-
uen Voortgangen on-
derscheyden
vvorden.

Cap. I.

§ I. **D**E N Voortganck des Ghee-
stelijcke mensche wordt ghe-
deelt in seuen Voortganghē/
al ist saecke dat alle gheestelijcke men-
schen tot alle dese toeneminghe niet en
Den eerste gheraken. Den ersten Voortganck
is

gheestelijcke voortgancx. 69.

in de viericheit des Proef-saers/
het welcke die bekeerde mensch niet
wilt des goede wille werin is/ hem
reest laet vinden tot alle dinghen/ in
welcke hij gheloeft Godt te behagen/
so wt groot berou der sonden/ soo wt
verlaughen om Godt te voldoen/ soo
in den verloren tijt te recupereren/ en
en versumpden loon door die sonde.
ghelijck een reysende man die snor
kens te langhe slaept/ daer nae niet
haeste soeckt al loopende den versump
ten tijt in te halen/ ende zijn ghesellen
te voor zijn ghegaen naevolghende
achterhalen ende te vinden.

Den tweeden Doortgancx is/ in ar
beijt des lichamelijcke oeffeninghe/
want om dat hij arm is/ soo en can hy
noch niet vinden costelijcke ghiften/
welck hij offert tottet werck des Tem
pels/ nochtan doet hij d; hij vermach/
sterkende hant van gheften/ en vellen
van kammien/ hij gheeft ouer zijn lie
naem tot een leuende/ heylighe/ Gode
enghename offerhande/ hoe wel dat
omtijts zijnen dienst men redelijc is/
om die ondiscrete castijdinghe des lies
naems/ door welcke t lichaem wort be
nomen/ ende die crachten ontbreken/
ende den sin verloren/ ende den gheest
wt

Voortganc
is vierichx
der Noui-
cien.

Simile.

§ 2.
Den ryves
den is ghe-
leg hen in
lichamelijc
ke oeffenin
ghe.

Exod. 25. 5.

Het tweede Boeck des

wt ghebaen wordt / ende die gheheele
gheestelijke voortganc verstroeyt.

Levit. 14

Discretie
moet een
jeghelijck
hebben.

In al v oblatie suldijs out offeren / te
weten / der discretie / op dat ghij noch
ter rechter sijde door te veel aerbeys
noch ter linker sijde door te groote
slapheyt vanden rechten wech en
wijcht. Want die siels is onsterffelijc
ende en mach niet vergaen / en daer
dat bedroeffelijck lichaem / aerde vaet
ken / en mach niet gheestelijck voort
gaen met haer te loopen / en can so veel
aerbeys niet verdragen / als sij wel
soude begijeren. Een droncken mensch

Schoon g
lijckenisse.

jaecht somtijts snellijck voort r'peert
daer hy op stot / ende en merckt niet al
is hij vol van wijne / dat zijn onverstā
dige heeft niet verlaet en is van hoer.
Ende aldus alst ghedwongen wordt
bouen zijn macht te aerbeyden / so val
let onder den ghenen die daer op stot
en doeghet later comen ter plaetschen
daer hij wesen wil / dan oft met stade
gheloopt hadde. Daerom schrijft de
Apostel wel / uwen dienst sal redelijc we
sen. Dat is ghelijck Glosa heeft / met
discretie / datter niet te luttel oft te veel
en gheschiede / maer castijt v lichaem
met mate / op dattet niet en bederue
door ghebreck der natuere / maer dat
ter

Rom. 12. 1.

gheestelijcke voortgancx. 63.

men moet t'vleesch
wiltughen/maer niet dooden / men
drucken/maer niet verdrukē / op
dient diene/maer niet en dominerē.

lijft vruchtbaer lant onghébont het
wilt / ist datment alre zeer
inght/vruchten te draghen / het ver-
ghert / maer ist datmē middel hier
hout/soo blijuet vruchtbaer. Doo

metmen oock doen metten acker des
gaems/als datter niet en verweldt
van te groote ledicheyt of weelde/
datter van hongher/ oft van aer-

bet niet en beiderue. Die lichamelijc-
oeffeninghe staet in twee dinghen/
in ontrocken der vleeschelijcker
gheuehten / ende in ghewoonte des
erbeyts/oft van een hardt leuen.

Lichame-
lijke oef-
ninghe is
ghelegghen
in twee
dinghen.

Maer van dese wet zijn die siecken wt
genomen / want door bitterheyt der
rechte / en hebben sij geen ghenuechte
soete dinghen / en die siecke is hun
arder / dan aerbeyt is den gesonden/
de marlytighen. Dat calien des
gaems is nut tot suueringhe der
sinden / tot verdijninghe der ghebree-
ken/tot oefeninghe der ducht/tot ge-
win des gheesteijcke troests/ghelick
en wijn ghedruicht wordt wter pers-
tot rijpinghe des naestens en ver-
diens

diens

Het tweede Boeck des
dienste der glorie.

§ 3.
Den derde
Voortganc
is in geeste
lijke ver-
troostinge.

Den derden voortganc is / in troost-
tinghe des gheestelijken troosts / want
om dat Godt goedertieren is / en milde-
soo begaest hy den mensche weder / die
hem offert al dat hij heeft / ende dat hij
vermach / als viericheyt des wille / en
de slavernij des lichaems.

V Vaer in
dat gheeste
lijke con-
solatie ghe-
leggen is.

Maerachtighen gheestelijken troost
is ghelegghen in twee dinghen / als in
vercoringhe der natuerlijken cracht
der sielen / ende in gheestelijken cen-
dracht des vleeschs totten gheest / want
dan is die mensche warachtelijck gees-
telijck / als den gheest teenemael tot
Godt opgherecht is / ende hem toe ge-
voecht / ende hy vol is van Godt / en
s' lichaem den Geest niet en wederstaet /
in dinghen die Godt toe behooren /
maer nae zijnder wijsen den Geest ge-
hoorsaem is / als gheen boose dinghen
te begheren / noch harde dinghen ont-
sien / noch verdriet te hebben in goede
wercken. Die siele heeft drie crachten
daer sij in toont dat beelt der H. Drie-
vuldicheyt / als reden / wille / ende me-
motie / die nochtans in hem seluen
del zijn van goet / ende behoeuen ver-
riert te worden / ende vervult van Godt
diele gemaect heeft. Die reden wou
ver-

insicht tot kennisse des waerhepts.
 en wille ontflecken tot liefde des
 goets. Die memorie wordt gherust
 maect om aen te hanghen ende te
 bruiken t'waerachtich goet.

Gheen van dese en can ghewesen oft
 bracht worden sonder d'ander.

Want waert dat die redē niet en sach/
 en wille en soude niet lief hebben/
 want sij en soude oock niet weetē wat
 te beminnen waer : Waert dat sij
 niet en minde / sij en soude niet ver-
 richt worden int goet. Ende desge-
 weert waer inde memorie gheen gedach-
 des goets / hoe soudemen dat bekē-
 nen oft beminnen ? Godt is d'opper-
 goet/ende hierom is hy oock die op-
 velle waerhept. want van hem vlop-
 alle dingē / dat sij zijn en datse goet
 en. Ghelijck als Godt maeker van
 der werelt van niet geschapen heeft/
 der nae dat heeft onderscheyden en
 verciert/alsoo maect hy oock t'innē-
 den lichaem inden bruyck/ ende daer
 loot hy die redeltiche siele / daer nae
 tot den loop des onthepes wast dat
 verstant nae het werck/ende den wille
 wordt beroert/en die memorie groept/
 te begherende aerbept die haer be-
 naem zijn.

Hoe die
 drie crach-
 ten der sie-
 levā Godt
 verciert
 worden.

Gen. 1. & 2.

Tver

Het tweede Boeck des

T'vier-
tel der rede

T'vierterfel der reden is / daer ver-
stant van Godt/ende van dinghen die
van Godt zijn ende tot Godt ledden/
als verstant vande heylighe schriftme-
re/ ende rebenen des gheloofs / en der
wercken Godts/ende tusschen die son-
den/ende denchde weten t'ondersche-
den/haer natueren te kennen/ ende re-
medien der sonden / ende die weghe-
den der denchden / en in de werke Godts
te verwonderen zijn macht/wijsheyt/
ende beleeftheyt. Ende mit cort/t'v-
terfel der reden / zijn wijsheyt en we-
sentheyt die van Godt zijn.

T'vier-
tel des vvil-
le.

T'vierterfel des wille/ zijn heylighe
begheerte/ende deuote tot Godt/ vie-
ticheyt des gheloofs / betrouwen des
hoeps/soetlicheyt der liefden/ende v-
tichepte des goede wille/hope vā ver-
ghiffenisse der sonden/deuote tot Christus
menschwordinghe ende bitter lij-
den/ende doek tot zijn Godtheyt/ende
verlanghen des hemelsche rijck/ en be-
trouwinghe van verhooringhe des ge-
bets / ende begheerte des Godelijche
vriendschaps / ende dierghelijche / die
den menschen trecken tot Godt/ en de
tot liefde der denchden / ende tot ha-
der sonden / ende tot liefde des naest-
ende tot nersticheyt der goet werck

T'v

gheestelijcke voortgancx. 71.

Wierker sel der memorie is / ist macht
vuerpligher ghedachten / ende ouer-
vloedicheit der profijtelijcker medita-
tie / ende vatte memorie van Godt /
verdringhe des verdroeftheits /
onlustelijcke aenhanghinghe Godts /
verdringhe der lichamelijcker
imaginatie / ende volmaecte verghe-
ue van alle wereltliche dinghen /
en eenen Gheest te zijn met Godt.

Woe want het lichaem ghegeuen is
den Gheest te dienen / soo moetet
men als oñ Heere in alle goede wer-
ken / ende daer niet teghen murmure-
ren ghelijck eenen spijtighen knecht.
Woe den Gheest ghelijck eenen wijs-
en heer / moet hem voorlien ghelijck
een knecht in die dinghen / op dattet
nuttelijck wercke / dattet voor ledic-
ken niet en verflappe / op dattet discre-
tiek gecassijt wordt / heuet peuwers
voldoeden / op dattet matelijck onder-
vonden worde / dattet niet dertel en wor-
den en bestijcke onder den last.

Woe dat pement meer naer dese rege-
len gheheelt is / soo veel is hy te heplij-
ck. Dese dinghen te hebben / dat is
noodt te worden met gheestelijcke
verzoekinghe. want die andere ver-
zoekinghe ghelijcke niet nootelijck

I.

34

T'vencle-
sel der me-
morie.

1. Cor. 7. 7.
T'lichaem
moet den
gheest die-
nen, ende
den gheest
t'lichaem
belorghen.

Het tweede Boeck des
 ter salicheyt / soo sijnse oock suspect
 ende dichwils valsche ende bedriegh
 lich / als visioenen / openbaringē / pro
 phetiē / frangelijche verheuginge / wer
 kinghe der miraculen / principaelij
 indese tijden / hoe wel sij somtijts wa
 rachtich zijn / nochtans in luttel. **T**
 nieuwe gheestelijche menschen wor
 somtijts gheestelijche vertroostinghe
 ghegeuen / dat sij sien souden hoe in
 delijck Godt loont die hem dienen / e
 de hoe goet dattet is te dienen soo so
 ten Heere. Item oock tot bevestin
 des geloofs / tot sterckheyt des hoeps
 tot ontclekinghe der ketden / tot vrien
 cheyt der begheerten / ende tot leerin
 op dat sij sien / waer datmē henen g
 moet / ende waer voor wachten / gh
 lijck als men licht sedt in duysternis
 op datmen sien soude / waermen g
 sal / ende waermen schonwen sal d
 werch. Item om te behoeden tegh
 toecomende beroringhe.

Vaerom
 den Nou
 tien som
 tijts ghee
 Relijcke
 vertroostin
 ghe ghege
 uen vvoordt

Vierde
 voortganc
 is des strijts

a. Tim. 3. 5.

Den vierden voortganc is / **I**
 staet der beroringhe des strijds / en
 der tribulacien daer die mensche m
 gheproeft wordt / gherepnticht / ghe
 sent / gheleert / ende verootmoedich
 VVe in eenen camp strijdt, die en w
 niet ghesroont, ten sy dat hy wettel
 8

gheestelijcke vo organcx. 73.

istreden hebbe. Een dinc dat
mich dueren moet/plaechmen te proe
en oft t'gheduerich is / en al dat edel
/ een dier proefmen oock oft ducche
oor behoort. Zoo oock die duecht des
menschen die d'alderedelste is / en die
inder eenwicheit dueren moet / wordt
en tijde van berolinghe gheproeft oft
volstandich is. Ende Godt proeft
sijn vrienden met teghenspoet / oft lij
ock daer in hun ghetrouwelijck dra
hen. Den ouen proeft d'aerde vaten,
ende becoringe des tribulacie, die recht
aerdighe menschen. VVant ghy Godt
enghenacem waert, soo waest van noo
e dat die becoringhe v soude proeuen.
Die mensch wordt oock gestipuert vā
onden / door tribulacien der becorin
re / op dat hy waerdich worde des he
nuelijche glorie / ende niet en behoeue
nae ; iinder door swaerlijcher en lan
her ghereynicht te worden. Oock
wordt hy ghereynicht op dat hy be
naem worde meerder gracie t'ontfa
ghen / ghelijck doncker glas ghereyn
icht wordtom dattet meer lichte ont
anghen soude. Item hy wordt ghe
effent met lijden / op dat hy vlijger
nde bereeder worde / tot wercken des
echtwaerdicheits / ende oefeninghen

Iij.

des

Ecl. 17. 6.

Tob. 12. 136

Vat ten
taide vveret

Vaerom
dat gheeste
lijcken
troost som
vrijen on
togen
vordt.

Phil. 4.13.
2. Cor. 6.7.

Het tweede Boeck des
der dencken/want doen hy was subē
staet der troostinghe/doen dochte hem
ghenoech ruste des herte, ende neerstie
heyt der deuotie totter ouerste volco
menheyt, welken troost hem daerom
een weynich tijts ontoghen wordt/op
dat hy leeren soude sij seiuē oock te oef
senen. Ghelijck een Coopman op ee
merckt / oft in een Aptekerije niet alle
dinghen t'samen en vindt / die hy be
gheert/maer op diuersche plaetichen
diuersche dinghen. Alsoo en sal oock
een geestelick mensch niet alleen soe
ken die volmaechtheyt ende een oo
sacche der verdiensten/in ruste der de
uotie / ende in soeticheyt des gheest
lijcke troosts/maer oock mede in ac
beyt des strijds / ende in oeffeninge
der goeder werken. Als Paulus w
wiste segghende. Ick can ghebrek
den, ende ick can ouervloedicheyt do
ghen, ouer al, ende in allen dinghen
ic gheleert. Doo die wapenen d
rechtvaerdicheyt ter rechter / ende t
lincher hant. Die mensch wordt ooc
onderwesen door becoringhe / als
leert / welck het profijt is der becori
ghe / ende den voortganch daer wt
mende/want daer wt wordt hem li
ter die becoringe/als hy verstaet w

gheestelijcke voortgancx. 69.

dat Godt soo toe ghelaten heeft/
wat vruchten hem daer door br
tchen. Ende Godt is ghetrouwe
niet en sal laten tempteren bouen *i. Co. 10. 13*
ghy vermoecht, maer hy sal oock
ter temptacien een doorcomē geuē,
dat ghy sout connen verdraghen.

de hy wordt oock gheleert / dat hy
en moet stupen op experientien
vertroostinghe / ende in betrou-
inge op Godt / oft op sterckheyt des
geloofs. Ghelijck sonstighe plom-
menischen doen inden werck Godts/
terstont als sij vernemen dat hun
oghen wordt ondersoeck des ver-
troostinghe / soo worden sij misnoe-
gh / meynende dat Godt van hun af-
scheert is / oft sij beghinnen oock int
geloof te twijffelen / oft die dinghen
mer ziju / die sij van Godt gheuoelt
ohen. Maer Godt wil ons leeren
dat het ontrecken des vertroostinghe/
op ons meer houden sullen ende
aderen aen die waerheyt der schrift-
uren / dan aen eenighe dinghen die
oondervinden / want het ghelooue
soude gheen verdiensten hebben/
aert datse alleen stont op de experi-
tie / ende den hope diemen hadde
ot een ondervindinge / dat en waer

I iij. gheens

Het tweede Boeck des

Rom. 15. 4. gheen hope. Maer door verduldicheit
 ende troost der schriftueren laet ons hope
 hebben, meer dan door ondervin-
 dinghe / ghelouende dat hem God
 niet meer van ons en keert / so lan-
 ghe onsen wil van Godt niet en is ge-
 keert door consent der sonde / oft slap-
 heyt der versoeninghe. Want Dauid
Psalm. 138. seyt : Ghy hebt beuolen die rechtvaer-
 dicheyt uwe ghetuyghenissen, ende
 waerheyt wter maten seer. Dit zijn
 waerachtighe ghetuyghenissen der
 gracie Godts/rechtheerdeicheyt inder
 wil ende werkinghe/ ende waerheyt
 Godts nae beloftenisse der heylighe
 schriftueren / die ons belooft het een-
 wigh leuen / ist dat wy zijn gheboden
 onderhouden. Daerom seide Job
Job. 33. 45. Al waert dat hy my oock dootsloeghe
 in hem sal ick hopen. Hierom en wil
 niet mistrouwen also v troost der
 wendighe soetichent ontrocken wor-
 al oft Godt v hadde verlaten / ende
 goede werck hem niet aengheuen
 en waren/maer loopt totte waerachtighe
 ghetuyghenisse / ende vertroest
 in die/te weten dat ghy betrouwt op
 waerheyt Godts/also langhe als ghy
 van hem niet en scheidt / door consent
 der onetredinghe zijnder gheboden

gheestelijcke voortgancz. 74

Wij v niet en sal verlaten/doot zijn
ghenaden. Want wij en hebben Ioan. 15. 16,
niet vercoren/maer hy heeft ons
vercoren/ende ons ierst lief gehadt/en
niet begheeft niet/die hem niet en be
gheuen / die ons oock lief hadde doen
hy noch niet en waren / oft doen wij
wederfonden doot sonden. En
daerom heeft hy ons lief gehadt en
vercoren / niet om onser deuchde wil/
mer alleen om die goetheit die hy sel
is / ende daerom sal hij ons oock
doeden.

Godt veroetmoedicht ons ooc doot
lulcken der becozinghe/dat wij lie Tentatie
verootmoedicht.
sonden wat wij zijn wt ons/ende
niet en verheffen/van t'ghene dat
van Godt ontfanghen hebben/oft
puen ontfanghen te hebben.

Wier wordet siluer ende t'gout ghe Eccle. 2. 5.
heft, ende die aenghenamen menschen
men ouen der vernederinghe. Ende
ont onreynicheit oft valscheit binnen
vulde/dat brengt het vier der beco
zinghe te voortschijn. Wij wordē oock
eroetmoedicht van die goede dingē/
dat ons niet en zijn / maer des
heeren / die doen hij wilde / ende hoe
wel hy wilde/wt zijder gracen/niet
onser verdiensten die heeft ghege
uen.

Het tweede Boeck des
 nen. Waert sake dat de gheestelijche
 troost den mensche somtijts niet outo-
 ghen en worde / hy soude hem te seer
 verheffen / ende die gracie Gods ver-
 liesen / en vergaen. Hy wordt he dan on-
 trocken / op dat hijse niet en verliese / hi
 verliestse / op dat hijse niet en verliese /
 gelijc eenē Daer wepgere zijn kint gele-
 op dz hijt niet en verspele oft verliese /
 tot dat hij wijs ghenoech is / en
 weet dat te bewaren. Wy sien som-
 mighen kinderen die veel gracen had-
 den / daer sij hun alte seer door behagē /
 ende menschelijche glorie soecken / en-
 de ten lesten verdwijnen sij van God /
 Pro. 29. 11. ende en worden niet gheacht bij den
 menschen. Want / wie sijnen knecht vā
 Prou. 8. 31. joncx lekkerlijc op voedt, die sal hem na-
 maels wederspannich gheuoelen. Den
 beleefden Godt / wiens ghenoechte is
 te welen met die soonen des menschen,
 deyt gerue mede zijn knechtē dese ge-
 noechte vande jonckheyt af / dat is / vā
 de nieuwicheyt der bekeeringe / maer
 daer nae ghevoelter hij sommige we-
 derspannich / als sij hun van gheeste-
 lijken troost verheffen / andere ver-
 smaden / ende als sij dan in becoringhe
 ghekeert zijn / door soude der becom-
 inge / so worden sij hyppocriten / en als

gheestelijcke voortgancx. 74.

Wilt u allen beter ghesien worden / dan sij
/ soo stellen sij hun teghen Godt /
in alts glorie te vermetelijck hun on-
verrumpende. Maer die goede He-
re wetende hoe goet dat die mensche
in die becoringhe ende tribulatie / soo
toont hy hem eerst troost des soe-
neps / daer welcke hy naemaels in
die becoringhe versterckt worde / dat hij
en verflou ve / maer aenghelockt
werde / op dat hij die alts begheere /
niet op en houde die te soeken /
dat hij wederom verchrijghe / dat
hy verloren heeft. Aldus bereyden
u ghenen die verre wandelen willē /
wisse ghenoech te voren / op dat sij in
die wech niet en beswijnien. Aldus
sijnmen die dypen diemē verre wt
reden wil met tarwe ende honich / op
dat hun alts daer wt weder verlan-
ge / daer sij leckerlijck ghevoedt sijn.
Aldus worde S. Peeter eerst op den
hoghen berch gheleved daer hy Chri-
stus sach in glorie getransfigureert /
dat hy naemaels in becoringhe o-
verdencken soude der eerster soetich-
te / die hij gheproeft hadde / ende wederom
in die soude totten Heere / dien hij soo
menelijck ghevoelt hadde / op dat hij
niet wantrouwendē of beswijckende /

Matt. 17. 2.

Exo. 16. 14.

Het tweede Boeck des
en soud e missyopen. Ende aldtist
de oock den kinderen van Israhel in
der Woestijne jerst dat hemels brood
ghegeuen/ ende naemaels worden
vermopet wt langhen wech en strijd

Vande Specien der becoringhen.

Cap. II.

Tentatie
van ontree
kinghe des
troocks.

Veel Specien sijnder van becoringhe. Eene is ontreckinghe ende aermoede der deuocie. Andere becoringhe/ sonder dese die en sonde geen oft luttel cracht hebben / want deuocie is als het hups des toeverlaets van alle le tribulacien. Daerom sprack de Psal. 117. 7. **P**roosheet: Die Heere is mijn hulper, ende ick sal mijn vyanden versmaden. Psal. 16. 3. Item Eest datter heyren tegen my sta so en sal mijn herte niet vreesen. Als den mensche dan dus sonderling toeverlaet ontoghen wordt / so is hij als sonder wapenen onder die vyanden der becoringhe/ende daerom wordt hij beancert/ ende cleynmoedich/ ten ende dat hij hem vestige met sterckheyt des gheloofs / ende met patientie / en oecmoedicheyt hem beschermme / die daer principaelijck plaets hebben die te overfennen

gheestelijcke voortgancx. 76.

men / ende groote glorie te verdienē.

Ende t'ghelooue wordt gheproeft / ist dat die mensche gheloofst gheselselich
daerachrich te wesen die dinghen / die op in teghenwoordighen tijt niet en
ghevoelt / maer die ghevoelt heeft door
ten smaech des soetchepts. Alle din
ghen die wy van Godt gheloouen / sijn
eer soet / maer den smaech der soet
gheft wordt daerom den mensch onto
ghen / op dattet ghelooue te meer ghe
sundeert worde op die heplighe schrif
ture / dan op eyghen ondervindinge /
ende t'ghelooue soo veel te meer ver
dienlijcker sij. Die hope des mensche
wordt gheproeft / ist dat hij merck dat
hem Godt ghenadich is / soek als hy
hem castijt / ende ernsticheyt doet om
hem te dienen ende te behaghen in al
les / al oft hij nae ghevoelde ende sage
dat Godt nu ghepaept waer. Daerō
wordt Abraham ghepresen dat hij te
ghen hope / in hope des Goddelijcke
beloofte nisse berrout heeft / ende daer
niet aen gherwijffelt / sekerlijcke wetē
deal dat Godt gheloofst hadde / dat hy
dat machtich waer te doen.

Door on
treckinghe
des gheeste
lijcken
troosts
vvorden
die deuch
den ghe
preest.

Rom. 4, 12.

Patientie wordt gheproeft / ist dat
die mensch niet en murmurere teghen
Godt / al oft hy door zijn hardtheit dē
men:

Hoe patien
tie geproeft
vvordt.

Het tweede Boeck des
mensche tribuleerde op dat hy qualijse
ghetroost soude worden/ en dan wor-
se oock gheproeft/ ist dat hy lanchmoe-
delijck verdraecht het welbehaghen
Godts/ ende niet en verflout in teghe-

Het oot-
moedicheit
gheproeft
vordt.

spoet. Ootmoedicheit wordt geproeft
ist dat hy gedachtich is dat hij te recht
ghestraft wordt/ als eene die onweer-
dich is gheestelijcke vertroostinghe/ en
hy rechtvaerdich maecht Godt/ dat hij
rechtvaerdelijck geoordeelt heeft/ straf-
fende den misdadighen / ende den on-
bankbarighen te beroonen van het
weldaet des inwendighe vertroosting-
ghe. Soo moet Godt ons behaghen/
ende soo moeten wy hem lief hebben/
als hij ons straft/ op dat hij ons soude
supnerē/ al oft hij ons lieflijck toespra-
ke om ons te vertroosten. VVant wat

Hebr. 12. 7.

kintisser dat die vader niet en castijt?

Apec. 3. 19.

Die ick lief hebbe, die straffe, ende castij-
ick. Sommighe worden oock ghe-

Tentatie
van swae-
richeyt vvel
te vercke.

tempteert wt swaericheit van wel te
werken/ ende sij hebben eenighē goe-
den wil/maer niet sterck ghenoech/ en
wt die swaericheit vinden si een be-
letsel als die eenen swaren steen rollē/
ende daer ghequelt wordē/ so wt vroe-
ging heder conscientie die hun beschul-
dicht van laugeit/ als wt pijn des tra-
ghs

ghaestelijcke voortganc. 77.

te voortgauct / ende verlanghe des
pligher leuen. Want sommige sou-
en wel begheren goede wercken / en
nochtans en connē sij hun niet ver-
stunnen om die te werck te stellen.

Daer leeringhe Pauli: Het wel will en
ich ick by my, maer het goet te volbrē-
hen, dat en vinde ick niet. En som-
aighe wercken souden sij connē doen /
naer die duncken hun soo droogh / en
sepu / dat sij wanhopen Godt die te be-
laghen / oft van eenighe verdienste te
wesen / ende so zynse oueral verslupmt /
en vallen in een droefheyt / gelyck vā
vandenighe spreckt D. Bernaert.

Sommighe menschen zyn in gheestes-
lijcken aerbeyt vermopt / en ghekeert /
in traetheyt ende wandelē recht droe-
uich inden wech des Heeren / sij clagē
dat die dagen ende nachten lanch zyn /
dickwils murmureren sij / met een dor-
re herte gaen sij tot allen dinghen die
hun bevolen zyn / want eenighe auct
verueert hun / wannet sij dencken vā
gheestelijken voortganc / al oft sij by
hun seluen seiden / die victorie is goet /
maer den strijdt is hardt. Doet is den
loon / maer swaer is den aerbeyt om
te verdienen. Zoo doch die verspie-
ders / die ghesonden waren nae d'ant
van

Rom. 7. 18.

Ser. 32. in
Cant. ante
med.

Nā. 13. 24.

Het tweede Boeck des
van Belooften / weder comen 3/inder
prijsen die vruchtbaerheyt des lants
ende toonden de vruchtē maer sij ver-
beerden t'volck / om dat sij die vpaude
die in dat lant woonden groot en ster-
sepden / ende swaer te verwinnen.

Alsoo oock sommige gheestelijke mē-
schen bespiedende het lant door die
schuifre / preeken groote bliscchap-
pen des hemels / maer den strijd der
tentacien / ende den aerbejt der ghee-
stelicheit oeffeninghen vernehmen
sij soo / dat sij liever willen inde wilde-
nisse steruen / dan inghelept te worden
int lant van Belooften / dat is / sij wil-
len liever blijuē in eenē middelē staet
tusschen het wereltche leuen en ghee-
stelijck leuen / als tusschen Egypten
ende d'lant van Belooften inde wo-
stijne des drooghe wandelinghe / dan
met aerbejt ende tribulacien te comen
totter gracen der volmaecktheit.

Oock verwonderen sij hun vande
stercke Reusen des lants / ende als si
mercken goede werken der grooten
heplighen / soo grouwelen sij hun als
voor die monsteren van Enachin / en
de mishopen te verchijfghen haer vol-
comenheyt / niet wt ootmoedicheit
maer wt mistrouwen ende angst / en

gheestelijcke voortganc. 78.

beschuldigen Godt/ dat hij soo hare
diensten eycht vande menschen/
die kinderen van Israhel deden/
oen sij wt Egypten ghelept waren/
in soodanighe aermoede te lijden.

Ende hierom ist oock datter soo luttel
men tot volmacckthept/ghelijck vā
alle die dupsent wannē die ghetelt wa
ren totten strijdt/en quaem niet meer
an twee in d'lant vā Belooften/wāt
nder gheestelijcke menschen worden
leen volcomen / die onvermopelijck
hestadich bliuen inden strijdt der be
oringhe / ende in oeffeninghen der
euchde/door weder te staē het quaet/
nde aen te hanghen oeffeninghe der
eucht totten eynde toe.

Hier wt comt een ander becoringe/
als des verdriets / die den mensch alle
euchden verdrieltelijck maecht / hem
verdrifet te bidden / te lesen / te medite
ren/goede dingen te hooren oft te spre
ken/oft te doen/oft moen Goddelijckē
tenst te wesen / ende andere diughen
te hij sonder swaren aerbeyt doen
nocht. Ende hier wt als hij wan
schoopt tot groote loonen der deuchden
te comen/ soo heeft hij oock walginge
ghedoefent te worden in mindere din
ghen. Dat dese temptacie coemt wt
die

VVaerom
datter lut
tel tot vol
macck
heyt comē

Tentatie
van val
ginghe

Het tweede Boeck des

die fersie / wordt hier oot ghefoont/
Num. 21. 5. want terstont nae die man ueringe
des volc om de aerbepe volghde mur-
muringhe van walginghe des he-
mels broot / het welke beteeckent spijs-
se des gheestelijche voedinge / als zijn
die woorden der H. Schriftuere, ende
goede werken / die siele voeden / ende
vermaken die conscructie. Hier oft
Pl. 106. 18. spreekt den Propheet / van alle spijse
heeft haer siele ghewalcht, ende sy sijn
comen tot die poorten des doots.
Dese temptatie trecht den mensche tot
twee dingen / oft sij trecht den mensche
tot wivendighe troostinghe / en wer-
telijke lichtwaerdicheden / op dat die
gheen ghenoechte en heeft in gheest-
lijke dinghen / ten müssen die soecke
in vlesichelijche ende weerlijche bu-
selinghe / door welke hij verduuen
mocht t'verdriet daer hij mede ghe-
moeyt wordt. Ende soo die t'hemels
broot walghden / begheerden vleesch,
Num. 11. 5. concommen, pepoenen, pourloock,
amijn, ende clijsterloock, dat is / vles-
chelijke ende aertsche blijfchappen /
ende sochvuldicheden den wivendi-
gher becommeninghe / welke dinghen
den walgh / smake genoechelijck zijn
maer naemacks als sij die conscructie
bitter

gheestelijcke voortgancx. 79.

atter ghemaect hebben/ soo dwinge
die te schrepen.

Oft dese becoringhe des verbiets
erfat den mensch tot onmatige droef-
tept/wanneer hy in gheestelijcke din-
gen geen ghenoechten en heeft/ noch
hebben en wilt / ende aldus want hij
ergens gheen toevlucht en vindt/so
vergaet hij van grooten rouwe. Dese
sonderlinghe noodich te roepen tot
in Heere als sij aldus bedruct wor-
den / op dat sij van desen noot verlost
moghen worden/ ende offeren mogen
verhande des lofs/ende in blijshap
verrondighen die wercken des He-
ren/dat is/ouerdencken die weldaden
Godts / op dat sij wt dese verwecht
worden tot lof Godts in vrolijckheyt
des gheestes. Ende en ghevoelt sij ter-
ont gheenen troost / soo volcht daer
ne een ander swaer becoringhe / als
verduelicheyt teghen Godt/ waerom
Godt soo hardt ende soo onghena-
ch is den bedroefden/ waerom hy so
weck is den armen gracie te gheuen/
ter soo sochvuldichlijck begheert/ en
terstelijck om clopt. Ende dese tenta-
tie is somtijes soo sterck / dat die men-
sch als wijsinnich wordt / en vergaet
tot winnemende droef heyt / want hy
sh. daer

Psa. 106, 19

Tentatio
van onuer-
dulichheyt

Het tweede Boeck des

- daer niet en vindt troost/ die hem sou-
de behooren te wesen eenen eenighen
toevlucht/te weren int ghebet ende in
soodanighe supplicatie/daer noch hāc
die Heere seyt. Aldie soeckt, die vint
Mat. 7. 8. Ic roep tot v, en gy en verhoort my nī
Iob. 30. 29. ic staec, en gy en aēsiēt my nī. Ghy sijt my
verādert in eenē vreedē, en in hardich-
ws hāts sijde my tegē. Die menichte van
Esa. 63. 15. uwer binnenster hertelijckheyt, en uwe
bermherticheden, ouer my hebben di
Abac. 1. 2. hem seluen onthoudē. Heere hoe lang
sal ick roepen, ende ghy en sult my nī
verhooren, hoe lange sal ic tot v crīstē
ghewelt līdende, ende ghy en sult nī
Psal. 12. 1. salichmaken? Hoe langhe suldy mīn
vergheten Heere totten eynde? Ho
langhe keerdy v aenschijn van my?
Psal. 43. 23. Stent/ Staet op waerom slaepdy Heere
staet op, ende en verstoot my niet tot
eynde toe. Ende wederom die mu-
mureringhe des volcs van Israhel.
Exod. 17. 7. Is Godt in ons, oft niet? Alle dese di-
ghen drucken wt benoutheyt der te-
tasten/ die niet beter en can verwont
worden/ dan met patientelijck te ve-
draghen/ ende ootmoedelijck te ve-
wachten/ tot dat hij ons toont zīn aen-
schijn zīnder goedertierenheyt/ end
opent die hant zīns mīlshepts/ op di
die

gheestelijcke voortgancx. 80.

den hemel/dien wy bouen ons geboe-
len als van stae ons neder vlope diup-
pelen der gracen/ende die aerde onser Psal. 14. 12
herten die als tijser is vermorwet wor-
de metten reghen der goedertierenh3
des Heeren/ende vruchten gheue/en-
de goede begheerten/ende deuocien.

Ende die becoringhe is meest ancr- Tentatio
telijck / diemen min swaer ghevoelt/ die min
wanneer die mensche wt langhe on- syvaer is.
treckinghe der gracen/ende der deu- is pericu-
ciën/ nae veel sochbuldicheden / ende leuser.
aerbeyden/om die gracie wederom te
crighen/vertraecht/ende den moet be-
gheeft niet meer die te soecken / en on-
der verwe des verduldicheyts/laet af
zijn ooghen te verheffen tot rijchbede
der gracie en der deuocie / die hij niet
en siet te moghen vercrighen. Ende
denckt met onwaerdighe ootmoedit-
heyt / dat hij sulcke gracie niet waer-
dich en is / want die Heere licht ande-
pct van hem gheordineert heeft/als dz
hij hem tot wtwendighe dinghen kee-
ren soude vzel menschen profijtelijck
sij / ende dat hij hierom vande inwen-
dighe dinghen af ghedreuen is.

Oock wil hij onder die hupck van dis-
cretie voorts sij seluen sparen / dattet
lichaem niet te seer cranch en worde/

¶ ij. ende

Her tweede Boeck des
ende t'hoofst ongheneselijck bederne.
Ende beghint flauwer te worden int
ghebet/ ende tot clappingen bereeder/
om wt te vliegghen haestigher/ tot ghe-
mach des lichaem neerstigher/ lichter
tot ijdelen spot/ ende ghewilligher/ en
blijtigher tot wivendighe becommen-
ringhen/ onder specie den tijt profijte-
lijck ouer te brengghen. Ende allens-
kens wordt hy afghetogghen van zijn
jerste viericheyt/ ende die begheerte vā
voorts te gaen/ ende toe te nemen in
gheestelijckheden die verrout/ en die
uersticheyt vercrancht/ en dan comen
in hem begheerten der gheestelijcker
vrouwen/ ende besoeckinghe der sel-
uen/ ende als die andere dinghen in hē
ghebluft ende wt ghedaen/ si u so blift
hem dit alleen tot een cranch solaes/
dat hy noch spreken can van gheeste-
lijcke dinghen/ waer doot hy hem sel-
uen voorsedi bouen veel andere men-
schen/ die dussdanige gheestelijcke ding-
ghen noept ghevoelt/ noch onderwon-
den en hebben/ oft hij verwerft hem
eenen grooten naem onder gheestelij-
ke vrouwen/ die meynen dat hi spreckt
wt ouerbloedicheyt des herten/ en dat
hi is eenen goeden onderwijser des
gheestelijcke leuens/ ende des inwen-
dighe

gheestelijcke voortgancx. 81.

ghe deuocie.

Inden storm van deser becoringhe
sijuen veel menschen / ende lustel co-
ender ter hauen / want die liefde
odts en beweertse niet / noch beger-
en treckt hun niet / noch die vierichz
s voortgancx en sterckt hun niet /
aer sij sijn law in alle dinghen / en
sijnen sij eenighe goede wercken te
nen / die doen sij wt eenighe ghewoō-
/ oft wt menschelijke schaemte / ofte
t vreesse / op dat hun niet erghers en
geschiede. Ende daerom soo wie de-
becoringhe verwinne wilt / die moet
seluen ghewelt doen / soo t' herte als
t lichaem / ghelijck een traghe beest
tinen met sporen / oft sweepen voort
ijft. Sommighe worden niet ghe-
elt ende niet haestighe viericheyt ge-
ocken tottet goet. Ghelijck dan die
an doens hebben eenen toom / daer
mede ghebrepelt worden / op dat si
t supselen / soo behoenen die ander
en geessel / daer sij mede by bedwang
hedreuen worden tottet goet. Ende
te berinhertige Godt / hoe veel swaer-
scher dat jemant strijdt inden strijde
er becoringhe / alsoo veel meer gratiē
er volcomenheyt sal hy weder genē /
in dese tegenwoordicheyt / ende meer
In sij. dere

Het tweede Boeck des
dere loon der glorie inder eeuwichheit.
Weel andere specien der beroringe zijn
der/welcker natueren/oo:sproughen/
ende saken/te lauck waer wt te leggē.
Want ist dat gheen medecijn meester
te vollen bekenen en can alle mensch
vuldicheden / ende seericheden der lip
hamelischer siekten / hoe veel min
mach dan jernant te vol onderschepdē
alle gheestelijke siekten der beroringe
ghe / die veel subtieler zijn/ten waer
dat hy volcomelijck vanden heyligen
Gheest verlicht waer? Doch die alder
swaerste beroringhe schijnen dese te
wesen / als twijffelachticheyt int Ca
tholische geloof/mishope vande berm
herticheyt Godts/ende den gheest der
blasphemie tegen Godt/ende zijn heyl
lighen/ende beroringhe zijn handen
aen hem te slaen / ende hem seluen te
dooden/ende een begaenheyt der scrus
pulofer conscientie / die gheenen salig
ghen raet ontfanghen en wil.

D'alder
svaerste
tentation
yvelck die
sijn.

van

gheeleijcke voortganck. 81.

an Remedien teghen dese
bitter becoringhe.

Cap. III.

Eghen dusdanighe becoringhen/
zijn dese Remedien alder meest
Ten eersten/datmen dusdanighe
menschen trooste/dat sij alsulche beco-
ringhe niet en vreesen/want sij den ge-
roete lijden/meer comen tot verdie-
dan tot hinder. Die ander Reme-
die is/datse verduldelijck lijden/ghe-
loft oft die duwel sement siemelijck
openbaerlijck quelde. Die derde
is/datmen se niet en achte/noch niet
van oft argumenten die en verwij-
nen want daer doot sondense meer ghe-
recht worden/maer dat die mensche
niet daer af keer tot andere dinghen/
hy is hynder becoringhe mede ver-
ste. Ghelijck die met lichamelijcke
beladen is/heeft hij yet daer hij
niet mede veronledicht/soo verghet
hijns selfs/eñ heeft min pijn. Die
mede Remedie is/di die mēsche over-
ho zijns selfs/eñ andere goede liede
bedē innelijcke bidde/om hulpe
Goddelijcker barmherticheit.

van

Het tweede Boeck den
Vande alderghemeynste
becoringhe.

Cap. IIII.

Die alderghemeynste becoringhe
daer wy al mede aenghestormt
worden inde groote woeste Zee deser
werelt / is strijdt van alle sonden. In
welcke becoringhe wy dierwils onder
gaen / recht oft wy verdrincken sondē /
ende wederom comen wij met cracht
op / ende worden op geheuen / recht oft
wij van al haren aenvechtinghe vrij
waren / van welke gheseyt wordt.

Ps. 106. 33. Die ter Zee neder dalen met schepen,
doende haere wercken in veel wateren.
Die Zee is die diepte der sonden / die
schepen / zijn die gheestelijke staten
daermen mede vaert / wt de sonden d'
werelt. Die tempeesten der Zee / zijn
becoringhe der sonden / daer sien sij va
rende die wercken des Heeren / en zijn
wonderlijckheden int diepte / wāneer
sij mercken met hoe groote goedertie
renheyt ende macht / hy behoet die ghe
ne die strijden vande vloeden der son
den / ende met hoe groote wijsheyt en
reden hij gehenget / dat sij aengestormt
ende

gheestelijcke voortgancx. 83.

de ghemoept worden / ende gheeft
en victorie door veel raden / ende re-
medien der sonden. Die niet gheproeft
is, wat weet hy? Ende die niet on- Eccel. 34, 11.
dersocht en is, die kent luttel dinghen.
en man die in veel dinghen ondersocht
is, sal veel dinghen peynsen, ende die
wel gheleert heeft, sal t' verstant wt leg-
gen. **O**p climmē op ten Hemel door
haerhept des betrouwens / ende we-
rom climmen sij nederwaerts tottē
afgront toe / door vreesse dat sij in beto-
nghe ondergaen sullen / ende verwō-
den worden: oft sij climmen op / ten
hemelen toe / aensleude die hulp der
goddelijcher goedertierenhept / en sij
sullen ten afgront toe / aenschouwēde
haertranchept haerder eogens broosht.

Van Profijt der ontreckinghe
des Gheestelijcke ver-
troostinghe.

Cap. V.

Odie dinghen leeren wy inde ont-
reckinge des inwendige troosta
dat eerste is / dat wy daer mede leeren
godt danckē / vande alderminste wel-
daden.

Een ghe-
lijckanijste.

Het tweede Boeck des
baden. Dat anderde is / dat wy leerz
vreesen die alderminste misdaden / en
versuymenissen / ende ons daer voor
hoeden. Dat derde is / dat wy leeren
lijden verduidelijck allen teghenspoet.
Van een volle tafel / vallen veel crup-
men / jae somtijts groote stucken / en-
de alse versuymt worden / oft niet ghes-
acht / soo blijnen sij verloten. Desghe-
lijck versuymt somtijts die mensche
Godt te dancken van veel weldaden /
die hy gheeft / ende verghet te werckz
naede gracie Godts / ende en bekent
sommighe gauen Godts niet / en som-
mighe rekent hij cleyn die groot zijn.
Maer als hem alle dese gracen onto-
ghen worden / soo onerdencht hij als
een man die zijn aermoede aensiet /
hoe veel hy hadde / ende vermochte te
voren / dat hy nu niet en heeft / noch en
vermach / en recht als een hongherich
bedelaer / soo begheert hy nu wel te on-
fanghen een cleyn brocken met groo-
ter danckbaerheyt / die te voren cleyn
rekenen die lekere gherichten.

Ioan. 6. 11.

Daerom seyt Christus seer wel. Ver-
gadert die brockelinghen op dat sy niet
verloren en gaen.

VVeldaden
Godts, hoe
vel sy

Die gauen Godts zijn edel en coste-
lijck wt weerdicheyt des gheuers / en
aff.

gheslētijcke voortganc. 84

Wiltie des liberaelhepts ende liefde / cleyne schij
nen, sijn
nochtans
alder coste-
lijckste.
hijse wt gheeft / al waert dat hy
cleyne dinghen gaue / die moeten
aengheuaen wesen. Item sijn
edel ende costelijck / wt dierbaer
ende nutticheyt des ghifte.

Want wat isser edelder / dan den geest
des die hij ons gheeft? wat isser
ruiker dan dat / daer wy mede ouer
worden in Godt / Goddelijck
vreden / ende salich / ende erf-
namen sijns rijcx, waer af gheschre 1. Pet. 1. 4.
staet. Seer groote ende costelijcke
goosten heeft hy ons ghegeuen, op
wy hier door soudē deelachtich
worden der Goddelijcker natuere.

Oock sijn die gauen Gods costelijck
snoothet des ghenes diet gegeuē
worden. Want wat ghelijckenisse
heft Godt met het lijck: wy sijn lijck
Goode / vol ghebreck / sondaers / ondāc-
ker / aerin van alle goet / ende schul-
dich des doots / ende nochtans Godt
geweerdicht onser te dencken.

Daert saecke dat alleen een Coninck
geweerdichde te ghedencken eens
arme mensche / al waert dat hij oock
leynich gaue / het sal den aermē moe-
ten groot duncken. Alser gheschreue
staet, VWat is die mensch, dat ghy sijns Psal. 8. 5?
ghe-

Het tweede Boeck des

ghedachtich sijt : oft die soon des menschen, dat ghy hem besoeckt :

Die minste
schulden
oock te
schouwen.

Ecc. 19. 1.

In illum
versum.
Psal. 36.
multiplica
ei sunt sup
capillos
Tom. 3.

Men moet
leeren ver-
dragen.

Wp worden oock gheleert int ontrenken des inwendighen troosts / te schouwen die alderminste sonde / want te beureesen / dat bp auontuere om d'se misdaet / ende ondanckbaerheyt d'gracie ons ontoghen is. Daerom sielen wp pijnen in schouwen der versummenisse / weder te vercrighen / dat w'met onbehoorde vryheyt verloten hebben. Want die schrijuere seyt.

D'cleyn dinghen versmaet, sal allensken veruallen. Ende S. Augustijn seyt heb bp groote dinghen geschout / want dat ghij van het sant niet ouervallen wordt. Die Godt ontset / en versummt gheen dinghen. Wt veel cleyn druppelen comen ouervloepende wateren / die bij tijden groote mueren / stercke vesten nederwerpen. Door cleyn gaerken loopet d'water heymlijck int schip / tot dattet verdrincht.

Wp leeren ouermidts outrecking des inwendighen troost / cleyn wedersooten verdragen / want wie niet cleert cleyn dinghen verwinnen / den verwinnt oock gheen groote ding. Veel menschen wenschē voo Christus te steruen / die om Christus wille na

gheestelijcke voortgancx. 85.

willen lijden/ende verdrighen lich-
woorden. Maer wie verveert is
nt gheluyt eens vlieghende blats/
e soude hij lijden moghen den sarch
no ververlijcke blinckende swerts?
Ierom laet ons leeren schouwen na
iser macht alle sonden / ende voor al
it wij misdaen hebben / alle teghen-
moet ootmoedelijck lijden / ende laet
as wel mercken die ghenaden / ende
ielladen Godts / ende hem daer aff
stoos lonen / ende en laet ons die gra-
e Godts niet tijdelijck ontfangen / so
illen wij weerdich worden / dat die
rarie die ons ontogen was / vermeer-
ert weder ghegeuen sal worden / op
at wij verdienen moghen te comen
it eenen grooten voortgancx in
euchden.

Na deser teghenwoordighe mate-
te mach becoeringhe geheeten wordē/
alle beroeringhe beweginghe oft ghe-
oelinghe / dat ons af treckt vanden
vaerachtighen Godt. Ende dat ghe-
chtet in dierderhande manieren / oft
door aenlockinghe door ghenoechelijc-
ie dinghen / oft door verveeringe door
ontrarie en harde dinghen / oft door
bedrieginghe der valscher dingen / die
er waerhept ghelijck schijnen / en al-
duo

Vat ten-
tatie is, en-
de hoe dat
sy geschiet.

Het tweede Boeck des
dus wordē die crachten der zielen
ghebroken. Die begheerlijcke cracht
wordt ghebroken door dinghen die
noechelijck sijn den vleessche / den
ghen/ende het herte/dat is / door me-
luste/rijschdom/ende wereltsche eere.
Die torenlijcke cracht wordt gecre-
met in enigerhande anerte/int weder-
staen der sonden / ende int aenhangen
der dencken. Die redelijcke cracht
wordt verblint/dat sij goet/quaet o-
deelt/ende t'quaet goet/ende sij stelt
licht der waerheyt dupsternisse/en di-
dupsternisse der valscheyt een licht
wesen. Hier af staet gheschietuen :

Psal. 37. 11. Mijne herte is heel beroert, als water
vercupstert ende ontreynicht is van
sijck / mijn cracht heeft my verlaten
door welke ick waerachtelijck behoo-
den aen te hanghen d'opperste goet
ender selue licht van mijn ooghen
met my niet, met welke ick onbe-
scheiden soude die waerheyt van
valscheyt. Die begheerlijcke cracht
wordt tweederhande beroert/wan-
die gheestelijcke ghenoechte wort haer
ontoghen / en daerom blijft sij onghet-
troost/en die vleeschelijcke ghenoechte
te wordt haer inghestort/ ende daer
wordt sij onreyn. Die Torenlijcke
cracht

gheestelijcke voorgancx. 86.

richt wordt tweederhande berooit/
ist als sij gerricht wort tottet goet/
anderen/als sij gheneycht is tottet
raet. Die rebelijcke cracht wordt
weederlepe berooit/ want sij verstaet
goet en bekent niet dattet goet
ende onder den schijne der waerh/
wordt sij bedroghen van valscheyt.

Die dupuel raet der siele van binnen
aden raet. Die werelt aenvecht vā
ptē m; lasterlijcke woordē/ v' vleesch
heft ghenoechte / die ghedachte ont-
lichte ende causeert die becoringhe/
sij wederstaetse.

Maer oftet nutter is becoringhe te
hebben/ dan te deruen / bewijst alleen
pude. Want becoringhe te hebben/
de die mannelijcke te wederstaen/
is seer verdienstelijck / ende die te
erwinnen is groote glorie. Maer
te deruen ist ghemackelijckste / en
t sekerste verwonuen te worden is
triculens. Te begheren ende hem
uen te stercken in becoringhe is on-
ghoorlijck / sonderlinghen den cranc-
en ende den onvolcomen. Nochtā
t hem een mensch oeffent alwillens
den strijdt teghen gheestelijcke son-
en/als tegen gramscap/ tegen haet/
ele glorie/ ende dierghelijcken / dat
is

Oft profij-
telijck is
becoort te
vorden
oft niet.

Het tweede Boeck des
to sonntijts profijtelyck hem / die zij
wooninghe kiest / onder die ghene di
hem vervolghen ende moeyelijck zij
op dat hy alsoo verduldicheyt leere
ende die onder eenen strenghen me
ster leeft / die zijnen wil brecht in alle
dinghen op dat hy alsoo gewoon wi
de ootmoedelijck ende vlijelijck gh
hoorsaem te zijn / ende desghelijck va
andere gheestelijcke sonden te verwi
nen. Maer niet vleeschelijcke son
al willens en sonder noot te strijden
dat is periculeus en dwaesheyt / ma
die strijden salmen blien / ende buce
de memorie sluyten / ende alle die di
ghen schonwen die een toefstooche
daer toemoghen wesen. Want on
Heere en wilde niet ghehenghen di
hy van oncruptheyt beroort soude wo
den / op dat hy ons leerē sonde / dat w
ons in sulcke becoringhe niet werpe
en souden. Ende want dese becori
ghe niet ghenoechte / niet alleen di
sinnen / maer oock des lichaems gh
menget is / ende want wy in deser so
de al ontfanghen sijn , soo is haren to
ganck dies te anxtelijcker ende per
culeuser / ghelijck die vpant die in
stadt eenighe vrienden heeft / comt
tot inde poorte gheloopen / hy sal d
sta

gheestelijcke voortgancx. 86.

adt met beter macht krijghen. Daer-
in vermaent ons seer wel Paulus :

Wiedet die oncuysheyt. Alle sondē die 1. Cor. 6. 15
en mensch doet, die is huyten d' lichaē,
naer die oncuysheyt bedrīft, die son-
licht in sijn lichaem. Met becoringhe
laer ghenoechre is/ worden meest de
ranche verwonnē/ daer die liefde des
werelts noch niet al wtgheblust en is/
en worden daerom weder ontfuncte
aan begheerten des werelts / als een
aerle die cortelijck wt ghedaen is/ o-
sant lichtelijck die vlamme weder.

Maer die haestighe ende gheweldige
becoringhe aenvecht die stercken / op
dat die gheue diemen niet smecken
niet booghen en mach / neder ghesla-
ghen worde niet herde ende sterke be-
coringhe/ recht als niet sterke windē.

Bedriehelijcke becoringhe / die hant
bemantelē onder den schijn d' deucht/
al ist saerke dat sij die onwijse ende on-
besorhte menschen bedrieghen / ghe-
mepelijck die noch des vants schal-
heden ende behendicheden niet en we-
ten/ nochtans legghen sij sonderlinghe
laghen den volcomenen / ende die seer
voortgaen in deuchden. Als die Pro-
pheet ghetuycht segghende : Inden

Apoc. 2. 24

Psal. 141. 4

wech daerick wandelde hebben sy my

N. heymen

Met tweede Boeck des
heymelijck stricken gheleet. Ende ble
2. Co. ii. 14 Apostel/ Den doosen gheest ouerboelt
hem in eenen Enghel des lichts. Want
openbaerde hy den menschen in zyn
selfs ghedaente/ die seer leelijck en af
grijffelijck is/ sij souden voor hem ve
veert worden ende vlien. Dat is/ to
de hy zyn bedrieghenisse openbaerlij
sij souden metter hulpe Godts hen
wederstaen/ ende veraghen/ alsoo da
hy niet hy hun vorderen en soude.
Want goede menschen/ om dat sij sup
uer zijn / verkopen alle onsupuere son
den/ ende want sij deuchdelijck zyn
daerom vechten sij mannelijck teghe
alle quaet/ datse bekenen quaet te w
sen. Den tempteerder coemt dan i
ghedaente van eenen goeden Enghe
mits dat hy gheloof/ dat dien vant
goede menschen bemint wordt/ op de
hijse soo te lichtelijcker bedrieghe/ al
men meynt dat hy een goet bove te
die goede dingen pleecht te boorschap
pen/ ende te raden. Hier aff spreek
D. Wernaert: Wie goede menschen
wordt niet bedrogghen/ dan niet ghelt
kenisse des goets.

Serm. 66.
in Cant.
in initio.

Ende op dat te lichtelijcker zijne
raet ontfanghen worde/ soo raedt hy
jerst alle goet/ daer nae goet niet qua
gh

gheestelijcke voortgancz. 87.

menengt/ten lesten valsche deuchde/
mer waerachtelijck quade.

ten leste als hijse vast gestricht heeft/
de ghevanghen in zijn net/soo rechte
openbaerlijc op zijn fensijnich hooft
treckte tot openbare sonden / ghe-
k een Schorpioen / die een smecke-
aenschijn heeft/ende eenen venijn-
en steert/daer hij mede doot. Aldus
droghen die Sabaonten die kinde-
n van Israhel / met een ghevepust
seemt habijt / datse hun spaerden est
et en dooden / daert nochtans hun
anden waren.

Ios. 9. 42

Hoe veel isser die dicswils gegaen
oben tot gheestelijcke vrouwe / on-
den schijn van gheestelijcke liefde/
de onder den schijn datse haers ghe-
begeerden. Siet hoe groote puer-
is inde ierste meyninghe/als lief-
ende deuotie. Daer nae volghen
inghe clappinghe / nu van Godt / nu
in hun bepde liefde/ende getrouwe-
vt / daer nae volghen vriendelijcke
schonwinghe/ende ghiften vā ge-
kentissen der liefde. Siet hoe wor-
den deuchden der gheestelijcker ver-
loofinghe/ende ghetrouwer begeer-
al te hants ghemengt met ondeuch-
des onnutte clappinghe / ende der
N ij. ouve

3.
Hoe schz-
delijck dae
ghemeyn-
schap der
vrouwe is

Het tweede Boeck des
onbehoeder vrientschap / ende onnu
ter becommeringhe des herten totte
beminden. Ten lesten volghen daer
nae valsche denckden / ende waerach
tighe quade / als omhelsinghe en cu
singhe / aenraeckinge der handen / di
boisten / ende dierghelijcke / dat al se
begrijpelijk is / ende teercken en va
n vleeschelijcker liefde / ende voorteer
ten van een leelijck werck. Daer in
volghen die vruchten der voorgenoem
der dingen / als openbare wercken de
booshepts. Also dat Augustinus w
mach segghen: O hoe tont ende clep
is die ure des blitschaps / in welke v
lozen wordt het eeuwich leuen.

D. Aug. 10.
10. Ser. 150
de temp. c. 3

In dese manier bekleedt haer oot
dichwils die houaerdijse / ende ha
gherichheyt / ende andere sonden / d
welcke / want sij den menschen niet
derren becoeren openbaerlijck / die
kennen alle ondencht te haren / soo n
men sij eenen seijn der dencht / op d
men se niet en bekenne / ghelijck als
ghevepnt valsche vrient / die den an
ren heymelijck vermoordt / als hy
hem roemt. Aldus hiel Joab Am
sam by zijn kinne / recht oft hy hem
sen sonde / op dat hem Amasa niet
sonde houden voor zijn vrent / na
het

1. Re. 20. 9.

gheestelijcke voortganck. 85.

goeden voort zijn sweert / aldus

te hem bedriechelijck. So ooc Mat. 26. 48

so heeft Christus verraden met

die Cusse om ghecrupst te worden.

dinghen bedroeven ons in bero-

de / by eerste is aerde des strijds /

anderde is onruste van herten dat

strijden / dat derde is anert dat wy

ingen verwonnen te worden / door

ment des becoringhe / oft om dat wi

sen dat wi by auontneren te seer

welijck wederstaen / ende dat wi

om onse conscientie belasten / al ist

ons dat wy niet volcomelijck is

inghe en consenteren.

t vvat manieren men beco-

ringhe sal vvederstaen.

Cap. VI.

In sal alle becoringhen weder f. 1.
staen in dese vier manieren.

eerste manier is / dat men die ghe-

chten daer van keere / ende andere

ommeringhe aenneme / daer die

mach / soo by best mach mede verge-

die aenvechtinghen. Die tweede

manier is / te schouwen alle die wege

N iij. en

Gods straf
singhe sal-
men pati-
elijck ver-
dragen.

Hom. 13, in
Evang.

Het tweede Boeck des
en oorsaeken der becoringhen / ende
sonderlinghe der vleeschelijcher beco-
ringhe / want sij ontfleechen ghelijckheit
vter allen die haer ghenaken. Die der-
de te / verduidelijck ende ootmoedelijck
te lijden die roede des Heeren / op dat
hy selue oordeele weerdich te wesen
des duichs / des strijds / ende des aers-
bepts / ende dat verduidelijck verdrin-
ge / betrouwende datter hem goet af-
comen sal. Want aldus sal hem die
Heere te haestelijcker goederriecē wor-
den / ende ghepurgēert worden vā zjn
sonden / ende gesluyert van zjn boos-
heden / ende hy sal beghīse worden met
deuchden / met wetentheyt / met ver-
diensten / ende met glorie. Want d.
Gregorius spreekt: Doo wie begeert
die sonden volcomelijck te verwinnen /
die pijnē hem ootmoedelijck te lijden /
die gheestelijckheyt zjnder reyninghe.
Wp en moghen teghen Godt niet lij-
uē / noch door rechtvaerdicheyt / want
wij zjn sondaers / noch door macht /
want wp zjn cranch / ende zjn knecht-
ten / noch noch van hem ontgaen door
schalkheyt / want wp en moghen niet
ghens voor hem schuylen / noch bui-
den eynden zjnder heerschappijse gade.
Ghelijck die Propheet spreekt in zj
neu

asestelijcke voortgancz. 89.

Psalm: waer sal ick gaen van uwē Psalm. 138. 7.
ende waer sal ick vlien van v aē

Ende Iob spresckt. Godt is wijs Iob. 9. 4.

in rerten, ende sterck van machten,

heft hem wederstaen, ende vrede

gheeft. Daerom laet ons/ons ver-

medighen voor hem/so sulen wijs

in barmherticheit verchrijghen.

¶ vierde manier is / in bedinghe 6. 2.

die begheuen/ ende die Goddelijck Int ghebet
te volherde

roepen door hem seluen/ende andere

gebeden t'aenroepen/want wy

verghen soo veel vanden niet ver-

staen / noch sonder dootlicke won-

nen an hem comen/met onse verdie-

ft met onse crachten/ oft met on-

scheyt / ten sij dat wijs beschermt

en door de hant Godts/ende ghe-

met met zijnder hulpe. Daer toe

laent ons de Propheet seggende:

roep my inden dach der tribulaci: Psalm. 49. 35

ende ick sal v verlossen, ende ghy

my vereeren. Want daerom laet

u somtijts toe beoient/eñ bedint

inden / op dat hy verweckt worde

in sterficheit des ghebets / ende dat

men toevlucht soude nemen totten

he / ende ghewaer worde zijn hul-

pe ende dat hij te vierigher worde in

lof Godts / als hij verhoort dat

zijn:

Het tweede Boeck des
zijn ghebet verhoort is/ende dat hy al-
dus wasse in verdiensten der denckde/
ende int betrouwen der barmherticheit
Rom. 8. 13. Godts. Aldus mede wercken alle din-
ghen int goet, den ghenen die God lief
hebben, soo voerspoot als tegenspoet.
Godt pleech oock somtijts zijnen ghe-
trouwen dienaer naemaels soo veel
meer te troosten/ende meer gracen &
volcomenheyt te ghenen / in die dingē
daer hy somtijts swaerlijckste in be-
rooit gheweest heeft / ende ghemoept.
Ghelijck **S. Gregorius** beschrijft van
S. Benedictus/ doen hy swaerlijckste
betoot worde met vleeschelijcke beto-
ringhe/want hy die mannelijck web-
stont/soo verwan hijse so volcomelijc/
dat hy door die gracie Godts/daer nae
noept in hem en ghevoelde eenighe be-
roeringhe der vleeschelijcker genuech-
ten. Dit ghevoelde die Propheet daer
hy sprac: Nae menichvuldicheyt mijn
Psal. 93. 19 der droef heyden, hebben v vertroostin-
ghe mijn siele verbljdt. Desghelijc de
ghene die trouwelijck strijdt tegen be-
coringhe des ongheloofs/ende teghen
blasphemie inden heylighen Gheest/
verdient dickwils dat hi int ghelooue
claerlijck verlicht wordt/ende ontstee-
ken wordt inde liefde Godts. Gelijck
Esaï

gheestelijcke voortgancx. 90.

ias schrijft. Sy sullen wesen van
ende, die ghene die henlieden geuan Esa. 14. 1.
en hadden, ende sy sullen haere ver
tappers t'onderbrenghe.

Den vijfsten Voortganck.

Cap. VII.

Die vijfste manier / ende vijfsten 6 1.
Vijfste
voortganck.
voortganck des Gheestelijken
men is / datmen sonderlinghe boete
en sal teghen een jeghelijcke berou
de der sonden. En dit mach heeten
staet der ghesontmakinge / oft ge
singhe der gheestelijcker remedien /
weicke men neerstighe soeghinghe
et teghen die siechten der sonden / op
tmen come totten staet der ghesont
pt. En want van desen raden te va
ghesproken is / so en ist gheen noot
atmen hier / daer anderwerf aff spre
e. Missoo neerstelijck sal een jegelijck
maecken en soecken ghesontheyt zint
er sielen tegen die gheestelijcke siech Ghelijckmē
t'lichaem.
/ als die ter doot toe gewont is / neer gade slaet,
elijck soecht eenen meester die hem soo moet
men oock
hesont maecke. Ende hoe veele der die siele,
elen siechte anxtelijcker is / en swaer jae meer.
der

Het tweede Boeck des
der te ghenesen / ende haer ghesonthy
eedelder is / dā des sterftijr lichaems /
alsoo veel te vlijtigher ende meer / sal
men sochvuldich wesen / die siele ghe
sont te maecken. Ende hoe veel wy
meer sochvuldich zijn om ghesonthy
des lichaems / dan om salicheyt der sie
len / soo worden wy verwonnen / dat
wy soo veel te meer t lichaem in innē
en zins ghesontheyts meer verlangē.

Van ghesontheyt der sielen.

Cap. VIII.

§ 1.

Ghesontheyt des lichaems is ge
gheghen in geheelheyt der leden /
ende der sinnen / ende in gheschickte
qualiteyt van humuerē / ende in cracht
des subtielste bloet / in welke die siele
haer leuen heeft. Die ghesontheyt d
sielen is ghelegghen / in gherechtige en
voorsinnighe werckinghe / en in voor
hoedighe spreckinghe / ende in recht
heyt des wils / in gheordineertheit
der affectie / ende in nutticheyt der ge
dachten.

Van

gheestelijcke voortgancx. 91.
Van Werckinghe.

Cap. IX.

En segghelijck werck moet drieder
lepwijis behoet zijn / salt verdienen
ick wesen. Ten iersten salmen sien
st gheoorloft is. Ten tweeden / oft
etaemelijck is. Ten derden oft pro
ijtelijck is. Onghoorloft ist / al dat
eghen die gheboden Godts is / oft te
ghen die gheboden der heyligher kere
en / oft segghen eyghen beloofthenisse /
ls beloofthen des reynichepts / des ge
oorlaemhepts / verloofthenisse des ey
ghenhepts / ende dierghelijcken onder
ie beloofthen besloten. Ontamelijck
s / dat geenen goeden schijn en heeft /
nde dat quaet schijnt / al en ist gheen
penbaer quaet / als alle schandael / en
at eenich schijn heeft der sonden oft
uaet / oft wat een segghelijck nae zijne
taet onbehoorlijck is. Daerom seyt
Paulus. Allen dinghen sijn my geoor
oft, maer alle dinghen en stichten niet.

Die knecht Godts sal schouwē dat
op met onschickelijcke exempelē niet
nslae die consciencie der crancher mē
chen / op dat hy Godt gheen oneer en
doe / want de onsedicheyt der knechtē /
sorme

§ 1.
In allen
verck sal
men drie
dinghen
gade slaen.

Vat onge
oorloft is.

Vat onta
melijck is.

1. Co. 10. 23

§ 2.

Het tweede Boeck des
roemt tot confusie van hun Heeren:
Ghelijck die Apostel ghetuycht.

Rom. 2. 23. Ghy glorieert in Godt, ghelijck een
knecht inden Heer, endedoor die ouers-
tredinge des wets o'teerdy Godt. VVā
den naem Godts wordt door v lieden
gheblasphemert onder die heydenen.

VVat on-
nuttelijc is
Onnuttelijc is/daer gheen profijt oft
vruchten af en roemt. Die mensche
roemt ijdel voor Godt/wiens werck
niet en heeft vruchten des Godtslofen
Nighe profijt/ ghelijck eenen tack ver-
droocht aendē boom/ en een onvrucht-
baer hout inden wijngaert/ oft in eenē
boomgaert. Want Godt die alle men-
schen liberaelijck begheert te loonen
heeft hem alsoo menighe saecken der
verdiensten ende soo veel verdienelijc-
ke wercken ghetoont / dat hy dwaes
is / ende verdient straffinghe / die alle
dese versumpit ende volcht onnutte en-
de onvruchtbare dinghen/ghelijck als
die in eenen hof ghinck die vol eedel
ende costelijcke vruchten waer / ende
pluckten alleen die suode/suere/ende
bittere vruchten.

Van

Van Sprekinghe.

Cap. X.

In Sprekinghe zijn oock drie dinghen te mercken en t'onderhouden. **I**n spreken drie dingē te mercken
 D'eerste dat die mensch traech sij tot spreken. Ghelijck die Wijfseman vermaent: Ionghelinc spreect in v saecke nauwe wanneer dat noot is, en noch min in eens anders saecke/oft in ijdele saecken. Ist dat ghy tweemael ghevraecht word, soo gheeft antwoorde, nae dattet profijt ende bequamscheit dat verespicht te spreken. T'profijt/ in nutticheit der gheestelijcker sichten/ende des quaets te schonwen / en der eere Godts voor te setten. Bequamscheit / in behoorlijckheyt des tijts der stede / die dinghen diemen segghē sal/ende der ghener die dat hooren sulen. Een vat dat onghedeckt staet, en geen deeksel en heeft, sal onfuyver sijn. Num. 19. 15
 T'stoff valter in/die wormen ende andere onfuyvere ghedierten sullen dat besmette / en so daer eenighē dierbaer oft welriekende dianch in / t'sal verstaen/ ende zyn cracht verliesen. Des ghelijck die met swijghen zynen mont niet en behoedt, diekwils wort hy verouerep:

§ 1.
 In spreken
 drie dingē
 te mercken
 Eccl. 31. 10

Silencium
 te bevaren,

Het tweede Boeck des
onreynicht met vuylich; d'ogeoorlofde
woordē/ als m; leughen en vloecken/
achterclappen/ oft met leelijcke beroes
melijcke oft boeckelijcke woorden.

Heeft hy oock in hem eenige deuote/
oft eenighe verborgē deucht/ sij wast
lichtelijck wt / ende verrouet ende gaet
wech/ als wy dickmael beuinden mo
ghen/ wanneer wy ons nae der iuntes
heyt heerē tot ijdele woordē/ want dā
vermindert den sinake/ en die vierich;
wort geblust / t' verstant verdupstert/
d' intentie tot God verstroeyt/ en t' hert
gedeylt vā t' goet datet te voer hadde.

§ 2.
VVoorden
salmen vvo
ghen eer
men se spre
ken sal.

Het tweede is dat men voorsinnich
wesen sal int spreken/ dat die mensche
merke wat hy spreke/ ende voor wien
dat hy spreke / zijn woorden stellende
in bescheydenheyt/ op d; sij in zjn spre
ken niemant en hinder/ oft seimant on
behoorlijk en mope/ oft verarghert/
en in zjn sprake niet valsheyt en men
ghe daer die conscientie naemaels een
viseghen van hebbe / ende hem en be
rouwe dat hij ghesproken heeft.

Eccl. 21. 29. Den Wijseman seyt: T' herte der sottē
is in haren mont. Daerom wanneer
sij den mont open doen / soo storten sij
wt ouermidts haer dwaelheyt al dat
sij binnen hebben. Maer den mont d'
wijzen

gheestelijcke voortgancx. 93.

otissen/is in haer herten/want haren
mont en spreekt niet dan wt goet be-
saet des herten. Die sijnen mont be-

Prov. 13.

waert, die bewaert sijn siele, maer die on-
bedacht is van spreken sal quaet gheuo-

en. Want van alle ijdel woorden dat
die menschen gesproken sullen hebbē,

Mat. 12. 36.

maer aff sullen sy reden gheuen inden
dach des oordeels. **S. Gregorius** seyt:

Vat een
ijdel
voort is.

Een ijdel woort is/ dat gheen sake en
heeft der rechter noot/ oft gheen me-

ninghe der Godesdienstigher nuttichz.
Ist saecke dat een ijdel woort dat geen

ate in en brengt / sonder misdaet niet
en is / wat salt dan wesen dan schade-

lijke woorden daer jemant by gehin-
dert wordt ?

Wat derde is/ dat die menschen cort
spreken en sonder noot oft profijt/ die

3.
Cort int
spreken.

vosiden niet vermenichvuldicht en
vorden. Waer aff ghescreuen staet:

Die veel woorden ghebruyckt, quelt
sijn siele / want in veel sprekens en sal

Ecel. 10. 2.
Pro. 10. 19.

gheen sonde ghebrecken. Want die
wee woorden die ons verlijngt ziju/

Tvee
vuorden
sijn ons
toe gelatē.

sijn haest ghesproken/ dat is/ dat v oft
een ander nootelijck is/ oft dat v oft eē

ander nut is. Noot is haest den wijs-
en bediet/ en voor de sorten en kunnē

gheen woorden ghenoech wesen. En
wort

L. 5. epist.
ex 38.

Pro. 25. 28.

L. 7. Moral
C. 25.

Pro. 11. 20.

Ghelijck
een gierich
mensch sijn
gelt spaert,
so sal oock
een Religi-
ens sijn
vvoorden
sparen.

Het tweede Boeck des
wordt oock die nutticheyt niet te veel
woorden vermenichvuldicht / sij worden
veerditelerlyck ende lastich. Daerom
seyt Seneca: Ten is niet van noodt
veel woorden / maer weynighe ende
crachtighe. Ende die wijseman:
Ghelijc een open stadt ende sonder om-
ganc der mueren, alsoo is een man die
int spreken sijnen gheest niet bedwingt
en can. Ende S. Gregorius: Die
stidt des herten die gheen muere der
swijginge en heeft / staet open voor de
pijlen des vpants. Die mensch dat
sal in zijn woorden soo voorhoedich
sparich wesen als die veecke in zijn
ranghen / want die woorden daer
mede verdienen de glorie des hemels
zijn costelicker bouen allen schat.
Eenen begheerlijcken schat, rust inde
mont des wijse. Een ghierich en vrie
mensch verborcht sijn ghelt diep en
heymelijck / noch hy en geniet niet
ten sij voor grooten noot oft profijt
ende wacht dat hy niet een mite me-
wt en gheeft want noot is. Also sal
geestelijck mensch den schat zijns he-
ten verberghen / door selden te sprek-
ende zijnen mont niet open doen ten
om nootelijcke oft nutte saecken.
wat hy niet luttel woorden bedriijft
ma

gheestelijcke voortgancx. 94

h/ daer en sal hy niet menschevul
zijn woorden. Vierderhanden
daer comt den mensche daer af dat
te sonde van veel spreken oft ij
spreken schout. Dijn verstant
binnelt wort dieper ende hooger/
lijck water dat bedoten is/ en nero
ns gheenen wigancx en heeft ont
h te vlieden/ dat wast hooghe.

en dat hy spreekt/wordt vande lie
meer gheacht om dat sij weten de
net rijpheit spreekt / en hy niet
lijck zijn woorden wt en stont.

en hy verdient sonderlinghe glorie
den hemel.

Vande discipline der goeder zeden.

Cap. XI.

De goede zeden in Gheestelijcke
menschen worden met drie colen:
verciert / als dat sij moeten rijp:
edich: in / sootmoedich/ ende goet:
men. Rijpmoedich dat sij niet licht
sijn tot loopen / noch gheneycht tot
hen/ noch ruziens / veel van woor
den/ oft jochactis. Rijpmoedicheit
ordis

12

Zedaerha
verciert
lichaem en
de,hele,

Het tweede Boeck des
ordineert die ghedachten van binnen
ende behoedet t'lichaem van bukten
van quade zeden. Hy regeret t'hoof
dattet hem niet lichtelijck hter en daer
om en kreere/die ooghen datse niet wi
delijck en sien/ die oore datse niet nau
we en luyfsteren tot onnutte dinghen/
Hy dwingt die tonghe van ledighe en
de onvruchtbaer woorden/ Hy behoed
die handen van onnutte becommen
ghe/ die voeten van ijdele wandeln
ghe/ende van ontamelijck gacen/endi
bedwinghet t'gheheel lichaem van or
rustighe beroeringhe/ daer nae dat re
den verespicht.

f 2.
In vita S.
Malachiz.
Cap. Al-
cendit.

Hier aff prijst S. Bernaert Mala
chiam den B. Bisschop/en schrijft da
hy also gheschicht van zeden ende ma
nieren was/dat hy noch ooge/noch ha
noch gheen lit lichtelijck en roerde/di
nae dat reden ende saccke verespichte
so dat niet in hē scheen/daer hē jema
aen slooten mochte die hem sach/wā
het was al wel in hem gheschicht.

f 3.
Oormoedicheyt der manieren booch
den hals ende maecht een oormoed
antwoort/en slecht ghelaet/ heeft lie
flechte cleedinghe/ stelt haer seluen on
der die nederste/ schonwet ghesien t
wesen/pliedt alle besunderheyt/ si
maecht

gheestelijcke voortgancx. 93.

maecht haer willich anderen te dienē/
de swijcht als men haer laster doet/
de schaemt haer van eere diemen
her bewijst / ende is berept tot medes
den/ende onwillich tot gramschap.

Goedertierenhept maecht den men
he minnelijck / medelijdijck den be

uchten / handelijck / verbiddelijck /

opghelijck tot raden / mededeplach

h / ghenoechlijck int goet / stil : vros

ck / ghetroou / ghemeynsaem / niemā

en versmadende oft vermetelijck oot

melende / danckbarich / weldadich / eff

men ieghelijck liefghetal. Ootmoed

hept maticht / swaerhept op dat

te mensche niet houerdich en schijne.

Die goedertierenhept doet dat die mē

he niet wreede noch onweerdich en

schijne. Ende ter contrarie rijpichept

inpreert goedertierenhept / dat die

liche niet lichtweerdich oft vleessche

ck smeeckende noch behaghende en

schijne. Sy maticht die ootmoedie

tot / datse niet te zeer verworpen oft

vermaet en worde. Die ootmoedie

tot doet veel menschen d'ootmoedie

tot volgen. Die goedertierenhept

maecht den mensch liefghetal / ende

rijpichept maecht den mensch eer

am.

¶ ff.

van

Het tweede Boeck des
Van ghesteltenisse des
herten.

Cap. XII.

Vant wy ghestelt hebben d'wt
wendighe dinghen in wercken
spiekinghe/ende manieren / soo wilt
wy nu spieken van stellinghe des her-
ten ende der sielē / op dat wy geboecht
moghen worden totten tempel des
waerachtighen Salomons / als leuen
de steenen viercantich gehouwen met
gheestelijche discipline / want Salo-
mon leert datmen t'hert niet alder ho-
de bewaren sal / om dat daer gheest-
lijck leuen wt coemt als wt een font-
eyne.

Ghesont-
heyt des
herten, is
in drie din-
ghen ghe-
leggen.
Ghesontheyt des herten leedt in drie
dinghen : In rechtheyt des wils / in
heplicheyt der begheerten/ende in ge-
stadighe supuerheyt der ghedachten.
Eenen rechten wil is / die alleen goet
wilt/ ende om t'goet wilt / ende volco-
melijck wilt : Want woude jeman
dat quaat waer eē sonde / dat en was
geenen goeden wil. Want gheen goet
boom en mach quade vruchten voort
brienghen. Waert oock laecke dat di
mit

gheestelijcke voortgancx. 99.

meniche dat goet wilde/maer niet om
het goet/ ghefich wilde hy goede werck
doen om loff der liede/ oft om an
ne eenighe meyninghe die niet puer
waer als die lapporriten doen/ dat
waer gheen en goeden wil / want
dat goet niet simpeltic om het goet
wilt / maer om een ander dat niet
het en is. Want dat wil die mensche
wilt/ om welcke hij set anders wilt.
Want int eynde rust hij/maer t'ghene
dat rotten eynde is alleen/ dat gaet hij
voorbij ende verlaetet / als hij vercre
en heeft dat hij wilde. Maer wil
men see dat goet om dat goet/maer
het ghelijck dat ghenoech is/ al is de
wil eensoels recht / hij en is noch
niet volcomen recht: Als die ge
die den wech Godes gaen wilt en
leeren alsoo lanch als ghij gheen te
nspoet en list/als die ghene die de
ucht verlaten / wanneer sij eenighe
rovinghe ghevoelen / oft vernolche
orden/ oft die ghene die goede werck
doen/maer sij en hoeden hun niet
in andere onghedoeloeft wercken/
als die ghene die hunne goet wil
beghin/niet en willen brenghen toe
en goet eynde / oft die ghene die hem
het alre swaer aerbent willen oeffe

¶ li. neu

Het tweede Boeck des
nen in sommige goede werken meer
dant nut oft noot is / als die ghene die
hun alsoo indifcretelijck castijen / dat
si hun seken dooden / raseude maken
oft verderuen. Teghen welcke die
Apostel spreekt / uwen dienst sal rede
Rom. 12. 1. linc wesen. Ende Jeremias / want hij
meer heeft ghedaen / dan hij mochte
Iere. 48. 36. Daerom zijne vergaen / want ick heb
Moab ghebroken als een onnut vat.

Volcomenheyt is tweederhande.
Eene is die allen menschen noot is tot
salicheyt / ende d'ander tot volmaecht
heyt. D'ierste is ghelegghen in houdin
ghe der geboden / ende sonder dese vol
comenheyt en mach niemant salich
wesen. Als **S. Mattheus** beschrijft:
Mat. 19. 17. VVildy ingaen tot het leuen, bewaert
die geboden. Die ander volcomen
heyt des volmaecthepts is ghelegen
in vervullinghe der raden Gods / ghe
lijcher gheschreuen staet / wildy vol
maect sijn, gaet en vercoopt al. &c.
met die andere Euangelische raden.
Tot desen en is niemant verbonden
dan d'iet gheloeft hebben / als gheest
lijcke mensche die in d'oorde zijn / wā
die moeten si van noode houden naet
haer belofte willen si salich worden
ghelijcher gheschreuen staet. Als ghy
den

ghoestelijcke voortgancx. 97.

ken Heere uwen Godt een gheloefte
doet soo en suldy dat niet wt stellen te
heralen, want die Heere uwe Godt sal
dat versuecken, ende eest dat ghy lange
seyt, soo sal v dat tot een sonde ghere
kent worden. Dat voor die gheloefte
zij was oft te ghelouen oft niet te ge
louen/te doen/ende niet te doen sond
den/dat en is nu niet in raet/maer
a ghebodt/ende ghelijck een ouertre
der des ghebots Gods is schuldich
es eeuwighe verdoemenisse/also ooc
en ouertreder des gheloefte. In ex
mpel/ Ghelijck een werelts mensch
verdoemt wordt van hoereringhe/oft
ootslach/oft dierghelijcke/alsoo oock
iz beloefte heeft den segel onderhou
en/wordt inde Religie verdoemt/ist
at eychdom heeft / oft proprietaris
s/oft onghelooislaem/oft jert doet dat
den segel verboden wordt. Maer
echtveerdighe noot ende groote open
aer proijt laet toe dispensatie / maer
anden ghenen die in dusdanighe diu
hen mach dispensereren. Oock een
wiffelachtighe wtlegghinge des ge
ods is periculens/ghelijck een bing
he die half verrot is/vā welcke twif
elinghe is oftse op den onderpasserē
e sal vallen oft blijuen staen. Waer
om

Deut. 31. 31

VVar veel
menschen
verdoemt.

Het tweede Boeck des
om wil semant die om Christus wil/
wilt strijden/ ende al verlaten in dese
werelt/ hi seluen int perijckel stellē om
een wernighe beroeringhe zijns en-
ghen wils/ oft om elken profijt in
onsekere opinie/ oft eens anders prin-
cipalijck als dubbanighe opinien som-
tijts periculouser zijn als openbaere
ouerredinghe. Want daer die mensch
weet dat hy misdoet / daer wordt hij
lichtelijck ghestraft/maer daer hy niet
en weet dat hij sondicht / ende daeren-
bouen meynst dat gheoorloft is/daer al-
en heeft hij noch inde door gheen pree-
leetwesen om die valsche hope/dat he
hy auontuere gheoorloft was/ oft dat
hij min daer in hadde ghesondicht/
luenende so als een riet. Den goede
wil moet gaen door den rechten wech
en sekerste wech/verlatende alle twi-
felachticheden/als suspecte wegen der
moordenaren / en wandelen soo den
openen wech der rechtvaerdighen/op
dat hy niet als berou hebbende vā he-
begoste goet/en soecke te wicken vā
den wech der perfectie / in welke hi
beloofte hadde te wandelen. Wat ist
waer door wy al vallen inde verdor-
menisse/als sulche twijfelachtige wt-
legghinge van Godts ghebot des ver-
bodel

gheestelijcke voortgancx. 98.

Men boorn / daer het loos serpent Gen. 3.
ende die vrouwe / dat het ghebot soo
serp niet te verstaen en was / wiens
aerhoudinghe eer soude schadelijck
wesen / darse niet en soude worden als
men / wetende goet en quaet / wiens
aertredinge gheensins gelijck Godt
die diepicht hadde / verdienen soude de
doet des lichaems ende der sielen.

Ende die onwylse vrouwe / heeft ghe-
geeft den valschen willeggher / en heeft
ghesent ghegeuen den raetsman / wien
gheensins en sonden hebben geron-
teert waert dat sij gheloofte hadde
ghesent raet valsche ende onnut sou-
hebben gheweest.

Men sal nochtans niet meynen / dat
conditie der gheestelijcker mensche
gher is gheworden wt ghewillighe
ouinghe der gheloofte / om dat vā
smalle brugge lichtelijcker ende
ontleuwerlijck is te vallen dant van
breede / waer hoe den wech swaer-
er is / so veel te meerder sal wesen die
roie / ende hoe den strijdt aerbeydes-
ker is / hoe die triumphhe glorioosere

Ende dusdanighe vreesse iaethe
pinoedicheit eenen gheestelijcken
menschen / oft oock vreeselijcke ten-
te / oft ghewoonlijcke slapheyt / ver-
ghes

Het tweede Boeck des
ghetende die eerste viericheyt/ en ver-
latende die eerste liefde / verschijnt
Apoc. 1. 4. hem van het hooch leuē dat hij begost
hadde/ soighende voor diepen val / en
walgende voor aerbeyt des strijts/ als
hij niet en siet den loon / ende ghelijck
hij moet en verlangt niet dz hy volcht.
Daerom behoefden hy inde proen-
ghe ierst onerslaen te hebben / als hij
wilde timmeren eenen toren des eua-
gelische volmaecktheit / oft hy oock
hadde costen van volstandighe vieri-
cheyt om dien te volbrengchen / op dat
het leste met het eerste ouereēcome/ dz
hy naemaels als hij het fundament
ghelept heeft van hooghe perfectie/ en
niet en coste volbrengchen ghelijck hy
begost hadde wt slapheyt des wils/
hem een jegheltich beghin te bespo-
ten soo menschen als duyuelen / seg-
ghende : desen mensch heeft beghost
Luc. 14. te timmeren/ende en heeft niet cunnē
volbrengchen / ghelijck een onvol-
maeckt opbouwinghe gheeft te ken-
nen des oprechters gebreek.

Van

gheestelijcke voortganc. 99.

Van sommighe ghemeyn
gheestelijcke oeffe-
ningen.

Cap. XIII.

Men te schouwen af keeringhe vā § 1
goede beghin eens gheestelijcke
mens / ende om te vercrighen gracie
om volcomen ghesontheyts ende ooc
om te crighen glorie ende blischap d
sacheyt die den geestelijckē mensche
behoft is / so willen wy nu setten som- Seven oef-
mēghe ghemeynē gheestelijcke oeffe- feninghen.
ningen : In welken soo wie getron-
ckelijck volherdich blijft / die sal lichtes
gheweeten hem te wassen in vooit
des gheestelijck leuens / tot dat
hij come tot volcomene ghesontheyt
den denchts.

Van vlietichē om goet
te beghinnen.

Cap. XIIII.

Die eerste oeffeninghe is / dat een
mēsch snel sij en vlietich het goets
te

Het tweede Boeck des

Tgoet snel
lijck te be-
ghinnen en
te volbre-
ngen.

te beghinnen ende te doen dat hy ver-
laen heeft van dinghen Godts/oft vā
vermaninghe eens anders dattet nut
lij ghedaen. Want wy verliezen veel
profijes/so der verdiensten als der loo-
nen/om dat ons van angst der swaer-
heyt verdriet goede wercken te doen.
Ende hebben wy wil eenich goet te
doen / die vertrecken wi van tijt tot
tijt/ende binnen desen vertreck verlie-
sen wi tijt ende verdiensten die wy ge-
wonnen mochten hebben/ende die wy
te verhalen en zijn: Oft wi doen dat
goet met so clepne deuocie dattet Godt
niet seer aenghenaem en is / noch on-
seer consciencie verdienstelijck oft troo-
stelijck / maer het maectt meer vroe-
ghens in onser consciencie/soo dat wy
oock duchten daer af ghepijnt te wor-
den/en om dattet ons niet en smaeckt/
so verdriet ons den aerbeyt/ en haestē
ons daer af ontslaghen te wesen/ende
ons verdriet yet anders desgheltijck te
beghinnen. Een exempel neemt inde
aerbeyt des ghebets/oft des ghedien-
sticheyt inde roken/ int sieckhups / oft
in anders eenich werck daer wy geen
eere oft tijstelijck ghemack oft solaes
des eyghens wille van en verwachtē.
Ende dit is recht teghen natuer des
goe-

gheestelijcke voortganck. 100.

Goede werck/ het welcke als op goede
manier gheschiet/ so verlijdt alst die
conscientie/ ende het ontfleech d'afket-
le om een ander goet te doen ghelijc-
er gheschietuen staet: Die my eten
die sullen noch hongher hebben.

Ecd. 14. 19

So heeft Godt oock beuolen die aer-
de voorts te brengen groeyende cruyt,
ende saet voorts brenghende en vruchte-
traghende boomen, dat elck sijn saet
hadde nae sijn besonder natuere.

Gen. 1. 11.

Dat is/ goede wercken cleyn en groot/
ende ist saecke dat dese goede wercken
groeyen / ende als behoorlijck is vol-
maecht worden / so hebben sij in hun
nat saet van haere natuere/ dat is/ so
hebben sij in hen begheerte tot een an-
der goet werck dat wt d'ierke werck
als een groefsel spruyte. Maer ist
niet goet werck door traetheyt ver-
sact/ so sal sijn saet sonder vruchte blij-
uen. Ende hierom vermaent ons een
ander goet werck te beghinnen / om
dat wy van het werck dat wy te hand-
ghedaen hebben luttel oit gheen deuo-
te ghevoelt en hebben.

Daerom sal een knecht Godts al-
st voorsien wat hem profijtelijckste
s in d'ere te wercken/ ende sal over-
legghen dat hy doen sal/ ende dat hij
dat

f 2

Het tweede Boeck des
dat soos doe alst bequacmiste is / en da
volbringhen nae zijn vermoghen na
den Regel ende ordinantie der Deucht
want alsoo salmen siel ende lijf wenn
dat sij niet verueert en zijn goede wer
ken te doen / maer daer toe herest.
Recht als een cloech en getrou knech
die zijnen Heer vlietich ghehoorsaen
is in alle redelijken dienste. Soo staet
op in weertijche dienaers die noch i
roude / oft aerbeyt / aermoede / oft on
anders eenighe swaericheyt vertragen
haren Heer om een sleyn loon in ane
te haers lijfs ende in langhe reysen
ghehoorsaem te wesen ende sij nemē
noch in dancke / ist laetke wanneer si
weer comen / van haren Heer ghe
sofketen oft quade woordē voor dā
seggunghe en ontfanghen / niet mee
denckende van het voorleden onghe
mach / sechte oft quade herberghe.
Maer sommighe ghecelijche Clo
sterlieden zijn lekere knechten / opge
blasen / en willen luttel aerbeyden / en
willen wel besocht zijn / ende want si
hun Heere te recht eeren / soo willen si
hem by nae in allen dinghen ghelijc
wesen / haren eyghen wil ghebruy
kende voor wet ofte ghewoonte.
Daerom staet gheschienen

Soo

gheestelijcke voortgancx. 101.

so wie sijnen knecht leckerlijck voedt,
dat is zijn lichaem / van sijnder kintse
eyt, dat is van zijn begijn / hy fallen
aemaels houaerdich gheuoelen, oft
en dat hy luy sal tottet goet oft ghe-
reycht tot sonde / principael tot sonde
des vleeschs. Met ghewoonte des le-
cheyts wordt die mensch saecht en
traech / alsoo dat hij niet en wilt lij-
den oft doen/dan dat hem lust.

Pro. 19. 21.

Mer contrarie een getrou knecht moet
seluen soo wennen ende temmen/
gelijck eenen mensch zijn hondcken/
so dat hy rechtevoort als hem ghebo-
ren wordt / vanden bedde springe des
nachts tot bedinghe / ende sal bereet
ide vlietich wesen tot alle gheestelije
oeffeninghen / wanneer dattet die
den wil / oft ghehoorsaemheyt ghe-
et / oft broederlijke liefde / oft deuo-
t vereyscht / oft eenige ander deucht.

Van

Het tweede Boek des
Van Snelheyt in iyl eluen
af te trecken van
t'quaet.

Cap. XV.

I. **D**IE tweede oeffeninghe is / dat
ghelyck als die mensich vlietich
sal welen om goe d'werken te doen
alsoo sal hy oock snel welen hem aff te
trecken van alle quaet / versont als hy
ghevoelt dat hy daer mede van binne
aenghestoumt / oft van buyten becom
mert wordt als van ijdele woorden
van spottinge / van onbruichbaer wer
ken / ende aldermeest van ijdele gepre
sen / ende quade affectien / ende vlees
chelijche begerlijchheden / die wy on
gheen werken in ons hert en moetē toe
laten te wonen / op dat wy Godt / el
dte heylighe Enghele niet en versto
ren / ende onse conscientie belebberen
en straffe verdienē / ende tusschen be
versupmē goede dingen die wy moe
ten peysen ende doen. Doo dede Abrah
Gen. 15. 11. ham / als hy somtijts door Godts bi
uel Gode sacrifice offerde / ende die en
ghelen daer op nederdaelden om i
verscheuren oft onreputch te maechen
soud

gheestelijcke voortgancx. 101.

ghoudelijck veriaechden by die.

ende op dat wy int aenschijn Godts
niet ijdel en schijuen / soo sullen
hem offereu vijf derhande sacrifici-
te weten / des goeden wils / des goe-
der werck / des goede spreken / der goe-
de ghedachten ende der Goddienste-
der begheerte / ende sullen af werken
voghelen der quader ghedachten /
die der quader begheerten / op dat sij
niet offerhande niet en beuiecht / noch
ende onweerdich en maechen / en ons
onwerdienstelijck en worden / en min-
achtich tot eenen gheestelijck voort-
ganc. Ende wy en sullen niet alleen
van ons werpen vleeschelijcke en
mensche gedachte / maer oec alle ty-
de en bittere / ende gulsighe ghedach-
ten / ende dierghelijcke verbeldinghe
sullen wij niet schilderen inde tem-
pelen onser herten.

In Tempelen ende in hupsen daer
men danst en open ijdelheyt hauteert /
der plachmen in te malen weerlijcke
en ijdele fabulen oft loghenen / maer
men tempel Godts plachmen te ma-
ken heylighe Historien / ende gheeste-
lijcke beelden. Wi die qualiteyt des
schilders / bekenmen i hups / en die
in woonen. Daint die houaer:

W.

dise

Vijf derhande
de Sacrifici
en sullen
vvy Godt
offereu.

f 2.

Het tweede Boeck des
dijse schildert heerlijcheden / heerschapp
pijen / ghediensticheyt der knechten/
ende andere pompeuse dinghen.
Voele glorie maect alderhande tierh
daermen der lieden loff mede erijghen
mach/somtijts oock heplicheyt / mira
kelen / propheeten / ende groote deno
rien / ende stichtbarige predicatien / en
desghelijcke veele / wt welcke den mi
schen een verwonderinghe spruylt / en
hem eenighe secrete loff ende eerbier
dinghe. Doo oock hatenijt maect be
dieghinghe ende achterclap. Ende
gramschap twist / aijugitz / oorloghe /
toenamen / ende vecht teghen die ghe
ne die niet by hem en sijn ende word
moede / daer hem niemant en moedt.
Ghiericheyt schildert ghelt / ende tim
mert en breekt / ende vergadert men
gerhande dinghen. Die van den goe
den gasti Christum niet verlaghen en
wil vander herberghe zijns herten di
en sal zijnen vpant / ende die sonde nie
herberghen. VVat ghelijckenisse heet
Christus met Belial? En wat eendrach
ticheyt heeft den tempel Godis metten
Afgoden? Ist dat ghy haest den vp
ant wt v stadt werpt soo suldp geru
welen / en staedp hem traechelijck n
ghen / soo sal hy v verwinnen / ende di
stad

1. Cor. 6: 4

gheestelijcke voortgancx. 103.

ot innemen / ende sal v dooden.

o esst oock met die quade ghedach-

Die curienseheyt schildert alle schoo-

ende curiense dinghen. Gulscheyt

ore tafelen / banquetten / ende veel

nieren van spijse / ende vā dranch.

oncrustheyt maelt alsoodanighe

nieren als haer toebehoort. Dit

die Afgoden die Godt roonde den

opheet Ezechiel / die binnen den

ant des tempels ghemaelt waren /

hij oock noemden afgrijpselickhedē

voelen. Dusoanighe afgoden sullē

neerstelijck aff wasschen vanden

mpel onser herten / op dat wij Godt

worden tot eenen vloech / ghelijck

waren. Waer van ghescreuen

is / hoe langhe sullen in v wonen

schandelijcke ghedachten?

Ezech. 8. 10

1ere. 4. 16

Van vrede des herten.

Cap. XVI.

De derde oeffeninghe is / dat wy

ons altoos sullen pijnen te hebbē

breedlaem hert met aile mensche.

ne dat is ghelegghen in twee dingē /

dat wy niemant en sullen quaet

noch begheren dat hem quaet ge-

Dij. seijte /

§ I.
Een vrees-
saem herte
altijt te
hebben.

Het tweede Boeck des
sche/ ende ist dat ons sernant misdoet/
dat wy ons dan bewaren mettē schilt
der verduldicheyt. Wy wandelen
midden inden strijde / ende alsoe cant
qualijck ghevalen / oft op ons en wor-
den dickwils pijlen gheschoten / so der
scherper worden / als der moepelijcker
wercken / ende der harder gheboden
ende beschuldighe van onsen ouer-
sten: Teghen welke pijlen wy houdē
sullen den schilt der verduldicheyt / en
op dat hy te stercker sij ende niet door-
schoten en worde / soo sullen wy dien
bedecken ende bedecken met vellen vā
doode dieren / dat is / met exempelen vā
Martelaren / ende andere saligher mē-
schen. Ghelijck die **H.** Apostel Jaco-
bus spreekt: Broeders neemt tot een
Iac. 5. 10. exempel des aerbeyts, ende verduldich-
heys die Propheten, die ghesproken
hebben inden naem des Heeren. Siet
wy achten se salich die verdragen heb-
ben. Die verduldicheyt van Iob hebby
ghehoort, ende des Heeren cynde heb-
dy ghesien. Laet ons dan altoos ons
bewaren teghen die slaghen der vpan-
den. Ende want wy niet en moghen
in dit leuen hopen gheduerighen vrie-
de te houden vā bukten / laet ons doch
door verduldicheyt van binnen vrede
houden.

gheestelijcke voortganck. 104.

men / want ghelijck Christus
licht: In uwer verduldicheyt suldy Luc. 21. 19.
sien besitten.

En sparicheyt int ghebruycke
der dinghen van deser
Werelt.

Cap. XVII.

De vierde oeffeninghe is / dat een
mensche die dinghen der werelt
gebruycke / hebbe / ende beghere als
alderspaerlijckste mach. Alle wer-
eld dinghen die zijn ons vreemt /
want sij en hoorē ons natuer niet toe /
want sij en zijn vā ons niet ghemaect /
want sij en sullen niet laugh met ons
lieden / noch ons salicheyt en isser niet
geleghen / ende daerom hebbē wy
niet als vande werelt gheleent tot swa-
rde gheslādighē woeker der soich-
scheits / ende des aerbeits / des
lijts / des verdriets / ende men-
schelepe bekommernisse.
Het grooter woeker meyndij te ge-
uen die Princen / die machtighen / en
rijckelike van deser werelt alstij van
Dij. haer

§ I.
Oeffenin-
ghe, vve-
relische din-
ghen alder
spaealljek-
ste te ghe-
bruycken.

Het tweede Boeck des
haer leeninghe des anerre / becominge
ringhe / ende quellinghe ? Ende hoe
begeren sij meyndij ander lieden goet
te verchrijghen / en t'haer te vermeer-
deren / oft te bewaren op dat sij niet en
verliesen door vrienden / vrande / door
broeders / susters / ende kinders ?
Vanden machtighen vreesen sij voor
ghewelt / vanden minderen voor dinc-
rije / van ghelicken voor bedroch.
Een ghelick mensch en betrouwt nie-
mant volcomelijck / op alle menschen
heeft hy wantrouwe / nochtans en can
hy hun gheselschap niet ontberen / en
hierom en can hy niemant waerachte-
lijck lief hebben / want hy vermoedt
dat hem niemant waerachtelijck lief
en heeft. Want in volcomen liefde en
is gheen wantrouwighe vrees. Hy
vrees voor zijn goet / hi vrees voor zijn
lichaem om zijn substantie / ende vol-
wesende niet soo veel vreesen / en can
niet profijtelijck vreesen voor zijn siele
van welke nochtans het aldermeeste
perijckel is. Want ghelijck die pui-
ten van hun Minnemanne oft sedere
begieten daghelijckelike diensten / en
ghiften ter oorsaecken van hun officie
ende ten lesten hun noch pijnighen in
den hercker / ende van alles beroone

gheestelijcke voortgancz. 105.

ook die werelt nae veel cractien
gewoekinghe ter oorsake vā hun
stantie ende eere / die sijn haer rijcke
ghelceut heeft / ten lesten vā
beroofte hebben de soo werptse in
hellschen kercker. Van waer comē
oghen / ende twisten in dese we
dan dat wy onder malcanderen
den malcanderen te benemen / dat
van berde en can geheel besittē?
in gheestelicks rijckdommen / nie
mt en heeft schade van eens anders
vloedicheyt / want niemant en is
te min wijs / oft goet / om dat een
der der dencht en der wijsheyt vol
haer van weerlische rijckheden
eeren sijn al anders / want die moe
alsoo veel deelen hebben / alsoo veel
mededeelachtighe sijn / en hierō
sij die een den anderen / om dat die
heeft dat die ander niet hebben en
ch. Dit was die oorsaecke waerō
Noth schende van Abraham / ende
van Jacob / want sijn veel beesten
den / het lant en coste die niet ghe
den / dat sijn t'samen eendrachtelijck
woont souden hebben / om dat die
eders der beesten onder malcande
waren sijende. Want als inden
altes die vleeschelijcke begheerten
wassen /

f 21

Gen. 13. 6.
Gen. 36. 6.

Het tweede Boeck des

wassen/soo wouter tweedracht onder
den willen / om dat sij willen voeden
haer begheerten inde weyden dese
werelt/ende alst een jegheltich niet ge
noech en is voor zijn belicste/soo wor
den eenen broeder ghescheppen vanden
anderen door tweedracht des haets
en waren die beesten luttel / met wey
nich sonden sij te vreden wesen. Du

Propheet Zacharias spreekt / voed
Zach. 11. 4. die slachschapen, die welcke dese be
ten hadden doodenle. Het welcke co
soo verstaen mach worden. Die beesti
dooden dese die hun waren besitten
de. Ende **S. Augustinus** schrijft / laet

To. 4. L. 1. hijnen die onachtmoedighen/en laet
de Sermo. se vechten voor het eerts en tijtelijck
Dñi. in mō goet / maer salich sijn die sachtmoedi
18. C. 1. ghe want sij sullen beeruen die aerde
wt welcke sij niet ghestooten en conni
worden. Maer hbbende voetsle, ende

1. Tim. 6. 11. daer wy mede ghedeckt moghen wor
den, hier mede laet ons te vreden sijn.
Ende wat ghebreke ons ouercoemt
laet ons in die plaetse Godt in ons he
te stellen/die allen dinghen vervult.

Want / Salich sijn die arme van ghreste
Mat. 5. dat is van wille en liefde des gheest
lijche voortgancr / want hun comt hei
rijcke der hemelen toe. Want hoe meer
dal

gheestelijcke voortgancx. 108.

dat si haer ter werelt benamen
met begherende/ soo veel te meer sullē
li inden hemel verblijft worden ende
begaeft/ende ter contrarie &c.

Van ootmoedich gheuoelen sijns selfs.

Cap. XVIII.

Die vijffte oefeninghe is/dathem
die mensche altoos in hem seluē/
ende buyten/voor den menschen/ende
in allen dinghen verootmoedighe / en
verducke in zijn duncken van binne :
ke in woorden/in ghelate/ende in
leedinghe/ ende in allen zijn werken
niese die leeghste plaetse/nae dattet be
maem sal wesen oft ghelegghen. Om
hem te verootmoedighen in zijn oo
ghen/ dat hy dencke hoedanich hy is/
toe ouer en allen dinghen :ijn die den
ckhaem toe behooren / van waer hy
thecomen is / wat hy wesen sal / wat
hy van binnen is/ ende hoe lichtelijck
alle schoone dinghen vergaen die inde
nensch schijnen / ende hoe groote be
nietnisse datter is inde wereltsche
ere. Want al schijnen sommige mē
schen

f. v.
Oeffeninghe, hem
tot ootmoedich
te beueen

Het tweede Boeck des
schen te eeren die rijken / si en eeren
se niet / maer si soecken haer ghevin
gelick die honden / ende voghelē haer
aes soecken aen een dootlichaem / en
wanneer si dat al becnaghet hebben /
ende daer niet meer aen en vinden / so
latent si en soecken een ander.

2 f
Doch sal hy aenmercken inder siele
hoe veel sonden daer in zijn / ende hoe
groote onsupuerheyt / ende hoe veel ge
veensheyt datter is in goede werckē
die wi doen / hoe groote traechteyt /
hoe veel goede wercken wi achterla
ten ende verslupmen / hoe groote aer
moede van deuchden / hoe groote blind
heyt des verstants / trauchheyt der me
morie ende onghesordineertheyt der
begheerten. Doch hoe dat ons quaet /
puer quaetheden zijn / ende geheel ons
zijn / ende hoe die deuchden die wi heb
ben ons niet van gheleent en zijn / die
men van ons eyschen sal met goote
woecker / ende hoe onsupuer en onvol
romen onse wercken zijn van onsent
weghen / ende wt dese dinghen mach
een mensche materie nemen hem te
vernederen. Want het is seker dat
wi arm ende snoode zijn / en hoe wi
meer van dit cleyn ghevoelen dwale
so wi meer dolen vander waerheyt

Van

gheestelijcke voortganc. 108.

Van Rijpheyte ende
ghestaetheyt.

Cap. XIX.

Die seltse oeffeninge is dat die mensche sij rijp ende ghestatich / niet en bedroefde soetichheit / niet met vernietelijche oft rooringhe bitterheit. Lichtverdrichheit der zeden mach een seyntich rijts in eenen goeden mensch wesen / maer menimmermeer en mach sij wesen in eenen deuootē mensch ter wijlen dat hij in deuoten is. Seltich is wijs exempel hebben in volcomen menschen daer men al te selden van geen heeft dat sij lichtvaerdich waeren in zeden / oft dat sij seer ghenepcht waeren tot lachen ende jorhen. Ende wāet den mensche goet is te wesen in beuoeftheit / daerom spreekt Christus dat sij salich sijn die hier droentich sijn / ende daerom heeft hij hun ghegheuen ende gheroont soo menige saetche des beuoefheits / te weten voor hun seluē / voor haren naesten / ende voor Godt. Door hun seluen / want sij sijn sondige menschen / ende hebben Godt vertoert ende dagelijcx verroren sij hem / sij sijn arm

§ 1.
Oeffeninge
Rijpheyte
der zeden
altijt te be-
vvaeren.

Nota.

Matt. 3. 5.

Het tweede Boeck des
arm van deurhden / traech van voort-
ganch / ghestelt in dupsent perijculen/
ende noch onseker oft sij verdoemt sul-
len worden / met veel miserten becom-
mert / vreemt van Godt / wtghefloten
wt het rijk / genepcht tottet quaet veel
toimenten onderworpen / des doots/
des vagheuters / ende des helle. Voor
hun naesten / medelijden hebbende de
verdriekten aerme menschen / voor in
perijckel ghestelden / sondigende / voor
die verdoemt sullen worden / die beroe-
rent worden / omghekeerden / en voor
desghelijcke quade onderworpen / des
welcken wy oock onderworpen zijn.
Voor Godt / medelijden hebbende van
zijn passie / ende onghelijcken die hem
daghelijck vanden sondaren aenghe-
daen worden / ende medelijden hebbende
de voor het recht dat bedorren wordt /
voor het verlies der sielen / ouertredin-
ghe des Gheloofs / ende ondanchbaer-
heyt voor alle weldaden die Godt een
seghelijck verleent / voor die schanda-
len door welke hij onteert wordt son-
van zijn dienaers als van veel andere.
Een ghestadige goede mensch / heeft
liefde van binnen tot zijnen naesten /
ende van buuten volle hoesheyt.
Maer eenen quaden heeft een bitter
ende

gheestelijcke voortgancx. 107.

de walghende goet / hy is licht ver-
olghendich quaet vermoedich / gram
moedich sonder reden bitter / ende an-
ren lastich. Die lichtvaerdicheyt
heft haer recht totter denotie / als wa-
tot vier / ende so wie hem ghewent
ter lichtvaerdicheyt ende sonderlin-
ie tot spottinge / hy salo nauwelijc
nnen ontwennen.

an opgheuenthêyt der ghe-
dachten tot Godt.

Cap. XX.

Die seuenste oeffeninghe is / dat
die mensche hebbe zijn ghedach-
en opgeheuen tot Godt / met bidden /
sepeysen / ouerdencken / mediteren /
sende / hoorende / oft goede dinghen
aenschouwende. Een anecht Gods
s hy op God niet en denckt / hy heeft
is droenich als die swaerlijck mis-
zen heeft / din dat hy so grootē vrient
iet waer ghenomen en heeft / die ons
nummermeer en vergheet. Want
ie opperste salicheyt inde glorie / staet
een gednerich aenschouwē Gods /
de naevolginghe dusoanighe salic-
heyt /

§ 1.
Oeffeninghe
meren
ghedachte
alreijc Godt
aen te han-
ghen.

Hettweede Boeck des
heyt / is een gheduerighe memorie van
Godt. Hier zyns te ghedencken / is een
verdienste / maer dat aenschouwen in
der glorie dat is loon. Daerom alsoo
langhe als wijs niet teghenwoordich
sien en moghen / laet ons doch zinder
ghedencke hier / want hoe veel te meer
die mensche met meer den deuse Godt
ghedenckt in deser allende / alsoo veel
te blijdelijker ende volcomelijker sal
hi Godt sien int opperste Vaderlant.
Hier aff staet gheschreuen : Ick voor
sach den Heere altoos in mijnder tegens
woordicheyt.

Psal. 15. 8.

§ 2.

Mat. 13. 10.

Niet alleen en sullen wy Godt ghe
dencken in onse ledicheyt / maer oock
in allen onse wercken / ende sullen vol
ghen die heylighe Enghelen die ghe
sonden zijn t'onser dienst / wie alsoo
d'innwendighe dinghen disponeren /
dat sij nochtans van d'innwendighe
nimmermeer af en laten. Hoe veel
den Hemel wijder is als die aerde / so
veel breder materie ende wegen heeft
die gheestelike meditatie ende con
templatie / dan het ghedaechte der aert
scher dinghen. Daer hoedanich dese
weghe zijn oft materien / ende hoeda
nich dese toenemen ende voortgangen
zijn te dencken en te beschouwen ge
estelike

gheestelijcke voortganck. 108.
lelijcke dinghen / dat en behoort nu
ot deser tijt niet / noch tot deser mate.
de/maer het behoort totten seuensten
voortganck des gheestelijck leuens die
nde wijsheyt leet.

Nu volgt den seften Voortganck.

Cap. XXI.

Vanden seften voortganck des gee
stelijck leuens die in puere deuch
ten ghelegghen is / sullen wy nu sommit
he punten setten / die simpele men
chen ende die jonck zijn inden ghee
stelijcken staet toe behooren / hooghe
nde subtile leeringen laten wij den
ghenen die daer meer in gheoeffent
ijn. Want hoe dat jemanc hoogher
voortgaet / ende hem leet vorewaert
rijnt / hoe hij hoogher ende volcomer
dinghen verstaet / so van dingen daer
hij nu toe gheraecht is / so van dingen
die hy noch niet werckelijck begrepen
en heeft. Ghelijck als die op eenen
berch climt hoe hij hoogher climt hoe
hij beter beschouwet hoe verre hi noch
is van het sop des berchs / ende dz hem
Dochte

§ 1.

Schoon ge
lijckenisse.

Het tweede Boeck des
dochte daen hy beneden was s'hoofd
de vanden berch te wesen/als hij hog
gher gheclommen is/soo liet hij datt
naw is den voet vanden berch. De
ghelick en can niemant spreken en
ghentlick van volcomenheyt/dan di
volcomen is/ofst vast by die volcomen
heyt.

6 2.
Vat die
deucht is.

Deucht is een begheerte des herti
geordineert nae het oordeel des wael
hepts. D'oordeel des waerhepts staet
ghemepulick in vier dinghen/in goet
ende in quaet / in quaet dat meerder
quaet is/in goet dat meerder goet is.
T'goet is sommich tijtclijck/ ende li
hamelijck/sommich gheestelijck end
eeuwich. T'quaet is d'een des schult
ende d'een der pijn. Die schult is som
wijlen dagelijcksehe/somwijlen doot
lijck. Die pene d'een is vergaenck
lijck/d'ander is eeuwelijck. T'quaet
dan des schults is quader/dat verdri
quaet der pene/wat waert datter ge
schult en waer/daer en soude ooc ge
pene zijn. Ende die vergaenckelijck
pene is veel minder dan die eeuwige
Ende want die wet des waerhepts g
schreuen int herte des menschen doe
het oordeel des redens/soo zijn den m
schen oock in hulpe gbegeuen ende
hand

gheestelijcke voortgancx. 109.

inde affectien t'quaet te schouwen/
de t'goet te aenverden/ want in dese
se dinghen leet alle salicheit/ te we
n in schouwinghe van alle quaet/
de in ghebruyckinghe van alle goet.
daer der sielen zijn ghemeynlijck se
n affectien/als hope/ vreesse / blij
chap/ droefheyt/ liefde/ haet/ ende
haemte

Seuen affec
tien der
sielen sijne
der.

Dier van desen/als vreesse/droefheyt/
et ende schaemte worden gheordi
ert teghen alle quaet/ ende drie / als
pe/liefde/ ende blijchap tottet goet.
Want t'goet en is niet te vreesen/ mer
wen schen/ ende te verhoppen/ noch
tot t'goet en is niet te bedroeven/ mer
overblijden/ ten waer dat by auon
deren bereouinghe des goets ghe
weest wort/ ende berlaghet / dat niet
et en is / maer oprecht quaet/ want
waet is bereouinghe oft bederuinghe
des goets. Item t'goet en moet niet
gaet worden/ maer bemint wordē/
ch van het goet en machmen niet
amen/maer glorieerē. Ende daer
en wordt gloriatie niet ghenoeint
affectie by haer seluen / want sij
wordt beghepen onder blijchap ende
de. Als dan dese affectien gheest elc
daer si, toe behooren / nae het oor
deel

Het tweede Boeck des
beel des redens ende des waerheits/
dan is die mensch deuchdeijck/als hy
allere t'quaet vrees / ende die meeste
dinghen te vreesen / dat is / die meeste
quaden meer vrees / ende voor de mee-
ste vloome dinghen droenich is / ende
haet dinghen die ghehart moetē wor-
den / ende hem schaemt voor dinghen
die te schamen zijn / nae meer oft min
dat die dinghen quaet zijn.

† 9
D'pperste
goet is
Godt.

Maer dat opperste goet / dat Godt
is / salmen bouen al lief hebben / ende
dat salmen voor allen diuck lopen / en
in dat bouen alle dinghen verbljben /
ende alle dinghen die ons van hem
trecken / sonderlinghe sonden ende ge-
brecken salmen bouen al schouwen en
verfinaden / want si zijn inder waer-
heyt / ende eyghentlijck quaet / ende al-
len menschen quaet / en niemant goet /
in wiendie zijn en zijn nieuwers toe
goet / al ist dat somtijts den goeden
mensch mede wercht ter deucht ander
lieden boosheyt na hare bekeeringhe /
also si hun te meer verootmoedighen /
en meer onstercken inde liefde Gods /
die hun in dusdanighe ghebrecken ver-
drighen ende verlost heeft.

Oock sal die verdoemenisse der boos-
ser den heplighen inder ewigher
glorie

gheestelijcke voortgancx. no.
votte haer blijfchap vermeerren/want
sullen hun verblifoen van die be-
maert te zijn/ in welke sij oock hadde
oghen vallen/ en hadde hun Godt
iet verlost. Weele andere deelen der
deuchden; sijnder/nae welke dat som-
nighe heeren Goddelijcke deuchden/
so ghelooue/hope/ liefde/ sommighe
principale deuchde/als wijsheyt/recht
aerbicheyt/sterckheyt/ghematicheyt
sommighe heeten deuchden van re-
ment e/sommige purgerende deuch-
den/sommighe sichtighe deuchden/
die ich voorby gaen om dat ich bi bē/
de sal alieen veruolghen die manier
se die principale deuchden hem heb-
den teghen die seuen sonden/want na
wesen sin/ soo en is deucht anders niet
an derwinghe der sonden/ ende hoe
en segghelijck van alle sonden supuer
/ soo veel is hy te deuchdelijcker en
volmaecker.

Van t'habijt des Religie.

Cap. XXII.

Die inwendighe deucht is alsoo
sonder goede inwendighe zeeden
so gheestelijcken staets/als die heer-
ne

§ I.
Die deucht
moet be-
vvaert sijn
ghelijc een
kerne iada
schulpe.

Het tweede Boeck des

ne inder schulpe. Want al die zeeden
 die inden gheestelijken staet van buy-
 ten schijnen / zijn gheuonden / ende ghe-
 set om te vercrijghen ende die deuch-
 den te bewaren / anders zijnse als een
 noteschale sonder keerne. Ende ghe-
 lijck int tabernakel des ouden Testa-
 ments veel deckselen waren die van
 binnen dekten ende vercierden dat ta-
 bernakel / als van purpuren verwen /
 hemels blau / sijde / ende roode weder-
 ne veilen / hapien lakenen / gordijnen
 endz boorden die de inneren bedekten.
 Alsoo zijn inde Religie veel deckselen
 der deuchden / soo tot verciersel / soo tot
 bewaringhe des deuchts ghestelt / in
 welke niet ghelegghen en is die pure
 deucht / maer een schade des deuchts /
 ende een signuerlijcke bewijsinghe des
 deuchts die binnen schupst. Ende soo
 wie te vreden is met dese wtwendige /
 verlaet die binnenste / die is recht als
 een schoofte oft ijdele nootschulpe heeft
 sonder keerne.

§ 2.
 Die cap en
 maect den
 Monick 22

Wat eerste teeken des gheestelijcken
 staet is d'wtwendich habijt ende crup-
 ne / waert saecke dat dese dinghen by
 hun seluen eenen gheestelijcken mensch
 maect / soo souden oock die sinnen en
 ghecken Religieuze wesen / den welcke
 oock

gheestelijcke voortgancx. III.

En sijn sijn eē caphe gemaecht wordt
ghemeychten. Maer dese dinghen
alleen teekenen der inwendiger
dinghen/ghelijck een cirkel der tauer-
beteecken dat daer daer te coop
ende een vaene inden toren datter
mīs is. Daerom ist dat die teekes
valsche sijn/so worden die mensche
verghen meynende soo te vinden.
Soo ist met eenen ghevepsden ke-
kens die van buuten in habijt laet
lijnen / dat hy noch inde manieren
in het leuen en heeft.

Twede teeken is in wtwendige
edelijche ghewonten / als nlijghin-
ne / knielinghe / panseninghe onder
ghetijden/ende andere zeeden welc
die Cloosterlieden ghebruken in
Goddelijcken dienst / in welken
sijts hun meer oeffenen die min-
achtlaem sijn dan sommighe ander
die meer denoot ende volcomē sijn.

Derde teeken is wtwendige zee-
kerheit/als in spreken/gaen / ende
allen wtwendighe ghelaet des lic-
kens / diemen oock prijst onder die
welinghen/ende heet een weerliche
acht/maer in ootmoediger en slech-
te manier hoort sij gheestelijche liede
geest toe.

¶ Iij. T'vier

Het tweed Boeck des

§ 5.

¶ Vierde teecken / zijn werken van penitentie / als vasten / waerken / geselinghe / ende andere lichamelijche oefeninghe ende castijnghe / ende al zijn dese der dencke naeder dan die voorgaende / nochtans soo en zijn gequere deuchden / want die hypocrijte moghen die oock hebben / ende die in dootlicke sonden ligghen oefenē hun bickwils in dese.

§ 6.

¶ Dat vijfde teecken is een sonderlinghe neersticheit die ghebreken te verdelijuen / ende deuchden daer weder in te planten ende hem seluen te verdoetmoedighen / die beroeringhe der toornicheit te bedwingen / d'oncrmycheit te temmen / ende alle andere sonden te wederstaen / die den mensche aenverkeren / ende hem te gheuen tot werken der liefden ende der ghehoorsaemheyt / ende tot andere deuchden. En al zijn alle goede werken oefeninghe der dencke / want dat en waer gheen goet werck / daer gheen dencke in en laghe / nochtans is daer onderscheit in / wāt sommich goet werck doetmen slecht om Godts wille ende om te verdienen ghenade ende glorie / en sommich goet werck doetmen niet alleen om genade ende glorie te verdienen waer mede om

ghaestelike te voortgancz. Nu
om te verchrijghen die dencke die aen-
langhende is aen dat goet werck / en
om die dencht in ghe voonte te bren-
ghen dood: oeffeninghe des werck / en
om die sonde die haer contrarie is
te verdrijven / en dit is veel nutter dan
iierse / by exempel. Sommighe mē-
schen bidden allen om te chrijghen
verghiffnisse van sonden oft om d'eew-
vich leuen. Een ander en bidt niet al-
leen om verghiffnisse der sonden / en-
te om d'eewvich leuen / maer oock hē
ghewennen tot vlietichheyt des ghe-
ets / doot welcke hy mocht chrijghen
gracie der deuocien / en smaech d' God-
elijcker soeticheyt / en ghemeenschap
dodts / ende doot verlichtinghe zijns
erstants clare kennisse van Godt.
Ende al is t'ghebet des ierste goet-
gracie ende glorie verdient / nachtranc
intencie des tweetste wercke mede /
by dat hy haestelijck ende volcomelijck
ter verchrijghe dat hy begheert. Wāt
het helpt zeer totter volcomēheyt des
eplichets / te weten d'intencie te sin-
en / om die te soecken / en zjn deuoti-
at dien eynde te ordinerē. Want wie
ynen voortganc wijselijck ordinerē
an / vercrijcht meer inwendige denck-
en met minder aerbets / nae lichae-
me

Het tweede Boeck des
mellische oeffeninghen te spreken / dat
een ander met swaren aerbept. **E**x
erempel. Een constich werchman
maecht haestelijcker / beter / ende me
lichteren aerbept eenich werck / dan
eenich onconstich meester met meerd
ren aerbept.

§ 7.

Wat seste teeken is die kerne selu
des begheerlijcke toeneeghentisse des
deuchts / welke is een volmaectheyt
des werckende leuens / ende een ghe
oordineerden inganch des beschouwi
de leuens / sonder dese te vergheefe
wilt verhoopt die puerheyt oft vastte
heyt des beschouwinghe / ghelick he
water der fonteynē niet en sal supuer
wesen / soo langhe als den gront niet
ghesupuert en sal wesen. En ghelijo
kerwijs wt die kerne verchept des
olte ghedrucht wordt / soo oock wt die
affectie des deuchts comt voort sijn
ke der deuocien / sonderlinge der God
delijcher liefden / ende der hemelscher
begheerten / ende der gheestelijcker
blijfschap die eedelder is ende cracht
gher / dan compunctie des vreesse oft
des droefhepts. Dit sijn die ses da
ghen in welken ghewercht moet wor
den d'werck des salichepts / in welcke
men moet soecken spijlen des leuens /
op

gheestelijcke voortgancx. 113.

Op dat wy hem jericly niet en vergaen
in desen wech die wy wandelen / alsoo
dat wy op den seften dach dobbel spij-
se vergare / des goede wercx / ende des
goede begheerte / ende soo ghenesen
oefende van siechten der ghebrecken /
noghen ons begheuen met ruste tot
soddelijcke contemplatie en sien wāt
op Godt is / ende smaerken want hy
het is. Die op den seften dach gheen
dobbelspisse en vergadert / die sal den
neuensten dach ijdel wesen / niet vīdē
e vande soetichent der contemplatie /
want die den seften staet noch niet ge-
recht en heeft / die ghelegghen is in ge-
mtheot der begheerlijcher deuchden /
te en sal niet ghebruycken de soeticht
es seuenste staet / die ghelegghen is in
en smacch des wijshepts ende des
erstante.

Hierom ist dat Jacob jerst by Isa-
s kinderen wan / ende daer nae by
achel zijnen soon Joseph schoon vā
ensichte / ende doen die ghebotē was
gan Jacob tebiddeu Laban / dat hy
en liete wederkeeren in zijn vader-
nt : want jerst sal die mensche volco-
en wesen in werckende leuen / in de
s voorghenoemde staten der voort-
inghen / ende daer nae ghesmarcke
hebben

Mar. 8. 5.

Exo. 16. 18.

Psal. 45. 1

Psal. 144.

Gen. 30.

Het tweede Boeck des
Philip. 3. 21 hebende die vrucht des beschouwens
de leuens / sal hy begheren onthonden
te wesen, ende met Christo te wesen in
het hemeliche Waderlant / want hy al
rede vanden smaek der eenwigheer
soetscheit eenen voortmaek ontfan
ghen heeft. Maer want wy dese for
me beschrijven den ghenen die voort
gaen in deuchde / op dat sij weten mo
ghen hoe veel sij voortghegaen zijn in
elcke deucht / oft hoe veer sij noch zijn
vander volkomenheyt des deuchts / so
willen wij elck vande deuchden onder
scheiden in drie graden / die veer van
malcanderen verscheiden zijn / en wil
len veel graden darentusschen achter
laten / op dat wi niet soo lauck en ma
ken dattet jemants verduet.

f 9.
Teghen de
seuen door
sonde voor
den seuen
deuchden
ghesteelt.

Doorde vande seuen doot sonden
is dese. Die eerste is houerlicheit /
die een beghin is van alle sonden.
Die tweede is haet / daer nae gram
schap / traechteit / ghiericheit / gullicheit /
oncrupcheit. Hier teghen is een stel
linghe der deuchden : Oormoedicheit
teghen houerlicheit / liefde des naesten
teghen haet / sachtmoedicheit teghen
gramschap / liefde Gods teghen traec
heyt / vermadenisse der rijckheyt teghen
ghiericheit / soberheyt teghen ghullicheit
geit /

gheestelijcke voortganck. 114.

st/repenteghen ontvinsheyt.

daer want als S. Gregorius be Hom. 17.

pryt veel tacken des booms wt een in Euang.

oetel comen / so worden oock alle

deuchden geboren wt de liefde Godes.

terom laet ons daer aff eerst sprecke

vande moeder ende voeter van al

deuchden / ende daer nae van haer

lichteren. Door dese en isser gheen

recht verdienstelijck / want sij sount

den deuchden datse heyligh worden /

ende gheeft voetsel dat sij so veel meer

min verdienstelijck / ende Gode ont

stelijck sijn / ghelijck sij nae haren

voetsel meer oft min ontfanghen heb

ben / ghelijck eenen tack des booms

vande wortel gheboeren wordt / en van

het sap dat van haer comt gheuoedt /

ende op datter meer vruchten voort

gheenghe / so wordet groot. Die begin

nen alder besondere deuchden coemt

den beginnenden / sonder welcke

niet en connen salich worden / ende

door behaghen ter salicheyt. Doort

rank in deuchden hoort meest toe de

gheestelijken mensche / die beter moe

ten wesen dan het ghemeyn puepel of

het weerlijck volck / die nochtans sijn

van het ghetal der ghenen die salich

willen worden. Wat baet ons hooger

dingen

Die liefde
informeer
allen deuch
den.

Het tweede Boeck des

dinghen te belouen/ende bupren in di
 schijn meerder volcomenheyt te too
 nen/ist dat wy in dencken ende in oel
 feninghen des werck / gheen onder
 schept en hebben vanden ghenen die
 inder zijn / die nochtans oock zijn in
 hope van salicheyt? Naer het is ons
 meer schande/ende den anderen groo
 ter bedriegenisse. Groote dinghen te
 belouen / ende wepnighe te doen / is
 meer strafs weert / dan loons. Vol
 maechtheyt roemt den volmaecten
 toe / die overcomen zijnde den hinder
 des swaericheyts/in welke aerbede
 die voortgaet willē / als in opclimie
 des berchs / nu in het lop / door Chri
 stus ghelep ghestelt zijnde / verlangen
 te sien die glorie zijnder transfigura
 tie. Niemand nochtans in dit leuen
 en can begheipen t'hoochste lop van
 eenighe dencht / oft alstijts ghestade
 lijck bliuen inden oppersten graet.
 Maer nae maniere des weechs wort
 semant perfect ghenoeemt/ bp respect
 der minderen.

Matt. 7.
 2. Pet. 1. 16.
 Niemand
 en is in dit
 leuen vol
 maect,

Van

gheestelijcke voortgancx. 113.
Vande Liefde.

Cap. XXIII.

[Zelue is eenen gheoordeinderden
grooten wil om Godt te dienen/
Godt te behaghen / Gode te ghenietē.
Charitaet / liefde Godts / ende minne
lijn een. Nochtans die H. Bernardus
distingueert die / segghende. Een
grooten wil tot Godt / dat is min
te / maer als die gheuoedt wordt van
ie gracie dan ist liefde / maer als die
Gode gheniet wien sij aenhangt dat
is charitas. Godt moetē wy lief heb
ben bouen al / om drie dinghen / om dat
hij goet is in hem seluen / ende niet al
een goet / maer die goetheyt selue / en
de niet beter te dencken / oft wesen en
kan / van welcke alle dinck dat goet is
sijn wesen ende deucht af heeft.

Want ist dat alle dinck dat goet is /
moet beuolint worden in soo veel alst
goet is / soo moeten den ghenen die
dat hoochste is ende onepuete goet
is / waert moghelijck / in onepuete lief
te hebben / na verdienste zijner weer
deicheyt. Doch hierom / om dat hij ons
lief heeft ghehad / ende ons meer lief
heeft / dan wij ons seluen. Die ghenē
die

§ 1.

Bern. Epi.
ad Frée. de
monte Del
Paul. post
med.

Vaerom
vry Godt
bouen al
moetē lief
hebben.

1. 104. 4. 10.

Het tweede Boeck des

die onepndelich is/ en die anders ge-
welen en heeft dan te beminnen/ wāt
Godt is die liefde / ende heeft lief ons
die arm/ snoode / en miserabel zijn/ en
heeft ons vander eeuwichheit lief ghe-
hadt eer wy noch waren / eer wij hem
lief hadden / ja eer wij hem bekende/
ende ter wijlen wij hem teghen ware/
ende hem vergramden / ende daerom
ist recht dz wij hem wederom lief heb-
ben/ wt al dat wij zijn/ ende weten/ en
vermeughen/ op dat wij doch trouwe-
lich wedermeten met die cleynne mate
ons vermoghens hem lief te hebben/
die groot is sonder eynde. Ten der-
den sullen wij Godt lief hebben om die
menichvuldighe profijten zijnder lief-
den/ welke bekend worden in zijn wel-
daden / want dat en is hem niet ghe-
noech ons lief te hebben met begeerte/
ten sij dat hij oock roone inden wer-
ke. Als S. Gregorius spreekt/ proe-
uue de der liefden dat is bewijsinghe
des werck. Van welke weldaden
wij nu niet voort en spreken om de
lantheyts wille / maer beuden daer
mede tot bequamer tijt.

Hom. 30.
in Euang.

§ 1.
Vvaer in
dat oīe lief
degelegē is

Maer onse liefde is ghelegghen in
drie: Joden wil/ int werck/ ende in in-
lijcker begheerten. Den wil wanneer
hy

gheestelijcke voortganck. 118.

gheleert is vande redelijckheyt soo
lijcht hij haren raet soo dat hy die
licht wilt. Ende op dat den wil n
dich en sij wanneer hij tot denckdes
cke wercken gaet / soo roept hy te
helpe al dat ghesin dat onder iij n ghe
ot is / als die leden des lichaems / die
anen / die ghedachten om dat goet
herck te vorderen / of dat quaet te ver
lijuen. Wanneer sij dit trouwe iijck
ghedaen heeft / als tot een vergheldinghe
oft verlichtinghe des aerbepts /
ot ghewoonte des oeffeninghe wordt
ot haer oock verweert die begheerte
ot troost / vande gracie Godts die m
are soetheden ghenoechlijck maect
en aerbept / soo dat hy nu niet alleen
ie dencht doen en wil / wt ingheuen
er reden / noch alleen met swaerheyt
es aerbepts / maer wttoenepchelijck
er begheerten daer nae verlanght /
menscht / omheist / ende lief heeft / ende
er contrarie haet / lichtuut / ende vlier
et quaet. Ende dit is waerachtelije
helonthept des wille als den wille
em dwingt t'goet te wille oft te doe /
idet quaet niet te willen en te schou
en / niet alle wt ingheuen der redē /
aer oock wt begheerten ende wt in
cke toenepghen des herten omheist
het

Het tweede Boeck des
het goet ende haet het quaet.

¶ 1.

Den vil
vwordt ge-
houden
voor daer.

Ende dat is die dencht / en den goe-
de sin van welken die Philosophen
veel hebben gheseyt / maer och oft sij
wel bekent hadden. Somtijts is den
wille sonder werck ghenoech tot ver-
dienste/ende schult/ daer gheen macht
noch bequaemheyt des werck en is/
by exempel. Den eenen armen soude
gherne den anderen armen mensch te
hulpe comen / maer hy en heeft niet
waer mede. Den rijcken mensch sou-
de dat oock gerne somtijts doen/maer
hy en heeft wien hy dat doen mach.

In deser saeken wordt haer beyder
wil voor d'werck gherekent / maer
waert saecke dat die mensche macht
ende behoort/ken tijt hadde/ ende hy
dan dat werck niet en dede / dan en
maer allen den wil niet ghenoech/
want dan gheenen wil en soude zijn
als hy vermocht/dat profijtelijck is te
volbrenghe/ende niet en wil doen.

Want soo veel als ghy wilt / soo veel
doedij dat profijtelijck is als ghy
meucht/maer ist dat ghy niet en doet
soo en wildijs niet.

Van

Van t'Samenhechtinghe
der deuchden.

Cap. XXIIII.

Al ist saerke datter schijnen veel
deuchden te zijn / ende onder mal
anderen verscheydē / ghelijck ootmoet
heyt is anders dan reynicheyt / en
patientie anders dan barmhertichz /
ende soo voorts vande andere / noch
zo zijne in eender wijse alle een / en
een en hangt niet alleen aen d'ander /
maer sij is in vander / alsoo dat sijse in
der wijse al heeft / die haer eene heeft /
die wel niet int doe nochtans int heb
ben. Het welcke betoonende die Apc
Paulus / spreccht: Die liefde is ver
uldich, sy is goedertieren: Die liefde
benijt niet, sy en doet niet qualijck,
en wordt niet opgeblasen, sy en is
niet cerghierich, sy en soeckt niet dat
haer toebehoort &c. Want ghelijck
godt is een simpel / ende dat alder vol
kommenste goet daer alle goet volcomen
in is / ende dien niet goets en ghe
veecht: Alsoo is die liefde een deucht
die sij selmen / allen deucht hebbende /
maer om haer diuersche werkinghe

A.

we

I V.
Hoe die
deuchden
by een ghe
voecht sijn.

.Cor. 13.

Het tweede Boeck des
wt diuersche inwendighe oorsaeken
ende wercken/door welcke si haer/oft
teghen het quaet stelt / oft tot het goet
verbiept / soo ontfantse diuersche
diensten oft namen. Want die deucht

L. Ic. de nae de leeringhe van S. Augustijn/
Cinit. c. 22 is een gheordineerde liefde/te weten
dat hy alleen lief heeft / dat hy moet
lief hebben / ende soo veel hy moet lief
hebben. Want hoe veel ghij yet lief
hebt/soo veel schoudt ende vliedt/ijn
contrarie/daer ghij vermeucht.

Die liefde dan als si haer verbiept
om Godt lief te hebben/soo wortse ge-
noemt liefde Godts: Maer alle ver-
biept om den naesten lief te hebben so
wortse ghenoeint liefde des naestens.
Ende als si van een anders lijde me-
delijden heeft / soo heet si barmhertich-
heyt/ende als si van eens anders goet
verblijdt/soo heeft si mede verblijding-
ghe. Als si teghenspoet viedelijc ver-
draecht/soo heet si verduidicheyt.
Wanneer si wel doet den ghenen die
haer haten/soo heet si goederterich-
heyt. Wanneer si haer niet en verheft
invoorspoet/soo heet si ootmoedicheyt.
Als si den Quersten onderdanich is
naer recht/soo heet si onderdanicheyt.
Als si leelycke dinghen versmaet/soo
soo

gheestelijcke voortganck. 118.

heet sij repulcheyt. Wanneer sij
breecht ouervloedicheyt der licha-
melijcher noordruste/soo heet sij sober-
heyt. Wanneer sij rijkdom verwerpt/
ist in aermoede. Als sij die rijkdom-
men mildelijck verstoort totten armen/
ist milicheyt. Als sij door verdriet
in verwachtinghe der belooften niet
brocken en wordt/dat is lanchmoed-
icheyt. Als sij tusschen het goet ende
mer/ende tusschen het quaet en quaet
overschept/dan is sij voorstannicheyt.
Als sij een segghelick t'sijn gheeft/dan
ist sij rechtvaerdicheyt. Als sij door ge-
mechte niet vermorft en wordt/dan
ist maticheyt. Als sij niet herde dingē
vervreeft en wordt/dan ist sterck-
heyt. Als sij ghelooft datmen moet
gheloonen/dan ist ghelooue. Als sij
sijt datmen moet hopen/dan ist hoo-
pe. Ende hierom ist dat den H. Gheest,
welch ende menigerhande ghenoecht
wordt, nae verschepte werckinge der
menschen/ghelijck een edel ende cracht-
ighe medecijne wercht verschepten
werckinge der ghenesinghe/ of geeft
cracht verschepten dinghen te werckē.
Als d'ene scherpt sij t'ghesicht/den an-
deren inacchise een claer stemme/den
anderen opendoet sij het ghehoor/den
sij. ander

Sap. 7. 13

Het tweede Boeck des
anderen gheeft sij smaech/ in den eenē
werkt si anders ende anders.

§ 1.

Nu sullen wy onderscheyden als
voorghesproken is vande graden der
voortganc/ hoe die liefde haer heeft tē
ghen die seuen dootsonden ende hoe si
seuen deuchden maecht oft forme.

Hom. 15. in
Ruang.

Want als H. Gregorius betuycht/ elc
ke deucht heeft haer begin/ hare voor
ganc/ ende haer volcomenheyt.

Gheltijcher gheschreuen staet: Die aer
de brengt vruchten voort van selfo
ten iersten t'rupt/ daer nae die aere
daer nae volwasschen tarwe in die ae
re. T'rupt dat is d'beghinsel der
deuchtis/ die aere is den voortganc
den tarwe is volle volcomenheyt.

§ 4.

Dry gradē
der liefden
ende der
deuchden.

Die liefde Godts/ inoeder en voe
ster van alle deucht heeft dijs graden
der deuchden/ te weeten/ den minsten
middelsten/ ende oppersten/ ende dier
ghelticken hebben alle andere deuch
den. Ende dese onderscheydinghe en
is niet onbequaem/ want ist saeke als

De Coele-
sti.

Hier. C. 6.

H. Dionysius spreekt/ dat die hemel
sche hierarchien/ dat is de macht der
hemelschen Princen/ ieghelijck onder
scheyden is/ waerom en loude dan di
gheesteliche deuchden inder werelt
die selue ordinantie niet volgen/ son
der

ghaestelijcke voortganc. 119.
erlinghe want d'erempel des hemels
he schoonheyt ons daer toe vanden
hemel ghebracht is / dat wy nae onser
nacht ons pijnen sullen den Heer een
ooninghe in ons te maecten / op dat
p gheweerdighe te wonen in ons /
lae d'erempel ons bewesen inden he- **Exo. 15. 41.**
nelfchen berch. Maer oft die ghene
ie hier staen indenersten graet / dat
s inde nederste hierarchie der deuch-
en / totter nederste Hierarchie behooren
inden Hemel / ende die hier inder
middelste staen behooren totter mid-
elster Hierarchien inden Hemel / en-
e die hier inder opperste staen oft die
ehoorien totter opperste Hierarchie
nden Hemel / als wy daer doot hulpe
es Heeren comen / soo sullen wij
eten. Maer laet ons hier trouwen
sch pijnen voort te gaen vanden
ot deuchden / wy zijn des seker dat de
don der glorien niet minder wesen en
al / dan die mate der verdienstē eycht.
Hier van is gheschienen / goede volle **Luc. 6. 38.**
pghchoopte ende ouerlopende mate
ullen sy gheuen in uwen schoot, Ende
netter seluer mate daer ghy made meer,
al v weder ghemeten worden.
T'bat der selfster mate sal v vervult
worden met wijn der glorien inde he-
mel.

¶ 119.

mel:

Het tweede Boeck des
melsche Bruyloftē het welck ghy hier
ghesocht hebt te vullen met water des
teghenwoordighe rechtevaerdicheits/
want dese teghenwoordighe gherech-
ticheit te ghelicken bij de hemelsche
glorie / is recht als water teghen den
alderbesten wijn. Duplent werf dup-
sent maten waters der rinieren / oft de
Zee / en zijn niet weerdich een mate
des wtuercoren wijns nae weerdig-
heyt van beyden.

Van drye graden der
Liefden.

Cap. XXV.

§ I.
Den ierste
graet.

Den ierste graet der liefde Gods/
is alsoo lief te hebben ende te ghe-
bruycken die gheoorloofde dinghen/
datmen die onghoorloofde schouwe/
ende gheen dinc lief en hebbe bonell
Godt : Ghelijck die menschen die de
dinghen vander werelt alsoo lief heb-
ben / dat sij nochtans in haere liefde/
ende inde begheerten der tijtelijcker
dinghen dootlicke sonden schouwen/
ende doen dat Godt gheboden heeft te
doen / ende laten dat Godt verboden
heeft.

gheestelijcke voortganck. no.

fr. Hier van staet gheschietuen/
dy inghaen totte leuen, dat is / wil: Mat. 19. 17.
inden inganck des leuens staen, ende
t hoogher voortgaen / onderhou
gheboden.

Den tweeden graet mach wesen / f. 2.
die mensche wilens in meerder toe Den 22ven
ghen ende met vierigher begheer: den graet.
niet alleen houden en wil die ghe
pne gheboden / sonder welken ge
heyt en is / maer oock nerstich en
willich alle dinghen die Godt wil /
doen / ende ander menschen daer toe
cken / dat sij desghelijc doen. Ende
t hooft eyghentlick toe alle goede
geesteliche menschen / die niet alleen
e gheboden Godts en begheren te
en / maer oock sijn raden / ende te vol
ien alle rechtvaerdichent ons Heer
Jesu Christ. Tot dusdanighe men
gen spreekt D. Bernaer: Ten bes
noet v niet toe te quellen inde ghe
epne gheboden Godts / noch alieen
te sien wat Godt ghebedt / maer Epist. ad
at hij wil / te onderloeken welck dē Fratres de
eden behaechelijcken ende volcome monte Dei
en wil Godts is. Want hoe ghij in princ.
odt meer lief hebt / hoe ghij meer aec Rom. 12. 3.
pden sult zijnen liefsten wil / en sijn
te voorderen waer ghij moecht / en
te

Het tweede Boeck des

te schouwen zijn gramschap/ende zsh
 Rom. 30. oneeringhe. S. Gregorius spreekt
 in Euan. die liefde Godts en is nimmermeer l
 bich/want daer sij is/wercht sij groot
 dinghen/maer wil sij niet wercken. Se
 en ist nu gheen liefde. Een ghetrou
 knecht ghelijck hy wt liefden schou
 zijnen Heer te verfoenen / door sonde
 alsoo voorthoedt hy oock dat zijn Heer
 niet gheonteert en worde van andere
 lieden door schande ende quaet exem
 pel/want onsedicheit der knechten/in
 laster voor den Heer. Hoe soude een
 ghetrouwe knecht lijden moghen on
 eer ende onrecht zijns Heere ick laet
 staen die te promoueren en te vermeer
 ren? want alsulcke die haers Heeren
 oneer vermeerren / die en dienen Chri
 sto niet/maer sij dienen alleen haren
 buych. Ist saecke dat ghij nae uwen
 wil dient uwen Heer/hy salt v loonen
 nae zijnen wil. Maer ist saecke dat
 ghij pijnt hem te dienen nae zijne wil
 Math. 7. In wat maete ghy metet, daer
 mede sal v weder ghemet worden.
 Ende v sal toegheworpen wordē niet
 alleen nae der mate/maer oock bouen
 die mate / ende nae alle v verlanghen
 sulhy ghelooft worden.

§ 3.
 Den derde
 graet der
 lasten.

Den derden graet is/ soo vserich te
 wesen

ghaestelijcke voortgancx. 111.

lesen in Goot dat ghy by nae sonder
em niet leuen en moecht en gedwon:
hen wordes te begheren ontbonden
worden ende te wesen met Christo.

Phil. 1. 23.

Dusdanigē is dit teghenwoordich le:
uen lijden ende verdriet / ende die doot
egheren sij vserichlijck / oock met gro:
te tormenten van desen lichaem. Dese
begheerte dede S. Andries dat Crans
het blijchap omhelsen / Stephanum
iddē voor den ghenen die hem steen
en / die hem den Hemel opendē / daer
op in begeerden te gaen. Dese begeer:
te dede S. Laurens sijn pijnders be:
votten / Vincentium sijn pijndere ver:
decken / Agatham blijdelijcke en met
reuchden gaen totte tormenten / als
st sij tot een banquet ghenoept had:
te gheweest. Ende dese begheerte de:
en alle andere gloriose Martelaren
erblijden in tribulacien / lief hebben
te vanden die hem vervolghden / die
nu te haestelijcker vorderden dan die
lijfchappen te verchrijghen die sij be:
gheert hadden. Die vrienden der he:
lijghen begheren hier hun langh met
maer te houben / maer hun vanden
te bedroeven hun dat sij eenich tijt in
te werelt by hun bliuen. Ende daer:
om sijn die vanden lief te hebben die
dat

Dry druppelen der
vertroostinghe in dit
leuen.

Het tweede Boeck des
dat menschen ende vorderen / dat sij
dat haestelijcker ende volcomelijcker
verchiighen dat sij bouen alle dingen
lief hebben / en dat hun aldermeeste is.
Gheen dinc en is dat in dusdanighe
menschen den brant der begheerten
blusschen mach / alsoo langhe als hem
niet ghegeuen en wordte te drincken
nae haren wil vander fonteyne des le-
uens / van welken dorst sij wonderlijc
ghequelt worden. Nochtans soo wor-
den sij binnen dien tijt wat ghespijst
met der druppelen des gheestelijcken
troosts / als met vermaekinghe des
inwendighe soeticheyt / door het he-
lich Sacrament des lichaems Christi /
welcke ontfangenisse te wesen plach
een sonderlinghe solaes in verlichtin-
ghe des verdriets deser ballingschap /
want sij ontfanghen waerachtelijck
ende salichtlijck dien sij lief hebben on-
sen Heere Ihesum Christum al ist sa-
ke dattet niet openbaerlijck en is.
Den derden troost is menschvuldich-
der gheestelijcker vruchten / in welcke
als sij hopen oft ghevoelen ghewin &
sielen ende der eeren Godts / soo ver-
draghen sij te lichtelijcker die moey-
lijckheden van hun ballingschap.
Hier om spreekt die bruyt totter jon-
ghelme

gheestelijcke voortganck. 111.

belinghen/ Onderset my met bloemē, Cant. 2. 3.
vereu van een goede men conuersa-
/ omset my met appelen, dat is met
ghene die voortgaen / ende nerstic-
te doen tot volcomenheyt / want ick
le van liefden want ick quele van
fden / van begheerten ontbonden te
orden en te wesen met mijne Bruy-
gom / op dat ick alsoo langhe als ick
in derue / doch ghetroot worde door
heeringhe der sondaren / ende door
n voortganck der goeder menschen /
de soo sal mijn ballingschap my ver-
aechlijcker wesen / ist dat ick sie dat
den anderen profijtelijs is / al ist
at ick tot mijnen Bruydegom spae-
r come / dat icker doch te meer met
p bienghe. Aldus worde S. Pau- Phil. 1. 83.
s benout tusschen begheerte ontbon-
en te worden / ende tusschen den
oertganck zijnder discipulen / ende
an het derlien der glorien troosten hy
em daeren binnen met den voort-
ganck zijnder discipulen.

Van

Het tweede Boeck des
Van liefde des Naesten.

Cap. XXVI.

¶ I.
Hoemen
onsen nae-
sten sal lief
hebben.

1. 108. 4. 21.

Liefde des Naesten wast wt die
Liefde Godts / want om Godt / en-
de in Godt / ende naest Godt moetmē
onsen naesten lief hebben. Om Godt /
want hy dat heeft bevolen / ghelijck de
H. Apostel Johannes schrijft. Dit ge-
bot hebben wy van Godt, dat soo wie
God lief heeft, dat hy oock sijnen broes-
der lief hebbe. In Godt / dat is / met
sulcher affectie moet hy sijnen naesten
lief hebben als hy Godt lief heeft / dat
is in sulcher vneghen. Naest Godt /
dat is / daer toe moeten wy onsen nae-
sten lief hebben waer toe ons Godt lief
heeft / dat is / tot salicheyt der Aelen / en
om voortganc in den gheest / dat is
waerachtelijck / puerlijck ende ghe-
schichtelijck lief te hebben. Waerach-
telijck ende niet gheveynsdelijck / ghe-
lijck die ghene die alleen metten woor-
den ende tonghen lief hebben / niet
metter daet oft inder waerheyt. Puer-
lijck ende niet wt vleeschelijcke affec-
tie / niet voor ergen bate / niet wt vlee-
schelijckae affectie ende wereltliche ge-
selschap alleen / welke dinghen hoe
wel

gheestelijcke voortgancx. 133.

Wel si alreits niet quaet en zijn / noch
ans en zijn niet verdienstelijck / ten si
datse wt gheestelijcke liefde ontfangē
soetsel. Gheschiedelijck oft ordiner-
lijck sullen wy lief hebben / dat wy toe
gheen sonden lief en sullen hebben / en
tot ghemack des vleeschs oft tijtelijcke
voorspoet / maer totter eenwigher sa-
lscheit.

Hierom is te merken datter men-
gherhande liefde is / als vleeschelijcke
liefde / ghierighe liefde / natuerlijcke
liefde / sociale liefde / ende gheestelijcke
liefde. Vleeschelijcke liefde is die mē
vleeschelijcke dingen gheuoedt wort /
als tusschen Man ende Wijf in vlees-
chelijcke versaminghe. Ghierighe
liefde is / die onigauē liefheeft / aldus
heeft lief eenen hont den gheuen die
hem spijsst. Natuerlijcke liefde is on-
der den gheuen die van eenen bloede
oft wt een lant zijn. In oeter wijse
hebbē wy oec lief die dingen die de na-
tur meest verriert heeft / als schoone
menschen / en ander dinghen die van
natuer ghenoechlijck zijn / oft die onse
natuer meest ghelijcken. Ghelijck of
wy sien twee al euen onbekende men-
schen / en totten eenen wordē wy meer
ghenepcht dan totten anderen / want
hy

§ 2.
Liefde is
menigher-
hande.

Het tweede Boeck des
hy ons by auontueren inder natuer
ghelijck is. Daer van staet ghesch
Ecd, 13, 19, uen: Alle ghedierthe heeft sijns gelijck
lief. &c / soo oock alle mensch zijner
naesten. Alsoo ghelijck dese liefde is
onder den goeden ende quaden / ende
oock onder beesten / alsoo machse goet
oft quaet wesen / al heeft sij haren
oorspronck vander natuer die goet is
in haer seluen. Daerom van natuer
lijke rechten zijn wy meer schuldich
te hulpe te comen onsen naesten / dan
den vreemden. Die sociale liefde is /
die wy kennen meer lief te hebben / en
onse hupsghenoten / ende onse ghesel
len / dan die wy niet en kennen / oft
vreemdelinghen. Dese liefde in haer
seluen is oock ghemeyn den goeden
ende den quaden / want wy sien dat
goede menschen en quade dese liefde
hebben / maer die goede keeren dese
tot goet / die quaden tot quaet / ende
stercken haere ghesellen in dinghen
daer sij toe gheneycht zijn.

Van

gheestelijcke voertgancz. 114.
Van versmadinghe des
vleeschelijcke
liefde.

Cap. XXVII.

1.
Gheestelijcke liefde is gheuoemt
vanden heylighen Gheest / van
welcke sij vlopet / die gheuoemt wordt
die liefde des Vaders en des Soons.
Dat is die liefde die ons van Godt ge-
boden is / ende is alleen verdienstelijc
doot haer seluen / ende die twee ander
liefden als natuerlijcke liefde ende so-
ciale liefde maect sij verdienstelijc /
als sij van haer gheregeert worden.
Maer die ghierighe liefde en oordis-
teert sij niet / maer sij lijdtse ende ma-
chtichse datse niet te veer ouer en trede /
want dese liefde soecht meer haer ep-
ghen bate / dan des ghene die sij schijnt
te hebben. Maer si haet die vlees-
chelijcke liefde / schoudt / en verduyft
se / noch nemmermeer en sal seker we-
en gheestelijc geselschap onder vlees-
chelijcke liefde / ende hoe veel haerder
een walt soo veel vermindert die and-
hoe wel sij onder die ghehoude persoo-
nen

Het tweede Boeck des

nen gheeruseert wordt om die cracht
des Sacraments/ist dat si matich is.
Maer gheestelijke mensche die Godt
gheloofte hebben reynicheyt/die sullen
vleeschelijke liefde alsoo veel te meer
verdrucken ende werpen / als onbe-
hoorlijcker en ontamelijcker een vles-
ke staet in een supuer wit cleet / dan in
1. Cor. 6. 4. eenen groten sack. Want wat ghesel-
schap heeft dat licht met die duysternis-
se ? wat ghelijckenisse heeft Christus
3ap. 4. 1. met Belial ? Hier van is veel ghespro-
ken int boeck der wijsheyt : Och hoe
schoon is een suynere generatie met clae-
heyt. Maer want vleeschelijke lief-
de haer somtijts bemantelt onder der
schijn der gheestelijcker liefden / geli-
oncrupt onder tarwe / soo willen wi
nu toonen den ghenen die onbesocht
zijn / hoe dat sommighe van haer ma-
nieren zijn recht als schadelijcke on-
crupden / waer by datmē kennē moet
onderschept rusten vleeschelijke el
gheestelijke liefde / op datmen soo die
vleeschelijke liefde wt het perijcke
des gheestelijke leuens wijen mach
Gheestelijke liefde is een edel deucht
daerom op datse niet veronsupuert
wordt door toemenghinghe der vles-
schelijcker liefde / als Balsam die ghe-
walch

gheestelijcke voortganc. 129.

ht is niet vol natheden / oft als
te eedele cruyden niet valsche me-
he gheschepudt worden / soo ist vā
e dat die vleeschelijcke liefde vere
subtelijsch vande gheestelijcke
ghescheppen worde. Van dese

heyt spreekt die Propheet Esai:

wen wijn is ghemingelt met water

Esai. 1. 38.

s / die gheestelijcke liefde is bedor-

niet vleeschelijcke liefde. Dus

vallsche Tuersters / die quaden

vercoopen onder den schijn van

en wijn / ende dat doen si meest

ghenen die droncken zijn / oft sijn

die gheen onderschept en weten

ghen goeden ende quade. Gheleijc

san beschrijft: Alle mensch stele

Joan. 1. 10.

mael goeden wijn, ende als sy drōc

hijn, dan stelt hy dat argher is &c.

wordt oock dīchwilis liefde die

goet is ende gheestelijck scheen /

wandelt in vleeschelijcker liefde / wā

si onergaet die mate der discretie

et soberheyt / want die loose vāc

bercht int ierste den strick der beco-

ghet ter tijt toe / dat die liefde walt /

die aenleest als sijn daermen voge-

mede vangt / op dat wanneer dien

nt ende vriendinne te gader ghe-

richt zijn niet vāter liefden / en hem

P.

niet

Het tweed Boeck des

niet en connen scheppen/ dat hijse da
 wanneer sij hun niet hoeden/doorste
 ke met den sweerde der vleeschelijc
 ker begheerten / want sij volghen lie
 uer malcanderen tot onbehoorlijck
 dinghen / dan sij breken souden de
 trouwe die sij meenighen tijt ghelijc
 ghehouden hebben/oft dan sij verti
 sen souden alle die diensten die sij ma
 canderen ghedaen hebben. Ende
 doen sij dat quaet met grooten rouwe
 nochtans is die liefde/die vastheyt de
 reden plaech te beweghen / alsoo gh
 weldich in hun/dat sij bouen gaet/gh
 Iud. 16. lijck Dalsla den sterckē Sampson mo
 smecken beweeghden dat hy wort
 ghelijck andre menschen / ende doe
 verlaten was vanden Gheest Godte
 gaf sij hem ouer den vpandē / die he
 tonden/ende blind maecten/ende in
 den kercker worpen/ ende deden her
 malen mette molen / ende deden her
 bespotten. Verdriset / noch aerbep
 noch langhe moepte en verwinne de
 boosen vpant niet als hy nae langhe
 tijt mach verchrijghen dat hy begeert
 want hij in alle tijt tot gheen ander
 dinghen hem en gheeft / noch ander
 en studeert/ende becommert/dan doe
 wat middel hy goede mensche noch
 omke

Onsen vy-
 ât en slaep
 niet, noch
 en vordt
 nz moede.

gheestelijcke voortgancx. 126.
omkeeren / en die quade brenghe tot
meerderen val / ende soo houdē in sons
den / en beletten vanden voortgancx
des salichheits.

Dat eerste teecken van vā vleessche-
lijke liefde is / dat sij luttel van ghee-
telijke dinghen ende veel van onnut-
te dinghen sprecken ende meyster vā
sonderlinghe liefde hoe seer hij haer /
en sij hem lief heeft / alsoo dat hem toe-
msdanighe sprekingshe / uren / noch da-
ghen / noch gheenē tijt ghenoech en
sijn / maer wanneer sij by malcanderē
comē soo hebben sij materiē ghenoech
te routen. Hier teghen is gheestelike-
aeltēde / want die wordt alleen ghe-
doedt met gheestelijke ende stichtelike
leeringhe ende collarien / ende heeft
valghe van ijdelen clap oft andere
beuselingshen.

Dat tweede teecken des vleessche-
lijke liefde is / dertelheyt in ghelate
ende in zeden / als sij by een zijn en lief-
lijck malcanderen ontfanghen / ende
casten die een in des anders hant / oft
een ander leden ghelijckmen mer-
cen mach onder dwase weerlijke vrij-
ers. Hier teghen is gheestelijke lief-
de want sy hout goede zeden heym-
lijck als openbaer / sij en soecht gheen
D ij. hoes

Y.

Teecken
van vlees-
schelijcke
liefden.

II.

Het tweede Boeck des
hoeken oft winckelen / maer schoude
die / dan wāneer sij by haer seluen we-
sen wil / ende alleen Godt aendenckē.
Ende wanneer sij met eenighe men-
schen spreekt. sonderlinghe ist dat een
man met een vrouwe spreekt / soo be-
waert sij oogen / handen / ende alle zyn
leden met soo ghestadigher hoede / dat
oock een nauwe mercker niet sien en
mach onder hū dat begrijpelijk
waer.

III.

Het derde teeken des vleeschelike
heltefoe is ongherusticheit des herte /
als sij absent syn van malcanderen da-
pensende waer den beminde is / wat
hy doet / wanneer hy comen sal / hoe
langh heeft hy my verlaten / oft hy om
my peest / oft van het afwesen zyn lief-
de tot my by auontuere jenuers in
verslapt is / hoe langhe tijt hy my nu-
tet beuol nen heeft / en wat die oor-
saecke mach wesen / hoe hy mach nae
den lichaem varen / ende soo met bedr-
meroet herten en can hy niet vreltich
bidden / noch van Godt gherustelijck
mediteren / oft yet anders doen alreys
verstropt zijnde segghen den beminde /
ten waer wanneer hy yet goets van hē
hoort oft spreekt / dat is hem een wep-
nighe vercoelinghe. **Gheestelijke
liefde**

gheestelijcke voortgancx. 127.

hoe en acht dese dinghen niet / maer
in Godt / ende: ihuē vrient beneelt
ghetrouwelijck Gode in zijn gebet /
te alst te passe comt sonder onnutte
verstrooytheit / soo heeft hy medeltidē
met hem ende meverblijdinghe / ghe-
k die reden dat vereyscht te ghe-
ieden.

Dat vierde teeken des vleeschelijc
liefde is onverduldicheit des ghe-
nde te weeten oft hy noch een ander
et haer lief heeft / oft hy jemanden
sekelijck groet / oft hy jemanden een
e weldaden bewijst / wt welke sij
heest dat die liefde des anders cracht
er worde ende tot haer verflappe /
hier doot is sij droef ende benout.

haer gheestelijcke liefde wilt allen
enschē bemint te worden / ende daer
verblijftse haer / want liefde is mede-
olich haer selfs / ende hoe dat sij meer
erbiyde worde / hoe datse meer ver-
enichvuldicht worde / ghelijck het
er / hoe dattet meer voetsel ontfangt /
he dattet meer walt.

Dat vijfte teeken des vleeschelijc
liefde is gramscap ende tuerberin-
ge / want soo seer (als men ghemeyn-
ck seet) hebben sij malcanderen lief /
datse door groote liefde hem niet en cō-

D iij. men

IIII.

V.

Het tweede Boeck des
nen spaeren van inopelijckheyt des
getinghe. Want ghelijck hun inghe-
oordineerde liefde in smeechinge som-
tijts bukten schreef is / alsoo oock ist in
turberinge / sonderlinghe als die eene
den anderen jenuwers in vergramt / in
ghenoech hem doende in t'ghene dat
hy begheert / oft een ander persoon so
hem duucht liener hebbende / wāt hoe
die liefde innigher is / hoe die verstoo-
ringhe swaerder is. Hier wt comen
clachten / ende verwijtinghe van dien-
sten / ende van ghiften / die si maek-
deren bewesen hebben / clachten van
grooter trouwe / die nu schijnen verlo-
ren by den ondancbarighen. Hier
nae volghen oock vervloekinghe /
sweerlijcke beloninghe / dat hij voort-
aen nemmermeer hem en sal lief heb-
ben / die dus dencht met quaet loon
voet liefde / haet bewijst. Hier nae vol-
ghen oock roepinghe / lasteringhe /
vloekinghe / schandelijcke woorden /
openbaringhe der secreten / ende ver-
ander quaden. Maer gheestelijcke
liefde is vreedsaem / tractabel / verghe-
uende die dwalinghe ende cranckhe-
den des naeltens / inden Gheest den
sachmoedicheyts onderwijssende die
in sonden ghenallen is.

Wat

gheestelijcke voortgancx. 118.

Dat sesste teecken is / gauen en soe-
ken van lieflijcke ghedichten/
lietkens / ende berkens wt den
vont des beminde ghenomen / en jet
ders dat den gheminden ghehan-
deelt / oft dat hy ghebnyckt heeft
veel al voor reliquie bewaert
wt / ende voor een ghebeuckenisse
gheduerighe liefde. Ter contra-
ghelijck S. Jeronimus sept / dick-
ghifkens te gheten / doerken / rie-
/ ende voorghetroefde spijsen / en
brieuen der liefden te sende / dat
heeft die heylighe liefde voor geen
woonte. Wnere ghebeden / stich-
ke onderwijsinghe inden gheest /
de goede hulp in noot ;ijn onder-
dinghe des gheestelijcke liefde.

Dat seuenste teecken der vleessche-
liedden is onghesordneerde si-
leringhe der ghebreken tot malcā-
en / te weten / datse soo malcanderē
gebben / datse oock hun sonden lief-
ben / stercken / ende ontschuldighē /
se staen malcanderen by teghen die
ne die haer eenich misdaet berispt /
e hebben hun recht verbonden tot
quaet / ghelijck den eenen dief den
meren lief heeft / ende den eenen o-
speeldet den anderen. Maer gee-
stelijc

VI.

To. i. Ep. a
ad Nepot.

VII.

3. Reg. 13.
& 14.

Apoc. 3. 19.

Het tweede Boeck des
stelsche liefde al ist saerke dat sij bi
boosheden in alle menschen haet/noc
tans soo haet sijse sonderlinghe in ha
ren beminsten. Want ghelijck ee
vader meer bedroeft is om die smer
des leelichheyt in zijnen soon/dan t
eenen vreemden / soo haet oock God
die sonden van alle menschen / end
nochtans eenichsins straft hy vreed
die in zijn vrienden dan in andere/ ge
lijck blijckt in David die swaerlijck
ghestraft is gheweest voor zijn sonde
Ende dit is datter gheschreuen staet
Die ick lief hebbe die straffe ende castij
ick. Ghetoot nu hebbende tot be
hoedinghe die teekenen der vleesche
lijcher liefden/ die hen somtijts bemā
telen onder den schijn der gheestelije
her liefden / om te bedrieghen simpelen
menschen / soo willen wy weder kee
ren om te merken die voortgaen
der gheestelijcher liefden / en willen
sien in wat graet datse staet.

Van

gheestelijcke voortgancx. 119.
Van graden der Liefden
des naestens.

Cap. XXVIII.

DEn scrsten graet der Liefden des
naestens schijnt te wesen datmen
niemant en haete / niemant quaet en
beghere / niemants goet en hinder / on-
sen naesten inder noot ons hulp niet
en ontrecken / niemant gheen quaet te
doen / noch en begere met consent des
villē / en zinen naesten goet wensche /
ende doen als men wou dat ons ghes-
chē als wilt behoeuen. In dese twee
laet die volbringhe des ghebots :
Ghy sult uwen naesten lief hebben , ge-
hēck v seluen , te weten dat ghy niet en
wilt van een ander ghedaen hebben /
dat en doet niemants anders / en wat
ghy wilt dat v die menschen doen / dat
suldy hun doen. Dit is die wet ende
die Propheten / want dit leert die wet
der natueren ende der scriftnere / een-
paerlijck nae wtlegghinghe der heyl-
gher leeraers.

§ 1.
scrsten
graet.

Mat. 22. 39.

Thob. 4. 16

Mat. 7. 12.

Den voortgancx der liefden is also
te verbliden van den voortgancx der
anders ende also eens anders denēht
lief

§ 2.
Tweeden
graet.

Hettweede Boeck des

lief te hebben als *z*ijns selfs / ende soo
niedelijken te hebben met *z*ijn teghene
spoot / als van *z*ijns selfs / oft eens an
ders ghewin / *z*ijn ghewin te rekenen
wt affectie des goethepts. Ghelijck

Rom. 12.15 *S.* Paulus schrijft: Verbljdt met den
bljden, weent metten weenende, een
ghevoelen met malcanderen hebbende.

*z*iem soo anders quaet oft goet te ghe
voelen / als ons eyghens. Ende tot
ten Corinthen wederom *S.* Paulus:

2.Co. 12.29 *V*ie wordt daer cranck, ick en worde
oock cranck? Ende waer dijsdanige
affectie is / daer moetmē *z*immers mal
canderen te hulpe comen / soo veel als
toelaet die bequaemheyt. Want ghe
lijck ghesonde leden des lichaems met
malcanderen lijden / ende verbljden /
alsoo schijnet dat die affectie ghenesen
is vande plompheyt des onghievoelijc
ke ghebrekelijckheyt / die nu wt haer
seluen bekenet die dinghen haers euen
naestens. Ghelijck Paulus seyt:

Eph. 4.25 *V*vy sijn onder malcanderen leden.
*H*ierom onsen *Heer* *Jhesus Christus*
daer ons alle leeringhe des volmaecht
hepts wt vlopet / ghelijck als den leden
vanden hoofden invloeyt ghevoelen
ende beroerelijckheyt / rekenet hem ge
daen / watmen doet den alderminsten
leden /

gheestelijcke voortganck. 130.

ien/ghelijck hy seyt / wat ghy eenen
n minnen minsten hebt ghedaen, dat
bt ghy my ghedaen.

Mat. 25. 42

Volmaechtheit der liefden des nae:
mo is/die vpanden lief te hebben wt

§ 3.
Derden
graet.

festie / ende niet soo danighe sortie:
pt gheneycht te wesen tot die ons
ten ende vervolghen / als tot onsen
nderlinghe vrienden / ende bereet te
esen niet alleē in tijtelyck goet / mer
ck d'lichaem voor die broederen te
tten / en dat niet alleen om hope van
on der martitie maer meer om be:
heerte des broederlijcke salicheit.

Dele liefde heeft Christus gheleert / die
getweerdichde te steruen voor die son:
aren / die zijn vpanden waren op dat
p wtueghen soude die sonden daer
p hem mede vertoent en versmaet
adden. Ghelijck hy spreekt : Nie:

mant en heeft meerder liefde dan die zijn
ele sedt voor zijn vrienden. Dele lief:

Ioan. 15. 13

e hebben die heylighen van hem ghe:
ert die hun voor hareu Broederen

er doot hebben gheoffert / die hun sel:
en vercochten in knechte tot anders

D. Greg. L.
3. Moral.
C. 1.

erlossinghe / als Paulinus op dat hy
nders honghernoot ter hulpe soude

omeu / soo worden hij self ghequeelt
net hongher. Hy baden deuootelike

voor

Het tweede Boeck des
voor den gheuen die hun dooden/ende
dooi hun goetheyt sochtē sij die wiet
heyt hunder vanden te sachten/ende
hun quaetheyt met dencken te ver
winnen. Dese liefde hebben Joseph
die Patriarch/Moses/Samuel/Da
uid/Job/ende veel andere heplighen
menichvuldichlijck bewesen. Ende
sij zijn inder waerheyt wijs die aldus
haer vanden lief hebben/want in die
sijse vervolghen/soo bereyden sij hun
hondert werf meer goets/dan oft sij
onvernolcht bleuen/ghelick oft in
semant afdain een talent loots/ende
lepde wederom op die selfse plaets eē
talent gouts. Wat schade mach die
vpant enen heplighen mensich doen?
Hy mach met achterclap/met stelen/
met vervolghen hem benemen eer/en
ghenuichte der werelt/oft rijckdom
men der goederē dooi welke genoeft
wordt ghenuichte des vleeschs/mact
die heplighen en hebben dese dinghen
niet lief/daerom en bedroenen sij hun
niet als sij hun af ghenomen wordē.
Want hadden sij lief die dinghen die
der werelt toebehooren ende van haer
verlies seer bedroefden/soo en waer
die liefde Gods niet in hun. Als dan
die vpant van hun neemt wereltche
dinghen/

1. Ioan. 2. 13

gh:estelijcke voortganck. 131.

ghen / die hun hatelijck ;ijn ende
epelijck / so worden hun vergadert
estelijcke gauen ende hemelsche
diensten. Hier af spreekt David /
oordeelen des Heeren sijn waerache
gherechtvaerdicht in hen seluen,
heerlijck bouen gout, en seer costes
ke ghesteenten ende sueter dan hos
h, ende honichraten. Ende die oot
ie gheeft den mensch van dus groo
ghewin / die moet niet recht bemint
enden. Ende onsen Saltchmaker /
ot lief uwe vyanden, doet hun wel
v haten, ende bidt voor die ghene
v veruolghen ender onrecht quellen,
de uwen loon sal groot wesen, ende
y sult kinderen wesen des alderopper
n &c.

Ps. 118. 11.

Mat. 5. 24.

Van ootmoedicheyt.

Cap. XXIX.

In moetmen sprecken vande oot
moedicheyt. Al waer wy nu al
de moeten weten dat waerachtige
icheyt leet in kennisse des opperste
heerheys / in liefde des opperste goet
heys / ende int ghenieten des eeuwige
v.

1.

Het tweede Boeck des

volckheys. Ende alle deuchden oot-
dineren ons tot desen dijsen / ende hier-
om hoe die mensch meer gheoordi-
neert is in deuchden soo veel te meer
is hij abelder t'ontfanghen die opper-
ste salicheyt. Ghelijck ons dan die liet
de oordineert tot goetheyt / alsoo oot-
dineert ons ootmoedicheyt tot waer-
heyt. Ootmoedicheyt is een ghewil-
lighe neyghinghe des sijs / wt d'aem-
sten des eyghen conditie ende broos-
heys. Ende Bernardus seyt / dat
ootmoedicheyt is een deucht / door
welcke een mensch door waerachtige
kennisse zijns selfs in hem selue knoo-
de wordt.

Vat oot-
moedic-
heys 13.

Tract. de
11. grad.
hum. Super

§ 2.
In os eyge-
saken van
ootmoed-
icheyt.

Ootmoed-
icheyt der
Heylighen.

Twee dinghen zijnder die ons ver-
maenen ootmoedich te zijn / te weten
dat wij zijn ende dat wij niet en zijn.
Dat wij zijn / dat en hebben wij van
ons niet / noch wt onser verdiensten /
ende daerom soo en moghen wij daer
door niet verheuen worden / want het
roemt een anders macht ende goet-
heyt toe / zijn wij goet oft hebben wij
jet goets / ende hierom moet die alle
verheuen worden door wiens gracie
wij zijn / dat wij zijn. Dit is die oot-
moedicheyt der heylighen / ende der
grooter mensche / die hoe sij hun meer-
der

gheestelijcke voortgancx. 137.

Men / hoe si hun meer vergootmoe-
den in allen dinghen die si hebbē/
heuent al weder den ghenen daer
dat hebben / want hi is die sie schub-
die tot zijns selfs behoefte yet bes-
tet vande dinghen die hem gheleent
teghen den wil zijne Heere.

Mer die Heere spreekt: Mijn glorie
sal ick gheen en anderen gheuen.

Esai. 43. 1.

Die Heer maect ons gherne deel-
achtich zijns goets / in gauen / ende
outghanch / maect die glorie houdt
voor hem

Dat wi niet en zijn / dat vermaent
oock ootmoedich te worden / wāt
is een onnutte ende ijdelen clap/
Iemant hem verheffe in t'ghene
dat hi niet en is / ghelijck oft slijck glo-
erde dattet goud waer / oft een naem
in glorieerde dattet eenen keus te
wesen / oft een bedelaer hem beroemde
en Coninck te wesen / ende eenen
vrijaen / zij seluen winter dan sneeu te
wesen. Ghelijck in Apocalipsi staet /

hy segt, ick ben rick ende ouervloe-
ich gheworden, ende ick en heb-
bens dincx ghebreck, ende ghy en
weet niet dat ghy onsalich sijt, ende als
dich, arm, blind, ende naeckt.

Apoc. 3. 17.

Dit

Het tweede Boeck des

§ 4.
Ootmoe-
dicheyt der
onvolmae-
ten,

Dit is een ootmoedicheyt der aert-
mer ende der onvolmaechter men-
schen/die tot hun seluen comen / on-
mits dat sij merken haer aermoede/
ende onvolmaechicheyt / ende wt on-
deel des waerhepts kennen sij hun sel-
uen slechter / in ghelijckenisse der hoo-
heyt ende der volcomenheyt van an-
dere menschen. Aldus maecht ons
Joan. 9. 7. onse Heer sende / die guemidts onse
onwetentheyt blint gheboeten zijn / en-
de salst onse ooghen niet sijck daer
wij aff ghemaecht zijn / op dat wij
jerst ons seluen beghinnen te kennen/
daer nae in hem te gheloouen / ende
hem aen te voden die ons sende ghe-
maecht heeft. Van sijck ontfangt
hij ghesicht / die wt broosheyt des op-
ghen conctie sij seluen verootmoed-
icht.

Van ootmoedicheyt tot
ons seluen.

Cap. XXX.

§ 1.

Daerhade ootmoedicheyt moe-
ten wij hebben. Want wij moe-
ten ootmoedich zijn in ons / ootmoedich

gheestelijcke voortgancx. 133.

ich tot onsen naesten / ende ootmoedich tot Godt. In ons moeten wy ootmoedich wesen ons seluen versmadende wt ouerdenkinge des eygen slechtheits / soo dat wy alle die versmadelike dinghen neerstelijck mercken sullen die wy in ons weten / soo in naderlijcke / als in toevallinghe ghebreken ende aldermeest in sondighe ende misdadighe ghebreken / op dat wy in ons seluen verootmoedicht worden / wy die dinghen acussen.

Ten tweeden sullen wy in ons ootmoedich wesen / ootmoedich ghelaetende ootmoedighe seden hebbende / ootmoedighe woorden ende antwoorden. Hier van spreeckt David / gheue ick een die rouwich, ende bedroeft is, so worde ick verootmoedicht.

Pf. 34. 14.

Ten berden sullen wy ons verootmoedighen / in dien wy ons oeffenen ootmoedighe wercken ende officiën mer verworpenheyt in schijnt / die ander menschen hen ontsien ende vermaden te doen / als onreyn dinghen reynighen / ende ongheacht werck doen / mer slechte cleederen te vrieden / sijn slechte spijse ende dierghelijcke. Hier van spreeckt David : Ick sal spe

1. Reg. 6. 11.

T.

dan

Het tweede Boeck des
dan ick gheweest hebbe, ende ick sal oot-
moedich wesen in mijn ooghen.

Van ootmoedicheyt tot
onsen Naesten.

Cap. XXXI.

§ 1. **T**ot onsen Naesten sullen wy oot-
moedich wesen. Indenersten
sullen wy hun rekenen beter es wi
digher te wesen/dan ons seluen. Hier
van spreekt den Apostel: In ootmo-
Phil. 2. 3. dicheyt deen dander hoogher achtende
Ten tweeden sal elck die eerste weze
in wtwendighe eere den anderen te
eeren/in heuscheyt/in bupghen / injer-
ste plaats oueral te gheue/niet quaets
achter hem te spreken maer onderda-
nich te wesen / te dienen / te vorderen
te verheffen by anderelieden/ende ha-
re wercken te prijsen ende groot te re-
kenen dat sij goet zijn / ende quade
dinghen te oscken puerlijck ende niet
gheveendelijck.

Ten derden verduidelijck hare crach-
te verdraghen ende lijden oft sij on-
senighe inopenlike aendoen/ende hun
quaet weder te doen voor quaet dat sij
doen

gheestelijcke voortganck. 134

doen/ noch niet teghen hun te lijf
oft te roepen / ende haer berisping
verduldelijck ontfangen. **O**hrljck
gheschreuen staet : Als sij my moy
waren , verootmoedichde ic mijn

Ps. 34. 13

Oock zijn sommighe van onse
elken bouen ons / sommighe ons
lijck / sommighe beneden ons.

Die ons ghelijck zijn is slecht te
orden als voorschreuen is. **V**anden
men die bouen ons zijn daer doet
niet postel noch twee punten toe en

weert : **V**veest onderdanich uwē
elken , ende sijt henlieden onder
pen. **O**nderdanich te wesen be
toe tot volbrenginghe in r'ghene
sij ghebeden / hun onderworpen
wesen / is onder hun te wesen als ou
den **E**trarissen **G**odts / in alle on
pinge die nae den wille **G**odts is.

Heb. 13. 17

Vanden **P**relaten dan nooteert drie
men. **D**en iersten is beschreuen
in **E**clesiastico / ende is dese : **H**ebben

3.
Drie Regē
len voor al
le Prelaten

tot eenen regheerder ghestelt : en
v niet vereeffen , weest onder hen
lijck een van henlieden. **D**en twee

Ecc. 31. 1

is roeten **T**hessalonicensen : **V**v
gheworden cleyne kinderen int mild
van v lieden , als oft een voester ,
terde haer kinderen. **D**en derden

1. Thes. 2. 7

T ij.

19

Luc. 12. 27.

Het tweed Boeck des
Is hy den H. Euangelist Lucas: Ic
ben int midden van v lieden, als een d
dient, ende ghy sijt die ghene die m
my alijts ghebleuen sijt &c. Na de
brie Regulen sal een Prelaet wesen
der sijn onderlaten als een van hun
dat is/hy sal ghemeyn wesen met hu
in cleedinghe in spijsse / in dranch / i
arbeyt / ende in andere wtwendigh
dinghen / als een vanden minsten on
hun / soo dat hy hem daerom niet he
ligher noch wijser / noch weerdigh
en honde te wesen om dat hy eē Que
ste is / maer slechter / ende soo veel i
meer verbonden reden te gheuen vor
hem ende voor anderen. Hy sal w
sen int middel onder hun als die ghe
ne die dient / ende lijden haer cran
heden / haer besorghen / en voorgaen
in goede exempelen.

Van ootmoedicheyt
tot Godt.

Cap. XXXII.

§ 1.

Ter Godt sullen wy ootmoedich
wisen. Ten iersten dat wy beke
nen sullen ootmoedelyk dat hy onse
Godt

gheestelijcke voortgancz. 135.

10/ ons Heer/ ende ons Rechter/
hem in allen dingen onderdanich
/ als knechten haren Heer / als
aepfelijnen Schepper/ en hebbe
teghen hem misdaen / daer sullen
haestelick weerdighe penitentie
doen ende dat beteren. Ten twe
soo sullen wij zijn gheestelinghe
noedelick lijden ende niet teghen
mureren als hy ons straft / maer
oprecht oordeel sullen wij prijsen
e ons weerdich kennē straffinge/
ghende: Die gramschap des Heerē

Mich. 7. 9.

ick draghen, want ick teghen hem
beghesondicht. Ten derden van
weldaden en sullen wij ons niet
geffen/maer bekenne dat hij niet
e ons verdienste / maer puerlijck
zijn goetheit ons lief heeft ghes
ut/ende heeft ons vercolen, ende ons
roepen, rechtvaerdich ghemaecte,
e groot ghemaect. Daerom soo
eten wy hem puerlijck ende oot
edelijck danken/ ende ons niet dā
goet toe schrijven. Ghelijck die
opheet David vermaent segghen:

Rom. 8. 30.

Niet ons Heer niet ons, maer uwē
gheeft die glorie.

Ps. 113. 8.

T lij.

Van

Het tweede Boeck des
Van drierley Graden
der ootmoedicheyt.

Cap. XXXIII.

§ 1.
Ierste trap
sijn snoot-
heyt te ken-
nen.

Als saecke datmen wt voor-
ken dinghen onderkenen mach
die Graden der ootmoedicheyt / noch
tans op datmen se te lichtelijcker be-
ne/soo sullen wij merken datter drie
derhande Graden oft Trappen d'oot-
moedicheyt sijn / al ist datse veer van
malcanderen verscheyden sijn. Die
jerste is dat die mensche hem kenne
wat hij is / dat is dat hy hem kenne
recht/cranck / arm van alle goede / son-
dich vol ghebzer / en sijn ander quael
dat hij mocht hebben / ende en maecte
hem niet loghenen niet meerder in ee-
nighe weerdicheyt dan hij is / ende en
verheffe hem niet bouen sij seluen der-
telijck / noch en beghere eere / noch ijde-
len loff der menschen / ende ist saecke
dat hy in eenigher eijde in dusdanighe
dinghen gheuechte heeft / soo sal hij
hem seluen berispen ende castijen als
die bedroghen / ende in welken gheen
waerheyt en is. Waer aff sprac die
Propheet David : Ghy kinderen der
menschen

gheestelijcke voortgancx. 130.

mensche, waerom hebby liefhdelheyt, Psal. 4. 37
de soeckt die leughenen. Ende

Want Godt alle dincx vermach/waer-
en maecten hi ons niet ghelijck
Enghele in glorie/dan om dat o-
verheyt ons soude doen ootmoedich
wesen/ende wy ons niet verheffen en
iden als die bedroghen/ende bedrie-
ende Enghele / soo niet en vallen
de verloten en gaen? Ende hier wt
/ al ist dat Godt int doopsel teene-
tel wech neemt d'misdaet der sonden/
sichtans en neemt hi ons niet af die
ne der ghebreckelijckheyt in dit le-
uen / op dat alst in ons yet blijue dat
is vermanet te verootmoedighen en
voortmoedich zijn / dat wij ons niet
verhooverdigen als ons ierste ouders /
die welcke houaerdicheyt ende over-
redinghe wy al in sonden ghevalen
en / ende in pijn der onsalicheyt die
wij draghen / ende zijn noch quader
dinghen verwachende / ten sij datse
Godt aff keere.

Den tweeden Graet mach genoemt
worden/wanneer die mensche hem sel-
ven bekennende niet alleen hem seluē
vermaet om zijn slechtheyt / maer
nemt oock verdrindelijck / dat hy van
andere menschen vermaet wordt.

En

Tweede-
trap is hem
te verblij-
den in ver-
smadenisse

Het tweede Boeck des

En want hy die waarheyt lief heeft
ende hem seluen niet lief en heeft niet
sonderlinghe liefde teghen die waer-
heyt / soo begheert hy oock dat anden-
lieden daer voor hem houden / daer hy
hem seluen voor houdt / als verborghen
ghebreeckelijck / onedel / ende soo dan-
nich hy hem seluen bekent / in soo veel
hy ghelooft dat den anderen niet hij

Greg. I. 1. Derlijck en is. Die H. Gregorius sept
Dial. C. 5. ghelijck die houaerdigen hun verblu-
den vander eer / alsoo verbliden hen

die ootmoedigen dickwils / dat sij ver-
smaet worden / om dat sij ghevoelen
d'oordeel van andere menschen waer-
achtich te wesen / dat sij van hen selue
binnen hebben. Oock is dit den twee-
den Graet / wanneer die mensche hem
bedroeft / ende verdriet in hem seluen
heeft vander eere diemē hem bewijst /
ende voor niet acht. Desen Graet is
hooghe ende zeer seldom zinder die die
op gheclommen hebben / oock onder
gheestelijke ende goede menschen.

Ootmoed-
dicheyt is
moeder en
de bevvaer-
ster der
deuchden.

Ende hierom en ist niet te verwonder-
ren / dat wy arm zijn van deuchden /
want wy die moeder ende behoefster
der deuchden / dat is ootmoedicheyt
ghevoelen so verre van ons te wesen /
welck is die saccke dat die hemelsche
Vader

gheestelijcke voortganck. 137.

ander / die rijck is in berijmherticheit /
oock doo: liefde niet welke hij ons
gehaet heeft /ijnen eyghen Soon Rom. 8. 32.
ghespaert en heeft, maer voor ons
dien gheleuete welck is die sake
ghe irk / dat hy ons dus arm laet
vuen van gracen ende van deuch-
recht oft hy onser niet en achte?
doerwaer het is onser traechte schult /
wt niet neerstelijck en soecken also
hy sonden / oft het is onser houaerdie-
schult / want al ist saecke dat wij
erstelijck aen hem ghenade soecke /
siet dat wij daer toe bereet sijn / gaf
ons eenighe gauen / wt sonden ons
af verheffen / ende die gracie ende
hoogtinghe soude ons een saecke
vuen van meerderen val. Die hooch-
timmeringhe behoeken een dieper
ament / ende eenen hoogen boom
hy niet diep ghewortelt, soo wortē
en wint lichtelijcke nebet. Doo wie
haestelijck comen wil totter hooch-
te der deucht / die pijn hem te vesten
inden gront der ootmoedicheit /
want Godt wederstaet den houaerdi-
ghen.

Vaerom
vy arm vā
deuchden
sijn.

Iaco. 4. 6.

Derden
gaet, van
groote
deuchden
vergeuen te
vorden.

Den derden Gaet der ootmoedich-
wanneer hem de mensche in groote
deuchden / in groote gauen / ende in
groote

Het tweede Boeck des

groote eere niet en verheft/ noch sij sel-
uen en kintelt/ hem allen dinck weder-
ghenende/ van wien alle goet vlopet.
Dusdanich was de ootmoedicheyt vā
Maria die ootmoedelijck bekende dat
sij een dienstmaecht was doen sij noch
tans wiste dat sij vercoren was een
Moeder Gods te worden/ en sprac hi

Luc. 1. 48. Hy heeft aenghesien die ootmoedicheyt
sijnder Dienstmaghet. Dusdanich is

Phil. 2. 6. die ootmoedicheyt Christi Die welcke
doen hy in Gods wesen was, en heuet
voorghenen roof gheacht Godt ghelijc
te sijn, maer hy heeft sy seluen verne-
dert eens Knechts ghelijckenisse aen ne-
mende, in die ghelijckenisse der mens-
schen gheworden, ende van wesen ge-
vonden als een mensch. Hierom sprac

Mat. 11. 29. hi: Leert van my dat ic bin sachtmoedich
ende ootmoedich van herren.

Dusdanich is die ootmoedicheyt der
Engelen ende der heylighen inder
glorie / die hoe wel sij vol zijn des op-
perste goets/ ende verheuen inetter op-
perste eere daer vā en hebben sij geen
beroeren der houaerdicheyt/ maer hoe
sij veel hoogher zijn in Godt / hoe sij
veel ootmoedigher zijn in hun seluen/
Hierom worden sij gheleechen int E-
uangelle by schapen op die berghen/

Mat. 13. 12.

Sp

gheestelijcke voortgancx. 138.

schapen / om saechtheit des ootmoedicheits bij berghen / om hoochzederder werdicheit. Dit is die ootmoedicheit dervolmaecker mensche /

Ootmoedicheit der volmaecte.

hoe veel sij hooger sijn / hoe sij hem meer in allen dinghen vernederen. In men / in begheerten / in woorden / in werken / in cleedinghe. Hier van

zeckt Davids : Heers mijn hert en Ps. 138. 10

niet verheuen , noch mijn ooghen en hebben hen niet verhouaerdicht.

dat een mensche hem verootmoedicht / ende hem seluen versmaet / die

er en heeft daer hij af gloriere mach / daer veel dinghen heeft daer hij hem

schaemt / al is dese ootmoedicheit niet / nochtans en is sij niet te verwon

den. Een huyfnans soon al en wil niet gehouden wesen voor een Co

ntex soon / die simpel puerheit is in hem te louen / maer hier van en is zinn

oetmoedicheit niet te verwonderen. Welghelijck een arm mensche / rekent

hem seluen arm / en wil hij dat die andere lieden hem voor arm kennen /

so ghevoelt die waerheit / nochtans is dandantighe ootmoedicheit niet

anderlinghe te verwonderen. Maer tsaecke dat die rijcke / hem ghelijck

en armien / ende die hooghe is / gheen hooch

Het tweede Boeck des
hoocheyt in hem en smacht en die glo-
rius is / hem seluen niet toe en rekent
van die glorie / maer schijnt al toe de
ghenen daer hijt van heeft / dat hij glo-
riose schijnt / dese is ootmoedicheyt
door noot hem dwinghende / maer wt
liefde des waerheys.

Van verduldicheyt.

Cap. XXXIII.

§ I.

Ver liefde en ootmoedicheyt wort
ghebooren die dencht der verdul-
dicheyt / dese dencht ordineert ons tot
ghenietinghe des oppersten vrede /
Want gheen mochte te hebben dat is
vrede te hebben / d'welck gheschiet in
tweederleye manier / te weten / oft ge-
moechte te ghevoelen / dat alleen sal we-
sen in het Vaders lant / oft mochte niet
moepeleijk te verdragen / en dit be-
hoort toe den ghenen die groot vā moe-
de zijn in dit leuen / ende dit is verdul-
dicheyt. Die hiet te zijn groot van
moede die verbuldich is allen dingen
te liiden / die niet geen passien verstoort
en wordt. Verduldicheyt is ghewils-
lighe ende onverwinnelijke verdra-
ghinghe des aerbeyts / ter respect des
geuws

Vie groot
moedich is

Vat pati-
entle is, en
hoe veel der
leye,

gheestelijcke voortgancx. 139.

onwighen glorie. Anders is verduldicheit des gheueynsijheits / anders des noots / anders des denchts. Dat gheueynsde verduldicheit / wanneer mensche om loff der menschen / hem ontlijdsamen in teghenspoet / oft wāser hij een wijl rijst / sijn onrecht doet sijnen te lijden / op dat hij op bequaer tijt hem van sijn onrecht wiecke. Hier aff sprecket die **H. Gregorius**: te de quaetheden sijn naesten so doet / dat hijer van binnen hem in beoefte ende rijt begheert om te vergelien / die en heeft gheen verduldicheit / maer hij rouwe.

Hom. 11.
in Euang.
in Meda.

Verduldicheit des noots is / wanneer mensche daerom niet wiecken en wil / want hij geen macht en heeft / oft om dat hys niet doen en derf / want hij anert heeft dat hem daer doot meer verdriet oft onghemack aff comē soue / ghelijck als knechten die gheslagē worden van haren heer / ouer arme lieden die bekenen worden vander rijkē / oft discipelen die van haren meester gheslaghen worden. Verduldicheit des denchts is / van welken sprecket die **H. Augustinus** int boeck van verduldicheit. Verduldicheit is / doot welcke wij het quaet niet goeder herte

heft

Het tweede Boeck des
verdraghen / dat is sonder perturbatie
des doels hept. Die eerste verdul-
dicheyt is lastelich / ende verdient pij-
ne / die tweede is behendich / ende ont-
gaet tijtelijc verlies oft schade / die derde
is denckelijck ende verdient gra-
tie in dit leuen / ende glorie int toekom-
mende leuen.

Van proeuvinghe der
Verduldicheyt.

Cap. XXXV.

¶ I.
Passie van
vvaer sy
coemt.

Alle passien comen daer af dat men
ons wepghet oft neemt die ding-
ghen die wij ghetue hadden / oft dat
men ons quelt met dingen die wij ha-
ten / oft die ons schadelijck zijn / welcke
wij dephen megghen in vijf dingghen /
door welcke verduldicheyt onder-
scheyden wordt ende ghekent. Dat eerste
is quetsinghe des lichaems / het twee-
de is tijtelijck ghebreck / dat derde is
vermindringhe des eere / dat vierde
is ontrechtinge oft verlies onser alder-
beste vrienden / dat vijfste is alle on-
sueticheyt der rustelijckheyt des her-
ten. Dese vijfste manier beghijnt in
haer alle die eerste / al mach men se som-
tijts bij haer seluen vanden anderen
onderscheyden oft vinden / daer men die
ander

gheestelijcke voortgancx. 140.
 niet en vindt / als wāneer ons
 onnutte blijfchap oft troest be-
 renen wordt / bij exempel: Als wan-
 der wij om des reghens wil oft alsul-
 een saecke die nochtans niet schade
 en is / niet spaiteren en moghen /
 indelen / oft anders ons ghenoechte
 brengen. Maer als wij ghetur-
 bent worden door ghebterck des rechte-
 waerdichepts / oft schade des eeuwige
 rechtepts / dese turbatie en salmē niet
 ontsien onlijdsaemhept / maer dē
 der des rechtwaerdichepts ende des
 rechts / ten sij datse onmatelijck ende
 miscreet sij. Hier aff schrijft die Apo-
 stel: Die droefheyt die nae Godt is, die
 weckt penitentie, ter ghestadighe salic-
 heit &c. Patientie oft lijdsaemhept
 is recht contrarie die toornichept / ge-
 lyck als de liefde Gods recht contrarie is
 vortraethept / en liefde des naesten /
 haet / vortraethept die ho-
 uwerdijse. Ende ghelijck die gram-
 schap den mensch dwaes maecht / en
 onghelijck maecht eenen rasendē mē.
 Na dat Job spreekt: Die toornic-
 heit door den dwalen man, alsoo oock
 verdoecht des wijshepts soont eenen
 onwijsen man. Hier af spreekt de wijse
 man: Die gheleercheyt des mans wort
 door

1. Co. 7. 16

Patientie
 gheeft te
 kennē vrie
 een vvijs-
 man is.
 Job. 5. 2.

Prov. 17. 13

door

Het tweede Boeck des
door verduldicheyt bekent. Ghyelicht
dan voor die vijf voerghenoemde oor
saetke sij seluen niet te turberen is een
dencht d' verduldicheyt / also oec voer ge
breck der rechtvaerdicheyt niet getur
beert te worden / dat is een soude van
lauwicheyt oft obstinaetheyt. Want
elck voor zijn seluen hem bedroeven
moet / om zijn voorleden ghebrecken
der rechtvaerdicheyt / ende dan ist een
dencht van penitentie. Oock sal hij hi
hoeden voor teghenwoordighe gebre
ken / ende dan ist een viertheyt om
voorts te ghaen in dencken / oock sal
hy duchten voor roecomende ghebre
ken / ende dan ist een voorhoedinge
des vreesse.

3 1.

Voer zijnen naesten moet oock die
mensch diocutch zijn / matelijck nort
tans voor hare tijtelijke ghebrecke
lijsheden / maer meer voor gheestelij
ke ghebrecken ende dinghen die tot
haere salicheyt behoeren. Ende hier
toe zijn die Prelaten meest verbonden
want ist saetke dat sij die misdaden van
haren onderlaten ongher corrigeert la
ten nae hare macht / ende zijse verbla
ghen / van dese lijdsamenheyt en deru
sij gheen verdiensten der glouen ver
hopen / maer die granschappe Gods /
wien

gheestelijcke voortgancx. 141

no schade ende ongheluck als sij
te wachten/ende verbieden. hebbē
te gheuoedt verdraghende. Hier
Heli want hy zijn kinderen boos
niet en berispten / ghevoelde hij
ernaē die gramscap Godes met pij
Ende al schijnet datter wat onder
is tusſchen verduidicheyt/sterck
ende grootmoedicheyt/ende tus
volstandicheyt / ende lancmoē
cheyt/ ende tusſchen goedertierenhe
lancmoedicheyt / ghelijckamen wt ha
definitien nemen mach/nochtan
edts dielwils d'een voot d'ander ge
/ ende onder malkanderen soo be
lijuen/d'een/d'anderen. Verdui
cheyt is een ghewillich lijden in swa
ginghen om der deughts wille.

sterckheyt is een onberuerlijcke
lijckelijcke outfanginghe in tegen
aerbede ende angst. Volstan
cheyt is/in onrustighe saecken ende
soonen/ niet verſlaghen te worden
ut verueertheit des herten. Groot
moedicheyt is een ghewillich ende re
lijck aenverdinghe van sware din
gen. Lancmoedicheyt is een hope
t langhe verwachtinghe tot goede
ginghen. Goedertierenheyt is een
mijt die niet bitter oft wreeft van her
teu

1. Reg. 3. 11

Patientia
is maech
ſchap van
alle deughe
den.

Het tweed Boeck des
ten en wordt. Sachtmoedicheyt
gherusticheyt des herten niet wijshe
de voor eens ander ondeucht. Oo
machmen elck van dese voorghe
de dencken bij sonderlinghe roe
ghen in sommighe manieren den lij
saemen. Die mach lijdsam heet
die droefheyt lijdt niet goeder herten
als Job / ende Tobias. Die is ster
die niet verwonnē en wordt door ster
den als Joseph. Die is volstandich
wien verveertheyt ende aerbeyt niet
sleynmoedich en maecten / als de
Machabeen waren. Die is grootmo
dich die swaer ende groote dinghe
niet verveert en is te aenveerden, al
David / Johannes Baptista. Die is
lauckmoedich / dien dat langhe verbe
den niet mishopende en maect / al
Abraham was. Die is sachtmoedich
die niet vergramt en wordt vande ge
schutten der gheener die hem hater
noch quaetheyt niet quaetheyt en lo
nen als Moyses. Die is goeder tier
die gherust is oan herten / ende behan
deljck in manieren / als Johannes
Evangelist.

VVae

Waer toe nut is die
Verduldicheyt.

Cap. XXXVI.

Die dencht der verduldicheyt is
tot veel dinghen oorbaelich.

§ 7.
Effectien
van patientie

Ten eersten sij maecht verdrachelijc
er allen onghemack des teghenwoor
ighe leuens / want als teghenspoet
met onverduldicheyt / soo brengt sij
iederlepe onghemack mede. Van
upten wordt die mensch ghepijnt / vā
innen wordt hij bitter doot onverdul
icheyt / darenbouen die quade consi
die enaghet herte / om der misdaet
ille. Ten tweeden verduldicheyt is
en groot vermack der sielen / want ge
sch d'lichaem met spijse ghevoedt
wordt / alsoo wordt die siele vet ghes
maecht met spijse der dencht. Ten der
en is verduldicheyt een groote slich
nghe der naesten / ende soo veel groo
t / soomen selbigher vint. **Wij** sien
eel mensche die in reynicheyt leuen /
i abstinentie / in aermoede / die hant
erootmoedighen / die haer aelmusten
heuen / die haer ghebeden doen / goet
e woorden spreken / vast zijn int ge

Patientia
is selsaem.

Wij. looue /

Het tweede Boeck des

looue/maer lustel die in versmaden
se/in achterclap/ ende in verworpen
hen verduldelsch lijden/wij ontschul
dighen ons wij beschermen ons / op
dat bij anontuere andere van ons nie
verarghert en worden/ houdende ons
voor misdadigen / ist dat wij swijgen
daer wij nochtans hier van meer be
rispelijcher ;ijn dat wij door onverdu
dicheyt ons wreken ouer die ghen
die ons quaet doen. Ghelijck die h
Gregorius seyt/het is glorioser den gi
nen die Godt volcht ;ijn onrecht swij
gheude te vlien dan met auwoorde
verwinnen. Ten vierden patienti
ost verduldicheyt purgeert die voorle
den sonden/ende behoert van toecomē
de sonden. Ten vijften vermeer t
in dit leuen die gracie der deuchden
ende der gheestelijcker gauen/ nae die
woorden des Psalms. Nae die menich
vuldicheyt mīnder droeffenisse in mīn
herte, soo hebben v vertroostingē mīn
siele verbljdt. Ten seften verdient
verduldicheyt grootten loon inden he
mel als D. Lucas beschrijft: Verbljdt
v ende weest vrolijck, siet uwen loon is
menichvuldich inden hemel.
Ten seuenste is verduldicheyt een son
derlinge vergeldelike wer passien Christi

Hom. 18. in
Euang.

Psal. 93. 19.

Luc. 6. 23.

gheestelijcke voortgancx. 143.

/ want die verduldighe punt hem
che dingen weder te gheuen als hijs
tfanghen heeft vanden ghenen die
se droefheden heeft ghediaghcn.

Ende dit is een sonderlinghe bliscchap **Esa. 51. 4.**

er heylighen die in lijden / ende tribu-

ten hen verbliden / dat sij een saecke

bben / ende een bequaemheyt / dat sij

is in eenighe wijse den Heere yet we

er gheuen moghen / voor die groote

afde / door welke hijs zijn siele voor

is ghesedt heeft / ten minste wat ver- **Psal. 15. 2.**

aghende / want hijs en behoeft ons

niet niet / soo dat wi hem niet vanden

isen gheuen moghen. Ende als hijs **Mat. 24. 34.**

en oordeel comen sal / ende sal toonen

ien menschen die teekenen zijnder

affien / soo sullen sij groot conuers en

haemte hebben die niet om zijne wil

ier en hebbē willen lijden / en dan sul-

n sij groote glorie hebben die om zij-

en t'wil veel groote dinghen verdul-

elijck gheleden hebben.

Het schijnt oock te wesen een son-

derlingh teekenen der liefden / dat Godt

hemant gheeft te lijden teghenspoet /

dat hijs hem mede gheweerdicht te den

en een deel zijns last te draghen / ghes- **Luc. 23. 26.**

ijck Simon Cyrenæus dat Crans ons

Heeren mede droech. Ghesellen die

D ijs.

t'la:

Het tweede Boeck des

Flamen repen op den werch/als sij ver-
moeyt zijn/soo plegghen haer ghesell-
dien sij meer betrouwē ende meer lie-
 hebben/te bidden/dat sij een deel van
haren last draghen een wyl tijts/op dat
hun dat sij/als een tecken/dat sij meer
betrouwen hebben van haer Heerden/
dien sij wat te draghē gheue/dā vande
ghenen/dien zijt hen ontien te vragē/
dient bij auontueren niet gerne doen en
souden. Aldus onsen Heer die ver-
moeyt is ter doot toe inden aetere
zijnder passien/ende met ons is allen
daghen/inden werch die wij wandelē

Mat. 27. 10

vraecht wie met ons met hem lijden
wil/ende wie den last zijnder tribula-
tie/die hij noch daghelstic lijdt in zijn
gheestelijck lichaem/dat is die heylige
kerck/met hem draghen wil. Want
die passie die r'hoofst Ihesus Christus
in hem seluen gheleden heeft inden
vleesch/die heeft hij ghedeylt in allen
zijn leden zijnder ghelouiger/op dat
alst behoorde dat Christus lijden soude,

Luc. 24. 26

ende soo gaen in sijn glorie,ook so sou-
den zijn lidmaten / ist dat sij met het
hoofst ghetroouwelijck medelijden heb-
ben/soo sullen sij ook mede gheglori-
ficert worden/ende ghelijck sy ghesel-

Rom. 8. 17

len sijn gheweest der passien,soo sullen
sy

ghesestelijcke voortgancz. 144

rock ghesellen worden der verrijck-
en. Want hoe dat seimant meer in
also gheleden heeft/die sal soo veel
nader met hem regneren.

2. Cor. 17.

Vande graden oft voort-
ganghen des Verdul-
dicheyts.

Cap. XXXVII.

Oen sessten Graet oft Voortganc
der verduidicheyt is / dat die mens-
che leere die beroeringhe des gram-
scaps/ende des onverduidicheyts be-
singhen/met wederstriden/soo dat
niet wt en breecken in ongeoorloof-
woorden oft wercken. Ghelijck eē
ver versmacht in zijns selfs rooch/ en
dattet niet bedwougen en wort
so wasschet / ende ontfuncte al daer
hem gheraecht/dat bernem mach / met
der manieren plachmen t'vier wt te
men met beghietinghe / met Kloppin-
ge/met verstopinghe / ende met on-
reuchinge van materie. In deser vier
men plachmen dat vier der onverdui-
licheyt te blusschen met beghietinghe
an wijfen raet / op dat hem die men-
sche

Terstēgraet
In onghes-
oorloofde
vvoorden
oft vver-
ken niet te
vallen.

Ghelijck
t'vier ghe-
blust vvorē
soo vvorde
onverdul-
dicheyt
gheblust.

Het tweede Boeck des
 sche volcomelijck berade/hoe veel hem
 onverduldicheyt hinderen mach/ende
 hoe veel hem verduldicheyt baten mach.
 Ende want hier voor van ghesproken
 is inde punten des raets teghen gram
 schap/soo gaen ick dit voorbij. Oock
 soo blusment met bestoppinghe / als
 den mont te sluyten/dat die tonge ge
 quade noch valsche/noch loghenachtig
 ghe woorden en spiecke / oft dat die
 mensche; zijn handen niet voort en ste
 ke tot sonlijcke wercken. Hier van
 spieckt David: Stelt Heere een hoede
 Psal. 140. 3. mynen monde, ende een dore des om
 stants mijn lippen. Oock blusment dat
 vier der onverduldicheyt met verbiet
 dinghe/also dat hem die mensche heere
 tot andere onleden/op dat hij niet dice
 onlede verghete die materie daer hij
 van onstecken was tot gramschap/
 ghelijck t'vier wt gaet wanneer den
 biant verdroopt en gescheyden wort.
 Oock blusment met ontreckinge der
 materien/dat is wanneer hem die mē
 sche vander onlede / ende vander be
 gheerten af scheydt dat saecken pleg
 te wesen des gramschaps/ende der on
 verduldicheyt. Ghelijcker gheschreue
 Daer: Alffer hout ghebreeckt, soo gaet
 Pro. 16. 10. dat vier wt, ende als die heymelijcker
 twist

gheestelijcke voortganck. 149

maker wech ghedaen wordt, loo-
den op die kjuagien. Heymelijck
russch/ is een secrete inghenen dat
mensch stoort tot kjuinghe.

Heymelike
ken ruyt
vordt vve
gheblust.

Den tweeden Graet van patiente

vanneer die mensch soo langhe ge-

nt is te lijden/ ende die onverduldic

te bedwingen dat hij gheleert

se niet verniert/ noch ghesloot te

iden van teghenpoet/ maer als in

behoude plaerse onbevreesd/ so siet

die vanden rontsom loopen / en

st betrouwen dat si hem niet hin-

ten en moghen. Alsoo langhe is die

mensch beaert voor teghenpoet/ soo

ghe hij eensch tijtelijck dinc lief

st/ in hem seluen / oft bueten hem/

hij ducht te verliesen als zyn lie-

tem/ zyn eer/ zyn goet/ vrienden / en

ten eyghen wil. Maer die dese din-

en niet onoordelijck lief en heeft/ ge-

ck hij gheen groote ghenuechte daer

en heeft / also en bedroeft hijer he n

ck niet seer om. Als en die een

ouwe heeft/ die hij niet lief en heeft/

ch hij en verblijdt hem van haer le-

en/ noch hij en bedroeft hem vā haer

ot. Wat mach v dan die vpant hin-

ren/ daer ghij v in mocht inberen?

act hij v in zyn herte / zyn quaet is

binnen

II. Graet
van patiente
zie is niet
verueert
nocht getur
beert te
vorden
door tegen
poet.

Nota:

Het tweede Boeck des

hinnen hem ghesloten/ ende zt n p/ in
en roert v niet/ weest ghi te vreden bij
v seluen dat vter dat een ander in zijn
schoot heeft/ dat bernet hem/ ende v
niet. Spreekt hij een woort tegen v/
den wint der stemmen gaet door die
locht/ hij en heeft v niet gheen en pi
gheschoten. Ghelijck ghi dan lachen
sont waer eenen pijs naer v gheschot
die door de locht vlozhe/ en v niet en
raecten/ soo selop doen met die quaet
spiekers woorden. Een en hout vast
teghen v/ ende voorbij gaende so lach
rij/ ist dat hij achter rugge van v quaet
spreekt en word niet gheturbect/ si
seluen heeft hij ghequert/ v en heeft
hij niet gehindert. Ij maeckt open
baer dat hij nijdich is/ ende een achter
spreeker/ ende maect hem seluen te
onweerdigher/ ende te meer versmaet
voor verstandighe menschen/ ende soo
heeft hij waerck ghenomen van sij sel
uen. Swijght dan/ ende die andere
sullen voor v vechten/ ende die Heere
sal v treden vwen vrent. Maer ist
dat ghi beghint met hem teghen quet
te/ ende te kijuen/ die ierst met v me
lijden hebben ghelade/ sullen staen en
v lieden aensien vechten als twee ha
nen/ en sullen v beyde versmaden/ ha
sen/

gheestelijcke voortgancx. 148.
/ ende straffen van onverduldichz
ne hatenijst. Ende ist dat ghij vrees
nwen achterspieker teghen v ghe
ft wordt/verdraghel ootmoedelijc/
ne v patientie sal wech nemen die
strie/oft versnieten die vermetenbz
v/ in die herten v i anderē. Maer
wat v herte van binne brant wt grā
ap/bedwingt dat om t'navolgende
sijst/ghelijck die ghebrant oft het af
eset wordt om een Apostume te ge
men / hy verdracht een cleyn pijn
in hope te verchrijgen volle ghelont
ot. Ende ghelijck wy wel moeten
verdraghen die beten der vlopen/ende
ghelijcke beestkens / soo laet ons
a met patientie verdraghen die be
der achterclappers. Die gheen
en hebben / die en moghen sonder
lijdinghe niet ghedoghen den loff
beteren / welken loff als sij niet
oben en moghen / soo bedroeven sij
n dat sij alleen constaēte lijdē / ende
alden wel dat sij in hun miserie me
ghesellen hadden tot haren troost/
achterom spreken sij achterclap van
deren / ghelijck eenen leelijcken
ensch wilde wel dat die andere hem
elijck waren. Ende door die voor
gengende remedien leertmen pati
entelijck

Het tweede Boeck des
entelick verdragen droefheyt des li-
baems/verlies der dinghen / verfloos-
ringhe der vrienden / ende enghen con-
fuste / ende aldermeest door ghewoon-
te suldanige dinghen di kwils te ver-
draghen. Daer en is in dit leren niet
soo scherp / dat door ghewoonte ende
beuon van patientie / niet licht en sal
worden om draghen. Nae datter ghe-
schieden staet: Dat ghy qualijck ver-
draecht / wordet gewoon ende ghy sul-
let draghen: In desen graet en wordt
den mensch niet gheturbeert in tegen-
spoet noch verblijdt / maer hij ver-
draecht ende swijcht.

III. Graet.
is in tribu-
latien ver-
blijden,

Iob. 6. 3.

1. Co. 13. 10

Deut. 33. 19

Den derden graet van patientie so-
te verblijden in tribulacien / ende te glo-
rieren alser sijn / gelijk een vermaert
ende eedel Ridder hem verblijdt wan-
neer hy teghen eenen anderen eedelen
zijn Ridderichap oeffenen sal. Gelijck
Iob schrijft: Wie mocht my gheuen
dat mijn begheerte quame, ende dat my
Godt gaue dat ick verwacht: Ende dat
dit mijnen troost sij, dat hy my niet in dē
quellende niet en spare. Ende Pau-
lus: Ick heb mijn behaghen in cran-
heden, in versmaetheden, in noodē, in
vervolgingē, in benouthedē o Christo.
Ende in boeck Deutern. Sy sullen of-
feren slachofferhanden der rechtvaerdic-
heyt,

gheestelijcke voortgancx. 147.

den ouervloet der Zee sullē sij suys
en als melck, ende die verborghen
satten des sants. Te weten/die in o
culopende bitterheyt van allē tegen
der doot melck des verroostinghe
er verhenghen. Ende dese offeren
schofferhanden des rechtvaerdig
vts/want nae die leeringhe des he
ghen Gregorius: Het is meerder ver
ensten tegenspoet patientelijck te ver
aghen, dant is goede wercken te doē.
le ghene dan die wt begheerten van
doot te behagen hem seluen somtijts
redicheyt aen doet / als zijn lichaem
castijen / ende zijn ziele te pijnighen
het droefheyt des berous zijnder son
en/waerom en hiet hy oock niet ger
als hem een ander aendoet laerken
des lijdens / daer zijn lichaem aff ghe
jut wordt/ en t' hert verootmoedicht/
nert meerder verdiensten is dese din
ghen verduidelijck te verdraghen van
en ander/dan van zijn seluen: Ende
ie hem seluen slecht ende berispelijck
ordeelt/waerom en neemt hy dat n
truidelijck alst hem een ander doet/
at hy van hem seluen ghevoelt: daer
iemants oordeel alsoo anertelijck en
s/als zijns selfs oordeel/wighenome
odts oordeel: want eens jeghelijck
conser

Nota.

Het tweede Boeck des
conscientie sal hem swaerder wesen
int oordeel / dan allen anderē / behaluen
d'oordeel Gods. Hier wt mach men
sien hoe seldom men vindt een volco-
men deucht. Want waerachtighe
oetmoedicheyt verblifdt haer dat sij
van eenen anderen vernedert wordt
ghelijck als van haer seluen. Ende
ook waerachtighe verduldicheyt ver-
draecht so gherne tegenheyt / die haer
andere menschen doen / als die van
haer seluen coemt.

Van Onderdanicheyt.

Cap. XXXVIII.

§ 1. **E**nde want Onderdanicheyt ghe-
booren wordt wt liefde / wt oetmoe-
dicheyt / ende wt verduldicheyt / so laet
ons nu daer aff wat cortelijck spreken
tot stichtinghe van andere menschen /
want sij in allen gheestelicken staet
dat hoogste ende dat nootelijckste is.
Onderdanicheyt dan / is een onder-
worpinghe des eyghenen wil onder
den wil des Oversten tot gheoorloof-
de ende eerlijcke dinghen. Godt sal
men ghehoorsaem wesen om zijn selve
wille,

Onderda-
nicheyt
vrat die is.

gheestelijcke voortganc. 148.
mer wiens enghen krichtē wv zijn :
in Godts staet sullen wv gehoort
wesen een redelijcke creatueres/
en Enghel / oft eenen mensch / in
enghen die Godt van ons eyscht / en
ons tot Godt leyden.

merom datmen moct ande
ren onderdanich vvelen.

Cap. XXXIX.

Niederlere reden isser van Ond
danicheit. Een reden is want
creatuer is also gheoordineert vā
Godt / Al ist saecke dat hy alsoo bouen
en creatueren is / dat sij van hem al
ontfanghen haer wesen / ende al
sij hebben / ende vermoghen / noch
die hem naest zijn inder ghelijc
nisse / die ontfangen volcomelijcher
hem / dat sij voort uyttoeten den ge
die naest onder hen zijn / alsoo tot
telken oec / soo dat die nederste ond
Quersten zijn / ende die Quersten /
en die onderste ende die regeeren /
so dat die Querste bouen die mid
ste zijn / ende de middelste die neder
ste regheeren. Dus zijn die Querste
Enghe

17.
V Vaeom
die een den
anderen
moet on
dervvot
pen sijn;

Het tweede Boeck des

Engelen / bouen die nederste / ende die
hemelsche dingen bouen die aertsche
ende die redelijcke creatueren / bouen
die onredelijcke creatueren / also in

Cen. 1. 16. nest staet gheschreuen. Laet ons ma-
ken den mensch, dat hy sy bouen die vil-
schen vander Zee, ende bouen die vo-
ghelen des hemels, ende bouen die be-
sten der aerden.

Rom. 13. 7. Ende Paulus schrijft
Alle siele sy den Ouersten machten on-
derdanich. Dat Goddelijck wesen is
alsoo hooghe / ende alsoo verscheyden
van alle gheschapien dinghen / dat die
leechste creatueren / ziju berueren son-
der middel niet verdraghen en mogen
noch ontfanghen sonder den ouersten
creatueren / want hy onberoert in sij-
selnen / allen dinghen beroert ende re-
geert / alsoo datter gheen dinc en is
dat alsoo teghenwoordich is allen din-
ghen als hy / ende gheen dinc onbe-
gripelijcker en is dan hy. Die twee
reden wantet allen menschen niet
ghegeuen en is leerbaer te wesen van
God / op dat dā die onweetende mensch
niet en dwaelt vanden wech Godts /
daer hem noot is mede te comen tot
Hemelscher glorie / soo ist noode / dat
si volghen die leydinghe van hun le-
aers / ghelijck eenen blinden gheeft de
gant

gheestelijcke voortgancx. 149
zijnen leydsman/ op dat hij niet
wille/ oft hem niet en sloote / oft en
le. Die derde reden is/ om dat die
mensche sondichde / ende onder Godt
bewesen en wilde/ ende alsoo hi zijn
merdijde die gracie Godts verloos/
hij hem soude voldoen/ sij seluen o
borpende den mensche om Godt/
dat hij alsoo soude doot die ver
ste des ootmoedichepts / die gra
Godts wederchrijghen die hij ver
hadde. Want hoe hem die mensche
wer/purelijcker/ende ghewillichijck
bernedert / soo veel te volcomelijck
al hi wederchrijghen die gracie/
men loon der glorien. Groothept
o ootmoedichepts merckten in
hept des wercks. Puerept
in simpelhept der meeninghe.
ewillichept in vlijchept des vol
ghinghe.

Van drierleye Onder danicheyt.

Cap. XL.

Niederhande is die ghehoorsaem
hept / des noots / des begheerte/
F. 6108

Het tweede Boeck des
ende des liefde. Die is onderdanich
van noot / die bedwonghen wordt te
ghien danck / ende gerne soude vry we
sen roft hij oft deerde hy / ghelijck een
elck quaetwillighe knechten ende dese
ghelijcke. Van ghiericheyt oft be
geerte is hij onderdanich die om aert
liken loon / oft om hate oft om eenigen
wruwendighen troost gherne doet dat
men hem beveelt / ghelijck eenen hont
oft eenen valck oft gehuerde knecht /
die om haren loon dienen / ende dierge
lijcke. Want hoe die ghehoorsaemhe
it meer heeft van eenighen tijteliken
trooste / alsoo veel te minder verdien
sten heeft sij voor Godt. Den loon des
ersten / is ontganninghe der pijnen / die
hy vreesst te lijden / in dat hij niet ghe
goorsaem en is. Den loon des tweer
de is hope te verchrijghen door die ge
hoorsaemheyt dat dinc dz hij begeert /
al eenighen gauen oft tijtelijke troost.
Ghehoorsaemheyt der liefden is / wa
neet die mensich wt Goddelijcker lief
den / ende om den wille Godts / ende
Goddelijcken loon onderdanich is /
ruym nemende dat woordken liefde /
alsoo dat men daer in besuyt aenre d
pijne / ende begheerte des loons / en af
sectie des liefde Godts. Dat eerste is
des

gheestelijcke voortgancx. 150.

in beghinmender menschen / dat twee
der voortgaende mensche / dat der
der volmaechter.

och machinen andersins gehoort
heeft onderscheyden. Die een
hemepn / die ander ghemepnver/
ander alderghemepnste. Item/
men is besondere / die ander sonder
her / die ander aldersonderlingste.
hemepn ghehoorsaemheyt is met
alle gheloouighe menschen in
eplighe kerck ghemepnlich ver
doe / yn gheoorlaem te wesen haer
laten / den Paus / den Bisschoppē /
den Plebanen / in die dingen die
ghheestelijcke Rechten allen men
ghheboden sijn. Ghemepnder
gheoorlaemheyt is dat een jegelijck
elijcke creatuere als Enghelen / en
menschen sijn en eghen wil / ende die
heeft zins verkiefens is schuldich
elijck te maeken den wille zins
leppers. Die alderghemepnste
moedicheyt is / dat een jegelijck
atuere onderdanich is / zine Ohep
het sij van natuerlijke beroerlic
zins wesens / als onredelijcke cre
nieren / of door bedwanch der macht
Heeren / als boose menschen / ende
die gheesten / want al willen sij som

Onder
scheyt tuf
schen on
deraanich

E ij. rjts

Het tweede Boeck des
tijts dat Godt niet en wil/sij en mog
nochtans niet anders dā Godt en wil
Sonderlinghe ghehoorsaemheyt is
in welcke Clercken sonderlinghe ghe
bonden zijn tot ghehoorsaemheyt haer
der Prelaten / in die dinghen die to
haer officie behoort/ende tot die cleri
kelijcke oordene / als in reynicheyt t
leuen/ende behoorlijcke crupne te die
ghen/en in andere dingē die de Cler
cken gheboden zijn inde heplige besche
uen Rechten. Sonderlingher ghehoor
saemheyt is / dat jemant niet zijner
eyghen wil hem verbindt onder een
persoon / oft onder eenighe oorde to
eender manier van leuen / gheoordi
neert nae wille des belouers/als of hi
sprack. Ick gheloue u ghehoorsaem
heyt in dese dinghen / ende in gheen
andere dinghen. Oft ick gheloue u
ghehoorsaem te wesen dus langen tijt
ende niet langhet/oft in deser manier
ende niet anders / oft ick gheloue u in
dien dinghen/die den Reghel ghebiet
ende niet voorder. Die aldersonder
linghste ghehoorsaemheyt is te ghelo
uen sonder eenich wtneemen ghehoor
saem te wesen tot allen dinghen die te
gāen zijnder sielen/ende oock mede te
gāen zijnen Reghel niet en zijn. en ver
bindt

gheestelijcke voortgancz. 151.
indt hem tot allen dat den sieghel in
em houdt / ende oock tot alle goede
dinghen die hem gheboden worden /
te redelijck ;ijn / ende onder de machte
ijns vrien wils / want men sal nie-
lant dwingen tot onredelijcke / noch
ot onmoghelijcke dinghen / alsoo en
al oock niemant ghehoorsaem wesen
a onghoorloefde dinghen.

Van drierleye Graden der ghehoorsaemheyt.

Cap. XLI.

Die Graden oft voortgangen der
ghehoorsaemheyt machmē mer-
ken wt die voorthaelde dingen / in welc-
ke men moet ghehoorsaem wesen.
Als ghehoorsaem te wesen tot die ghe-
boden / ende tot sommighe raden / ende
tot allen dinghen die goet ende moge-
lijck ;ijn. Nu laet ons sien hoe een ge-
hoorsaem mensche ouermidts ;ijn ge-
achte ende begheerten wt gaen sal in
ghehoorsaemheyt. Hoe die mensch
meer toeneemt inde deucht der ghehoor-
saemheyt / soo veel te meer is Godt tot
sijn ghebeden gheneycht / ende alle cre-
E tij. atueren

f 1.

Het tweede Boeck des

afueren die gheordineert zijn den m
sche onderdanich te wesen / die zijn h
onderdaniger / ende bedienachtiger

Den ierke

graet is, ge

hoorsaem

te sijn door

vreesse van

straffinghe

Den leechsten Graet der ghehoor
saemhept is ghehoorsaem te wesen w
ancrt der pijnen / als die gheen die al
leen haer ouersten ghehoorsaem zijn
in dinghen / die sij niet gheboden hiet
doen / ende tot andere dinghen lau zijn
ende versinnelijck / ten sij dat die ghe
meyn ghewoonte oft menschelijcke
schaemte / oft ancrt der tijtelijcker pijn
daer toe hantwagt. Wese is ghe
noech dat sij door onghehoorsaemhept
niet en vallen in dootlijcke sondē / noch
dat sij niet verdoemt en worden / en die
is seer ancrtelijck inden ghenen die
professie ghedaen hebben / want eer sij
dat onderschepden hebben oft sij schul
dich zijn te doen datmen hem ghebiet /
vallen sij by anonnere somtijts inden
strick der dootlijcker onghehoorsaem
hept / als die ghene die al te nae den oe
uer gaen wil / wanneer hy niet voors
hoedelijck toe en siet / soo valter hy in.
Het Godt te disputeren / als ofmen
hem verwintten wilde niet redenen /
dat hy dat niet oordeelē en sal een doot
lijcke sonde / dat ons opinie voor geen
dootlijcke soude en hoort / dat is dwaels
hept.

gheestelijcke voortgancx. 151.

Want zijn wesen is een heghel
gherechtigheyt/ die niet lieghen en
sch/ ende also en is onse vermoedin-
ghe niet/ die vol arguerens is/ die wy
meren onse consciencie. Die Dourne
heft haer radien ende haer hepte al-
s recht wt/ ende niet crou dat tegē
en ghelegen is. Desghelijc oordeel
ghericht elijck in ons weder/ dat
alsoo dunct wesen. Ende weer
dunct/ oft wy anders meuen / in
effie des ghehoorsaemheys/ so en
eckē wy niet wt dese exceptie / dat
teuwers toe en willen verbondē
esen als ons niet gheseyt en wordē
woort. Ick beuele v/ oft/ op die hey-
he ghehoorsaemheyt heet ick v dat.
en goet ghehoorsaem mensch sal al-
neerstelijck doen datmen sechtes
beuele/ als hij weer datter; thien
uersten volcomelijck wil/ als oft hij
bilde waere: Ick ghebiedet v op
e ghehoorsaemheyt.

Den tweeden Staet des ghehoor-
saemheyt is/ om hope des loons/ meer
an van anerte der pine ghewillich
ghoorsaem te wesen in als datmen
hiet doen. Dese en disputeert ni/
waer in hij verbonden is/ oft waer in
niet verbonden is onderdanich te
zijn/

Ghelijcke-
nisse.

Den twee-
den gract
is, gheoor-
saem te sijn
om hope
des loons.

Het tweede Boeck des

want weer hy daer toe verbonden
oft niet / hy betrouwt dattet hem verdis
steltich is / alst niet quaet en is dat hem
beuolen wordt / al waert oock dat me
quade meyninghe die Ouerste eenig
dingen beual / die nochtans niet quaet
en waren / te weren oft hijt hem ghebo
de om haets wille / die hy op hem had
de / op dat hy hem soo quellen soude / o
meer om zijn eyghen bate / dan voo
voortganc des ghene dien hijt ghebo
de. Dit en is niet hinderlich den ghe
nen die daer in ootmoedelijck gehoort
saem is / maer hy rijchter dobbelen
loon voor. Want hy wordt gheloon
van zijn ghehoorsaemheyt / ende oock
van zijn verduldicheyt. Want ghelijc
alst hinderlich is den onghehoorsami
ghen / wanneer hem zijn Orelaet wt
goeder meyninge wat goets hiet do
dan oft hijs niet wt goeder meyning
en ghebode : Aldus soo comet den go
den ghehoorsamigen tot meerder plo
sijts. sijns Ouersten onbescheyden ge
bot / in dien dattet teghen Godt niet en
is / recht oft semant in zijn gramschap
eenen anderē mensch een stuck sluet
voor eenen steen in zijnen schoot wor
pe / die aerm mensch en sal hem nie
belghen om die gramschap des wor
pers

gheestelijcke voortgancx. 153.

Maer hy sal blijde wesen dat hy
sijnen so ghechrieghen heeft.

Den derden Graet des ghehoorsaens

Godts is wt de liefde Godts niet alleen

allich ghehoorsaem te wesen / maer

ick met blijchappen / niet alleen tot

ghen dinghen / ghelijck Christus voor

as gehoorzaam gheworden is ter doot

ende totter doot des Cruyce.

Die knechten Godts mogen hun wel

ghamen dat sij soo traechlijck sulcken

leer gehoorlaen sijn o dat Hemelrijc /

elijc sijnige gewoō sijn / daer de weer

liche Prinzen / en Edelelleden knech

en om een kleyn verdienste / ende om

enen stercken loon soo menigen aers

eyt doen int strijden / lijden menighe

reese / menighe aermoede / menighen

achter ende berispinghe van hare He

ren / ende slaghen / d'welck sij al verdul

delijck verdraghen / ende sij gaen mee

inghe verre ende langhe reysen ghe

willichlijck / daer die Heren haer seyn

den / sij en vertrecken niet datmē haer

beueelt / noch en doens niet traechlijc /

noch en claghen hun Heeren niet te

voren die swaerheden / ende die perij

helen des weechs / noch en maken geē

tompact wat sij te loon hebben sullen /

maer om den cost / ende kleynen loon /

Derden
graec is, ge
hoorsaem
te sijn om
die liefde
Godts.

ppillip. 2. 8.

Nota.

soo

Het tweede Boeck des
soo doen sij watmen hem ghebede/ en
verblifden hun dat sij daer toe vertoel
zijn / voor die andere knechten dat sij
dat doen moghen. Stet hoe neerstel
lijck sij zijn by haren Heer/ ende mer
ken al om oft sij hem in eenighe dingē
dienen moghen/ ende wanneer sij hoor
ren dat sij jert ghebieden oft wanneer
sij aen hem mercken dat sij jert beghe
ren/ terstonts comen sij al springhende
voorts / ende hoozen daer nerstelijck
nae wat hem behaechelijck is/ en wat
sij willen. Ende al ist saecke dat die
gehoorsaemheyt der knechten Gods
inde begheerte wt meerder viericheyt
coemt/ nochtans na der daet so schijnt
dese veel perfectter te wesen/ waert dat
se soo bereypt ende soo volstandich wa
re tot alien gheboden Gods te volbrē
ghen / alsment inde weerlijcke dienst
knechten vīdt. Ghelijck wt lesen
van onsen heplighen Vader Francisco,
ende van sijn jerste ghesellen / die niet
alleen lichtelijck en deden wat hun die
H. Vader gheboot met woorden maer
mochten sijn oock by eenighe teekenē
ghewaer worden wat hem beltefde/
dat deden sij terstont neerstelijck/ ghe
lijck sij vanden seluen H. Vader ghe
leert hadden. In dusdanighe dencht
was

gheestelijcke voortgancx. 154

Abraham gehoorlaem niet allez Gen. 12. 1.

zijn lant te varen / ende een veeint
gum te zijn in veeende landen /

er oock ghewillich te offeren zinen
soon Isaac. Doot dese dencht Gen. 22.

die heylighe Propheten / die
ostelen ende andere heylighen hun

ghewegenen tot allen aert / aerbey-

ende persecutien / ende ten lesten
Christus wille te sternen / van welc

die Heere specialijck spreekt.

wie nae my comen wil, die versake
seluen, ende neme op sijn cruys, en
ghemy nae. Mat. 16. 24.

Die versaecht hem
niet / die zijns selfs niet en wilt zijn /

hem teenemael onder een anders
onderworpt / ghelijck Christus niet
ghewen om te doen sijnen wil, Ioan. 6. 38.

er sijns Vaders.

Van aermoede.

Cap. XLII.

Met versnaden der Aischdommē
wordt ghestelt teghen ghierichz

rijselijcher dinghen / ende dat hiet
somsijts aermoede des Gheests.

Maer sommighe menschen zijn van
niet wel aerm / ende niet vā Gheest /

als

Veel sorten
der aermē
menschen

Het tweede Boeck des

als die ghene zijn die gherne rijk w
den wesen/ maer sij en connen daer
toecomen/als aerm menschen des w
relts. Sommighe zijn aerm van gree
ste ende niet van dinghen / als die de
rijkdommen niet en besitten ont lief
de der rijkdommen maer ont lief
de Godts op dat sij daer door de lief
de Godts vermeerderen moghen en die
aermen ter hulpen comen / oft om die
liefde haren naesten te beschermen
ghelijck Abraham/David/Ioch/ende
Josias en desgheltjcke. Oft als die ge
ne van ghehoorsaemheyt heerschap
pijen / ende digniteyten ontfanghen/
ghelijck S. Gregorius Paus/en ande
re heylighe Bisschoppen die aermoe
de vercozen hadden / maer door God
delijck ghebot ist anders gheschiet/dat
sij ghemaect worden Princen der aar
den/ende bouen ander lieden / wtrey
kers der gheestelijcker dinghen/maer
in hun seluen en hebben sij dat opset
aermoede niet verworpen / ende vol
ghen die aermoede alsoo loffelijcker/
als sij in rijkdommen van haere lief
de niet ghescheyden en zijn. Sommi
ghe zijn aerm van gheesten/ende oock
van goeden die gheen rijkdomme en
hebben / noch en willen hebben / noch
sij en

Ioan. Diac.
in vit. S.
Greg. L. 1.
C. 39. vide
Prosop. de
vita con
templ. C. 3

gheestelijcke voortganc. 155.
wildense niet al mochten zijse
ghemack sonder sonde hebben.
zij zijn soo veel te saligher als sij we
vanden strick der ghiericheyt.
zij zijn tweederhande. Die eerste
die gheen rijckdommē en haddē/
maecten van noot dencht/ende en
wildense niet al mochten zijse hebben.
tweede zijn die rijckdommen ghe
mochten hebben / oft die sij ha
maer sij verwoypē die om Gods
ende en wildense niet hebben.

en tvvēderhande Versmade
nisse der Rijckdommen.

Cap. XLIII.

Die Versmadenisse der Rijckdom
men is tweederhande / oft als mē
lieberaelijck den aermen gheeft/
wercken der barmherticheyt / oft
aldelijck totten dienst Gods : Als
helighe Coonighen / ende andere
men schen ghedaen hebben / die
grote scharen van aarme lieden voe
en Cloosteren/en kercken stichten.
et als men teene mael versmaet die
rijckdommen / ghelijck die heplighen
oben ghedaen/die in bedelinghe/en
occult

Het tweede Boeck des
deruſinghe der dinghen hebben ghe-
leest / ghelijck die heylighe Vader
Franciscus, ende die heylighe Domin-
cus, ende andere nacvolghers Christi
ende des Enangelische volmaech-
herts. Ghelijck gheschieden is / wil-
Mat. 23. 21. volcomen wesen, gaet ende vercoope
dat ghy hebt ende gheuet den aermen

Van vier saecken vvaerom men
raedt Versmadenisse der
Rijckdommen.
Cap. XLIIII.

§ I.
Rijckdom-
men trecke
de mensch
vande lief-
de Godts.
Mat. 6. 24.
1. Tim. 6. 9.
Verderhande oorsaccken zinder
waerom men raedt Rijckdom te
versmaden. Die eerste is / want haer
liefde treckt den mensch vander liefde
Godts / ende des hemelschen lants / na
des waerherts gheruyghenisse: Nie-
mant en can Godt dienen ende den Mā-
mon. Dat zijn die rijckdommen.
Want ghelijck die rijckdommen co-
men vande diepte der aerden / alsoo
trecke si haern lief-hebber tottet leech-
ste der aerden / dat is in die helle / door
haren last. Gelijck die Apostel spreekt:
Die rijck willen worden die vallen in
beco-

gheestelijcke voortgancx 158.

bringhe ende inden strick des duy-
sels, ende in veel onnutte ende schande
te begheerten, die de menschen doe
sincken in die doot ende verdoemen.

Die tweede oorlaetke is/om dat sij
menschen beletten inden voortganc
der deucht. Want ghelijck als die
rijghen last draecht / niet seer loopen
en mach also en mach oock die ghene
met aertliche dinghen belast is/niet
metmen in een gheestelijck leuen.

Wils dan haeste tottet Waderslant/
wils niet ghehouden worden vande
rich des Jagers / wils niet aen-
telt worden op den wech / ende niet
verder ghebracht worden in die ghe-
uerkenisse daer ghij van ontsghaen
moert / werpt wech die ghiericheit/
die trekt wt den voet van de sinne
der begheerten der aertlicher dingen.
Merom waren die Joden traech in
wedercoemisse tot Jherusalem van
Babylonien/ om dat sij in Babylonien
verreghen hadden wijf ende kin-
den / ende aertliche goet. Aldus be-
letten oock die Geestelijcke mensche
verlijcher die hemelsche dinghen/
enmeer sij in aertliche dinghen begu-
niet te worden.

Rijckdom-
men belet-
ten die vol-
maccktheit.

Die

Verfmadenisse der
rijkdommen is van
groofter ver-
dienften.

Matt. 5. 3.

Het tweede Boeck des

Die derde oorlaetke is / om datte
meerder verdienste is / want hoe ghi
v meerder ontreckt aertsche dinghen
soo veel te meer ghy sult gheloont worden
in hemelsche dinghen inde eeuwighe
glorie / want / salich sijn die aermē
van gheeste , want hun coemt het rijk-
der hemelen toe, niet een deel / maer de
gheheele glorie des rijcs. Daerom die
soone Godto gheuende ons een erem-
pel der volmaechtheit / en wilde opter
aerden gheen erffenisse hebben / gheen
lant / sant / acker / husen oft eenige reu-
ten / dan alleen cleedinghe / die hy hem
oock liet nemen voor het Cruys / om
dat hy ons leeren soude / dat allen dinge-
ghen te laten niet alleen en leet inden
wil niet te hebben / maer oock met wil-
le allen dinghen den aermen te gheue /
ende oock in verduldichlijck te lijden /
oft men ons neemt t'selue dat wy heb-
ben / daer somtijts meer in te verdrin-
gen is / dan dat selue den aermē te ghe-
uen / want selfamer is die dencht dat
men verduidelijck lijde het quaet dat
men ons doet / dan al willens goet te
doen. Ende want goede manne daer
om alleen aertsch goet hebben sullen /
dat sij denchdelijcke werken daer me-
de doen soude / ende wt gheuen tot ver-
dien

gheestelijcke voortgancx. 157.

Wiste der ewigher glorie/want an
s en waren sij niet goet/waert dat
merisch goet anders begheerde dat
goddienstigher meeninghe/ende
anden sij die Creatueren anders dan
des gheens wille diese gheschapē
est. Ende hierom en sullen sij niet
en blijder wesen / oft sij die eertiche
me verliesen hoe datter toe roemt/
en oft sijse tot goddienstige ghebruy
ghegeuen hadden/om dat sij die sel
vruchten der Hemelscher verdien
en vercrighen / daer van dat sij dat
velles verduelbelijck sijden / die hun
men soude van Godtvuchtighe wi
pcke/gelijck een Coopmā alle waer
en lief heeft/ daer hy meent al euen
el aen te winnen. Maer rijckdom
en te begheren om die qualijck te be
aden/ als in ijdelheden/ in wellusten
es vleeschs / in begheerlijcheit der
ghen/ende in alle quade begheerten
it is groote boosheyt / want alsoo
beimen Godt vermadenisse ende la
er aen met die gauen die hy verleent
heft. Maer die rijckdommen daer
begheren datmen se vergadere/ende
ouden sonde dat is dwaesheyt/want
soo goet is eenen hoop steenen als
men heop gouts oft siluers/alsmen
P. niet

Nota.

Het tweede Boeck des
niet en ghebruycht.

§ 4.
Rijckdom
mē van na
suer en sijn
niet seer
costelijck.

Die vierde oorsaeke is / want die
lijfelicke substantie is menigherwijse
versmadelijck. Wi sijn natuer / want
die aerde is het onedelste element on-
sele andere. Item want sij niet seer
nootelijck en is / want luttel spijse en
de cleedinghe / ende een dach is den
mensche wel ghenoech tot simpel noot-
drift te leuen / dat daer bouen is dat is
ouervloedich. Item is veel mensche
hinderlijck / ende een oorsake des een-
wige verdoemenisse. Doch is sij een
saerke des nists vele menschen / die de
anderen niet groter subtelheyt ge-
ne haer goet souden nemen. Item mē
verchijnghe niet groter soighen en
de aerbeyt / ende men bestre met per-
kel des leuens. Item sij en verslaet
niet die begheerte des ghenen die se
heeft / maer hoemen meer heeft / hoe-
men daer nae meer dorst. Item sij
worden den quaden soo wel ghegeue
als den goeden / daerom en sijn sij niet
te saltgher dier veel hebben / maer die
wils onsaltgher / want in hun is een
oorsaeke van veel quaets. Item om
dat sij niet langh niet den mensch en
blijuen. Want worden sij niet in an-
dere wijs verioen / die dootscheyt ons
daer

ghaestelijcke voortgancx. 158.

van ende die mensche en macher
van met hem voeren/ dan dat hij
ende werelt mede verdient heeft.

Merom sal dan een wijs man cleyn
aten dat slecht is/ en niet seer aerbep
voot t'ghene dat luttel profijteli
en schouwen dat quaet is/ ende libe
al werch gheuen/ dat bederft alsment
ut/ ende alsment deyt soo brenghet
ghen voorts/ ist datment ouder v
men gheeft.

in drierhande Graden van
versmadenisse der Rijck-
dommen.

Cap. XLV.

En ersten Staet in versmadenisse
se der Rijckdommen is/ dat die
mensche niet hebbē en wil van onrecht
win/ noch dat hij selue crijcht/ noch
hem ander lieden gheuen oft ach-
telaten/ ende alle menschen betalen
mer zijn macht dat hij hun schuldich
ende van recht goet aelmissen ghe-
uen/ ende si en epghen goet niet te mis-
supken in houeerdije/ in oncuphe-
den/ in ghulicheden/ ende in andere
den. In drierlepe maniere

P 4.

I. Graet,
niet brecht
vaerdich te
besitten.

Het tweede Boeck den
die mensche onrecht goet te hebben
Znden iersten als hijt qualijck gewe
nen heeft / in wat maniere dattet sij
dat hem goet dat qualijck te ghewo
nen / gheerft / gheghenen / oft geroch
vanden ghenen die daer gheen rec
toe en hadden / oft wanneer hy jema
met onrecht aen zijne goeden gheht
dert heeft / al en heeft hy daer af ni
ontfanghen. Want hoe veel ick schu
ldich ben eenen anderen weder te gh
uen / also vele en is mijn goet my nie
maer des gheens dien ickt schuldich
ben / want die eenighe sekeren perso
meer schuldich is dan hy heeft / ghee
hy jemanden yet voor niet van die ge
den die hy best daer hy onmachtig
af wort te betalen dat hij schuldich is
die ghene die dat weet / ende neemt sa
alsoo veel voor hem betalen als hij on
tfanghen heeft want hij vanden zijnen
niet ghegeuen heeft / maer van t'ghe
ne dat een ander toequam.

II. Graet
giet ouer-
vloedichs
ze hebben.

Den tweeden Graet is niet ouer
vloedichs willen hebben / maer hem t
laten ghenoegeu alleen met nootdurf
in spijzen / in clederren / in herberghin
ghe / reeschap / in ghesinne / ende wat
men anders heeft den armen te ghe
uen / en waer jemaet die hem yet meer
wilde

gheestelijcke voortgancx. 159.

de gheuen dat niet te namen / oft
ken te crijghen bouen nootdijst.

elijck die Heere vermaent: Datter
rblijft gheeft ter aelmissen, ende siec

dinghen sijn v savyere. Dus deden
Moniken in Egypten / ende die

ere hare ghelijcke die namen noot
st ende voetsel van spijse ende van

dinghe voor haren aerbeyt / en dat
neer winnen en vercrijghen mocht

dat gauen sij mildelijck den armē.
elijck die Apostel leerde hebbende

sele, en daer wy mede ghedeckt mo
en worden, hier mede laet ons te vro

sijn. Maer op dat wy die noot
st niet al te ruyn en maken soo ist

veten datmē in tweederhande ma
er liet den mensch ghenoech te heb

1. Ten iersten dat hy ghenoech
st die natuer mede te onderhondē /

dat die mensch Godt dienen mach /
de daer in volherden. Ende dese o

chondinghe leert ons die natuer / ge
ck als wy sien in onredelijcke dierē /

noch in die planten / die te vieden
niet met natuerlijck voetsel / en voorts

et meer begheren. Ten tweeden
d isser ghenoechlaetmē der beger

a / ende dese manier en hout gheen
st / noch en heeft gheen eynde / dat

P liij. der

Luc. 11. 42.

Hierō. to. 1.

ex 21. ad

Eusto, de

cast. virgi-

nic. in fin.

1. Tim. 6. 2.

Het tweede Boeck des
 der onmoghelijckheyt / dat laet sij alle
 achter daer sij gheen hope toe en heeft
 Luc. 11. 13. te verrijgen. Die sijtche vrecke daer
 int Euangelie af staet / doen hij sach
 dat hy zeer rijk gheworden was / van
 de vruchten die hem van zijnen eruen
 ghecomen waren / hy en sprack niet :
 Ich ben rijk ghenoech / ich en begeer
 niet meer / want ich en cans nergheens
 ghelaten / maer hy dachte hoe hy die
 oude schueren af-breecken / ende meer
 der maken soude. Die ierste schueren
 zijn der rechter noodduist / dese zijn
 cleyn en worden met luttel vervult.
 Maer die ghierighe breeckt dese / ende
 maecht groter schueren / dat is hy
 maecht schueren der begheerlijckheyt /
 ende der ouervloedichheyt / ende dese en
 wordē nimmermeer vervult / wāt altoos
 als hy meer beghint te hebben / soo be-
 repdt hy hem altoos meerder schuere
 te maecken / daer hem niet ghenoech
 toe en is dat hy nu heeft / ten sij dat hy
 daer noch meer toe hebbe / dus gaet hij
 voort sonder eynde. Een ghierich
 menscho herte is als eenen cupl son-
 dront / hoe die meer rijcht / hoe hy
 meer verslijndt / alsoo dat hy nimmer-
 meer vervult en schijnt. Ghelick Ec-
 cl. 5. 9. clesiastes schrijft : Een ghierich mensch
 en sal

gheestelijcke voortganc. 180.

sal niet vervult worden met ghelde.

Den derden Slaet van veelsmader

ijste der rijckdommen is / niet te besit

en inder werelt / en in allen nooddufse

tenich gebiet te lijden o Godts wille.

Dit is die sterckste remedie tegen gie

chept / welcke als sij niet te versaden

n is / ende nemmermeer en seyt ic heb

heuoech / alsoo en machmense niet be

er blusschen / dan wanneer men haer

eenemael aff neemt die materie dier

ijstelijcker hanc. Christus die waers

chtighe inmedicijnmeester der sielen

heeft desen raet gheleert / die in alle ma

nier desen wech ghehouden heeft.

Ende dit is den alderbequaemsten

wech die dencht te leeren / ende den

aensch van sonden te ghenesen.

Danc rijckdom / eer der werelt ende

veelde zijn sonderlinghe hinder der

eylichent / die de meester ende Heere

der dencht met zijn leuen geleert heeft

ijnen Discipelen te schouwen. Beg

hende: VVildy volmaect wesen, gae

nde vercoopt al dat ghy hebt, ende

gheuet den aermen, ende comt volche

ny nae. Dit is die hoogste aermoe

ie daer die Apostel aff spreekt / der ser

ter heylighen inde kerck / dier al ver

aten hebben om Godt. Hier aen zijn

ghe

111. Grace

is, niet te

villen be

setten, ende

aermoe

te lijden

om Godt.

Matt. 19. 21.

1. Cor. 13.

Matt. 19. 27.

Het tweede Boeck des

ghehecht veel dencken ende veel ga
nen der gracen/die nochtans van lut
tel menschen ontfangen worden/wā
al zijnder veel menschen inde werelt
die bynae niet en hebben inde werelt/
doch tser selden in Religie sij en beghe
ren meer te hebben/oft tot hare oft tot
ander lieden behoef. Ende hoe een
dencht meerder is/hoe sij veeinder is
inde werelt. Die voor hem scken be
sorgt is in tijtelijcke dinghen / die
wordt ghelaten zijnder besorghinghe/
desghelijck die ander besorgers heeft/
den beneelt men den besorghers.

Maer die allen zijn sorghen in Godt
werpt/ende allen zijn ghedachten / die
heeft Godt tot zijnen besorgher. Ma
hp seyt int H. Euangelie : Soeckt jers
e'rijcke Godts, ende sijn rechtuaerdig
heyt, ende alle dese dinghen, te weten
nooddriffighe tijtelijcke dinghen / sul
len v toegheworpen worden. Want
die ghene die wt gracen ghenen wil
hemelsche dinghen/waerom en soude
wp niet hopen van hem te chrijghen
clepne dinghen? Oft hp sal ons ghenen
de nooddrift/so veel als ons nut is/of
hp sal ons genen cracht des lichaems te
lijde gebrec/of hp sal os geue geestelije
ke soetichpe / ende darenbouen den
hemel

Mat. 6. 33.

gheestelijcke voortgancx
iellchen loon.

163.

Van Soberheyt.

Cap. XLVI.

Soberheyt is een deucht waermen
mede in mattheyt neemt voetsel
lichaems in spijsse/in dranch/ende
lappen. Doch neemmen soberheyt
nemepullich voor mattheyt van al
uervloordicheyt / ende van alle on
tempertheyt des lichaems / en des
geests. Ende daer aff hietmen den
mensch sober van ghedachte / sober van
sinnen. Maer als men soberheyt neemt
voor een ontreckinghe der sinnen / dat
is een eeghentlijke abstinentie / ende is
contrarie der ghulsticheyt / die een ver
anderinghe des buer is. Sommige
soberheyt is een soberheyt der mede
lue / sommige der ghiericheyt / som
mige der gheueynstheyt / sommige
der aermoede / sommige der gheeste
lichheyt.

Soberheyt
vat bij 180

Verschey
den sober
heyt.

Soberheyt der medecijne gheschiet
in ghesontheyt des lichaems te ver
rijghen oft te houden. Soberheyt
der ghiericheyt gheschiet om den cost
te sparen. Soberheyt der gheueynst
heyt

§ 20

Het tweede Boeck des
heyt om lof der menschen. Sober
der aermoede gheschiedt van noot d
ghebreck. Maer gheesteliche sob
heyt gheschiedt om deuchden te verr
ghen / ende om die ghebreken te v
winnen / om penitentie te doen / o
stichtinghe onser naesten / om glorie
verdieneu / om subtielheyt des sins e
wijsheyt te vercrisghen / want gelijc
een venster dat met sticck ghestopt i
verdonckert wordet / alsoo wordet ve
stant verdonckert wanneert met spij
se ghestopt is / als wy dicke wils onder
binden. Soberheyt is alleen voo
Godt verdienstelich ende alle ander
goede wercken / als Godt haer jers
saethe ende forme is / dat is / ist dat si
principalsich om Godt / ende na Godts
ordinantie gheschiedt. Want ghelijc
Godt die werelt regeert / soo dat hijer
noch meer noch min neersticheyt toe
en doet dant recht is / en allen neerstic
heyt / soo te sprecken doet tot hemelse
dinghen. Alsoo sal oock die mensch
doen / dien zijn lichaem beuolen is te
regheren / ende salt alsoo wijsstelijck be
sorghen nae zijnder macht / dat hem
van nootdrustighe behoefde niet en ge
brecke / en dattet niet ouervloedich
en crisghe / op dattet niet en bederue
voor

gheestelijcke voortgancx. 163.

tot zijnen tijt/door aerbeyt / oft ghe-
uech/moch oock niet weeldich en wor-
den / van onerdadicheyt/ende van lede-

Die gheheel intentie sal tot het best
recommeren wesen / hoe die siel mocht
kenemen in kennisse en liefde Gods/
ende in allen dinghen die daer toe vor-
delijck zijn/en daer toe leyden / want
de siel en is niet gheschapen om dat
lichaem/maer d'lichaem om die siel/
attet haer dienen soude ende mede-
dercken totter voorschreuen profijt.

Dant die siel is geschapen om God
en te hanghen / ende aenhanghende
inder soetichheit te ghebruicken / en
te ghebruicken salich te zijn. Wāt
leen coemt Godt toe te dooden ende
te verderuen/alsohem oock toebehoort
te scheppen ende leuendich te maken.
Daerom ten sij dat hijt ghebiede oft
verhenghe / soo en moeten wy gheen
niet verderuen / dat hy ghemaecht
heeft. Wy verhenghet dat wij doodē
onredelijcke creatueren / maer dat en
ullen wij niet onredelijck doen.

Maer redelijcke creatueren als men-
schen / die verbiet hy ons te dooden/
dan na recht dat hij wighegeue heeft.
Want die Aechteren die nae Godde-
lijck

Het tweede Boeck des
lijck recht oordeelen / die dooden mi
dadighe lieden / niet wt haer / maer in
Goddelijck oordeel / want hy heeft ge
boden die dit / oft dat doet / dien salme
met sulcke / ende sulcker pijnen pijn
ghen. Ende ghelijck niemant ghe
oorloft en is / eenen anderen te dooden
alsoo en ist oock niemant gheoorloft
hem seluen te dooden / want niemant
schuldich en is den anderen meer lie
te heboen / dan sij seluen. Hy seluen
doot hy die indifcretelijck sij seluē doo
vallen / oft anderen aerbeyt crencht / si
dat hij daer aff steruen moet / eer da
die oordinantie zinder natueren da
erscht / hoe wel dat die vtercheit dei
denotien / oft puere simpelheyt sommi
ghe ontschuldicht. En hierom schrijft
Rom. 11. 1. die Apostel / uwē diēst sal redelijc wesen.

Waer in dat Soberheyt
is ghelegghen.

Cap. XLVII.

In Soberheyt is ghelegghen in drie dinge
ghen. In qualiteyt / in quantiteyt /
ende in maniere. In qualiteyt / dat men
niet en beghere lecher oft costelijcke
dine

gheestelijcke voorraghen 203.
ngghen/maer slechte dinghen/dar
en die natuer mede onthoudt mach
ipien ghulfscheit / en diemen lichte
sch rijghen mach. In quantiteit/
armen niet meer / noch dierwilber
ant betamelijk is / maer in matich
ten en drincken/soo dattet d'lichaent
an ghestercht worde / ende niet beo
waert / maer van dese twee zijn die
ecken wtghenomen. In maniere/
atmen die spijsse / ende den drinck in
manierlijck en neme/maer met goe
le ghelaet ende gheestelijcke zeden/ge
sicht gheruert is inde eerste forme der
houitten. Want dus smaecht die
pijsse beter/ende men ontfantke vro
lijcker / sij voedet ghesontelijcker / sij
velwaert min den maghe / ende men
verdoutse beter / ende men sondiche
nin / ende het is eerlijcker ende ghee
telijcker.

Soberheyt is nut tot die dinghen
die voor ghenoeemt zijn. Op is oock
nut te voldoen voor die sonden/op dat
wv ons alsoo niet castijdinghe mogen
beteren/als wi in weeldich hebben ge
sondicht. Item is nut tot bedwingen
weeldicheit des vleesche/op dattet lee
re / alst ghemagert is onderdanich te
wesen den gheeste / dat hi verheyt ho
uact

f 2.
Soberheyt
vaert toe
sy nut is.

Het tweede Boeck des
naerdich was ende onghelooftaen
2 Cor. 9. 27 Als die Apostel schrijft: Ick cast
mijn lichaem, ende brenghe dat on-
bedwanck. Item soberheyt is nut
tot ghesontheyt des lichaems / want
sij verbroocht schadelijcke vrochticheit
des lichaems / die van overdaet / en
van groote ledicheyt te rouwen plegen
Item / om alle aerstche sorghen te ver-
brisen / want die niet wepnich te ver-
ben is / die heeft wepnich te besorgen
Item is nut tot bestittinghe der deug-
den. Want een sober mensch is vli-
tigher tottet goet / hij is revnigher
mits materie heeft hij van te berijden
hij is meer voorsichtiger in spreken
ghenevgher tot deuotie / ende puerbe-
in begheerte om wijsheyt te vercrijgen
en maect den sin subtiel / ende wa-
ker / ende maect een vaste memorie.

Item soberheyt is nut tot ander lie-
den stichtinghe want die onse wtwen-
dighe dinggen ghroordineert sien en
de ghematicht / slaen daer wt hoe wt
ons van bliuen hebben. Ende als si
sien niet hoe cleyne dinghen wijs ons
laten ghenoeghen ende hoe lichtelijck
si ons ghenoech doen moghen so zijn
si soo veel te min beladen ons ten eere
te bidden. Doch zijn wij andere aer-
me

gheestelijcke voortganc. 164

lieden te min hinderlijck / want
wij den lieden meer afbidden / hoe
hun min laten andere aerme liede
ghenen. Ende dit is een manier
in roovinghe / daer luttel menschen
denken / wanneer jemant meer
dan sijnen rechten noot is / waer
een ander gebierck heeft / dies meer
soeft / want als dese nae coemt / so
vindt hij niet dat die ander te voren
wech heeft. Oock is soberheyt pla
selijck tot verdiensten der glorien / so
tot haer seluen / als voor die denckde
aen haer hanghen / want hoe wij
er meer ons seluen outreke vā wel
den / hoe wij hier meer ouervloedich
orden vā geestelijcke weelden / ende
er bouen van hemelicher glorien.

Van drierleye Graet des Soberheys.

Cap. XLVIII.

Ouersten Graet vā Soberheyt
mach wesen dat hem die mensche
uede van ouerdaet / ende van dron
enschap / ende behoelliche tijden te
nderhouden int eten / op dat die ghes
te

1.
Den iersten
Graet van
Soberheyt.

Het tweede Boeck des
sette vastdaghen niet lichtelick ge-
ken en worden / en op onghetegent
tijt hem niet te vermetelick en beco-
mere met eeten ende drincken / ende
het eeten ende drincken meer ghesel-
tot oncuysheyt / dan tot vermaech
natueren. Die wijse man seyt: VV

Ecl. 10. 16. V ghy lant, diens Coninck een kint
ende diens Princen smorghens vroet
eeten. Een beest dat niet en weet de
zijner bapck te dienen / hondt in eeten
ende drinckē een manier / die de natu-
tequaem is: Dus sal oock een mēsch
doen die reden heeft / want het wa-
hem beter dat hij sonder reden wa-
dan dat hijse heeft / ende hem daer ni-
niet en reguleert / want hadde hij ge-
reden / so en misdoede hij niet.

**II. Graet
van Sober-
heyt.**

Den tweeden Graet der soberheyt
mach wesen / oock te abstineren va-
dinghen die gheoorlooft zijn / als va-
vleesch / wijn / melck / visschen / ende
leckere gerichten / ende te vreden te zij-
met grouer spijs / te wetē met droot
broot / ende portaghe / oft dīckwils
vassen / ende te abstineren van delica-
dingen / en die meer begheert word
ghelick Aelgheusen en Denuote ph-
ghen te doen. Hier aff schrijft die he-
Leu. 14. 21. Ael: T'is goet gheen vleesch te eeten
end

gheestelijcke voortgancx. 163.

de gheenen wijn te drincken. &c.

ghelijck die Nazareen / ende die kin-

den Aetjab. Als van Dantel oock

gheschieden staet: Vleesch ende wijn

is niet inghegaen in mijnen mont.

Den derden Staet is / zijn gulstich-

ghetemt te hebben / en zijne smaet

meleert / dat die mensche te vieden sij

et alleen die dinghen / die ghenoech

en den wtersten noot in qualiteyt / en

quantiteyt der spijse ende des dianer /

dat soo die spijse ende dianck sterck-

er is / hijse lieuer hebbe. Ende ist hem

niet op eenighe tijt lekker dinghen te

men / soo en sal hy daer zyn genuech

enter in soeken / maer alleen die noot-

lijcke refectie: Als die Apostel Pau-

lus vermaent. Dat vleesch en betorche

er nae die wellusticheden.

Num. 6. 10

Mat. 10. 1.

§ 1.

III. Graec

vā soberhē

Een ander onderscheyt der Graden der abstinentie oft des Soberheyts.

Cap. XLIX.

Noch eē ander onderscheyt mach
men mercken vanden voorgāck
der abstinentie oft der soberheyt.

§ 2.

2.

Die

Het tweede Boeck des

Die eerste Staet is dat die mensche
verduidelijck derue als hem niet gh
worden en mach ghenoechlijcke spi
offt diant / en daer om niet en bedie
ne / dat hy somtijts zijn begheerte ni
en heeft. Als sommighe / als sij ni
en hebben ter tafelen dat sij begheere
soo zijn sij droeulich / wordē ghesloot
murmurerē / werpen werch schaemte
ende sij en peplen op hun professie ni
meer. Ist dat saccke dat rijke men
schen niet altyt en hebben al dat sij be
gheren / hoe veel te meer behoort da
den aermen / ende den bedelaren dat
niet alle haer begheerten en hebben ?

f 2.

Die tweede Staet van abstinētie
is / dat die mensche om Godt ontberei
wil door lēfde des soberhepts en der
aermoede / ende om een goet erenpe
te gheuen / die dingen die hy wel moet
te hebben. Dus doen goede getrou
we knechten Gods / die dichwils di
herberghen der rijcker lieden voort be
gaen / ende nemen herberghē niet aer
me lieden / ende en willen niet datmen
hun lekker spijse gheue / maer sijn te
vreden met slechte ende wepūge spij
sen / om die liefde Gods / en om lēf
tinghe der andere menschen. Hier al
sprecht die Apostel : Allen dingen sijn
my

gheoorloft, maer alle dinghen en
 niet orhaerlijck: Allen dinghen sijn
 gheoorloft, maer allen dinghen en
 niet. Want al ist gheoorloft
 het E uangelie dat wi eten mo-
 gen / t'ghene dat ons voorghestelt
 wordt / nochtans ist slijchelijcker dat
 ons lekker ende veel spijzen niet
 en laten seiten / want alsoo den
 neuen die ons ontfangen toebehoort
 die ghaelherberghinghe / alsoo be-
 hoort ons toe gheestelijcke soberheyt/
 die welke wi slijckelijck er behoordē
 beschermen / dan sij te willen toonen
 der wereltliche hooftchept / wt wel-
 ke sij willen ons ouervloedelijck spi-
 zen. Ende hoe wel sij op die reple schij-
 nen bedroeft te zijn / dat wi niet ge-
 hen en willen / dat sij ons nae haeren
 wille veel doen / nochtans worden sij
 hun seluen gheslijcht van onser so-
 berheyt / ende sij ontfangen ons opeen-
 ander tijt soo veel te blijdelijcker / soo
 op hun min lastich zijn. Ende daer
 op nu luttel menschen hebben die ons
 ontfanghen / daer sonden wijer dan
 veel hebben / als sij wisten dat sij ons
 slijckelijck voeden / ende voldoe mochtē
 Die derde Staet der abstinentie is /
 sonnen sonder swaerheyt t'abstine

Het tweede Boeck des
ren dā lekerliche spijsse die hy jertffsto
wel gehad heeft / ofte heeft / ende daer
af niet meer te nemen dan puere noot
duft / niet tot delectatie / maer tot voo
dinghe. Ende al ist saerke dat niet te
hebbē dat ghy begreert groter deucht
is / na die aermoede / nochtans nae
sterckheyt oer abstinētie / soo ist meer
der die begheerte al te trecken van te
ghenwoordighe ghenoechliche dingē
tien / en ghe woon was / dan niet te be
gheren dat niet teghenwoordich en is.
Maer t'is leker te vlien vleescheliche
he ghenoechte / want die wijsen zynse
verwonnen inden strijdt / die al te se
ker meenden te welen / ende van ver
metentheyt hen seluen beloofden ver
winninghe. Ende als sij verwonnen
waren ende confus / leerden sij groo
te soetheit / dat is / dat hem die mensche
gheeft in perihelen des strijds / daer
men die bequamelijck schouwen mach.
Want sekerder is voo t' verdrincken
op den oever te welen / dan int water.

Dat

gheestelijcke voortgancz. 167.

Dat die deucht het middel hout tusschen die ghebreken.

Cap. L.

[Et is nochtans te weten / dat die
deucht middel hout tusschen die
deuchde / ende aen allen sijden is sij
ondeuchden belegheert / alsoo dat
deucht wordt / ist dat si een luttel
vanden wech der discretie.
Exempel: Sparicheyt oft abstinē
naem die iet wt haren weghe in o
bloedicheyt des voerseis / soo ned
si haer totter sonde der gultichz /
si al te luttel van t'ghende dat
noot is / soo valt si in die sonde
indiscretie / daer si die crachtē de
aems medebederft / ende die cracht
verstantis doodet / die natuere
acht / ende die dencht die si verdie
mocht verlusmt / ende si doodt
seluen voor tijt / oft si verliest ha
si / oft salmen die crachten weder
ghen men moet daer nae met groo
orchuldicheyt dat lichaem sterckē
ghemack ende vedinghe / daer mē
te voren indiscretelick ontoghen
Z. iij. heeft.

f 1.

Het tweede Boeck des
heeft. Diesgheltet is in versmaden
se der rijkdommen / want vergader
die mensche stielijcke dinghen bouet
recht / soo valt hij in ghietichept. En
wil hy gheen rijstelijck goet ghebru
ken / van sulcke ondiscretie sel hy on
natuer dooden / door hongher / conde
ende door sieckte. Verduldichept / is
datse te zeer schout de sonde des on
duldichepts / soo valt sij in slapheyt / so
datse verliest den juer des rechtmaer
dichepts / ende laet in haer wasschen
ghebreecken / ende oock in andere mē
schen die sij behoorden te veruolghen
ende te wrecken. Dotmoedichept wā
neer sij al te seer ducht voor verheft te
worden / wt ondiscretie verwoydinge
zijns selfs / soo verliest sij betrouwen
des salichepts / oft des gheestelijcke
voortganc. Liefde des naesten / is dat
sij indiscretelijck ghehouden wordt / sij
doet den mensche gunnen ende mede
wercken teghen zijn salichept / en zijn
naesten ghelick die eenen quade redt
siveert om liefde zijns naestens oft in
andere maniere quact doet. Liefde der
reynichz / heeft sommige menschen daer
toe ghebrocht dat sij haer manlijcheit
den aff ghesneden hebben / ende als sij
den brant der becoringhe in hun man
ghen

gheestelijcke voortgancx. 168.
men wilden / stelden si hun in anerte
seluen te dooden. Die blitsch
goede werck schoudt diewils so
raecht / datse die ruste der deno
wt blust. Gheestelijcke blijfchap /
oudt diewils so die droef heyt eff
echt in Gods dienst / datse in licht
recht ende ijdele blijfchap valt.
swijghent heyt / schoudt diewils
ghe woorden also seer dat sij som
ta hinder haers selfs / ende haers
kens verswicht dinghen die mit
e nootdich waren te spreken.
derdaent heyt ist datse ondiscrete
is / schoudt also seer haren eygen
te volghen / datse somtijts oock ge
saem is haren Oversten tot son
daert nochtans meer noot is Gods
ghoorsaem te weien die allen son
in verbiedt / dan eenighe menschen /
de sondeu ghebedt. Ende also ist
ghenoecken vande andere deuchden.
at die ghebrecken hun deuch
den seluen liegen te sijn.

Cap. L I.

De want die deucht also edel is
bouen alle dinghen / ende so eere
k voot alle menschen / dat oock on
schdelijcke menschen die deucht bo
alle andere dingen eeren / hierom
ghe

f i

Het tweede Boeck des
gheschiedet dat die ghebrecke vooch
haer deuchden smiteren te zijn / ende
nemen een deksel des deuchts
oft datse te gherustelicker gedistinu
leert / en niet gestraft en soude worden
oft datse eenē loff des deuchts soude
vercrighen. En soo sien wy dat die
Religieuze dickwils die hanteren / en
de willense beschermē wt authoriteit
voor deucht. Alsoo dat warachtighe
deucht in andere menschen hun som
tijts misghaget / en houden die voor
ondencht / ende houden voor quaet dat
een puer deucht is / ende ter contrarie
houden voor deucht / dat warachtelike
quaet is / maer alleen overdecht met
colent des deuchts. Op exempel :
Aermoede des gheests dat is / ghewil
lighe aermoede om Christus wille / die
is een groote en warachtighe deucht /
die veel Religieuzen belouen / nochtā
sien wiher veel onder den schijn des
noots / des deuchts / des verbaerheits /
rijckdommen begheren in ghelt / in
erue / in timmeragien / in cledinghe /
in cost / ende in Goetken / ende andere
dinghen diemen warachtelijck rijck
dommen noemt / alsoo dat sij niet ver
saedt en connen worden / want al ha
den sij al dat sij begheren / gaue hun
noch

gheestelijcke voortganck. 164.

hij niemant meer/sij namen meer/toe
men grooten hoop/want sij en soude
segghen t's ghenoech/wy en wil-
len niet meer hebben. Ter contrarie
verrelijck te leuen/ende niet weplich
heden te zyn/wordt nauwichheit en
verrichheit ghenoemt/al oft sij niet en
soeken ghebruyken t'ghene dat sij
niet hebben. Dure wordt droefheit ge-
noemt / sedichheit hietmen suerheit/
der rechtuaerdichheit/hietmen een
mettelijck oordeel. Ruste der he-
dicheit wordt luyverdie ghenoemt/castij-
ghe des lichaems/ondiscretie.

Impellheit oft stercheit wordt ghes-
dend voor dwaesheit. Dreele Gods/
wordt ghehouden voor een onvrees-
like conscientie. T'gemeyn te schou-
en hietmen sonderlnicheit. Schan-
del te schouwen wort hypocrisis ge-
noemt. Dier hoemen die deucht ver-
sindt/en niet verkeertheit ondeucht
het.

¶ Doo oock ter contrarie dertel ont-
sdinghe / hietmen gheselschappe/
volijckheit. Curtichheit der timme-
ngien/der woerken/ende der andere
dinghen/hietmen eerlijckheit. Een
vrijvrij conscientie/hietmen vrijheit.
Het lichaem delicatelijck te voeden
wordt

f 3.

Het tweede Boeck des
wordt voor discretie geacht. Veel claps-
pinghe hietmen ghelpreeksaemheyt.
Broederlijken haet wordt ghenoe-
jener des rechtvaerdicheyts. Ghiert-
heyt in veel te vercrighen/hietmē ge-
trouwē prouisie. Schalckheyt nocme-
men voorsinnicheyt. Verheffinghe/
hietmen tooninghe van auctoriteit.
Bijninge ende jener/hietmen besche-
minghe des Oorden. Beroemelijch-
heyt van goede werken / wil ghesien
zijn voor stichtinghe des naesten. Me-
terclap/wil gheacht worden hattinghe
des boosheys / niet des persoons.
Ghetekelijcke ghelijckheyt / wil ghe-
houden worden voor vliedinghe d son-
derlincheyt / slapheyt des verslapin-
ghe wil oormoedicheyt schijnen te we-
sen. Clepmoedicheyt / als hooghe-
dinghen niet te soeken. Onrustelijch-
heyt des wtloopens ende der onledic-
heyt wil gheheeten wesen vlisticheyt/
in goede werken. Verquistinghe/
wil mistheyt heeten. Ende soo voort
van andere denckden ende ondenck-
den. Men moet dan weten dat dis-
cretie des gheests / hont den middelste
wech des denckts / niet wijschēde noch
aen die rechter hant / noch aen die sin-
kerhant / maer gaet die groete baen/
soo

Ris. 5. 30.

ghaestelijcke voortgancz. 170.
datse noch dat goet, quaet, noch dat
er goet en heet te wesen, noch en
dat licht duyternisse, noch die duy
nisse dat licht, maer sij ondersceijent
den dach der dencht/vanden nachtes
denchts / op dat sij den Enghel des
uels niet en ontfanghe / voor den
ghel des lights, maer schiept dat goet
dat valsch / ende houdt het ghene
goet is.

Van Reynicheyt,

Cap. LII.

Onscheyt is een dochter van so
berheyt/ende wordt van haer ghe
ede / ghelijck ter contrarie oncupsh;
moedt wordt van gulstheyt.
Want die leden der oncupshet hebbē
er plaets onder den buick/ēn wort
en tot oncupshet beroert wt volheyt
des buicks. Welghelick daer tegen
verdrooghen die humeuren d' on
cupshet / van ijdelheyt des buicks/
icht als die rinlere verdroocht/als de
intepne daer sij wt vloepde ghestopt
wordt. Een dinc hebben alle ghee
elijcke menschen voor eenen gheme
en reghel geelhonden. Dat soo wie
in

§ I.
Vide D.
Hiron. in
illud ad
Tit. 1. opor
tet Epist.

Het tweede Boeck des

der so-
berheyt en
is niemant
royne.

in repnichheit leuen wil/die leert sobe-
heyt / want repnichheit en mach
niet langker secker wesen sonder
soberheyt / ende soo wie in soberheyt
voortghaet / die ghact in repnichheit
voort / ende wie daer in achterwaert
gaet / in hem gaet achterwaert die rep-
nichheit / al meruen sommighe in hare
vermetenheyt / repnichheit te houden
sonder soberheyt. Alle lof singt men int einde

§ 2.

Ich en gheloone niet dat soo meene-
ghe ende soo groote ondersoekers be-
dencken/die desen voorloeden reghel
ghevolcht hebben / bedroghen sijn in
hare insettinghe oft meeninghe.

Want een segghelijck is wijs in zijn ro-
sie. Ende die vlijtighe aerebedders beg-
denchts / worden wijs in oeffeninghe
der denchte. Want die vlijtelijck aere-
bedden nae rijckdommen ende ghe-
mechte der werelt / sij worden voor sin-
nigh in hare oeffeninghe. Ghelijck
ghescreuen staet : Die kinderen des
werelts sijn voor sinnigher dan die kin-
deren des lichts in haer gheslachte.

Luc. 6. 8.

Roynicheit
is een he-
melsche
denchte.

Die repnichheit is een dencht die
haer beghin heeft wt en hemel. Wese
dencht heeft vanden hemel ghebrocht
op der aerden die opperste ende rent-
ghe meester onsen Heere Christus/die
indien

gheestelijcke voortgancx. 171.
hemel is een meester der Enge-
len hij heeftse openbaerlijck ghe-
reende in dese dencht heeft hij ouer
gestelt naest hem zijn gloriose
moeder ende maghet Mariam / als
solmaechte ende jersie naest hem
meesterse / van dese machdelijcke
reijcheit / tot een exempel voor ons
die te verwonderen ende naer
volghen.

Van vier profijten des Reynicheyts.

Cap. LIII.

Reynicheit doet in dit leuen vser-
derhande dinghen. Zij inijert
lichaem / ghelijck ter contrarie on-
reynicheit dat lichaem besmet / alsoo al
wert datter gheuen anderen loon
naer des reynicheyts als die tegē-
woordighe suijnerheit / ende anders
den pijn des onreynicheyts dan haer
reynicheit / soo souden wij beho-
ren die eerlijckheit des reynicheyts te
volghen / ende te versmaden die lee-
delijckheit des onreynicheyts. Doch maect
reynicheit die ghedachten wij / en on-
becom

9 R.

Het tweede Boeck des
berommert want het en doet haer ge-
noot te soighen voor vrouwe oft voor
kinderen te voeden / noch die affecten
der liefden en wordt niet ghebonden
tot wijs oft kinderen. Noch den geel-
der jalousheits en laecht hem niet te
ghen zijns wijs oncuysheyt / noch hij
en is niet besocht hoe hij die vrouwe
behaghen / oft hoe hij zijn erfghenamen
rijk maken sal / hij en begheert noch
swaghers / noch swegherinnen noch
hij en derf zijn maetschap niet zeer na
loopen / maer is alleen besocht voor
hem / ende gherust in hem seluen.

¶ 4. Weel dinghen zijnder die besorghen
moeten die inden houwelijcken staet
ghelieft zijn / alsoo dat die ghenuechte
des vleeschs / gheenins hun soo ghe-
noechelijck is / als hun wel lastich is
die anxte van verscheyden soighe die
sij moetē lijdē / die de Apostel noemt
tribulatie des vleeschs. Daerom schrijft
die selue Apostel totten Corinthen :

4.Cer.7.3. Ick wil dat ghy lieden sonder schorvul-
dicheyt sult wesen. Oock maecht rep-
nticheyt die conscientie blijde want
hij bewijst Godt eenen aenghenamen
dienst / die om zijnen wil de genoech-
te des vleeschs versmaect / welke ghe-
noechte weerlijcke lieden grootelijck
begheeren.

zheestelijcke voortgancx. 179.

eren. Si maecht blijde / wantse
t behaecht / Godt versoent / ende
ons naeder Godt comen / sij en
kent Godt niet in vleeschelijcke
uerchten / ende verdient den he
ghen loon/ende volcht met reynic
odt/die een Schepper is des sup
epts / want het is een groote glo
en Meer te volghen/die ons voors
aen is in supnerheyt des reynic
s/een maghet / sone des magets/
bruydegom des maeghdekens.
n reynicheyt maecht den mēsche
lijck ende werckelijck aen ande
enschen / ende oock den Enghelē.
menschen / want soo goede als
die die reynicheyt ceren/ Den En
en/want als namerlijck alle ghe
telck heeft zins ghelijck / soo heb
oock lief die reyne Enghelen/ den
te menschen sonderlinghe/
andere menschen.

dingen die dienen tot ver
ijginghe des Reynicheyts.

Cap. LIIII.

OT verrijgtinghe des suijner
hepts / ooughaach ende onder
houdin

f r.

2.1. C. 39.

Het tweede Boeck des
hondinghe/dienen die vnghe die
uen gheselt zijn vande r. n. dien de
oncuysheits / te weten verurceindin
ghe ende verscheppinghe der vrouwe
van mannē/ende gheselschap der luy
uer menschen daer in een erempe
van reijnsheyt in sien mach eff leeren
Oock is nū darmē schouwe alle wech
de/want sij voedt oncuyshe: des vlees
Item datmen bewaer die sinnen van
bupfen/dat si niet en sien/noch en hoer
ten / nech en tasten dinghen daer men
eff becoort mach worden / ende datmen
schouwe leetcheit/want sij maecht en
nen inganch allen sonden / ende sonde
linghe vleeschelijcke sonden. Item
datmen nauwe beware die ghedachte
en die affecten des herten/want daer
pleecht t'serpent jerst zijn sentinich
hoofte in te sieken. Oock is daer soe
nū gheduericheyt des ghebets/want
daer door aischmen hulpe van God
teghen alle aenverhinghe.

Van deylinge des Reynicheyts.

Cap. LV.

51.

DEN voortghanch oft Graet des
Reynicheyts wort ondericheyt
den

gheestelijcke voortganc 173.

in menigher manier. Want daer
repnichheit des houwelijcken staet/
weerdelijcken staet/des maechde-
lijcken staet. Doch aler sommige rep-
nichheit int werck/sommighe inde be-
terte. Sommighe zijn supuer van
maem/maer niet repn van ghedach-
ten. Ende sommighe zijn repn van
gedachten/hoe wel sij nae den lichaem
niet betalen die schult des houwe-
lijcken staet.

Van die Graden des Reynic-
heyts, soo die toe comen
Gestelijcke menschen.

Cap LVI.

Vlaet ons sien van die Trappen
des Repnichheits/ghelijck die toe-
men allen gheestelijcke menschen.
Die eerste Gract is/datmen af honde-
n alle vleeschelijck werck/ niet pro-
ost so te bliuen/ende gheen consent
gheue in eenighe onghedoorloofde
rueringe. Maer want desen graet
niet seer nae is der aerischer genoech-
som dat die bekeeringhe noch niet
soo wordt die mensche beroert van:

Ma.

Der

§ 1.
I Graet, is
yvere noch
in begeerte
te consen-
teren.

Het tweede Boeck des

den domp des vleeschelijcke beton

ghe recht als eenen slach van die bl

Gen. 19. 16. dende Stadt Sodoma. Ende op d

Luc. 13. 19. die mensche ommesende als tot

wijf dede / niet en vergaen / soo sal

haer en totten berch / dat is hij sal m

hen te gheraeken tot eenen hooger

graet der repusheyt / op dat hij beha

den blijue en niet en sterue inde bo

heyt der Stadt / inde sonde der oncu

heyt / daer veel menschen in gestor

zijn. Desen iersten graet is noch in

aerbeyt des strids / ende in onseke

heyt der verwinnighe / want alle

die wil met hulpe der gracie vechte

ghen vier vanden / als teghen d

biant des vleeschs / teghen den app

tijt des begheerelijckheyt / teghen t

stokinghe des werelts tot oncuyshe

ende teghen des boosen gheests qua

inghen ende dus zijn haer vier tee

twee. Nochtans sal den goeden w

ghaus betrouwen hebben ende aen

hanghen den ghenen die ghesproken

Ioel. 16. 33. heeft: In die werelt suldy verdruethe

hebben, maer betrou, ick heb die w

Mat. 13. 19. relt verwonnen. Die oock den duyvel

Luc. 12. 12. sterker ghebonden / ende oock zinn

roof ghenomen heeft / die sal des men

schen vanden haetelijck bekeren te

vrede

gheestelijcke voortgancx. 174.

stede / ende hij sal huij onderwerpen
die gheen die sij ghepijnt hebbē / te we-
ten / die pijnighers des vleeschs / den
oncrupstchen brant / ende vleeschelijcke
ghenoeyte der begheerten.

Den tweeden graet is / wāneer door
castijdinghe des lichaems / ende ander-
re gheestelijcke oeffeninghe / dat vlees-
schelijck toeneypen ghesupnert wort /
ende dat lichaem den gheeste alsnog on-
derwerpen / dat hij seloen oft inttel be-
soort wordt. Ende al en is hij niet tee-
nemaal quijt die steekselē der begere-
lijckheyt / als steekselē der doornen /
ende Jebusens noch schuyt in zijn wo-
ninghe / nochtans is hij soo verduicht
ende vernutdert / dat al zijn becoringē
lichtelijck verdienen worden / ende be-
dwonghen niet sterkten ghebode son-
der groot wederstriden / ten sij dat die
mensche hem laet door zijn eygen ver-
swimentisse ende traechte cracht we-
der crighen / daer hij hem swaerlijck
mede aenvechten mach. Ghelijck on-
se Heer die kinder van Israhel diep-
de / doen sij hart vpanden / die huij on-
derwerpen waren versumpden te doo-
den / dat hijsē daetom oock niet doo-
en wildē / op dat sij daer door ghestraft
souden worden waer door sij ghelon-

Ma ij. diche

II. Groot.
t'vleesch
castijen.

Iud. 2. 2.

Het tweede Boeck des
dicht hadden/ ende daerom hebben
dickwils van hun verdruct eene v
werpen gheweest. Maect dat wij o
se vpanden ghetrouwelijck wedersta
den/als sij ons beghinnen aen te ver
ten/wp en souden se niet alleē verwin
nen op dien tijt / maer sij souden ooc
soo gherencht wordē/ dat sij ons da
nae selder souden doruen aenverchte
ende vochten sij ons aen/wp souden
haest verwinnen/tot dat sij teuenma
verdriuen worden / soo dat sij nauw
souden derren weder op staen. Ma
in dien dat wijse lauwelijc wedersta
soo gheuen wij hun cracht ende coe
hept/dat sij ons alsoo veel te dicker/
harder aenverchten. Men moet no
tans weten dat die vpant als hij aen
kelijck verwonnen is / somtijts lanc
is dat hij den mensche niet aē en verch
met die selue sonden / tot dat die men
sche ontwent is te strijden. Ende da
valt hij weder teghen hem onversien
lijck/op dat hij die onversinnige men
schen alsoo veel te lichtelijcker verwin
ne/hoe hijse min berept vint te wede
staen. Een erenpel sij/ van eenen di
op zijnen vpant valt / als hy nu zij
wapenen af heeft ghsleet/ende tot en
aen berept/ende nae den strijt zijn me
hulperi

gheestelijcke voortganck. 175.

ulpers heeft verlaten / want hij geen
erinoeden en hadde vanden aenstaē
en strijdt. Aldus sloeghen Judas 1. Mach. 3.
Machabeus vanden / veel van zijne 31.
volck doot op den heylighen dach doe
in rusten ende ledicheyt waren.

Gierom sullen wij alrijts bereet wezē
aanneltich te wederstaen die vande /
want al schijnen sij te rusten / sij en la-
en niet aff ons aen te vechten. Ende
al schijnen sij aff te laren van t'auverch
en / dat en is daerom niet dat sij goet-
liken zijn oft moede / maer om schale-
heyt ende bedriechnisse. Ghelijcker ge-
schreuen staet : En laet henlieden niet 1. Ecd. 4. 11.
weten noch kennisse hebben voor dat
wy int midden van henlieden comen,
ende hunlieden doorslaen moghen.

Daerom spreekt den Wijsman :

Een vyant die in sijn herte bedriechelijc Pro. 16. 34
heden ouerleyt, als hy sijn stemme laet
soetelijck nederfincken, en ghelooft hē
niet, want seuen archedē sijn in sijn hert.
Wie den haet bedriechelijck bedeckt,
diens quaetheyt sal ontdeckt worden
inden raet.

Den derden Graet des reynlichheits
is dat die mensche die vleeschelijche
begheerte des lichaems alsoo ghetem-
heeft / dat hijse selden ende luttel ghe-
foyen.

Ma hij. voelt /

Het tweede Boeck des
voelt/ende wt affectie soodanighe liden
de der reynicheyt ghereghen heet
dat hij verschrikt / ende vergramt
alle vleeschelijcke beroeringhe / ende
daer aff walcht/ende en mach niet h
ren spiecken van werck der oncu
heyt/ dan met een scheneminghe end
versnadinghe. Maer woumeer o
ander liden oobaer jet te spiecken
van saecken des houwelijcken sta
dat hij soo ghevoele die gherustigh
beroeringhe zijns vleeschs/ al ofter v
lijck/oft van steenen/oft van diet gh
lijcke ghereactert worde. Ende al
inden slaep die ouervloedicheyt de
humeuten natuerlijck wt vloeyt/ da
et soo gherustelick ende onghewoeli
gheschte / dat hij noch oncuylliche ve
beldinghe en hebbe / noch ghevoele
van onsupuere ghenoechte.

6 4.
Volmaecte
wynicheyt

Dit is een volmaecte beschijffinghe
ghe des reynicheyts / nae dat sij in d
lichaem der sonden vercreghen mac
worden van selde / ende volmaecte
menschen. Ende op dat sij ghesad
lijck en gheduerelijck in desen gra
moghen perseuereren/ soo dunct m
dat daer toe van doen is sonderlingh
privilegie/wantet bouen matē schijnt
der natuerlijcke moghentheyt inde
vleesch

gheestelijcke voortganen. 176.

veesch te leuen/ende het ghebreck des
veeschs niet te ghevoelen. Maer die
sint van naturen/oft die siecken
sich lichaems hebben / moghen ghe-
reynelijck wesen sonder beroeringhe
des vleeschs / ghelijck blijcht in oude
de siecke menschen / maer reynich-
is herte met puerheit des vleeschs/
is voorschreuen is / besimmen alleen
het dencht en door die gracie Gods.
Ende dit is dat die Propheet sonder-
inghe verwondert als hij seyt: Coeme psal. 45. 9.
ende besiet die wercken des Heeren, wat
vonderlijcke teekenen hy op die aer-
de ghestelt heeft, wechnemende die oor-
saken (der vleeschelijcker becoringe)
otten eynden der aerden, dat is totten
otersten beroeringhen. Daer volcht
aan: VVeest ledich, ende besiet dat ick
Godt ben, en sal verheuen worden in
alle Heydenen, ende verheuen op die
erde. Ledicheyt hier bereekent ru-
te / i' ghesichte die intentie / want als
die strijden der ghebreecken ghesit
ende gheepnt sijn / ende die vanden
aerwonnen / soo mach die siel in haer
seluen rusten/ende Gode aendencken/
ende verstaen dat hij Godt is/ die also
moghentlijck vermocht/ende soo goe-
derlijck wilde die Stroemen der be-
coringhe

Het tweede Boeck des
roolinghe ende der ghebreeken be-
drincken/ende den goetwillighen men-
schen vrede gheuen/ welken vrede hy
inde H. schriftuere belooft heeft. **Sh-**
Leuit. 26, 6 **lijck** int boeck **Leuitici** staet : Ick sal
vrede gheuen in allen v palen , ghy su-
slapen, ende daer en sal niemant sijn, die
v veruaren sal, ick sal die quade dieren
van v nemen, ende t'sweert en sal doe
v palen niet gaen. **Wie zijn aendacht**
in Godt setten wil / dien is root daer
hy van andere dinghen ledich sij/ end
hem verheffen bouen hem seluen.

Thren 3, 16 **Sheltich** **Jeremias** vermaent : Het
goet met stillicheyt te verwachtē **Godt**
salichz, hy sal alleē sittē, en swijgē, wan-
hy heeft hē seluē bouē sy seluē verheue

Sheltich oock die **Propheet** **Dau-**
schrijft : Ick hebbe my verre ghemaect
Psal. 54. 1. al vliedende, ende ick bleef woonend
in die woestijne. Ick verbeyde hem die
my behouden heeft van die cleynmoe-
dicheyt des Gheests. **Men moet rusten**
van begheerlijkheden/ ende van ver-
storinghe ende van weereltsche bedr-
meringhe. **Dese drie hinderen alder**
meest gheesteliche ledicheyt/want wi
niet en begheert inde werelt voor hē
oft voor zijnen naestē/die en heeft nie
daer hy aff verstoort wordt / want hy

gheestelijcke voortgancz. 177.

heeft gheen anert voor ghemack of
noe cer/ofc voor goet te verliezen.

hij ist dat hy hem niet en onderwint
verichten oft dwaesselijck te oordee-
n ander liede mercken / noch hē daer
iede en becommert in zijn ghedachte/
o: h in zijn woorden / soo mach hy hē
so veel lichtelijcker tot inwendighe
dinghen gheuen / soo hy van wtven-
dighe dinghen onbecommerlijcker is.
Want wie zijn ghedachten tot opper-
ste dinghen gheuen wil / hy moet van
nederste dinghen viss wesen. Een
voghel den zijn vloghelen ghebondē/
bedeckt/of ghecort zijn / die en can niet
hooch ghevlieghen. In gheestelijke
dinghen / zijn die de hoochste / die meest
inwendich zijn / aengaende die gheeste-
lijcke ondervindinghe.

Hier beghint den Seuen-
sten Voortghanck.

Cap. LVII.

Ende want voort gesproken is vā
den voortghanck des wille / die ge-
legghen is in gheoordineerde dispositie
der affectien / in welken men merck
volc

Het tweede Boeck des
volmaechtheit des werckende leuens
soo willen wij nu beneestighen met
ter ghedachten te ghenaken den voor
ganck des beschouwende leuens wā
ter nuttelijck schijnt voot den gheuer
die voortgaen willen inden gheest.

Vanden Voortganck des
beschouvvende leuens.

Cap. LVIII.

§ I.

L. i. C. 4. &
109.

Memorie
moet in vijf
manieren
Godt aen-
hanghen.

DEn seuenste staet des voortganck
inder wijsheyt / ende gheestelijck
leuens leet in toenemen der beschou
winghe / ende heeft dat licht der versta
dentse / ende den smaek der inwendig
gher soeticheyt. Hier voot is gespro
ken dat voortganck oft volcomenheyt
des gheestelijcke leuens sonderlinghe
in drie dinghen ghelegghen is / in ver
lichtinge des redens / in rechteyt des
wils / in gheduerige occupatie der me
morie tot Godt. Op dat dan die me
morie ghewoon worde stadelijck op
Godt te dencken / ende hem aen te han
ghen / so sal sij leeren ghestadelijck wā
delen / ende haer oefenen in vijf we
ghen : Als zijn lesinghe / collatie / medi
tatie

te van Godt/ t'ghebet/ ende content
atie. Goede lesinghe ende collatie
in saet/ ende materie van meditatie.
Daerom hoe danighe dinghen ghi
sijt dat v voornemen in v ghedachte
nde ghebeden / met soodanighe lesin
ge/ collarien/ ende saccken pijnt v me
more voer te berommieren/ want nae
sochtichepe diemen int vat doet rieken
het vat/ ende soodanich crupt ghy plāt
n uwen hof / soodanich sal daer aff
vallen. Gheestelijche collatie onders
vijft het verstant/ ontfiercht die affec
te / ende maect die memorie vrucht
baer van vruchten der goeder gedach
ten. Ghelijcher toe contrarie ijdelen
clap den tijt onvruchtbaerlijc verliest/
die begheerte vercont/ onnutte gedach
ten int herte saeyt / die conscientie
knaecht / gheestelijken voortghancx
hinderet/ ende pijn verdient.

Men sal sulcke lesen lesen diemen
int gebet naemaels nuttelijc ghedee
ken mach / die den mensche verlichte
ter kennisse Godts/ ende vrierich make
totter liefden Godts ende sterck make
in teghenspoet te lijden / die den mens
che imprent die versmadenisse des we
rels / ende begheerten des hemelschē
Vaders lants/ die onderschepden leere
tusschen

D. Hieron.
Ep. 18. ad
Marcel.

Het tweede Boeck des
tusschen denckden ende ondenckden
ende hoemen verwinnen mach beco-
ringhe/ende die ander nuttelijche din-
ghen leere ter salicheyt. Dat ghebe
sal dich wils inbrecken die lesinghe/ende
oock andere wercken / op dattet hert
dich wils verheuen worde tot Godt
daer alle goet vā noode moet wt vlopi

Vande intentie oft aendacht.

Cap. LIX.

§ I.

Ose intentie wordt somtijts ghe-
roert om Godt/somtijts tot Godt/
somtijts in Godt. Om Godt wordt sij
beroert in werckinghe die wy sonder
linghe om Godt doen/al ist dat wy on-
der het werck op hem niet en dencken
Tot Godt wordt sij beroert/in lesinge
oft eenighe ouerdenckinghe / alst van
Godt is/dat wy dan int hert ouerdinc-
ken/al waert dat wy op hem/als totte
tweede persoon t'ghesicht des gedachte
niet en stuerden. In Godt wordt
sij beroert int ghebet / als wy met het
herte op hem dencken/hem omhelsen/
ende met begheerte der minicheyt hem
aenhanghen. Maer welck van dese
dinghen

gheestelijcke voortgancx. 179.

dingē simpelijc het profijtelijckste is/
so moctinē wetē dattet nutte is dz dē
mensch vereenicht sij met Godt/want
alle die salicheyt des menschen is in
Godt ouerformt te worden. Nochtān
zijnder ander werken somtijts nutter
dan dat ghebet / als wannermen om
ghehoorsaemheyt / oft om liefde des
naesten t'ghebet achter laet / ende doet
andere Goddienstinghe werken / oft
alsmen leert hoemen Godt begaethe
lijcker dienen mach.

Van drie manieren van Bidden.

Cap. LX.

Drie manieren zijnder van Bid-
den. Een manier is vooselijck/
doot ghemaecte ende ghebruyckelijc
ke woorden ghelijck als wy Psalme/
Hymnen/Collecten/ ende andere ghe-
beden/oft ghemaecte lof sanghen le-
sen/ om deuotte te verwerken / oft om
onse schult te betalen. Driederhande
is die aendachte. Dierste is superfi-
ciel alleen/te weten dat die mensch al-
leen aendachtich is wat hy sepi / wat
Psalme

§ 1.

Ierste man-
nier van
bidden is
vooselijck.

Het tweede Boeck des

Psalm dat hy daeren tusschen leest
wat Antiphon/oft wat ghebet. Wi
vucht van deser aendachticheyt is
dat hy niet ghedwonghen en is te wi
derhalen als hy weet dat ghelesen e
hebben. Ende hy sal gheloont word
van Godt om den aerbept zijns lie
haems/die hy niet goeder meyningh
Godt gheoffert heeft in zijn ghebet
daer hy hem in ghedwonghen heeft
totten rosen Godts. Die ander atten
tie oft aendacht is der letteren/dat den
mensch alleen aendencht den sin nae d
letteren/ende wat die woordē vā bup
ten bededen. Dese gheeft oock vucht
ten wannert die woorden deuotie be
teekenen: Als daer men leest/O Godt
ontfermt v mijnder. &c. ende in desge
lijcke plaetsen / waer oock die ongher
leerden (waer datse alleen die woor
den verstonen) deuotie sonden schep
pen. Maer ghepasseert zijnde de woor
den / waer het verstant der woorden
verandert wordt / daer verflapt oock
die deuotie. Want wat deuotie mach
die mensch hebben nae zijnder letterē
mit dese woorden des Propheetis:

Ps. 103. 13.

Die de fonteynen wt laet in die valley
en, int midden der berghen sullen die
wateren passeren: ende andere woor

Deil

gheestelijcke voortgancx. 180.

en die daer nae volghen / die al ghe-
gheuen zijn nae den gheestelijckē sin.
die derde aendacht is des verstants/
atmen wt die woorden die men singt
se leest / soecke den gheestelijcken sin.
Als wanneer men inde historie des wt-
tans der kinderen van Israhel we-
gypten / ende der plaghē van Egypten
en / verstaet onse gheestelijcke verlos-
singhe wt den sonden ende wt der we-
relt. Of hoe onse sonden verdonckē
sijn door tranen des berouws / ende hoe
aer aff die boose gheesten gherupst
sijn. In dusdanighe aendachte is die
wermeeste vrucht / want sij leert die
iele door gheestelijck verstant / en be-
oertse met begheerlijcke innicheyt/
ende dat is een sonderlinghe vrucht
des ghebets.

Die tweede manier van bidden is /
welckwils volcomender / ende gheschiet
ook in woorden die gemaect zijn
door woorden wt eygen affectie / als
vanneer die mensch vrienaelijck met
Gode spreekt / ende ghetruycht zijns
elso manier van spreken / oft manier
der hepligher schrijfture / die zijnder be-
gheerlijckheyt ghelijck / daer hy mede
orstoot zijn herte voor God / of daer
hy mede beclaccht zijnen noot / of daer
hy

§ 2.
Twee ma-
nier vā bid-
den is door
woorden
met eygen
affectien
gemaecte,

Het tweede Boeck des
hy mede zijn sonden belijdt/ ende ber
herticheyt bidt ende ghenade / en hy
pe aenroepst teghen zijn berouwinghe
ende swaricheyt / zonder tribulac
oft teghen eenighe ander zijne / oft z
der naesten noot. Dese manier van
bidden erscht dat die mensch hy he
seluen sij in eenicheyt / in stilheyt /
rusten / op dat hy te volcomelijcher /
sonder anert / zijn begheerten wistort
mach tot Godt. Oock is hier meer e
hepts in ghelegghen voor het hooft / e
de voor het lichaem / ende daerom
mach dese manier niet dickwils oft
zeer gheduerich zijn / als in de twee je
ste aendachten der ijerster manier / so
derlinghe die cranck is van lichaem
ende sommige menschen hebben hy
bedoruen / om dat sij te ondiscretelij
hin hier in gheocffent hebben.
Daerom sullen alsulche menschen
dese manier dickwils bidden / en lict
telijck / op dat sij niet veruereert e
wordē vande vrendelijckheyt Godts
ende die selue bedinghe sal roet end
licht wesen op dat sij niet bedoruen e
worden.

Val

gheestelijcke voortgancx. 181.
an diuerliche affectie ende ver
beldinge der verscheide per
soonen inden Bidder, en
de inden genen dien
hy Bidt.

Cap. L X I.

N A diuersche causen soo naecht
dese manier die affectien der vers
heyden personen / ende die stemmē
iden bidder/ende verbeldinghe is di
erscher personen inden ghenen die
p bidt. Want somtijts doet hy aen
en persoon van eenen misdadighe/
oor Godt den rechter staende met bes
inghe/ende segghende tot Godt: En
zilt my niet verdoemen. Item: En
aet niet int rechte met uwen dienaar,
want in v aensicht en sal gheen leuende
herechtvaerdicht worden, ende dier
helijcke. Dus bidden wy als wy
preken: Heere verlos ons van alle
uaet, te weten des eeuwige verdoe
nenisse. Somtijts bidt die mensch
als die ghene die belegghen is vanden
want der berouinghe / ende der tribu
tie/ ende die hy hem seluen niet ont
b. blien

I L.

Ioh. 19. 3.

Ps. 143. 2.

Matt. 6. 13.

VVleggin
ghe des Pa
ter nostra.

Het tweede Boeck des

ullen en mach/ende ducht dat hy God
 swaertlich vertoont heeft / ende mer
 zijne sonden verdient dat hy den v
 den gheleuert worde / ende roept om
 hulpe ende spreekt : O Heere en gh
 dencke niet onser boosheeden &c.
 Psal. 78. 1.
 Item: O Heere en verwerpt my van
 aenschijn niet.
 Psal. 50. 13.

Behaluen die eeuwige verdoem
 nisse / soo en isser gheen gramschap
 Gods swaerder/dan dat hy den men
 sche niet en beschermie van sonden / e
 verhengt dat hij dieper in sonden va
 le/ende dit verdient aldermeest die he
 uaerdicheyt / ende ondancbaerheyt
 Ende hier teghen ist dat wy bidden
 O Heere en leyt ons niet in becoringhe
 der sonden. Van hieret dat wy inge
 leyt worden van Godt in becoringhe
 als hij ons voor die inlepdinghe ni
 en bewaert / ghelick als men seyt da
 Godt hart maert i' herte des sondaers
 als hijt door gracie zijnder inwend
 gher saluinghe niet en beweecht. E
 dit is sonderlinghe te vleesen inde
 strijdt des becoringhe / ende inden la
 der tribulacien/dat hij ons door zijne
 last niet en ouerdrucke/en tot sondē
 werpe. Andersins waer ooc te wēsch
 eenige tribulacie die niet schreumelij

en

gheestelijcke voortgancx. 191.

waer/ want sij supnert die siele / eñ
is van grooter verdienstē diese mā
elijche verdraecht. Sontijts bidt
die mensche inden persoon van eenen
necht die door sonden die gracie des
leeren verlorē heeft / dat hij hem zija
onden ende versumpenisse wil verge
en / die hy ghedaen heeft / in laten dat
hij schuldich was te doen / ende in doe
at hem onghoorlofs was te doen / of
in dat hij zija schuld versumpelijck eñ
volcomelijc betaelt heeft / seggende:
Ja die menichte van uwer barmher
cheden soo doet wt mijn boosheyt.

Psal. 50. 9

tem : Om uwen naem Heere suldy
henadich wesen mīnder sonden, want
is veel &c. Dat begheeren wy seg
gende: Vergheeft ons onse schulden
helijck wy vergheuen onse schuldene.
Want alsoo goedertierlijck sul
den wy vergheuen / den ghenen die iet
eghen ons misdoen : Als wij willen
at ons vergenē worde ons misdaet.
Sontijts inden persoon van eenē aer
men bedelaer toont hij den rijken da
er des huysghesins zija aermoede / eñ
nedervallende bidt hy om braot d grā
ten / daer hij mede ghestetcht worde /
daer hij mede ghetroot worde / daer
hij mede onderhouden worde / om het
Ab ij quae

Psal. 34. 20

Mat. 6. 13

Het tweede Boeck des

quaet te wederstaen.

Alle men-
schē behoe-
uen drier
leye broot.

Driederley broot behoenen wy e-
de dat sullen wy ghebuerichlijck va-
onsen vriendt bidden / dat hijt ons ve-
leent: Als Hemels broot / gheestelijc
broot / ende aertsc broot. Dat Heme-
broot is d'lichaem Christi. Waer 'a

Joan. 6. 32.

Christus spreekt: Mijñ Vader ghee-
waerachtich broot vanden Hemel.

Dat geestelijc broot is d'woort Gods
ende inwendighe gratie / die de sie-
spijst teghen ghebieck der denicht / end
sterckt met voetsel der gheestelijck
gauen. Als inden Psalm gheschreue
staet: Het broot verstercke smenliche

Pl. 103. 16.

hert. Dat aertsc broot is voetsel dat
mē d'lichaem inede staende moet ho-
den van noode / sonder welke wij an-
ders hongher ende dorst niet en con-
vertaghen. Om dit broot bidden wy

Matt. 6.

als wy segghen: Gheeft ons huyde
ons daghelijcx broot, sonder welck wy
gheenen rijt lenen en moghen. In al-
len tijt behoeuen wy die gracie Gods
daerom sullen wij die altoos begeren
in allen dinghen die wij beghinnen.
Somsijts inden persoon eens soon
die in allen dinghen ghehoorsaem el-
behaerlijck begheert te wesen zijnen
Vader / bidt hy hem met groote innic-
hept

gheestelijcke voortganck. 183.
wt/dat hy hem nemmermeer en late
anders willen dan hy en wil/dat hy in
men wil/in zijnder begeerten/in zijn
en/ende in alle zijn werken hem
so ghelijck make / dat gheen dinc in
en si dat die Vaderlijcke ooghen
tertoeren mach / ende dat hy dat alle
erkene zijn solacs / ende begheer bo
alle dinc dat die hemelsche Vader
met hem alleen wercke dat hem be
nechelijck is. Dat is inder waerhy
getrouwe ende soenelijcke begheerte
dat die mensch zijns selfs niet en soec
e/noch gemak/noch eer/noch troost/
maer alleen dat goet behaghen zijns
oedertieren Vaders. Dit is een
loot dinc van Godt te begheeren/een
loot dinc van hem te vererighen/
dat hy ons alsulcke maect in dit lie
aem der sonden/dat wy die opperste
maechte belien / ende van zijner re
hel niet en wijken. Niet bezers / ny
nters inde werelt en mochte ons ge
en onsen hemelschen Vader/dan dat
p ons alsoo daen maecte / dat wy in
n alleen dinghen hem behaghen. De
ese begheerte bidt die Propheet inde
Salut: Tot v o Heere ben ick gevliet, ps. 141. 9.
eert my doen uwen wil. Dit bidden
wij als wij segghen: Viven wille ghe. Matt. 6.
Bh ij. schie:

Het tweede Boeck des
schiende inder aerden als inden hemel.
op dat ghelick die opperste **Wolgers**
tot uwen wil ghestelt ziju/ dat wy ooc
nae onser manier alsoo moghen ghe
pordineert worden / tot behaechelick
heyt ws wille.

¶ 4.

Somtijtso begheert met groote vie
richheit die siel als een bruyt **Godts** / te
rusten met haren eenigen gheminde
ende a'leen te ghebruycken zijnder om
hellinge/om wiens liefde alle aertsch
dinghen haer snoode gheworden zijn/
want sij en hoope niet dat haren doot
anders mach ghebruist worden / ten sij
dat sij come/daer sij hem sonder onder
laet sie van aensicht tot aensicht. Ende
sij bidt dat dit haestelick gheschic / en
begheert ghelick die **Apostel** ontbou
den te worden ende te wesen met **Chri**
sto/want dat bouen al het beste is/om
dat blijde ghebruycke **Godts**/ende om
die vrijheyt / ende sekerheyt van alle
quaet / ende om dat sij daer behaechel
lijcker sal wesen die opperste waerheyt
meer dan sij mach in dit lichaem / hoe
seer sij oock voortghinghe. Want al
soo langhe als wy zijn in dit lichaem
sijn wy vreemdelinghen vanden Heer.
2. Cor. 5. 6. Ende wy misdoen in meenighe dingen.
Jacob. 3. 2. 1. Ioan. 1. 8. VWant ist dat wy segghen dat wy geen
sonder

ghaestelijcke voortgancz. 184.
den en hebben, wy bedrieghen ons
men, en in ons en is die waerheyt niet.
ende want sonde ghenoeemt wordt en
keeringhe van het opperste goet/
ten nedersten / hoe veel wij ons dan
er af keeren / soo / en veel en zijn wy
sonder sonde / ende wie hem daer
meest af keert / sondicht meest / en die
minst daer af keert / sondicht minst.
Daer daer niet af te keeren / is der ge-
die int eeuwich leuen zijn / en niet
ghener die in deser pelgrimage
en / wāt al hangt die intentie des wil-
wat aen Godt / die begheerte wort
ochtans dickwils hier ende daer ver-
roept / die memorie niet veel andere
inghen becommert / ende t'verstant
erslaghen / dat sij t'licht der waerheyt
uerlijck niet en siet. Hier wt ghe-
giet dat wij somtijts alsoa seer aen-
gedronghen worden in dese nederste
inghen / dat wy vallen sondeu / wor-
en wy niet onthouden van Godt.
Daerō al suchtende seyt die Propheet:
sijn siele heeft dorst ghenadt tot Godt
ie leuende Fonteyne, wanneer sal ick
omen ende openbarē voor d'aenschijn
godts? Dit biiddē wy als wij spreke.
Toecomende sij ons v rijk. Recht oft
lij seiden: O Heere laet toecomen v
rijk

psal. 41. 1.

Het tweede Boeck den
rijsch ende ons haestelijck van hser m
men / op dat wy die beswaert zijn m
den last der sonden / ende des lichaem
lichtelijck daer toe vliegghen moghen
ende vā deser onsalicheit verlost wor
den. Wieren tusschen wercke in ons
v een rijsch / in rechtvaerdicheit / in v
de / en in blijshappe des H. gheests.

§ 1.

Somtijts is die mensche die hem
Gode te mael gheeft / als oft hy dron
ken waer indē gheest / ende zijns selfe
vergetende / hangt Godt aen door lief
de / begherende bouen allen dīnck dat
zijn glorie / en zijn eer voor gheset wor
de / ende wijs bekent / ende bidt op dat
hy en ander lieden te beter salich wor
den / den Vader / dat hy die kennisse vā
zijnder heylicheit allen menschen op
baer maecke / die gheloouighe / door
ghelooue te roepen / tot d'licht zijnder
kennisse / die ongheloouighe / door lief
de te bekeeren tot et gheloof / ende gra
tie zijns heylighmakinghe / die weder
spannighe profitelijck door tooninge
zijnder macht te trecken / ende al oft
hy niet en mochte oft wilde sonder die
andere menschen die hemeliche blij
schappen ghebruicken / soo begheert
hy / ende verlanghter veel tot hem te
trecken / door bidden / door leeren door
goet

gheestelijcke voortgancx. 185.

erempel / ende in welke manier
mach die eere Gods / ende salichy
naestens / ende gheestelijche vrucht
promoueren. Dit dese begheerte

hij te spreken die Apostel Paulus:

hebbe groote droefheyt, ende eenē

vestadighen rouwe mīnder herten, Rom, 9. 2.

int ick wenschte selue verbannen te

van Christo voor mīn broederē &c.

schijnt dat Moyses wt dyle be-

meerte badt doen hij seide: Vergeeft Exo. 32. 31.

lieden dese misdaet, oft en doedy

niet, soo vaecht my wt uwen boeck

ghy gheschreuen hebt.

niet dat die Apostel van Christo ghe-

epden wilde wesen / oft dat Moyses

gedaen wilde wesen wt den boeck

leuens / maer dat sij die affectie / die

tot haren naesten salicheyt hadden /

et claerlijcker wt spreken en mocht

recht oft sij hun blijfchap niet vol

maekt en rekende / inghelept te wor

totte hemelsche banquetten / als

naesten die sij lief hadden / en daer

voor wenschten te sterven / van hō

ger sonden vergaen. Dit bidden wt

wij segghen: Gheheylicht sy uwen

em, op dat die heylicheyt ws naems Matt. 6,

is kennelijcker worden / ende wij u

volcomelijcker bekennen / lief hebben /

ende

Het tweede Boeck des
ende eeren moghen/ende aendoen die
ghelicheit wi heylcheits/ende ge-
lich ghemaect worden als warach-
tighe kinderen den Vader/ende eenen
gheest met v worden / in v claerheyt
ouerformt.

¶ 6.
In den Pa-
ter noſter
vvorden be-
grepen alle
onſe beger-
ten.

Deſe forme des ghebets heeft Chri-
ſtus gheleert/ende in deſe ſenen bedin-
ghe heeft hij beſloten al dat men bidde
ſal/enge begrijpt allen affectien der ge-
beden/alſt openbaer weſen mach den
ghenen dieſt neerſtelijk door ſiet.
Daer heeft int ghebet ghehouden or-
dinatie des weerdicheits/daerom dy
hier leſt gheſet is/heeft hy voor gheſet.
Wat machmen meer bidden dan be-
vrijt te worden vanden quade der toe-
romender verdoemeniſſe? dan behoef-
te worden inde vreeſe der teghenwoor-
digher tribulatie? dat onſe ſonden ver-
gheuen worden / dat ons die gracie
vermeerdert ende ingheſtoort worde/
en dat wy leuen nae den wille Godts/
ende wy zijn rijk vercrijghen / en dat
wi ſien dat die eer ſijns naems wt al-
len menſchē come/ende dat ſij zijn heyl-
licheit kennen/ende die ghemeenlijck
ende oock ſonderlijck met werckē vol-
ghen. Wanneer wy bidden / ſo ſterck
ons ghebet ſomtijts op een dinc/ſom-
tijts

gheestelijcke voortgancx. 189.

op veel dinghen. Ende ghelijck
die ghene/ die vanden Princen iet
den/ op dat haer gebet te beter ver-
werde/ soo plegghen sij als nu te
sen de goeder tierenheyt des geens
sij bidden/ als nu te beswaren haer
ghen miserie/ op dat sij tot berm-
schept te lichtelijcker gheneycht
orden/ als nu wederom te beschuldigen
die quaetheyt ende bedriegenis-
sus vants/ op dat hem die Prince
pe/ ende zijnen vrant hate: Soo
oeten wy oock int ghebet doen voor
odt/ ghelijck wy gheleert vordē door
heylighe schrijftuere.

Van dancksegghinghe.

Cap. L XII.

OMer zijn noch twee specken des ge-
bets/ te weten/ dancksegghinghe/
de stemme des lofs/ ruym ghenome
ebben de het woordeken des gebets/
ae dat t'ghebet ghenoeemt wordt een
dodtruytfighe aendachte der sielen
a Godt. Danckbaerheyt is dat die
mensche ghevoele/ dat alle goede din-
ghen van Godt ghegeuen worden/ en
aer aff Godt te louen metter herten/
mes

§ 4

Danck-
baerheyt is

Het tweede Boeck des
met woorden/ende met wercken.

Dan segghen wy danck / als wij be-
goet dat wy ontfanghen hebben to-
schijuen der gracie Godts / ende niet
onse verdiensten. Godt te louen / da-
is te verstaen dat Godt louelich is / en
zijn magnificentie oft grootheid in
verhenginghe ende verwonderinghe
te verheffen / oft voor t'ghene dat hy
si seluen is / oft voor die dinghen die
hy doet. Dan dancken wy Godt / als
wy zijn goetheit prijzen / voor het goet
dat ons van hem invlopt.

f 2.

Tot danckbaerheyt behoort dat wy
neerstelijck ouerdencken / subtielijck
verstaen / ghetrouwelijck belijden / ver-
teltelijck bewaren die weldaden / die wy
ontfanghen hebben / ende den ghene
die ons dat weldaet ghedaen heeft lo-
uen hebben / ende ons hoeden dat wij hem
niet en vertornen / en dat wij niet en
verslapen in tijdelheden die gracie / die
wy ontfanghen hebben / ghelijck als
die traghe knecht die sijns Heeren ghe-
verborchden, maer dat wijse daer toe
ghebruicken / daer sij ons toe ghegeuen
is / ende daeraff ons niet en verheffen.
Seuenderhande dinghen zijn te mercken
ken die den mensch verwecke tot danck-
baerheyt / drie aen het weldaet / twee

Mat. 25. 18.

aen

gheestelijcke voortganc. 180.
den weldoender/ende twee aen hē
weldaet bewesen wordt.

an Seuenderleye merckinghe
ie tot danckaerheyt otfteect.

Cap. L XIII.

Weldaet wordt gheprezen ist dat
sij edel ende costelijck is in sij sel-
en/ist dat sij nut is den ghenen die sij
ontfangt/ist dat sij menschvuldich is/
ende dachwils ghegeuen wordt. In
en weldadighet is sij oock te priisen/
twee dinghen / ist dat hy van groos-
e weerdicheyt is / ende ist dat hij wt
rooter begheerten weldaet gheeft.
nden ghenen wien weldaet ghegeue
wordt / zijn oock twee dinghen te aen-
mercken/ist dat hy slecht ende vermas-
elijck is/ ist dat hij onweerdich is/ eff
noverdienelijck / die niet verdient en
eest/ maer ouverdient / dat hy sulcke
weldaet ontfanghen soude van alsule-
en. Alle dese dinghen beuinden wij
ccelentelijck in Godelijcke weldade.
hy is die gheuer die de hoochste is bo-
en al/ zijn weerdicheyt is bouen ma-
en/het is oock groot ist dat hy geweer
dicht

Godt den
vvelddader
ende sijn
groote affe-
ctie moet-
men conli-
dereren,

VVeldadē
Godts sal-
men neer-
stelijck o-
verdenckē.

Het tweede Boeck des
dicht op ons te dencken. **W**p gheer-
pock;ijn gauen wt soo grooter goed-
tierenheyt ende begheerte den men-
schē / al waert oock dat sij sleyn ware-
nochtans soudmense met grooter dā-
baerheyt ontfanghen / want zijn liefde
is soo groot bouen alle wetentheyt / dā
sij van gheeu verstant beghepen ei-
ran worden. **S**ijn weldaden in welc-
ke hy onse salicheyt werct / zijn so die-
baer / datse bij gheenen prijs en zijn ti-
ghelijchen. **W**ant wat machmē per-
sen dat die schatten waren / teghen die
gracie des heylighen gheests die hij
gheeft zijn ghetrouwen / oft tegen dat
lichaem ende bloet Christi / oft teghen
die hemelsche glorie / behaluen alie an-
dere dinghen / die wij sonder ghissen /
ende sonder ghetal van hem ontfangē
hebben ? **E**en segghelijck diet prijsen
san / mercke hoe groot profijt ons roft
van dese gauen / als gherechtvaerdicht
van sonden / gracie des heylicheits
verkiefinghe der kinderen Godts / in-
wendighen troost / bescherminge van
perijckelen / gheselschap der Enghelen
ende salicheyt des lichaems / ende der
sielen / wt ghebruyck des Goddelijck
aenschouwens. **D**ese ende andere
zijn profijten der weldaden Godts.

In

gheestelijcke voortgancx. 187.
dese leet alle salicheyt. Hoe dicwils
ons dese dingen gheeft aenstet eē.
Want hoe menichwerf wy die gracie
erliessen door sonde/ also menichwerf
verliest hij/ ende offertse ons weder/ in
dat wijse willen ontfanghen.

Ende hoe dicwils wij zijnder gauen
als bruyken/ oft versupmen in zijne
menst/ oft ondancbaer zijn/ oft hovaers
ich van zijn gauen/ soo dicwils ver-
leenen wij die te verliessen/ weer sij
en gheestelijck/ oft tijtelijck/ oft licha-
melijck/ ende soo menichwerf als hij
niet en neemt als wij die verbeure/

so menichwerf gheeft hijse ons.
Wie sij zijn dien dus groote gauen
an alsiicken grooten heer ghegeuen
worden/ dat is openbaer. Want wat
in wij dan stoff/ alschen/ allendich/
de arm/ vervult met nienighe mis-
e/ wtghestelt tot veel perijckelen/ en-
en hebben van ons seluen niet dan
toos te vallen. Ende nochtans in de
slechterverworpenheyt ende allende
ellen wij ons regheir ~~Godt~~/ en voor
in liefde ende weldaet gheuen wij hē
after ende versmadenisse/ ende zijn on-
gehooisaem/ versupmelijck/ ondanc-
baer/ ende hovaerdich. Hoe groot is
an die goedertierenheyt ~~Godis~~/ die
niet

VVil God
soo groote
vvelddaden
gheeft.

Het tweede Boeck des
met soo grooter begheerten goet doe
den ghenen die zijn goet doen noch be
kennen en willen/noch bewarē / noch
met danckbaerheyt ontfanghen. We
te doen diet verdient heeft/dat is recht
Wel te doe diet niet verdient en heeft
maer nochtans ootmoedelijc om bidden
dat is Godvruchtelijck. Maer goe
te doen den ghenen dies niet verdient
noch oock niet en begeert / dat is no
Godvruchtelijcker. Maer dat ee
goet doet den ghenē die hem versmaet
en hem teghen is / ende daer toe snoe
de is/ende zijn eyghen knecht/en diet
hy self ghemaeckt heeft / dat is alder
goedertierenste / ende comt alleen w
een Goddelijck herte.

Danckbaerheyt verdient ontfang
welvaden te behouden/ende vermeer
dert te worden/en tot merderē voou
ganck te comē/ende meer vrucht daer
aff te gheschien. **Sp crempel.**
Die danckbaer is vāde gane des wijs
hepts/dat hy ontfanghen heeft/word
bewaert in gēn dat hijs niet en verli
se / het wordt ghemeeerdert op dat hy
meer ende meer smaect / ende wijs
worde / ende datter meer profijt van
roemt in zijnder eyghen verdiensten
ende oock in ander lieden Achttinghe
Wie

gheestelijcke voortgancx. 187.

Mer teghen verdient ondanckbaerh
verlieten dat sij heeft / ende niet an
te ontfanghen / en wordt haer j
elaten / dat sij dat onvruchtbaerlijck
ade / en gheen loon / maer verrijcht
mer pijn om haer versuymenisse / en
smadenisse : want wien veel ghege Luc. 12. 48.
is, dien salmen veel eyschen. Elk
mische mach wt hem seluen merckē
de schadelijcke ondrucht ondanckbaer
ot is / want alle mensche plegen dat
gaten in andere lieden / dien sij goet
daen hebben / ist dat sij hem noch en
vaken noch lief en hebben. En hier
en is niet wt onweerdicheit / maer
goedertierenheyt des almachtigen
Godts / dat hy somtijts wepghert den
danckbaren i ghene dat sij viddē / op
sij niet en vallen in meerder mis
et / als si vā meer ghauen / meer on
danckbaer worden.

Van louinghe Godts.

Cap. LXIII.

Louinghe Godts is een alderwer
dijste affectie / ende wordt ghebo
wt ouerdenkinge des Goddelijc
goetheits / en wt verwonderinge des
diepe

§ 1.
V Vaer vut
dat louin
ghe Godts
coemt.

Het tweede Boeck des
diepe wijsheyt Godts/ende wt onsp
kelijcke hoocheyt d godliker mach
ende wt onghemetenheyt zijnder me
gentheyt / die wij van hem verstaen
door Catholijcke leeringe des geloofs
oft die begrijspen wt zijn werken/
beschouwē met pueren ooghen onse
herten/door verlichtinge des inwend
ghe ingenens. Al datmen van God
inder waerheyt/denckē/sprekē mach
oft ghevoelen/en is anders niet dā sijn
nen loff/om dat in Godt niet en is/b
dat grootelijck te prijsen/te verwond
ren/ende lief te hebben is. Ende hoe
ment volcomelijcker bekent/hocmen
waerachtelijcker prijs / en vier ichlijck
her lief heeft. Wp hebben veel maten
en des lone Godts/want soo Godt sel
ue/ als allen zijn werken / leeren ons
dat hij bouen al te lonen is. Godt te
louen/is te bekeunen/ en te bewijzen
dat Godt loffelijck is. Daerom treck
die heylighen alle creatueren redelijck
ende onredelijck/en oock onghewoed
lijcke creatueren totten loff Godts.
Want zijn werckē bewijzen dat hij lo
nelijck in hem seluen is. Ende in alle
dinghen bekenmen / dat lonelijck is
die moghentheyt zijnder cracht/en die
voorsinnicheyt zijnder wijsheyt / ende
zijnder

Vat is
Godt te
louen.

gheestelijcke voortganc. 188.
der milde barmherticheyt / en zijn
berijerē lichtsacmheyt / ende verdia
ghe / die rechtvaardighe wedergel
ghe der verdienste / liberale loonin
/ ende die onbegrijpelijske hoort
der weerdicheyt die bouen al is.

Van Seuenderleye materie
des loue Godts.

Cap. L X V.

In dese vootschreuen seuen ver:
staen wij seuenderhande materie
Godts loff / in welchen men al dat
loff Godts luydt / beslupten mach.
Want daer zijn ses principale werckē
Godts / tot welke alle die ādere werckē
ghelept worden. Dat seuenste en
gheen werck / maer het is die werck
ende Godt / in hemselfen rustende en
gheen bouen allen zijn wercken.
In dese dinghen zijn die figuren die
wercken der ses ierste daghen / daer
Godt alle dinghen in maecten / ende
maecten dat hy in ses dagen ghe
werkt hadde. Maer hoe volmaecte
Godt / doen hij alle dinghen gemaecte
hadde in ses daghen / ende men niet en
C s ij. leest

Door die
ses vverc-
ken Godts.
leert hy
Godt altyt
louen.

6 3.
1. V Verck
scheppinge
van allen
dinghen.

Het tweede Boeck des
leest dat hy daer jet toe dede/ maer daer
hy af liet en rusten van alle wercken
Dan dat wy daer bij verstaensullē daer
een segghelijck creatuer van haer self
weghen onvolcomē is/ ende Godt se
ue is een volmaechtheit van alle zij
wercken. Ende in hem wederbuegi
als in haer eerste sake daer sij wt vloep
alle creatueren / wt wien alle dinghe
zijn voot haer entlijcke sake. En d
gheschiet als gheglorificeert wordt d
redelijcke creatuer/ in welken men a
le andere creatuerē besluyt / want o
der redelijcke creaturen wil / zij
alle andere creatueren gheschapen/ o
sij alle creatueren begrijpen soude ind
verstandnisse/ ende by ghelijckheyt
natueren / ende dat is meest openba
inden mensch/ voot wien alle dese din
ghen diemen sien mach gheschapen zij
te dienen.

Dat eerste werck Godts machmen
heeten scheppinge/ waer inne loff
lijck schijnt die wonderlijcke mogent
heyt zijnder cracht dat hy dus vele
dus groote / dus menigerhande / dus
vaste/ dus edele dingen/ die vol cracht
zijn aldus lichtelijck/ aldus haedelijck
dus getamelijck vā niet maken mocht
ten ende bouen d'werck der natueren
serten

gheestelijcke voortgancx. 189.

en/ want bukten die werelt niet en
maer den last der werelt/ als op haer
dament staen mach. Hier van is
schijnen: Ist dat sy ghenoechte heb
de in deser dinghen schoonheyt ge
ynt hebben dat die goede waren, so
erē sy weten hoe veel schoonder dat
Heere van dese is, want die maecker
schoonheyt heeft dese dingen al ge
ceekt.

Sap. 15. 4.

Dat tweede werck Godts is goner
ringhe van alle dinghen. In welc
claerlijck schijnt die loffelijcke wijs
at der voorsinnicheyt Godts / want
een dinck van aller dier zijn/ vande
esten totten minsten en is/ dat ver
ghen is zijnder wijsheyt / maer hy
kent haerder aller eygentheyt/ crach
t/ wercken/ ende elcher natuerlijcke
de by ghevallijcke reden / waerom
en seghelijck soo is/ alst is / ende niet
anders. Ende alle dese dinghen heeft
so te voien geordineert/ dat sij schij
en natuerlijck/ oft by ghevalle te ghe
ien / ende nochtan sijn sij soo ghe
eghen in zijnder voorsinnicheyt/ dat
uerghens en ghaen/ bukten den ter
ijne zijnder ordinantie. Ende alle
nghen gheschieden den goeden tot
oet/ by zijnder voorsinnicheyt/ en den

6 3.
11. V Verck
is bevarin
ge der ghe
schaepte
dinghen.

Cc iij. qua

Het tweede Boeck des
quaden tot quaet/by zijnder rechte-
dicheyt. Ende hoe wel dat in dese
andere dinghen besonderlijck ghesey
wordt / te schijnen zijn listijcke mach-
ende voorsichticheyt / oft andere ding-
die in Godt lofsijck zijn / nochtans we-
den alle dinghen van loff te verstaen
elck van zijnder besondere wercken
maer om cortheyt gaen ick dese om-
ghen voorby.

6 4.
III. VVerc
verlofinge
des men-
schelijcke
gheslachte.

Dat derde werck Godts is verlo-
singhe des menschelijcke gheslachte
waer inne sonderlinge loffelijc schijn
zijn ghenadige ontfermherticheyt / w-
welcke hy medeliden hebbende me-
onser miserie / heeft onse natuer a-
nomen / ende heeft betackt onse schult-
van onse ghenoechdoeninge / ende in-
voor onse sonden ghestoruen / op da-
rop alsoo verlost souden worden vande
doot / ende wederom gestelt / tot onser
jerster weerdicheyt. Wat macher ge-
nadigher / wat macher barmhertigher
ghedacht worden / dan dat die alder-
hoochste Heer / om eenē slechte knecht
die alderminste gheworden is / en dat
hem die onnossele Heer inder doot gaf
om den schuldigen te verlossen / en veel
oneeren leet / op dat zijn vanden ghe-
eert souden wordē / ende liet hem doot
den

gheestelijcke voortgancx. 190.

voor die salicheit der ghenen die
in die pijn deden?

Dat vierde werck Gods is d; werck § 5.
der rechtvaerdichmakinge/in welc
loffelijck schijnt die goedertieren
saemheyt Gods/die niet alle ver-
maekinghe.

delijck die sondaren en leydt/maer
ghoedertierlijck rechtvaerdich
maect van sonden/beschermt/en gra
gheeft te verdienen / ende voorset
in saken daer sij mede verdienen.

ende heeft ingheset die heplighe Sa-
cramenten als vaten der gracen / op
et door gracie worde inghegoten/die
rechtvaerdich maect van sonden. En
in trouwen gheloonighen gheeft hy
nen heplighen gheest tot compunc-
ten/tot troostinghen / en tot menighe
richden/ende tot wercken der graci-
en/en maect vande vanden Gods
kenden/kinderen/ende erfghenamen
Godts/den viien wil beroerende tot-
der deucht / ende nochtans niet affne-
ende die vrijheyt/maect hij die on-
willige willich/niet onnigende/macr
blafende ende oorsake daer toe ghe-
ende.

Dat vijfste werck Gods is dē boos § 6.
en rechten loon te gheuen naer haer
verdiensten/waer in ghepielen wordt
zijn
V. Straffen
ghe der
quaden.

Het tweede Boeck des
Inpiterhept / wt welcke hy verbloet
alle quaet / ende alle sonden / ende heel
lief alle goet / ende medeverlijdt hem
metter deucht / als met t'ghene dat hy
betamelijck is. Doch wordt hier in
ghepresen zijn rechtvaerdichept / door
welcke hy niet en lijdt dattet quaet on
ghestraft blijue / ende den ghenen die
in sonden blijft / stelt hij na zijnder ver
dienste / ende die vrucht die hy verlori
heeft. Voor sonden neemt hij hem ende
doet hem smake in tormentē de vruch
ten zijnder werken. Doch is hier in
ghepresen zijn wijshept / door welcke
hy kiesen can dat goet wt het quaet / en
dwingt den genen die in haer misdaet
hem niet onderdanich wesen en willē
dat sij hem dienen moeten inder pijnē.
Ende ordineert alsoo dat alle dinghen
comen den quaden tot pijnen / die sij
hier keerden tot sondē / als haer lichaē
t'verstant / den teghenwoordigen tijt /
die him ghegeuen waren tot verdien
sten / ende tot vermeerderinghe haer
glorie / die sij daer hebbē tot instru
ment der sonden / ende die rechtvaer
dichept Gods keert sij hem weder in
vermeerderinghe der pijnē. Dat lie
aem daer sij hier mede misdaen heb
ben / dat sullen sij daer weder ontfange
in

gheestelijcke voortgancx. 191.
pijne / ende sullen daer mede meer
epijnt worden. Hun verstant heb-
ben sij ghekeert tot rijstelijcke dingen/
ende daer door sullen sij beschuldicht
worden sonder eenighe ontschuldige-
nen rijt die so ontfanghen hadde om
godt te dienē / hebben sij ouergebracht
sonden / ende daerom sullen sij sond
ende ghestraft worden / ghelijck als
hier gheen eynde en setten in sondē /
ende hier in alle haren rijt in sonden le-
uen / hier naemaels inder eeuwichheit
godts ghepijnt worden / ende die in
in onepndingen Godt altoos geson-
cht hebben / sonder eynde oock na ge-
uericheit der pijnen ghecruyft wor-
den. Die goetheit Godts wort oock
ghelooft / die dese pijn der booser or-
neert tot blijfchappen der saligher /
ende dese pijn door die gracie Godts ot-
tenen zijn / want alsoo wordt die rechte-
uerdicheit Godts verciert vāder ver-
nemnisse der booser / als zijne goet-
heyt vande eeuwighe blijfchap der
saligher.

Dat sesste werck Godts is glorie der
saligher / in welke ghelooft wort zijn
wilde en wonderlijcke wederloontin-
ge / dat hy om cleyn ende corte verdiē-
ten / den hepligen onsprekelijcke ende
eue-

6 7.
VI. Glori-
ficatie der
saligher
menschen.

Het tweede Boeck des
wighe glorie/blischap/ende salicheit
gheeft/ende allen dingen ordneert hy
hun tot goet/soo goede als quade/ep
ghen oft veeinde/niet alleen t'quaet
des pene/macer oock het quaet des
schults/op dat sij van hun epghen goe
de wercken souden glorieren/en van
eens anders mede verbljden verhe
ghen. Van epghen en gnaden verblj
den sij/die sij ontgaen zijn/van eens an
ders dat sij inder ghelijcke niet gheval
len en zijn. Hy verbljden hun vā haer
epgen salicheit/die menigerhande is.
Hy verbljden haer vande glorie aller
wtuercorenen/alsoo menichvuldige/
als sij menichvult is in ghetal ende in
grootheyt/ende van een ieghelijck ver
bljden sij als van hun seluen/want so
seer verbljden sij hun van des anders
glorie/dat sijse niet en wilde hebben/
Waert dat een ander die dertien sou
de. Ende van die glorie Godts ver
bljden sij hun/so veel meer bouē haer
epghen/en alderheyliger glorie/gelijc
sij Godt meer niet hebbē bouē hun seluē
en bouē alle anderē/sonderlinge/want
die glorie Godts onpeindelijc groot is/en
daerom moet de blischap vā de glorie gods
bouen matē groot wesen/al ist dat een
creatuer niet onpeindelijc lief hebbē/
noch

gheestelijcke voortgancz. 119.

ich verblijden en can/ende hier en bo
en liet een peghelijck dat hy also zeer
an een ander lief ghehadt wordt/ als
hem seluen lief heeft. En daer toe
verblijdt hy hem / dat hy onbegripe
lijck meer van Godt lief gehadt wort/
an van hun seluen/ ende hy verblijdt
hem dat haerder alle blijfchap/hem ge
neen is/ ende dat hy die volcomelijck
mach deelachtich wese/op dat hy daer
ot als wt zijns selfs scheppen/ also veel
als hy begheert / ende als hy ghelijpen
mach. Daer sal wesen glorie der gee
ren/ende der lichamen. Daer sal ghe
en worden Godt van aensicht tot aen
sicht/in zijnder Godtheit/ende in zijne
er gloriofer menscheit / daer die En
ghelen in begheren te sien. Ende ghe
ijc alle wtuercorene seker zijn vā hun
lorie / alsoo zijn sij seker dat sij nem
mermeer verliesen en sullen. Daer is
verfadinghe sonder walghinge / ende
verlanghen niet volcomenghebruyck
es ghene datmen verlogde. Daer is
gheluyt van puere en volcomen lof w
alle herten die Godt louen o die ouer
groote goetheit / die hun vander een
vicheit wtuercoreheeft tot dese glorie.

Die wilde mochte dese ses werken
Godts in welke volcomenheyt is al

le

8.
Collatio
der voorge
noemder
dingen mē
die verckē
der 6. dagē

Het tweede Boeck des
lerzinder werken / trecken tot bedies
dinghe der alder ierste les daghen / soo
datmē dat werck der scheppinge mach
toeschrifuen den iersten dach / in wel
ken dach naer scheppinghe alder ma
teriale dinghen / gemaect is het licht
onderscheydende den nacht ende den
dach / want die geesteliche creatuer is
vander lichamelijker onderscheydē /
metten licht des reuelijer verstants.
Dat werck des gouerneringhe wordt
beteekent door het werck des tweedē
daechs / in welken die opperste wate
ren door tusschen stellinghe des firma
ments onderscheyden worden vande
nederste wateren / want alsoo veel als
die hemelsche dinghen veer in haer ste
de schelen van eerliche dinghen / alsoo
veel schelen sij inder gelijchheyt / en al
soo edelijcker ontfanghen sij dat God
delijck inloper / daer sij in haer manier
begnamelijck mede gheregiert wordē.
Dat werck der verlossinghe wordt be
teekent metten werck des derdē daechs /
in welck die aerde openbaerde ende
vruchtbaer worde / doent water daer
aff ghescheyden wordt : Als die soude
die dat menschelijck gheslachte besetē
hadden / verdieuen ; in vande heplige
kerck ende van het volck / soo worden
die

gheestelijcke voortganc. 193.

De ghelooouighe menschen vruchten
mer niet menigerhande vrucht v grā-
en. Dat werck onser rechtevaerdich-
makinge wort beteeckent by het werck
des vierden daechs / in welchen sonne
ende mane / ende sterren ghemaect
sijn / want door die Sonne der liefden /
ende mane des gheloofs / ende sterren
der andere deuchden worden verlicht
die herten der ghelooouiger menschen /
ende gheraken tottetlenen / ende totter
ordinantie / ende cracht der verdienste /
als door het licht / ende hitte der sterren.
Dat werck des oordeels / ende der ver-
doemenisse der booser menschen wort
ewesen by het werck des vijftien
daechs / in welke die visschen des wa-
ters / ende die voghelen des lochts ghe-
schapen zijn / want van het menschelijc
de gheslachte comen som door gracie
opwaerts totten hemel / som worden
ghelaten in schuit des verdoemenisse /
in welke sij ghebooren zijn door verdiē-
te des erf sonde / ende sonde die sij ge-
maen hebben. Dat werck des glorifi-
catinghe wordt beteeckent door het
werck des seften daechs / in welke dē
mensch gemaect worde nae het beelt
ende ghelijchenisse Gods / en geset bo-
ven alle creaturen der werelt / want
ouere

Het tweede Boeck des
ouermids die glorie wordt die mensch
Godt formich / ende wordt met onsen
Heer Ihesus Christus die een waer
achtich Heer is bouen al vereenicht
als een lidt met zijnē hoofde. Dat des
seuenden daechs gheschiede en is geē
werck / maer t'is vervullinghe des
werck Godts door ruste in Godt / wāt
Godt rust in hem seluen / ende wy ru
sten in Godt. Ende daerom is dien
dach Sabbaoth geheeten / dat is ruste /
want door ruste in Godt wordt die re
delijcke creatuere volmaecht / ende sij
is een sake ende forme aller onredelijc
ker creatueren / want daer toe is alle
natuer gheschapen dat die redelijcke
mensch leere / daer wt hem seluen / en
zijnen Heer bekenen / ende daer toe
dienen sij dat sij altoos vermanen / en
vterich maken den mensch / tottē diē
ende Godts loff. Die desen Sabbaoth
rustende niet en viert / die bevleckt dat
verbout dat Godt heeft totten mensch /
die bouen al wil dat die mensche in hē
ruste / en hem valt eenhanghe met Ihesu
de. Hy is die opoerste materie zijns
lofs / die gheen grootheit zijnder werck
soo veel hem louen mach / als hy wel
loffelijck : Recht als een stom werck
niet en can wispriken de wijsheyt des
ghenen

gheestelijcke voortgancx. 194.

ne diet gemaect heeft/maer swij-
gnde gheeft een tecken hoe loffelijke
is die sodanighe dinghen/wilde/
te/ende mocht te so lichtelijck mae-
ken. En dat is dat die wijsen alschrijft
is groter dan alle lof. Tot lof Gods **Ecc. 43.35**
omprekt die H. Kerck seuen woor-
den, die sij daer toe sonderlinge gewo-
en als seuen gheestelijke **Sallamen**
in gheestelijck herbliscap: Als louē/
medien/grootmaken/belien/eere/
verifueren/ende verheffen.

Die derde manier van bidden is in: **§ 9.**
endich inder herten / als die mensch **3. Manier**
et swijghenden mont zijn begheerte **Van bidden**
odt openbaert/ en wilscout voot God **metter ghe-**
affectie zijn der herten ende hem vā **dachten.**
men omhelt doot liefde/oft eert/en
anbidt met weerdicheyt/ende hem al
te wijder stont in Godt / als die be-
heerte meer begheijpen mach/dan
te tonghen spreken / ende legt met
in Propheet : O Heere voor v is alle **Psal. 37.11.**
ijn verlanghen, ende mijn luchten en
van v niet verborgnen. Van dese be-
nghe spieckht die Heer : V Vaerachs **Ioan. 4.23.**
ghe aenbidders sullen den Vader aen-
biden inden gheest, ende inder waer-
yt. Godt is eenen gheest, ende die hē
anbiden, die moeten hem aenbiden
inden

Het tweede Boeck des
inden gheest. En dusdanich ghebe
schijnt meer eygender te wesen / om by
Godt meer merckt dat herte / dan die
woorden des monts. Maer daerom
ghebruycken wy woorden in ons ghe
bet / want dat gedachte traech is hem
te verheffen in Godt / by hem die woor
den een onderstant zijn / ende een hul
pe / op dat die memorie Godt aenhan
ghe / den sin opwaerts wandele / ende
die brandende affertie door denootie
smaerke / hoe soet dat die Heer is / in
intentie des heylighs ghebets. Item
want Godt die ons gheschapen heeft
weet wat ons noot is / eer wy hem bid
den / ende hterom en behoefst wy niet
dat wy hem met onser bedinghe laten
weten wat wy begheeren / ende die ons
daer toe ghemaect heeft dat wy ons
hem seluen sonder onser verdiensten
goet doen wil / en behoeft niet dat wy
hem onse ghebeden daer toe neygen /
dat hij doch te voren meynden te doē.
Ende als hij ons om niet goet doet /
ghelijck hij in zijnder eenwichtheit ghe
ordineert heeft / soo helpt hij ons daer
in tot meerder vruchten / ende noch
tans keert hij die neersicheit onsen
ghebets tot meenigherhande profit.
Ende ons ghebet en is gheen oorsake
zijnder

gheestelijcke voortgancx. 195.

ander weldaet/mer het is eenē wech/
mer wp mede comen tot zijnder ont-
herticheyt. Menigherlepe is
ofijt des ghebets/daer sij oock me-
nouen gaet ander goede wercken.
merste is dat wp lichtelijcker en haer
ijcker verchrijghen door t'ghebet vā
dt/dat wp begheren/so dat die mē-
sontits mer corte bedinghe ver-
ijcht / dat hp nauwelijck niet lange
ten oft andere aerbeyden oft goede
rcken verchrijghen soude moghen.
ist sake dat daer ander goede wer-
eensdeels oock toe helpen. Ende
erom in allen ghevalle/in alle perij-
nen / ende in alle haer begheerte te
erijghen soo vinden wp altoos dat
heplighe sonderlinghe ghevloden
totietghebet/om sonder belet daer
verchrijghen haer begheerte. Als
istus gheloest: Al wat ghy ghelo-
de bidt in v ghebet dat suldy ontfan-
en. Want wat isser dattet ghebet
en vermach?

T'ghebet
en is gheen
oorfaeke
der berm-
herticheyt
Godts,
maer eenen
vech.

Mat. 11. 41.

Vande crachten oft pro-
fijten des Ghebets.

Cap. LXVI.

Ghebet versoent die granschap
Godts. Moyses badt den Heer

¶ D.

ende

§ B
I. Cracht
Exo. 31. 14.

Het tweede Boeck des

ende die Heere worde versoent.

3.
Mat. 18.31. Item vercrijcht verghiffenisse der son-
den/ghelijck wij lesen : Alle schult heb-
ick v quijt gheschouwen, want ghy my
ghebeden hebt. Item vergheeft ons
3.
Matt. 6.12. onse schulden. Ten derden list het ge-
bet den storm der tentarten / Moyses
- Num. 11.2. badt / ende het vier worde verslonden.
Item versaccht het ghebet die sonden
4.
des herten : Tu is dat David roept.
Psal. 57.12. Versifdeyt hū in v cracht, ende verniet
hun
5.
Item verlost ons van tribula-
rien/als onse Heer seyt door den Pro-
phet : Aenroep my inden dach der
- Psal. 49.15. tribulacien, ende ick sal v verlossen.
6.
Item beschermt ons van perijckelen/
ghelijck die Heere spreekt : Bidt dat v
- Mat. 24.20. vlucht niet en gheschie inden winter,
noch op den Sabboth dach.
7.
Item neemt wraeck ouer die vpandē/
ghelijck wij lesen int oude testament :
Ezechias ende Esaias baden Godt tegen
- 2.Pa. 20.32. Zenacherib, ende den Enghel Gods
sloech die van Assyrien.
- Iosue 6.10. Item maect ~~het~~ sware dinghen:
8.
Als het volck was roepende soo vielen
die mueren van Iericho.
9.
Item maect vriendelijckheyt met
Godt/ghelijck die Propheet spreekt
Ps. 144.18. Die Heer is by aldē genē die hē aēroepē.
Ende

gheestelijcke voortgancx. 198.

ende die Propheet Esayas: Ghy sult
open, ende hy sal segghen, siet ick
reghenwoordich.

Esas. 58. 9.

Item het gebet vercrischt gracie des
heiligen Gheests/ghelijck inde wer

9.
10.

der Apostelen staet: Sy syn al ver

Act. 1. 4.

met den heylighen Gheest. Ende
Iherusalem: Die vader sal gheuen eenē

Luc. 11. 13.

den gheest den genē die hem biddē
om vercrischt oock den gheest des

11.

Gheests/als D. Jacob schrijft: Eest
niemant vā v liede wijsheyt behoeft,

Jacob. 1. 5.

om oeghere dat van Gode, die alle men
schelich gheeft ouervloedelijck.

Item het gebet vercrischt gracie van
heiligen/ghelijck Paulus badt: Biddē

12.

voor my, op dat my ghegheue wor

Eph. 6. 19.

woort int opendoen mijns monts.
Item vercrischt openbaringhe der se

13.

ken. Als beschrijft die Propheet Jere

Jere. 33. 2.

ias: Roept tot my ende ick sal v ver

14.

crischt groote ende vaste dinghen.
Item verwerft macht der mirakelē/

Jacob 5. 17.

als van Helias gheschreuen is/dat hy
om zijn gebet verweert outet in drie

maenden niet en reghen

de. Ende wederom daer nae ver

crischt hy regen/ oec vercrecht hy dose

ghebet dat hy verwechte vander

landz kint des weduwe vā Sarepta.

W d. ij. Item

Het tweede Boeck des

15. Item vercrijcht het ghebet iijstelsche
 onderstant/ghelisch die Propheet Da-
 Pl. 144. 15. nid verlaert: Alle ogen hopē in vHere

16. Item sij vercrijcht oock verlichtenisse
 se van allen teghenspoet / het sij in die-
 ren tijt/ oft sterfte / oft oorloch / oft ee-
 nigh ander verdriet/ghelischer geschie-
 uen staet : Eest datter int lant hongher
 2. Reg. 1. 37 op ghestaen is, oft een pestilencie, oft ei-
 quade locht, oft droochte des lants &c

17. Item vercrijcht gheuinghe van alle
 nootelijche ende profijtelijche dingen
 gelijch Paulus schrijft : VVāt wat wy
 Rom. 1. 26. bidden soudē alsoot behoort, dat er
 weten wy niet.

18. Item t'ghebet vercrijcht d'eenwisch le-
 nen/ghelisch die selfste spreekt : want
 Rom. 10. 13 alle die den naem des Heeren aenroep-
 sal salich wesen.

19. Ende int cort/alle dinghen die de salic-
 heyt contrarie zijn die belet sij / ende
 gheeft/bewaert / ende volmaecht alle
 dingen die nootelijch zijn. Wāt God
 en wil niet alleen ghebeden zijn voor
 s'ghene dat hy voorighenomen hadde
 se gheuen / maer hy begheert dat wy
 door bidden meer sonden verdienen
 door het gheloof/door welke wy ghe-
 loouen dat wy niet en sien/ door hope
 door welke wy betrouwen te verrij-
 ghe n

gheestelijcke voortgancx. 197.

In t'ghene wy begheren / door lief-
de door welke wy onsen verhoorder
willen minnen. Naedatter gheschiet
het: Ick hebbe lief gehad, want die Psalm 4. 1.
here verhoort heeft die stemme mijns
gebeds.

Item door ootmoedicheyt / door wel § 4.
ke wy int bidden souden perseuererē.
Om door verlangen door welke wy
begheren t'goet te vercrijghen / wāne-
stijck dencken / daer wy Godt mede
willen behaghen. Thebet is als een T' Tgebet
spieghel / want het doet den menschen is eenen
clerlijcker bekennen sijn ghebrecke / spieghel.
voortgāghen / want die conscien-
tie sijn seluē daer clerlijcker verroōt /
ende wt ouerdenkinghe des voort-
gāghen wordet verheuen blisdelijck in
deu des hoopes / oft wt ouerdencken
der ghebreken wordet beschaeint.
Och het ghebet heft het ghedachte
op / als andere wercken / en ver-
reijntse meer van eertse dinghen /
want als andere goede wercken niet
martha onledich sijn in menigherhan-
delijcke / soo aenhangt dat ghebet
voeten ons Heeren niet Maria /
die bidt alleen dat hy hem bermher-
lijc sij.

Wd sij. Van

Het tweede Boeck des
Vande Presentatie Godts in
d'affectie des Bidders.

Cap. LXVII.

**Hoe Godt
hem ver-
scheydelijc
vertoont
de Bidders**

DIE affectie des Bidders gevoelt
in zijn gebet menige manier hoe
Godt hem toont. By tijden dunct hem
als hy bidt recht oft Godt niet en ghe-
weerdichde te hooren noch te mercken
ghelijck ghelichenen staet: Ghy hebt
v aensicht van my ghekeert. En oock
in Job: Siet ick roepe tot v, ende ghy
en verhoort my niet, ick staen ende ghy
en siet my niet. Hier van comt som-
tijts verdriet den Bidder / als oft het
gebet ijdel waer / dat Godt niet en wil
de ontfanghen. Soms tijts dunct hem
Godt toornich / ende onuersoemelijck
ende hier doot word die conserentie be-
schaemt / ende met vrees verstoort / ge-
lijck die selfste Job schrijft: Ghy sijt my
verkeert in eenen wreden, ende in die
hartheyt uwer hant sijt ghy my teghen.
Hier teghen badt Jeremias: En wil
my niet wesen tot een veruacernisse, gh-
mijn hope inden dach des ljdens.
Ende Dauid: O Heere en gaet niet
wen knecht niet int oordeel. Ende Es

gheseltijcke voortgancz. 198.

Die menichte vā uwer binnenster
setelijcheyt, ende uwer bermhetticheit
ouer my hebben die hem seluen ocs
vanden. Hoe groot dat die tribulacie
der rouwe der sielen is / weet die ghe-
die daeromme niet aff en laet van
alherdinge des ghebets. Want daer
en salmen van het ghebet niet affla-
en / om dattet Godt niet en ontfangt /
mer soo veel stant affelijcher salmen
vanden / want daer by proeft Godt des
vidders gheschiedicheit en reynicheit
der consciencie des gheens die hē ver-
moedicht / ende loont die verduldie-
te des gheens die dus ghepijnt is.

Mer aff seyt H. Bernaert: Men sal
men int ghebet in alle ootmoedich-
teit / ende lijdsaemheyt / want het ghe-
bet en bringt gheen vruchten voort dā
lijdsaemheyt. Oock dunct den
mensche / dat hem den hemel is als vā
het ael / om dat hy gheen druppel des
moete / als des hemelschen dows en
gevoelt in zijn ghebet / ende hē dunct
dat die aerde / ijns herten ijser is / om
dat hy van die vruchtbaerheyt v. Psal-
men / oft der ghebeden niet beweecht
wordt tot vruchten der compuncti-
en / maer als het vrouwen van Chana
men meent hy dat hē d'aensicht Gods
teghen

Elia 63.15.

Bern. Epist
ad Frēs de
Monte Dei
Paulo post
med.

Maer is.

Het tweede Boeckdes

teghen is / ende dat hem Godt zyn son-
den verwijs / ende veronwerdicht als
vuytlycht eenschont / ende meent hem
onwerdich van het broot der kinder.
Maer men sal wtijsselijck merken / dat
dese verbeeldinge des bevreemde herte
daer hy Godt voor neemt als wreet en
hart / die sachtmoedich is ende goedert-
ieren / ende inder waerheyt genadich
is ende barmhertich / een onwaerach-
tighe versieringhe is / den bedroghen
herte die haer maecht en Afgodt beelt /
ende een ghelijckenisse wt Godt / die in
Godt niet en is : Of het is een verhe-
ghe van Godt om te vernieren / oft te
verootmoedighen oft te corrigeren / oft
te reynighen den mensche op dat hem
daer nae soeter smake die goedertiere
aensieninghe Gods / ghelijck nae be-
proefde bitterheyt die soeticheyt wort
begheerlijcker.

30

Somtijts dunckt den biddende mē-
sche / oft Godt niet met andere dinghen be-
commert waer / ende al siet hy den mē-
sche ende hem sagtelijck lijdt / doch en
antwoort hy hem niet / als oft hy an-
ders wat denckt. Dit scheen die Pro-
phet te voelen als hy seyde : Verhoort
o Godt mijn ghebet , ende en versmaet
mijn ootmoedich bidden niet merck op
my.

Psalm. 54. 10

gheestelijcke voortgancx. 199.

, ende verhoort my. Ende weder:

et: Vaet mijn woorden Heere met us Psal. 51.

en ooren, verstaet mijnen roep.

omtijts schijnt oft hem Godt goeder

relijck hoorde in zijn ghebet/maer al

lijghende niet toe en liet/noch en ot

ighe met affectie/als Job schrijft.

as hy my aëroepende verhoort heeft, Job. 9. 16.

en ghelooue ick niet dat hy mijn rē

gehoort heeft, dat is / ick en weet

er oft hy my verhoort heeft.

omtijts schijnt Godt dē Bidder goe

relijck aen te sien/ende mildelijck

in bedinghe te consenteren / en gun

lijck te volghen de begeerte des bid

ders. Dit betrouwen des deuote bid

ders plach te wesen een teeken des

chooringhe. Van welke Christus

zecht Die niet en twijfelc in sijn here

maer ghelooue dat hem al gheschie

en sal dat hy seyt, t'sal hem gheschiedē. Mar. 11. 13.

le dingen die ghy biddende begeert,

gheloouet dat ghy die ontfanghen sult,

de die sullen v gheheuren. Ende dat

dat die H. Jacobus oock leert:

er hy bidde int gheloof, niet twijfelc Jacob. 1. 6.

de, want die twijfelt die is ghelijck

bare vander Zee, die mēsche en laet

niet duncken dat hy jet ontfangē sal.

ochtans en sullen wy terstont niet

miso

Het tweede Boeck des
mistroutwen van verhooringhe / also
den bidder niet en gaet naer zijne wil /
Luc 11. 3. maer hy moet perseuereren sloppen-
de / ende bidden tot dat zijnen vriende
als om nopelijckheyt des bidders hy
gheue dat hy begheert.

Vande forme des Bidders.

Cap. LXVIII.

1. Somtjts als ons ghebet in eenige
manier gheformt is / soo maecht sij
ons twijfelachtich al oft sij niet outfa-
ghen en soude worden ende wordet sij
anders gheformt soo brengt sij ons eē
betrouwen dat sij verhoort sal wordē.
Want somtijes neemt den Bidder een
form van een knecht / die zijnen Heer
ende zijner rechter ootmoedelijck en
niet vleese soecht te berorren tot berm-
Luc 18. 13. herticheyt / ghelijck als den Publicaen
die zijn oghen niet en dorste slaen tottē
hemel / maer hy sloech zijn borst ende
sprack / Godt weest ghenadich my son-
dare. Somtjts neemt hy aen eē form
van eenen sonderlinghen vifent / ende
van een hupsghenote / ende bidt met
weerdicheyt / en met gano betrouwe /
recht oft hy zijne Heere riet dat hy dat
oft dat doen sonde / ende bewijst daer
toe

gheestelijcke voortgancx. 100.

te reden ende saecke waer hy dattet
taemt/ oft nut sij / dattet alsoo ghe-
plede. Ghelijck Abraham badt voor

Gen 32 24

te van Sodoma / ende Moyses voor
volck van Israhel segghende : Ick

Exod 32 12

hadde v en laet die Egyptenarē niet seg-
gen, listelijc heeft hijse wt gheleyt, op

dat hijse int geberchte door slaen soude,
ende alsoo vander aerden vernielen lous

te, laet v gramschap rusten ende weest
verfoenelijc &c. Item int boeck der

getallen : Op dat die Egyptenaers niet
hooren, dat ghy so groote menichte

Num 14 15

verflaghen hebt als eenen mensch, soot
sullen sij seggen, hy en was niet mach-

sch t'volc te brengen int lant, waerom
dat hy gesworen hadde, ende daerom

heeft hijse verflaghen inde woestijne.
Doomrijns heeft die bidder als een lief

one betrouwen op die liefde rijns Da-
uiero/ en bidt recht oft hy ghebiedē wil

dat hem sijn Vader hoort / ende ver-
maent hem sijnder goedertierenheyt

die hy dierwils onder vande heeft/ als
Moyses dede doen hy sprack : Heere

heb ick genade vondenvoor vaeschijn, Exod 34 9

soo bidde ick v, dat ghy met ons wans-
delt, want dit een hartneckich volck is,

ende om dat ghy soudt afnemen onse on-
rechtvaerdicheden ende onse sonden,
ende

Het tweede Boeck des
Exo. 13. 31. ende dat ghy ons soudt besitten.
Item int selfste boeck: Dit volck heeft
een aldergrootste sonde ghedaen, vers
gheeft henlieden dese misdaet, oft en
doedy dat niet, soo vaecht my wt uwen
boek die ghy gheschreuen hebt.
Dit is een groot betrouwen eens mē
sche tot Godt/hy en bidt niet dz hy wt
ghedaen worde wt den Boeck Godts/
maer door die coenheyt/dat hy betrou
de daer niet wtghedaen te worden / so
bidt hy dat den volcke die sonden vers
ghenen worden. Ende t'ghene dat hy
begheerde vercreech hy.

Van nutticheyt des Ghebets.

Cap. LXIX.

f I. **G**roote genoeghte heeft Godt hier
in dat hy d'kwils ghebedē wort
ō menigerhande profijt des Gidders/
te weten/op dat hy sondē af laten Godt
aenhanghe/t'ghene dat bouen alledin
ghen den mensch nut is/als gescreuē
Luc. 10. 40. is: Maria heuet beste deel vercoren.
Item op dat die weldaden Godts te
menichvuldijcker ondervondē wor
d en

gheestelijcke voortgancx. 302.
 door verhooringhe van veel ghe-
 men / ende op dat die mensche met
 alle begheerten der innicheyt wasse
 in de liefde Gods. Ende hierom voor-
 t ons Godt van veel saken die ons
 dueren dickwils te bidden / oft voor
 ons seluen / oft voor andere mensche /
 om quade dinghen te schouwen / of
 om goede dinghen te vercrighen / op
 dat die begheerten der deuotien als sij
 verlanwet int eene / dat sij weder ont-
 ringhe int andere / ghelijck een vier le-
 endich blijft / daer mē allen dach hout
 werpt op dattet niet wt en ghane.
 ghelijck int boeck Leuiticus gheschre-
 uen staet: T'vier sal inden Outaer als
 ons herren, dwelck die Priester voeden
 schietende daer hout onder des mor-
 tiens allen daghe, ende als hy daer in
 ant offerhande opgheleyt heeft, soo
 hy daer op onsteeken die vetten der
 reet offeren &c. Dit vier is eenwe-
 rduerende / dat nemmermeer en sal
 den Outaer ghebrecken. Ghy
 Priester Gods / dat is / ghegeuen
 heylige dingen, wanneer ghy ghe-
 uelt dat door dē nacht der traecheyt /
 dat vier der deuotie law ghewordē is /
 den outaer ws herten / soo suldy des
 vogens / dat is / als v jerit openbaert
 dat

Leuit. 6.13

T'vier van
 deuotien
 moet odes
 houdēvor-
 den met sē
 gheduerich
 ghebet.

Het tweede Boeck des
dat licht der kennissen / werpt onder/
hout des gebets / dat vergadert is door
verschenden oorsaecken / als wt onlig
ghende bosschen. De eyghen sonden/
oude ende dagelijcsche / zijn een groot
bosch die veel hout des ghebets geeft.
Onse versumpmenten en allenden / ge
bieken der dencht ende der gratten / o
se geestelijcke ende vleeschelijcke son
denen becoringhen / ende menich aen
val daer wy mede aenghestooten wor
den / ende onghemack dat wy lijden /
oft daer wy ons om bedroeuē / so voor
ons als voor andere menschen / daer
wy medelijde mede hebben / dit zijn al
groote bosschen. Ende ist dat wy die
te recht mercken / sij gheuen ons veel
saken des ghebets. Deighelijc alle
weldaden die ons verleent zijn / daer
wy van schuldich zijn danckbaer te we
sen / oock voor die dooden te bidde / dat
dat sij van hare sonden ontbondē wor
den / ende Godt te louen vande glorie d
heylighen. Dese dinghen gheuen alle
groote materie des deuotien / als voer
sel des viers dat eeuvelijck brant / en
daer op gheleet die brantofferhande
van heplighe werken gheeft roock d
soetichet. Want die affectie der lief
de Godts / en des heplighe vrees / met
viers

Het tweede Boeck des
en comt wt die wortel des waerachtighe
ghe liefde/ nochtan bewijst Godt datt
doot hoe bereet hy is den rechtvaerdighen
gracie in te storten/ist dat zijse niet
en versumpen te soecken, die oock den
ghenen die noch in sonden ligghen/
maer alleen door nersticheyt des ghebets
hem aenhangē/niet en verbercht
onderuindinge zijns soetichhepts.

Wat sal onse lieue Heer zijn ghetrouw
we vrienden doen / die aldus soet hem
somsijts toont den genen die noch zijn
vpanden zijn? Dit is datter geschiedt
staet: Ende v Manna en hebby van ha
ren mont niet wech ghenomen. Van
welcke hy te voren stelt: dat sij voor
hen seluen een ghegoten calf gemaect
hadden, ende aenbeden. Hoe sullen
hen gheesteliche lieden ontschuldigē/
die niet gevoelt en hebben vander god
delijcher soeticheyt / die wv sien dat
wereliche menschen niet ghewepgert
en wordt/ist dat zijse nerstelijck soekē
Hierom berispt ons S. Bernaert vā
onse versumpenisse ende onachsamen
heyt en aermoede. Ghelijck een
honich raet sonder honich/ en eē muer
sonder morter oft calck/ende als spijsē
sonder saucie/ soo is het leuen van een
gheestelijck mensch sonder deuot des
inwē

2. Esd. 9 10

Ser. 57. in
Cant. ante
Med.
Ghelijcke
nisse.

gheestelijcke voortgancx. 103.

wendighe deuotie. Ende hoe wel
wel deser tijt niet alleen geen deuotie
ghevoelen/ maer oock die niet ach-
ten/ noch begheren/ noch soecken / jae
niet en gheloonen/ maer begheeren en
niet volgen in andere die gracie & de-
uotie/ nochtans moeten sij weeten dat
de selighe doorch is en onvolmaecht
de geneycht tot val/ die niet en soect
in geest des Goddelijcke soetichheits/
ende die de meeste nersticheit niet en
niet tot deuotie des ghebets/ en des in-
wendighe puerheits / waer in erpres-
t die heylige geest geeft getuychnis
sien gheeft dat wy Godts kinderē sijn.

Sōder geest
der deuotie
ende soetie
heyt, vvaer
toe het ge-
gebet leyt,
is alle reli-
gie onvol-
maecht.

Rom. 8. 16.

Wardt leuen/ lichamelijcke oefenen
men/ die versmadē wip/ al oft tot luy-
dinghen nut waer / ende die sware
mercken des denchts en hebbē wip n3/
ijelich jertijts die heyligen/ die voor
in Broeders haer sielen stelden / en
ijghelijcke groote dinghen beden.

Oock isser onser luttel die hooghe ocf-
tinghen der denchden hebben / als
oote gehoorsaemheyt/ volcomē ver-
uldicheyt / wtuercoen ootmoedich;/
de wterste aermoede. Hierom ist
eck dat wip dese dinghen deruen/ en
er toe die nersticheit des ghebets
achterwaerts setten/ waer in moghen

Ee.

wip

Het tweede Boeck des

wp ons dan van onsen gheestelicken
staet verbliden? dan alleen vanden
naem/ ende vā het wtwendich habijt/
ende vande woordē der heyliger schrift-
tueren die wp in bladeren ende inden
monde meer/ dan inder begheerte en
int werck draghen. Maer ten sy dat v
Matt. 5. 21. rechtvaerdicheyt (sept die Heere) ouer
vloediger sy dan der Scriben ende der
Pharissen, ghy en sult niet ingaen in
rīck der hemelen. Die Phariseen glo-
steerden alleen inden schijn van bupē
ende inden naem der religie. En die
Scriben vercreghen hen eenen naem/
ende prijs der meesterschap in woordē
der heyliger schrifttueren.

Prou. 19. 7. Maer soo wie alleen die woordē volcht
Matt. 23. 5. die en sal niet hebben, ende wie alleē sijn
wercken doet om ghesien, ende gepres-
sen te worden vande menschen die en
sal gheenen loon hebben by onsen Va-
der die inden Hemel is.

§ 4.
Hoemen
coemt tot
nersticheyt
des gebets.

So wie hem begheuen wil tot neer-
sticheyt des ghebets / die sal hem jert
wennen/ dat hy hem somtijts ledighe-
tortet ghebet/daer nae sal hy dickwils
daer toe gacn/ daer nae langher in die
ghebeden bliuen/daer nae sal hij dick
wils met grooter aendacht vallen in
zijn ghebet / ende niet aff laten om ee-
nich

selij verduet oft lichtvaerdicheit/dan
 lo cranchheyt des lichaems/oft reche
 noot/oft redelijcke nuschap hē daer
 ff trecke/ende dan sal hy wederkeert
 tot ghebet/op dat hy van daghelijc
 he aff treckinghe daer aff niet en ont
 neenne/ende zyn begheerte niet en ver
 uue. Oock sal hij ouerdencken al
 erhande manier vanbidden/ende sal
 meniger wijsē zyn bedinghemakē/
 de proenen veelderlepe bidden/op
 at hij ten leste een maner vinde daer
 ij deuocie in ontfanghe/ende daer in
 siue alsoo langhe als sij hem smaect.
 Haer ist sake dat hem hindert cranc
 ypt des lichaems/oft des hoofts/soo
 al hij couter/ende dickwilder bidden/
 de wtloopinghe der ghedachten be
 winghen ende die wtwendige sinnē
 bedwanch houden/ende tot allē din
 gen sal hij die hulpe Godts ootmoe
 elijck aenroepen/ende verbuldelijck
 toos lijdē/ist dat hem niet en ghe
 hiet nae zynen wil. Want dat ver
 eck des voortganck/is loutijts eenē
 eck tot volmaecktheit/als sij oō ver
 ootmoedicht. Ende daerom Godt ma
 cht goedertierlijck onsen loop/op dz
 te voordere ghae/ en daer door wor
 en wij beter beschermt van hovaer

E e ij. dij.

Het tweede Boeck des
dij/want dickwils alte groosen seker-
heyt van voor te gaen / ende ghestadi-
ghe viericheyt / verteert die crachten
des lichaems.

Van dinghen die den mensch
aff trecken van voortganck
der deuchden.

Cap. L X X.

I Die dingē zijnder die aldermeest
aff trecken vande voortganck tot
ter salicheyt ende totter volcomēheyt/
als wij in menighen bevinden / te we-
ten: Eenē slappen wil/ontstieninghe
des swaericheyts/wantrouwe vā hul-
pe der goddelijcke gracie. Eenē slap-
pen wil/die wilt dat goet / maer sond
pijne des aerbeyts/cū hierom die ghe-
woonte des lichtvaerdicheyts treckt
hem lichtelijck van het opset des voort-
ganck. Daerom sal een traghe wel hē
seluen bedwinghe door ingeuen der
reden/ende met ghewelt voort drijuen
als een traghe beest door perijckel des
vreesē Gods ende hope des loons.
Die ontstieninghe des swaerh; wordt
verwonnē/eude versaecht door discre-

slappē vvil

Schremin
ghe van
svvaricheyt

16

ghaestelijcke voortgancx. 105.

ende ghestadighe ghewoonte.

Die gracie Godes geluck sij is by den
ghenen die beghinnen / alsoo en sal sij
noch niet ontbrecken den ghenen die
doortgaen willen. Ende het is nutter
dat wy altijts anert hebben dat ons de
gracie ontoghen sal worden / dan oft
wy seker waren dat wij soo nemmer-
meer verliesen en sondē / op dat wi al-
so veel te meerstiger aerbeyden die te
gehouden / want anders souden wijse
versumelijck ontfanghen / ende min
doortgaē / wāt anert maecht dē mēsch
nichvuldich / ende wacker / ende seker-
rept maecht den mensch díchwils ver-
sumelijck ende traech. Onsen Heer
wilde den kinderen van Israel so Exo, 16. 18.
veel hemels broot niet te gader genen
dat voor veel daghen gheuoerch soude
wesen maer dat sij alle daegh vergade
en souden behaluen op den Sabaoth
dach / daer hij ons mede beteeckent
heeft dat wy alle daegh broot der gra-
cie / ende spijse der sielen bidden sullē /
ende spreke : Gheeft ons heden ons da- Luc. 11. 3.
ghelijcx broot, ende diet heden gheeft /
te is oock bereet moighen te gheue /
naer alle dat wi so niet en versumē
het bedinghe te vergaderen also veel
līst gheuoerch is ter salicheyt ende tot
E e sij. voort:

Het tweede Boeck des
voortganch des selfde. Als ghij int ge
bet v ghevoelt verhoort te zijn / en t'ge
ne ghij begheert hadde vervult te zijn /
en wilt niet verheuen worden / als oft
Godt v om v heplicheyt verhoort had
de / en om uwer liefde wille hadde ghe
daen dat ghij ghebeden hadt / maer
denkt dat hy dit nae zijn goetheit heeft
voor genomen te doen / oft dat hij meer
ghelet heeft op ander lieden goede ge
beden ende danckt Godt / dat hij ghe
weerdicht heeft v deelachtich te maec
ken / ende andere vriendē die hem daer
om ghebeden hadden / op dat ghij also
int werck des ghebets / en affectie des
denchts verdienen mocht verhoort te
worden : Ende in betrouwinghe des
verhooringhe ghetroot te worden / en
wt vervullinghe des ghebets verlicht /
ende hier wt te wassen / inde liefde des
almachtige Godts / die ons goedertier
lijck besocht saken die ons drijven tot
hulpe des ghebets / op dat wy ontgā
moghen verdriet dat ons overkomt oft
hij gheeft onse goede begheerten / die
wy bidden sullen dat sij vervult wor
de op dat hy meer lief gehad worde van
ons als hij ons ghebet verhoort heeft /
ende wij alsoo veel sochvuldelijck pij
nen sullen zijnen wil onderdanich te
wesen /

gheestelijcke voortgancx. 106.
sen/als wy sien dat hij onse begeers
mildelijck / ende bereedelijck is on-
redanich.

En redenen vvaerom den Bid-
der niet verhoort en vvort.

Cap. LXXI.

Versake/rijnder waerom die ge-
ne die biddē niet verhoort en wor-
t. **O**ft om misdaden des gheens die
wt/daer onse Heere affspreekt door
den Propheet Esajas: Als ghy t'ghes
vermenichvuldicht, dan en sal ick
wt verhooren, ende die oorsaeke stelt
daer by/wat v handē sijn vol bloets,
is vol sonden. Ghelijcker gheschre-
uen staet: wy weten dat God die sons
ers niet en verhoort. Ende by den
Propheet Esajas: V sonden hebben
aensicht verborgen van v lieden dat
niet verhooren en soude.
Om lauheyt des ghebets/wat wij
wt vierichlijck ende deuootelijck en
vonden. Ghelijck by den Propheet Je-
rnias geschreuen staet: Ghy sult bid-
den, ende ick sal v hooren, als ghy my
roekt wt al uwer herten, recht oft hy
vnde/anders en sal ick v niet verhoor-
en. **O**ft om dat den bidder niet en vol-
get in t'ghebet tot dat hy vercrijcht.

Hier

Het tweede Boeckdes

- Luc. 11. 8.** Hier al staet gheschreuen: Eest dat die
blijft cloppende ick segge v, o sijn moe-
telijcheyt sal hy opstaen en salt hem geue.
- Iud. 4. 12.** Ende int boeck Judith: weet want hy
v ghebeden sal verhooren, eest dat ghy
blijuende, volherdelijck blijft in v ghe-
beden &c. Oft wt wantrouwe van
verhooringhe/ghelijck ghelisch ghelichreuen
- Iacob. 1. 6.** staet. VWant die twijffelt, die mensche
en laet hem niet duncken dat hy jet on-
fanghen sal. Ende by den Wijsman:
- Ecl. 18. 23.** Voor het ghebet bereyt v siele, ende en
wilt niet wesen als een mensch die Gode
tenteert, te weten / wilt hy verhoort
worden. Oft om dat hinderlijck ende
indiscretelijc is ghene datter begeert
wordt / ghelijck die kinderen van Ze-
bedei/ dien onse Heer antwoorden:
- Mat. 10. 13** Ghy en weet niet wat ghy begheert.
- Iacob. 4. 1.** Ende dit is dat die H. Apostel Jaco-
bus seyt: Ghy begheert, ende ghy en
ontfangt niet om dat ghy qualijck be-
gheert. En dit is dat wy lesen in Deut.
- Deut. 1. 45.** Als gy weede voor de Heer, so en heeft
hy v nz gehort, noch hyen heeft uwer
stemme niet te wille geweest. Oft om dat
de bidder meer tot biddē verwert wor-
de. Ghelijc die H. Gregorius schrijft/
in Aug. heilige begerte die wastē door vertrec
Oft o dat so veel te behendelijcker be-
wacht

gheestelijcke voortgancx. 107.

niert worde / datmen swaerlijck ver-
sigen moet. Want daerom seyt die
Chrysostomus / vertrecke Godt ;ijn
aldaer / op dat ons ;ijn ghenen niet
sicht en duncke. Oft om dat hem de
bedder verdoemdighe als hy traet
lijcker verhoort wordt / ende alsoo
niter hem tweederhande goet aff / te
wete dat die dertele honaerdij bedwō-
gen wordt / ende nochtans die cracht
ghebets niet ijdel en wordt. Oft
in dat die verhooringhe op gehoude
indt tot een ander tijt die bequamer
we nutter is den Bidder. Dus badt
Moyses dat hem die glorie Godts ver-
ont worde / die hij nochtans doe in /
mer namaels verdiende te sien. Oft
in datmen oock begheren sal ghehol-
en te worden van ander lieden gebe-
ten / op dat het swaer gebet oft verme-
nheit hem niet en verduncke. Ghe-
k die Continck Ezechias sondt tot
Isaïam / dat hij bidden soude voor hē /
de voor ;ijn volck. Ende Josias tot
Isaïam die Propheetersle. Dit is dat
Paulus begheerde : Ick bidde v lieden
at ghy my helpt in v ghebeden, op dat
ik verlost worde van die onghelooui-
ge die in Iudeen sijn. Ende S. Ma-
reus beschrijft ; Eest datter twee van v
lieden

Hom. 10. 12
Gen. 1. 12
12.

Exo. 33. 18.

4. Re. 19. 1.
Esaï. 37.
4 Re. 22. 74

Rom. 15. 30

Mat. 18. 19.

Het tweede Boeck des

lieden ouer een comen op der aerden,
van alle dinck wat sy begheren: sal hen
lieden gheschieden van mijnen Vader
die in die hemelen is. En eest dat so n
tijts een dinck ghewep gert wort dat
bijaontuere min nut is / voor dat
wordt een ander ghegeuen dat nutter
ende beter is. Als S. Paulus geschie
1. Cor., 1.⁷ de/dien het stercksel des vleeschs niet
aff genomē en worde/op dat die cracht
in die cranckheyt in hem soude worden
volmaect. Dickwilder is nutter die
oeffeninghe der tribulacien / dan die
ruste des voorspoets / al ist bat wy die
voorspoet meer begeren. Met dese din
ghen door contrarie machinē merckē
wat dinghen daer behooren tot verho
ringhe des ghebets / als aff legginghe
des schulds / vtericheyt / volherdinghe /
betrouwinghe des gheloofs / ootmoet
dicheyt / ander lieden ghebeden / neer
stige bewaringhe des ontfanghen
gracie met danckbaerheyt / ende dat
men alleen sulche dinghen van Godt
begeren sal / die hi weet dat meest nut
zijn / ende wanneer hi nut zijn.

Van

gheestelijcke voortgancx. 208.
en sonderlinghe Ghebeden.

Cap. LXXI.

In die besondere ghebeden / die
sommige plegghen te hebben / oft
betamen ghesent te zijn op sekere
en oft daghen / noteert datse sommi-
profijtelijck meer zijn / sommighe
n. Beghinmenden en oughelerde
menschen / ende die noch niet doorgo-
ten zijn met begherte der deuocien /
en zijnse meer nut / op dat te minste
ghewoonte beroere tot nersticheyt
in ghebets / ende sij niet en verwilddē
vutwendige dinghen / en so vā Gode
vreeinden / verrouwen / en vertra-
en / en neimmermeer werm en wor-
el / met eenich vier der deuocien /
maer die doorgoten zijn met affectie
in deuocien ende door gracie des son-
derlinghe vrendelijckheyt met Gode
ghen / ist datse hem al te seer genē
in menschvuldicheyt der psalmē / en
in ghelijcke menighe ghebedē / sij ver-
wiltē den gheest / beletten die deuoc-
en ende beswaren die vrijsheyt des her-
als met eenen last / in desen dat hem
der dinghen te voren comen / ende sij
et swaericheyt scrupuleuselijck be-
nouyt

Het tweede Boeck des

vont moeten bliuen/in dingen die op
die tijt min nut zijn. Nochtans ghe
bruycken si dijkwils onsdanige ghe
beden/als een hulpe/ en een toeblaas
ghe / tot dat die vlamme der deuotie
alsoo ontfuicht is dat si die blaef bal
ken der woorden niet en behoeft/puer
lijcker door haer seluen blasende/ ende
gherustelijcker om hooch heffende.
En dese manier schijnt nutter datmer
wt goede ghewoonte sonderlinghe ge
beden lese ende herknauwe/alsme ge
meerder deuotie en heeft. Maer wan
neer hem van bouē coemt beter inston
dinge van deuotie/ oft becoringe
die profijtelijcker is / en nootelijcker
soo salmen achterlaten die ghewoone
lijcke gheden daermen niet toe ver
bondē en is / tot dat wedercomt de be
quamen tijt. Goedanighe ghebeden
nut zijn/daer van meyne ich / datmen
gheenen seker reghel geuen en mach
want ghelijck als sommighelichame
lijcke spijse den eenen mensch bequaem
is/ende soet den anderen/ en somtijt
heeft die mensche meer genuchte tot
ten eenen/ somtijt totten anderen.
Alsoo is hem oock bequaem meniger
hande manier van bidden / den eenen
dese/den anderē die. Maer dit schijnt
dat

gheestelijcke voortganck. 109.

het vruchtbaerste/ daer die bidder
heest ghenuechte in heeft/ en dat die
memorie lichtelijcke verweet/ en het be-
wilt des herten oprecht tot Godt.

Dant alle vrucht en eynde des ghe-
bedts/ Godt aen te hanghen/ en eenē
heest met hem te worden door sinel-
ijghe des alderpuerste liefde/ ende be-

rouwinghe des alder claerste kennis
en bouen hem seluen verheue te we-
zen/ in een rustelijck ghebruyck der te-
genwoordicheyt Gods/ ende daer be-
loft te wesen van alle gheruchte des
werelts/ daer alle crachtē der sielen te
vergaderen van alle haer verstopin-
gen/ in dat een warachtich simpel en
puerste goet gehecht te worden/ ende
verformt in een Goddelijcke gelijck-
samicheyt/ ende in een ghelijckenisse
te eenwighe ghestadicheyt.

Hommitghe graden zijnder die ned-
er/ ghelijck leer trappe/ door welcke
siel allens kens toeneemt/ en tot dy-
ende ghenaket. Tenjersten sal hem
te mensch wennen? die verstopinge
te memorie daer hy mede verstroeyt
wordt/ door vershepden ghenuechte
des werelts/ te vergaderen door vian-
de van bidden/ en te hechten in dat een
met/ dat een eynde is alder begheerlij-
ke

§ 1.
Profijt en-
de eynde
des gebets.

§ 3.
Hoemen
Godt aen-
hangen sal.

Het tweede Boeck des
ke en ghenoechlijcke dinghen. Want
want de memorie noch slibberachtich
is/ en onghestadich/ om dat sij lang
tijt veel ende menschvuldighe dinghen
aengehangen heeft/ en ghelocht waer
sij ghenuechte/ende curieuslijck in bi
commert mocht worden/ soo en can si
niet ghestadelijck Goddelijcke dinghen
aenhanghen/ oft om die gewoonte van
verstopinge/ oft om die wepnige ken
nisse van gheestelijcke dinghen. Ende
hierom ghebruyckt sij onderstant den
woorden int ghebet/ die den H. Geest
daerom den menschen inblasende ghe
geue heeft/ op dat sij daer mede onder
set worpē/ als kinderē met eenē stork
en hen ghewennen op te staen en op te
rechten tot Godt. Ende dit gheschiedt
als die mensch pijn aen te denckē/ die
woorden der Psalmē/ en der bedinge/
ende den gheestelijcken sin daer wt te
trecken/ en begheertē der deuocie daer
wt te persen/ ghelijck als die gene die
wt enen haerden kep ende stael vanden
sinjt/ dat verlijche en ontsticke. Aldus
neemt die memorie toe door ghestadich
ghe gewoonte des ghebets/ met hul
pe der gracie Godts/ die altoos bereit
is te helpen/ den ghenen die soeken
voorts te gaen/ en sij wordt gevesticht
alsoo

gheestelijcke voortgancx. 310.
so dat sij sonder groote swaericheyt
sich aendenken de ghebeden/ en lich
sich haer wtloopinghe bedwinghe.
ghelijck gheschreue is in eenē Psalm:
Heere Ierusalem timmerede, sal die
stroeytheden van Israhel vergaderē.
Doe wordt het verstant dat te voren
dat was/ en bewonden met wtwen-
diche dinghen/ ghelijck ghewist/ en
licht te sien/ dattet ierst niet ey sach.
ghelijck en die van bapten coemt en
et in een camer/ ten iersten als niet
ende wordt sijn oghen op die muere
de bancken/ en daer nae soo beghint
allens kens te sien die groote dingē
die ten lesten siet hy oock clagelijc die
enste dinghen/ also dat hem oock ver-
indert dat die ghene die daer na in-
men/ die dinghen niet en sien/ die hē
soo openbaer sijn. Dit dese verlich-
ghe wordt die mensche verbeert tot
el dinghen te dencken/ sommighe ver-
dert hy wt redene/ sommighe ver-
dert hy gheestelijcke verlichtnisse/ 30.
ghe leert hy wt goddelijcke open-
singhe/ en ghelijck dese met die din-
en die hy begheert door menschelyc
leeringhe/ en die in hepliger lesinge
ghedronckē heeft/ ende en heeft niet
tel troost daer inne/ dat hy siet dat
ander

Ps. 146. 3.

§ 41

Ghelijcke-
nisse.

Het tweede Boeck des
 ander gheleerde en heilige menschen
 dat selue ghevoelt hebben / dat hy ver-
 staen heeft door verlichtinghe des heyligen
 Gheests. Ende daer wt wordet
 hijs seker dat hy niet bedrogē en wor-
 det van eenighen vreemden gheest / oft van
 twijffelachticheit zijns eyghens sijn
 als hy ghevoelt dat die selue gheest in
 hem ghesproken heeft / die te voren in
 de heyligen heeft ghesproken. Noch
 tans sal mē in dulsantige dingen voor
 hoedelijck en ootmoedelijck doen / op
 dat hy anontuere die mēsch in zijn ver-
 metenheyt niet bedroghe en worde
 en niet en volgheden gheest der dwa-
 linghe voor den gheest der waerheyt
 en ineyne dat den H. Gheest spreekt
 dat zijns eyghens herts opinie is / oft
 ingheuen des quade Enghels / die die
 wils hem ouerbeelt in eenen Engel des
 lichts, op dat hy valsche dingen mocht
 raden onder verwe der waerheyt.

1. Co. 11 14

1. Ioan. 4.

6 54
 Van on-
 gen tradi-
 en der Ca-
 tholijcke
 Godgeleer-
 de en sal mē
 az vrijken.

Daerom schrijft S. Jan : En wilt niet
 gheloouen alle gheesten maer proeft die
 gheesten oft sy wt Godt sijn.

Men sal niet ontfanghen dat tegen
 die leeringhe der heyliger Kercke in
 en Geapptoeerde Meesters / en The-
 ologanten / noch daer en sal mē niet al
 twijffelen / dat sij ghemepuelijck men-
 ghe

gheestelijcke voortganck. 217.

stuygenisse der heylige Vaders re-
sultatich verclaren / want als die waer-
heit onderbonden is / die dā cuncte-
menten door honaerdich; des anders sub-
stantieel heeft ondersoeken / en die diephede
der schriften ondergraven wil / als om
manteus te vinden dat vā anders nie-
t is ghevonden en is / die soecht leu-
den / en heeft lief ijdelheyt. Ende
want Godt bouen al soet / en ghet is /
al dat wt hem vldet smakelijck is
goet / daerom als t'berstant begint
te worden in kennisse / en on-
schepdinge der waerheyt / so begint
te terstont den smaech der sielen / dat
te inwendige affectie / ghenoechte
verrijgen met eenen geestelijckē smaech-
tinghen die sij bekent. Want al heb-
ben alle affecten der sielen haren sou-
erelighen smaech / dat is hare sonder-
linghe beroeringhe die haer bequaem
nochtans de liefde informeerse als
in haer beroeringe / recht als de prin-
cipaelste affectie der sielen / sonderlin-
ge als de liefde recht beaert is tottet
hoorste en warachtichste goet / en an-
ders geen diuck en pijn vaster lief te
haben dan dat hoorste goet. Ende
de dinghen die sij niet lief en heeft o-
ver opperste goets wille / die heeft sij
f. meer

Het tweede Boeck des
meer lief om te proeuen / dan om daer
in te rusten. En daerom worden haer
alle die dinghen haestelijc tot een ver
driet en versadinge verandert. Ende
soeckt voort ander dingen oft sij by
uontuerē daer in rusten mochte / maer
sij en vint gheen ruste / voor sij en ghe
raecht tot het opperste goet / ende als sij
daer toe geraecht is / daer rust sij als in
haer behoorlijck eynde / en dan doen de
andere affectien haer behoorlijcke be
roeringen / nae mate der liefden. Wat
hoe veel ghij eenich goet lief hebt / also
veel verblijde v / als ghij crijcht. Ende
hoe veel ghij hoopt oft begheert te ver
rijghen dat ghij lief hebt / so veel vrees
de / en hlet ghij dat v genomen soude
worden. En soo veel ghij v bedroeft
van t'ghene dat ghij niet en hebt / soo
veel schaemde v van het contrarie / ist
dat eerlijck is dat ghij lief hebt. Maer
alsoo lange als die liefde haer contra
rie ghevoelt die andere affectien v stee
len / als der vrees / des droefheits / der
schaemte / des hatts / soo langhe is sij
minder en cranker in haer seluen / als
verstroept / en noch niet in haer seluen
vergadert.

Ende oock want den hope noch niet
volmaect en is / om dat sij niet en heeft

gheestelijcke voortganc. 212.
ghebruich dat sij lief heeft/maer als
in in verwachtinghe / hoe die wach-
tinge onsekerder is / hoe die liefde lau-
der is. Maer als comen sal dat volmaect **1. Co. 13. 10**
dan sal te niet ghedaen wordē datter
nietsdeels is, want die blijfchap & bruy-
deghe sal dan volcomen wesen/wan-
ter die liefde heeft dat sij begeert / en
niet daen geen anxt en heeft te verlie-
zen noch van het contrarie geerdinck
te gevoelē in haer dat haer mocht be-
leiden oft beschamen. VVant vol **1. Io. 4. 18**
de liefde veriaecht die vrees, wāt
niet behoort gheen materie meer van ha-
st oft van schaemte / oft vā droef heyt
maer en heeft. Hoe dan d'e liefde
mer vermeerderd wordt / soo veel te
mer worden die andere deuchden/en
ghedelijcke affectien meer ghesup-
plant / ter tijt toe dat sij alle inder liefde
verformt worden/soo dat voort geen
hast meer en is/noch droef heyt noch
vrees/noch schaemte/maer alleen vrie-
de liefde ghenietende die opperste
blijfchap en dat opperste goet vastelt
hangende / dat alleen die begeerte
ghedrielen vervullē mach/ en haer in hē
verformen/op dat sij dan voort behē-
delijck sij bekent is/en lief hebbē/
en sij lief gehad is. hoe wel niet soo
ff 11. veel

Gheen cre-
atur en
heeft Godt
soo lief, als
Godt haer
lief heeft.

7.
Trappen
door vvelc
ken men
comt tot
Godt.

Exo. 16. 17.

Het tweede Boeck des
veel als sij lief gehad is / dattet sij een
ghelijckentse / niet een ghelijckheyt.

Want gheen creatuer en mach Godt
also seer lief hebben als sij van hem lief
gehad is / maer alleen soo veel als
van hem ontfangen heeft. Want ghe-
lijck Godt een sake is van alle saken
alsoo heeft hy lief alle dinc in hem sel-
uen. Daerom alsoo als onse kennisse
de zijne niet en ghenaeckt / also en can
ons liefde by de zijne niet gheleke wor-
den / int eeuwich leuen / en noch in
dit leuen / daer sij menschvuldige ver-
droft is / en selden of nimmermeer haer
vergaderen mach tot haer seluen / op
dat sij tegnemaal in Godt ghevoert
worde.

Maer een mensch die hem tot Godt
gheeft en soeckt Godt aen te hangen
sal aldus daer in toenemē / dat hy jers-
met aerbeyt verdincke die wt loopin-
ghe / ynder ghedachten en hem verga-
deren tot Godt. Daer nae wt gewo-
te van dese yersticheyt leert hy licht-
lijcker / zijn hert bedwingen / en met
seluen woonen als beschreuen staet in
Exodo: Een jeghelijck bliue by sy tal-
uen, niemant en gae wt sijnder plaetsche
op den seuensten dach, ende het volck
houweden Saboth dach. Daer na sal
hy

gheestelijcke voortgancx. 313.

niet allen lichtelijck maer oock met
genoechte moghen Godt aenhangē/
soo dat het afstreck van dier ruste hē
een cleyn misdroefinge en tribula-
cie is / maer hy wilde altoos wel
in dat lichtē/in alsulke genoechte blijnē.
In hemelischer gheschreuen staet in Deut.
Deut. 33. 12
alderliefsste des Heeren sal in hē met
vrouwen wonen, ende daer bliuē als
in een slaepcamer alle den dach, en rust
in sijn schouderen sal hy rusten.

Wachtans zijn in dese wooninge gra-
den/en voortgangen. Tenersten dat
men mensche met ghenoechte Godt aē-
hanghe / ende noep van daer ghetogē
wordde/ghelijck een kindeken noep ge-
ricken wordt van sijn lieue moeder/
een hungerich mensch vande spijsse.
En dit en is gheen wonder/want ge-
lijcke blijfchap en is niet alleen ghe-
mechelijck door genietinge/maer ooc
door en eerlijck door aenhanginge.
Ende verdienende soo verhentst sijn/
maect eerlijck/en rijk. Den smaect
der hemelscher weelden is soet / die
menschap Godts/en vriendelijchert
der hemelscher boigheren is eerlijck/
die liefde is vruchtbaerlijck ende ver-
menstelijck van hooghe loonen. Ende
dat men begheert/begheertmen om
ff sijn. eenich

Het tweede Boeck des
eenich van dese dwe / oft om dat men
mepnt dattet ghenoechelijck is / of eer
lijck. oft profijtelijck / maer men vind
niet daer dese alle dwe re gader volco
melijck in versamen / dan in vuerche
dergheestelijcker weelden. Ander dwe
ghen al : sijn sij ghenoechelijck / oft s
zijn leelijck en schadelijck / oft eerlijck
ende profijtelijck / maer swaer en pijn
lijck. Maer die affectie des denche
ende smaect des wijsheytis / en die gh
nietinge des Goddelijcke soeticheyt
is soet / ende eerlijck / ende verbljdt en
maect groot die contentie. Seltich

Psalm 33.9. Dauid vermaent : Smaect want die
Heere is soet. Maer wanneer die do
uote ziel omhelt wort vā haren Bru
degom / ende met groote begheerte h
aenhanght / soo beghint sij in een ma
nier in zijne armen te slapen / als een
die edelen wijn ghebroncken slapende
wordt / soo dat die ziel niet alleen ghe
noechelijck / maer oock vastelijck God
aenhangt / en wordt recht als niet ee
nich ghevelt al ghetogen van alle s
nelijck gevoelen / en gehoochenisse / in
sulke manier nochtans / dat sij haer
selfs teenemael niet en heeft vergeet
noch oock inder waerheyt haers selfs
niet machtich is. Waer aff ghesch

gheestelijcke voortgancx. 214.

staet by den Propheet David :

dat ghy slaept int midden der lotē, ps. 67. 14.

is/ in die middelste termijnen des
werelts ende des hemels. Item int

heek Cantici : Ick slape en mijn herte
weckt. Deseu slaep is als der ghenē

Cant. 4. 2.
5 6.

beghinnen te sluymeren/ ende hun

hant daer si consenteren/ en verstaen

dingen die by hen geschien / maer

in slapericheyt en mercken sij niet/

sij dat sij hen seuen geweld willen

doen/ en volcomelijck daer toe keere/

want die liefde Gods gemengt met

verstant/maecht die siel dronckē/

de treckse aff van wtwendige din-

gen / en doot haer machte vegericht

se met Godt. En hoe die liefde siere

is/ ende t' verstant elcander/ hoe de

crachteliker tot haer treckt/ tot di-

ten lesten alle dingen vergheet / die

neden Godt zijn/ ende vlielijck haer

leen hecht/ int beschouwen der Gods

elijcker radien / al ist sake dattet niet

inge en duert/ dan recht als een blinc-

ende licht dat vande hemel schijnt.

Dant ghelijck die Wijsman seyt :

het lichaem dat verdoruen wordt, he

waert die siele, ende die eertsche inwoo-

inghe druckt nederwaerts dat verstat,

welck veel peysende is.

Liefde
Godts
maecht die
siele drong-
ken.

he Sap. 9. 15.

Want

Het tweede Boeck des

Want den sin des menschen vermacht
seer luttel by hem seluen/ en nauwelijc
set dencken. Maer als den sin verhe-
ne is door begerte des opperste lichtes/
dan beschonwet also veel te meer t'sa-
men/soo by hogher verheuen wort bo-
nen hem seluen. Maer die verderuin-
ghe des eertiche lichaem / ende men-
gerhande bekommeringe vādit lenen/
verduyken die siel/ en brengen sij we-
der tot haer seluen/soo dat sij van noo-
de suchten en roepen moet met den h.

Rom. 7. 24. Apostel Paulus: Ick onsalich mensch,
wie sal my verlossen van d'lichaem des
ser doot? Item met den Propheet Da-

Sal. 119. 5. Idd: Vye my, dat mijn pelgrimagie
verlengt is. Hoe die mensch meer ghe-
woon is te dencken dese nedere en mē-
schelijke dinghen / hoe by meer ver-
vreemt met zijn deuote vande opper-
ste hemelsche dinghen / en hoe by vic-
richlijcker vā memorie deser nederste
dingen hem verheft met zijnbegeerte/
en met zijn verstaet/hoe die deuote so
veel te volmaeckter is/en zijn beschou-
winge te puerder/want tot beyden en
can by geen aendacht hebbē volcome-
lijck op eenen tijt die van malcander
onderscheidē zijn/gelijck licht en duy-
sterisse. Die Godt aenhangt/die wā-
delt

gheestelijcke voortgancx. 215.

Int licht / die de werelt aenhangt /
in d'yn vernisse. Dit is des mensche
nochte volcomenhe; in dit leue / also m;
wordt vereenicht te worden / dat die siel
heel met alle haer cracht en vermo-
gen in Godt vergadert worde / alsoo
si niet en ghedencke dan Godt / n;
ghelooue noch en verstaen dan Godt
alle die begheerten der sielen veree-
cht worden in blijshap der yfden /
soetelijck rusten alleen int gebinpe
ners scheppers. Wat het beelt Godts
die siel / is ghelegen in d'ne crachte
der sielen / te wetē in die reden / memo-
rie / ende wil. Soo langhe als dese drie
niet geheel in Godt ghepieng en zijn /
so en is die siel Godt niet ghelijck /
want die forme der sielen is Godt / en
hem moet si ghepieng worden als
in haren seghel / daer si van geteekent
is. En dat en gheschiet nemmermeer
volcomelijck / dan wanneer die reden
volcomelijck nae dat si begriijpē can
verlicht wort / totter keynisse Godts /
die de opperste waerheit is / en wan-
neer den wille volcomelijck beweecht
wordt lief te hebben die opperste goet-
heyt / en wanneer die memorie volco-
melijck verflonden wordt te beshou-
wen / te houden / en te ghebruycken die
die

6 9.

Volmaect-
heyt des mē-
sche in dit
leuen.

Hettweede Boeck des
die opperste salicheyt. Ende want in
volmaechte verrijginge deser die ge-
legen is die glorie der salicheyt/die vol-
maecht sal worden int eeuwlich leuen/
so ist openbaer dat een volcomē begi-
ninge van desen/so een volcomenheyt
des weechs in dit leuen. Ende al schij-
nen alle denckden tot deser volcomen-
heyt hen te stellen/ nochtans stelt hem
nerstichyt des ghebets sonderlinghe
daer toe dat die stel met alle haer ver-
stant/met alle haer begheerte/en met
alle haer memorie in Godt ghevoert
worde. Wāt als die siele bidt/ so pijnt
sij alleen Godt aen te hanghen/ en an-
der dinghen te laten.

f 10.
Volmaecht-
heyt des
ghebets.

Daerom volmaecht heyt des gebets
is/als die siele dat verrijcht/ tot welcke
sij biddende haer gheeft/op dat se so
afghescheppen van nederste dinghen/
alleē vereenicht worde met hemelsche
dingen/noch willende noch vermogē
de anders te ghevoelen dan Godt.

Daer rust die siele warachtelijck/ daer
so sij in weeldē/in claerheyt des lichts/
in schoonheyt des Goddelijcke soetic-
heys/ende in sekerheyt des peys.

Maer dese gheestelijcke schoonheyt/
en machmen mer gheen ghelijcke
nisse

ghaestelijcke voortgancz. 115.
Maer beschrijven/noch beteckenen in
enige genoeglijcke comparatie/wat
nere gheestelijke dingen/sehelen soo
erre van ghevoelijcke dingen/als de
geest van het lichaem. En den rede
rken gheest en is noch lichaem noch
hamelijcke ghelijckenisse.

Maer in desen bouenganch der be-
houwinghe zijn menigerhande ma-
keren en sperien der deuotien. die ick
in cortheyt wil boordp gaeu / welke
ie schriftuere/en leeraers der hepliger
hristuere menigerhande namen ge-
enen hebben: Als Jubilacie/dronckē-
ept des gheests/ gheestelijke violisc-
ept/sineltinge &c. welke woordē ick
et staen te verklaren den ghenen die
aer in erpeert zijn/ ende hem daer toe
geuen/ nochtans sal ick int cort som-
ighe van dese raeken. Ende want
ie jubilacie eenen gewoonelijckē naē
inde H. schriftuere/so schijnt d; Jit-
illum/is eenige geestelijke blijfchap/
at wt eenighe collatie oft deuote ghe-
achte onuersiens i' herte inghestort
wordt/dat met haer sterckheyt al dat
ert beroert/en met een beuighe ge-
oechtluck pijniget / want dat bernere
er blijfchap gheeft troost / maer van
eweltes sterckhepts/wort dat lichaē
ghe

§ 11.
Diuersche
specien der
beschon-
vender
deuocie.

Vvat Io-
lijc 11.

Het tweede Boeck des

ghekreucht/ ende en can hem niet ont-
houdē in hem seluen swijgende/maer
berst somtijts wt door lachē/somtijts
door eenighe roepingē / somtijts door
beroeringe der geesten des lichaems/
ende versuchtinghe des adems. Ende

Lib. 14.

Mor. C. 6.

& L. 12.

Cap. 14.

alsoo spreekt S. Gregorius hier aff.
Dat heeten wy Jubilatie / als die mē-
sche ontfanght ontsprekeltijche blij-
schap wt herte / diemen niet verhoigē
en can / noch met woorden openbarē/
en nochtans wt sommige beroeringe
bekent wordt/al ist datmē dat met ey-
ghen dinghen niet en can bediedē. En
hier aff spreekt die Propheet :

Psal. 32. 16.

Salich ist volck dat jolijt maecken can.
Hy en seyt niet/dat jolijt/spreekt/ mer
dat jolijt weet te maken/daer hy in be-
wijst / datmen die jubilatie bekennen
mach/maer men canse niet met woor-
wt spreken.

§ 12.
Droncken-
schap des
Gheests.

Dronckenschap des gheests mach-
men heeten alle groote deuotie der ief-
de/ en des blijfchaps / wt welke recht
als wt sterckheyt des wijs vterich-
des gheests wast/soo dat hy hem bin-
nen hem seluen niet bedwingen en cā.
Ende hierom doen die Apostelen brā-
den met viericheyt des H. Gheests/
spraken die Joden dat sij waren vol
nieu

Act. 2. 13.

gheestelijcke voortganc. 110.
nemen most. Job spreekt hier oec
f: Mijnen buyck is ghelijck den most
inder lochtgat, die nieuwe fleesschen
atwee breeckt. Nieu fleesschen seyt
v/ende niet onde/ om dat dusdanige
norte in oude herten niet gegoten en
wordt/maer nieuwe herten/dat is die
nienwichheit des leuens wandelen/
t daerom seyt hy nieuwe fleesschen/
in die sterckheit des ghewelts vande
epligen Gheest en ist dat die somtijts
neuwe breekt hoe veel te meer ouwe?
at is/die broose ende cranche herten.
Oft daerom seyt nieuwe/wat als sulc
e viericheit des ghebets nieuwe en
ngeoeffende mensche ingestort wort/
so en connen sij hen niet wel onthou
en te bersten wt in onghewoonelijc
e ghelaet / oft stemmen/ oft versuch
aghe / gheestich nieuwen wijn in het
at siebt ende ouerloopt / maer als hy
ndt is dan rust hy. Oec wordt som
ijts dat lichaem reche oft dronckē waer/
n die leden worden onabel ende onbe
rechelich wt onuerfinkinge invlop
aghe des viericheits ende des soetlic
heits/ en dat mach wesen. Want alle
ie leuende geesten worden ontfekē/
is die affectie des herten brant/ want
oot wt rechen der sinnen/en verstop
pin

Iob. 31. 18.

Het tweede Boeck des
plinghe der gheestelijcker wegghen ver
lieden die leden abelheyt hunder offici
en: Als die tonghe des sprekens / die
handen des aerbeys / die voeten ende
beenē des gancs / tot dat die viericheyt
wederom ophout / en die wegghen der
gheesten geopent wordē als te voren.
Ende ten to geen wonder dat die God
delijcke beweginghe dit vermoghen/
welcke cracht seer sterck is / want mē
schelijcke beweghinghe doen dit som
tijts / als onverstene verueertheyt / en
onmatighe blijshap / ende onverstene
droefheyt / en onmatelijken haet / en
onghematige liefde / ghelijck dat wils
beuonden is / dat sommighe beswijm
de / en comen van hun seluen / en wor
den rasende / en de leden stijf en beuen
de / en somtijts vallen wt groote mop
elijckheyt in coursen. Wat wonder ist
dan dat van groote blijshappen des
gheests der herten inghesloet / die
mensch somtijts wibreekt in openba
re teckenē der blijshappen?
Oft dat die mensche hem niet houden
en can van diepe langhe suchtē / oft
doch van schrepen / noch zijn beroerin
ghe der deuocien niet verberghen
en can van binnen? Als wy sien
dickwils dat sommighe menschen
van

gheestelijcke voortgancx. 117.

en dwale lichtvaerdicheyt/ ende van
te ende onnutte lachen hem niet be-
sottinghen en connen / daer sij noch
niet van menschelijcke schacmen ses
ghesonden behooren te wesen :

Werk en can die mensch somtijts / al
de hijt gerue wt menschelijcke droef-
tot / hem niet onthouden van schreyn :

Want alser ghescreuen is :

Wie Godt is een verterende vier,
ende/ Godt is die liefde, wat wonder
dan / dat die inghesorte viericheyt
der Goddelijcke liefde/ int hert den ge-
selen mensch beroert : ghelijck ist
dat ghij in een broosch ghelas / ende
erde vaethe instort stee ende water/ of
brandende vier/ ghij maecht ghelupde
en scheuringhe oft brekinghe oft ber-
singhe. Want een hert dat ontfer-
m is met blijshap der Goddelijcker
liefde oft met begheerte des Goddes
der ghebueren / dat wordt ghewijde/
ende wt gherecht in hem seluen / rechte
is oft hem niet onthouden en mocht
die naetheyt der doullen/ ende pijt
in een manier wt te berlien op
dat die vlamme wt brecke die hy van
innen lijdt / ende vinde eenighe ver-
singhe zijnder brants.

Het welcke als die
mensch

Deut. 4. 24

1. Ioan. 4. 8

Het tweede Boeck des

menschen niet en can oft door mensche-
lijcke schaeinte niet en derft doen / soo
wordt hy wonderlijck in hem seluē ge-
pijnt / ende dat lichaem wordt seer
getrenckt van sulcke beroeringe / wāt
die cracht der Goddelijcker soetheit
is onuerdraechlijck de cranchheit des
eerstche lichaems / gheltic oft ghij vier
worpt in een ghelas. Wy lesen dā som-
mighe heyligen van Goddelijcke visi-
tationen en openbaringe neder ghevallē
zijn in onmacht. Zoo lesen wy dā Da-
niel: Ick heb dit groot visioen ghesien,

Dan. 10. 3.

ende in my en is gheen sterckheyt ghe-
bleuen, maer mijn ghedaente is in my
oock verandert, ende ick ben onmach-
tich gheworden, ende ick en hadde ge-
mecht, ick lach gheheel verslaghen op
mijn aensicht. Ende hy Jeren-tam in

Thern. 1. 23

zijn beragtinge: Van die hoochde heeft
hy vier in mijn ghebeent gesonden, en
de hy heeft my gheleert. En die heylighe
ghe Gheest quam in een vier op die
postelen / want die cracht der Godde-
lijcker liefde verlicht als vser.

Aet. 2.

Gheestelije
ke vrolijc-
heyt vyat
die is.

Gheestelijcke vrolijchheit mach ge-
noemt worden een blijchap inden H.
Gheest / dat vanden H. Gheest inghe-
stort wordt / daer hem die menschen
de verblijdt in Godt / het sij van God
delijck

gheestelijcke voortganck. 118.
elijcke gauen die hy ontfangen heeft/
ft vā Goddijcke belooftē / hoe wel dz
minnighe meynen dat gheestelijcke
lijfchap is / wanneer geestelijcke lie-
uen met malcanderen violijck sijn.
Maer die sullen werten / ghelijck als
geestelijcke blijfchap gheen bitterhē
n heeft derweelijcke droefheyt noch
een traecheyt der laetheyt / alsoo en
heeft sij oock gheen onghelike licht-
aerdicheyt. Gheestelijcke blijfchap
neemt men tweederhande / als sonder-
inghe / en ghemeenlijcke. Alsmen se
anderlinghe noemt / soo ist een sonder-
inghe beroeringe der blijfchap inden
epligen gheest wt aensien der gauen
Godts / en der toeromender glorie / en
vergoetheyt Godts. Maer alsmen se
ghemeenelijck neemt / soo ist een vro-
licheyt des herten wt goet betrouwen
ot Godt / en een ghetuygh der consci-
entie / en maecht den mensch deuoot /
ende ghewillich tot alle dingen te doe-
n te lijden om Godt / ende al dat Godt
behoort te voldedē / ende lief te heb-
en. Daerom seyt den Apostel twee-
erf: Verlijdt altoos inden Heere, an Philip. 4.4
erwerf seg ick verlijdt. Ten iersten
ghemeenelijck ten tweetsten / beson-
derlijck.

¶ g. Maer

Smeltinge
der sielen.

Hettweede Boeck des

Maer smeltinge der sielen en schijnt
anders niet dan een vermurwinge vā
hartheit door welke sij willich worden
Godt lief te hebben / die haer minde
en sij worden weerck te ontfangen de in
plantinghe der Goddelijcker cracht
opdat den gheest Godts also gemengt
mocht wordē / met den gheest des mē
schen / ghelijck een water oft liquer mē
ander vorchticheit onder een roemt / al
soo nock die siele een wordt met Godt.

Van seuen manieren der deuo
cien oft compunctien.

Cap. LXXIII.

§ 1.

I. VVt vrees
te.

Vant die manieren der deuocien
ende der compunctien meniger
hande schijnen / soo mogen wy die ou
derscheyden in seuen / nae onderscheyde
der seuen affecten der sielen. Wāt die
deuocie oft sij comt wt vreesse / oft wt
broefheyt / oft wt verlanghen / oft wt
compassie / oft wt liefden / oft wt blij
schap / oft wt groote verwonderinge.
Wt vreesse coemt sij als jemant beroert
wordt door vreesse des toecomende pijn
ne / oft als hij vreesst van Godt verlate
te worden om zijnder sonde wil / ende
corpe

gheestelijcke voortgancx. 218.

rept Godt aen segghende : O Heere Psal. 50. 13.
verwerpt my niet van v aenschijn. Psal. 37. 28

n : O Heere Godt en verlaet my niet.

die droefheyt coemt sij / als hij hē be- 2. VVe
droef-hayt
doeft om dat hij Godt vertoent heeft.

ende zijn gracie verloren / oft als hij hē

doeft / dat hy soo luttel voorgegaē

in deuchde / en dat hij van cleyn ver-

ensten is by Godt / ende dat hij in so

vel dinghen misgaecht den hoghen

Godts / en bidt : O Heere keert v aēlicht

in mijn sonden. **Wt verlangen coemt**

als hij verluicht ende verlanght tot

eerder gracie der deuchden / ende tot

tercheyt des Godelijche vriendelijc

et Christi inden hemel / oft tot ande-

geplige begheerten te volbrenghe /

die spreekt : O Heere voor v is alle Psal. 37. 105

in verlanghen. Ende met den **Pro-** Esa. 26. 1.

phet **Eliaas** : uwen naem, ende v ge-

denckenisse in die begheerte der sielen,

in siele heeft v begeert des nachts &c.

dat compassien coemt sij / als hij met

Christus passie Godelijchelijck me- 2. VVe me
delijden,

delijden heeft en als dat sweert die ge-

stuwē siele dootslijt / ende wout / dat

siele vā **Maria** zijnder moeder see- Luc. 2. 15.

mael doorginck. **Oft** als hij mede-

den heeft met het verlies zijns nae-

men oft met pertykelen der sielen / ende

g h. als

Het tweede Boeck des
als hem eten dē Iner des hups Godts/
en die ongheltjke die Godt aengedaē
zijn / die hem niet en laet slapen met
slaep van simuleringe / oft hy en wort
bedroeft van een jegheltjck schandael/
en ghepijnt van eens jegheltjck allen-
dicheyt/gelijck Job schrijft: Ick weēde
Job. 30. 23. in voortijde op dē genē die in lijde was,
en mīn siel had medelijde metten armē,

De Goddelijcke liefde roemt si als
§ 2. hy overdenckt hoe goederterlijck Godt
§. VVt lief
de. hy hem ghedaen heeft/ en hoe veel ga-
uen hy hem ghegeuen heeft/ die hy niet
verdiēten hadde / noch die hy niet
weerdich en was. Oft als hy overdenckt
die geyn vn weldaden/die Godt al den
menichelijcke geslachte gegēnen heeft
in ontfangtinge des H. Gheests en des
heyligen Sacraments. Oft als hy aē-
liet die oneyndige goetheyt Godts/die
soo groot is/als :ijn oueruelichēyt is
enoe :ijn eenwicheyt / die noch matē-
en hebben/noch eynden. Ende daer
is hy niet te hebben bouen mate / ende
gheen dūck en is genoegelijcker/noch
mutter dan die liefde Godts / door de
ser affectie der liefde Godts gheeft die
Rein. 2. 16. heylige Gheest sonderlinge onsen geest
gheruygh dat wy kinderen Godts sijn
Van dē septimen sonderlinghe.

DK

gheestelijcke voortgancx. 110.

Die Godt lief heeft, dese is bekent van ^{1. Cor. 13. 5.}
hem &c. Ende: Ick hebbe lief, die my ^{Prov. 1. 15.}
lief hebbē. Viesgehadt en bekēt te wor
den vā Godt/is vā hē gepriesen te wordē

Die liefde Gods is een sauce van ^{Die liefde}
le goede affectien / en so veel te meer ^{is sauce vā}
naecken Godt die andere affectien ^{allen affec-}
zuchden / hoe sij meer van die saucie ^{tien.}
zbben / noch daer en can geen deucht
et deuocie ghesijn die niet voorts en
comt wt die wortel der liefde Gods.

Die deuocie comt wt blijfchap / als ^{6. 3.}
hy hem verblifft inden heere in ghe- ^{6. V Ve blijf}
kenisse aller zijnder gancē/oft wan- ^{schap.}
eer hy in hope zijnder gracie betrouwt/
hem te wesen van het ghetal der salis-
chen / oft als hy hem verblifft van sa-
licheit en voortgancx zijns naesten/of
vāneer hy wt vrolijcheit zijns geests/
hem met die heylige verblifft vā haer
glorie/ ende met zijn ghedachtendoo-
vādelt die menigerhande wooninge
des hemelschen Vaders: Want alle
dese dinghen wordē het hert vrolijck.
Ende speelt somtijts in befloten borst
met onspreekelijcker blijfchap / en af-
fectie des vrolijchheits ende des lofs/
als oft sij socht te wesen wt die eenich-
des herten. Gelijck die Wrophet seyt:
Mijn hert ende mijn vleesch hebben ver- ^{Psal. 83. 3.}

Geflij heucht

Het tweede Boeck des

heucht in den leuenden Godt.

§ 4.
7. vvt ver-
wonderin-
ghe.

Hy coemt wt groote verwonderin-
ge / wānceer de verstandnisse verlicht
is met licht der wijsheyt / en hem ver-
wondert vande grootheyt der mogē-
heyt Gods / ende van die diephēyt / in
der wijsheyt / ende vā / inder soetheyt /
ende goedertierenheyt / en vā beschei-
denheyt / inder oordeelen / oft van den
afgront / inder claerheyt / en onbegrip-
pelijckheyt / inder onghemetenheyt /
oft soo wat vander natueren / inder
Godtheyt is / en vande glorie / inder
mogentheyt / oft van eenige wonder-
lijckheyt / inder werken. Ende hier

Iob 37. 23. affstaet in Iob : Hy is groot van ster-
cz, en vā Gordeel, en vā rechtvaerdichz,
ende men mach hem niet wtsprekende
vertellē, daer ofullē hē diemānē vreesen

§ 5.
Vt gemēg
de heruerin-
ken der af-
fectien.

Domits wordt die deuote verga-
dert van twee ofte van drie ghemeng-
de affectien / als vrees met droef heyt /
liefde met blijchap en verwonderin-
ghe / compassie wordt ghevoecht met
brant des verlanghen / en dese zijn al-
welriekende crupdē te samen gestoo-
ten / ghemengt met vochticheyt der he-
melijcher salvinge / ghevoecht met brant
des Goddelijker werck / en maken een
salige salue die crachtich is / en profij-
celij

gheestelijcke voortgancx. **iii.**
lijck te genesen die siecken d' sielen/
lijck als die saluen der lichamelijck
te ghesontheit maken somtijts van
elcruyde te gader/ nu van d'een/nu
van d'ander nae menigerhande ghele
enheit. Ende want deuotie is een
heit/der goeder affectien/die meer
helegien is inde begeerte/dan int ver
stant/ghelijckmen sien mach insimpe
men schen die deuoot zijn/en in ghe
erde mensche die niet deuoot en zijn/
lichtans geen deuotie en is volmaect
nder licht des verstants/maer d' sim
le deuote menschen verstant is an
ers dan der gheleerder. Die gheleer
counen sublijck spreken van alle
geestelijcke materien / en mit eygen
woorden voort-brengen dat sij willē/
hoonelijck te deplen ende te onder
gepen / bequame redenen voorts te
nenghen en mit verciertelprake haer
nck voorts te brenghen / en somtijts
an cleue dinghen lange reden te ma
en/ende dinghen die van sij seuen o
en en condich zijn niet sublijckle woos
en te bewinde/op dat die groote men
hen meynen mogen dat haer woc
en ghetogen zijn wt Goddelijcke wijs
e. Maer simpele deuote mensche
en claerlijck die waerheyt / en conne

Van deuotie der gheleerde ende der onghelerte.

in

Het tweede Boeck des
in hen seluen daer aff dieper dencken/
ende haer swaerheyt. wegghen/ en met
begheerte soecken, die soetichheyt des
innelische smaer/ende door den schijn
des puer verstants alle dinghen claer-
lijck onderscheyden / al en connē sij n-
eygentlijck voortf brengen met woor-
den / nochtans wt het ghevoelen des
smaer weten sij beter te bekennen die
natuerlijke differētie des waerheys/
dan doorgheraetselen der argumentē.
Als men mercken mach in een segetijc
meester van hantwerck / die wel ghe-
leert is in zijn conste. Ende in eenen
subtijelen Philosoph / van dese twee
can die een fraep spreken vande const/
en die ander eygentlijck in wercken.

Van openbaringhen ende visi-
oenen, ende beeldtacht-
tighe vertooninghen.

Cap. LXXIIII.

§ 1. **V**Want v̄ ghēsp̄oken hebben van
dinghen die sonderlinge behooren
tot beweginge ende begheerte des mē-
schen / so willen wij nu sien van ding-
die meest behooren tot verstant in gee-
stelijke dinghen/ die sommighe men-
schen

ghaestelijcke voortgancz. 111.

men te ondervinden plegghen/als zijn
openbaringe der heymelijcher dingē/
ende visioenen/ēn beeldtachtighe ver-
ooninghe/in welken sommige men-
schen somtijts gheleert worden te ver-
staen die waerheyt/maer daer wotter
veel bedrogghen. Ende daerom zijn sij
niet te achten want sij dickwils bedrie-
ghen/ēn al zijn sij oock waer/nochtā
der luttel profijts in gelegen hoe wel
dat sommige menschen die ongeleert
sijn/ende niet en weten van geestelije-
ke gracie/meynē dat groote heylighe-
ende wijsheyt daer in ghelegghen is.

Van vier manieren der Visioenen.

Cap. LXXV.

Verderhande manieren sijn der
van Visioenen. Welghelijck oock
so veel vā Reuelatiē/hoe wel die visioe-
nen mogen gheheeten worden Open-
baringhen oft Reuelatiē / want daer
heymelijcke dinghen in veropenbaert
worden. Sommige visioenen mogē
eygentlijck gheeten worden lichame-
lijcke / omdat sij eenen waeckenden
1 mensch

Het tweede Boeck des

Erod. 3. 2. mensch lichamelijck vertoont wordē/
Gen. 18. 1. ghelijck Moyses Godt sach inden ber-
& 19. 1. rende doerenbosch / en ghelijck die Va-
dero int ouer testament die Engheleu
sienelijck hebben ontfangen. Hier in
machmē begheffen alle die ander sin-
nen / als hooren / smaken / riecken / ende
tasten / want het sien machmen setten
voor alle anderen sin / ghelijck geschre-
Pro. 10. 12. uen staet in Eredo: T'volck sach die
stemmē ende lampen ende t'gheluyt der
basuynen &c. Want die stemmē en dat
geluyt d' basuynen en mochten sij niet
begheffen met sien / maer met hooren.
5. 2. Andere visioenen gheheeten beeldt.
Beeldeach- achtige die den mensch wakende niet
tige visioe- lichamelijck / maer in ghelijckenisse
nen der ge- ghetoont worden / oft beelderijck / oft
nen die inden slaep / oft in ontgheestinge / ghe-
vvaecken. lijck dees Propheten Ezechiels ende
Ezech. 1. Daniels / ende sommige andere heplis-
Dan. 7. 1. gen int ouden en nieu Testament ghes-
chiet zijn. Oock zijnder ander visioe-
3. Verbeel- nen die inden slaep / verbeelderijck ghe-
dinghe in- toont worden / ghelijck Jacob den He-
den slaep. re sach op die leeder / die rotten hemel
Gen. 28. 12. toeginck / ende gelijck Pharo / en Na-
& 41. 1. buchodonosor saghen droomen tecke-
Dan. 2. 1. nen van toecomende dinghen. Alle
dese visioenen worden ghemeynelijck
ver-

gheestelijcke voortgancx. 223.

vertoot niet alle den goetē / maer ooc
ickwils den quaden. Oock zijn som
nighe warachtich / ende verstaen dool
die de waerheyt / en som zijn oock be
teechelijck / soo datter sommighe mē
chen bij bedrogen worden. Ghelijck
te Propheet Ezechiel spreekt :

Ghy hebt een ijdel visioen ghesien, ende
ghy hebt een logenachtige propheete
ghesproken. Item die visioenen en
maken noch en bewissen niemant heyl
ich / want soo waer Balaam heyllich /
ende zijn Ezeline die dē Engel sach /
ende Pharaō / die in zijne droom sach
voorwysinge der toecomender dinge.
Ende al zijn sij warachtich / nochtans
en zijn sij by hun selue niet verdienst
lich / ende dier veel siet en is dies niet
te beter / ende dier gheen en siet en is
dies niet te quader / ghelijck alst oock
is van sommige mirakelen. Item die
visioenen hebbender veel meer gehin
dert dan ghevordert / om dat sij daer
ijdele glorie aff hadden / en daer in ver
heuen worden. Oock mēvne veel mē
schen dat sij visioenen ghesien hebben /
die sij nochtans niet ghesien en hebbē
ende bedrieghen hun seluen / ende an
dere mensche / ende maken daer af een
neringhe der ghiericheyt. Veel men
schen

Ezech. 13. 7

Nu. 22. 33.

Het tweede Boeck des
 sehen hebbē logentliſch hen geveynst /
 dat ſij viſſioenen gheſien hebben / op dy
 ſij niet beneden andere menſchen ghe-
 reken en ſonden zyn / op dat ſij meer
 gheert ſouden wordē / dan andere mē-
 ſchen / al oft ſij hepliger waren / dien de
 hemelſche dinghen Godts geopen-
 baert worden. In ſommige menſche
 pleghen alſulche viſſioenen voorteeke-
 nen te weſen van dwaetheit / wāt als
 die herſſenen gheturbeert zyn / en door
 roock verdonckert / ſoo wort doch t'ge-
 ſicht der ooghen veriept / dat hy meent
 dat hem ſer waerachteliſch vertoone
 wort / dat phantaſie is en valſheyt en
 bedroch. **Geliſch** die Wiſſemā ſchrijft :
 Eccl. 34. 6. Ghelijck cender barender vrouwe , alſo
 lijdt v hert phantaſie, ten ſy dat vanden
 alderhoochſten een beſoeckinge geſon-
 dē worde, en gheeft v hert daer toe niet.
 Daer is noch een ander viſſioen des
 verſtants door welke dat ooghe des
 herten verlicht wordet / met d'licht der
 waerheyt / ende beſchout daer puerliſe
 die waerheyt / oft iſt een beeldtachtich
 viſſioen / hy verſtaet daer inne de waer-
 heyt diemen daer in bekennen mach.
 1. Cor. 12. 3. Ghelijck S. Paulus ſach onſienelij-
 ke dinghen en hoorde onſprekeliſche
 dingen / doen hij ghetogen was int pa-
 radijs /

gheestelijcke voortgancx. 114.

adhs/ ende inden derden hemel/wat
lij en sach niet beelbender lichamelijck
ter dinghen / maer hy sach puerlijck
ien schijn des waerhepts. Desgelijck
gheloouen wy / dat H. Jan Euange
lijst puerlijck al die dingen sach/ en ver
sont / die hy in Apocalypsi beschrijft/
onder figueren van lichamelijcke din
ghen/maer daerom beschrijft hijse on
der lichamelijcke figueren / op dat an
dere menschen die figueren verstaen
mochten / den welken die puer waer
geyt om grootheyt haers schijnsels so
begrijpelijk is / oft meer daer om / dat
men die verborghen heplige dinghen
ouer al alle menschen niet condingen en
sal / op dat die gene dies weerdich zijn
daer in hun oeffenen / en dies onweer
dich zijn bukten ghesloten worden / vā
t verstant der hepliger verborghen
ghelijck als sij oock in andere plaetsen
bedeckt zijn / met decksel der hepliger
schrijftuere. Ende dat beteckende int
oudt Testament dat voothangsel dat
ghespannen was indes tempel voor
sancta Sanctorum, daer niemant van
den volcken binnen gaen en mochte/
dan alleen die Priesters. Ende oock
dat Sanctuarium, dat men bewonden
gaf den Leviten te draghen / als men

voort

Exod. 26.

13. 17. 18.

Nom. 4. 49.

Het tweede Boeck des
voort sende wandelen inde woestijne/
dat niemant georloft en was onbewo-
den aē te tasten/ oft te sien/ dan alleen
den Priesters/ daer die heylighe Geest
in beteeckent dat volcomen menschen
sensdeels sien/ die diepe verborgenthē
der heyligher schriftueren/ maer die
anderleden sullen sij bewonden dia-
ghen met decksel der figueren/ ter wijs-
len dat evij in dit leuen zijn. Maer al
zijn die figueren der beeldachtiger oft
der lichamelijcke visioenen waerach-
tich nae haerder gheestelijcke betee-
kentisse/ nochtans en zijn sij niet waer/
nae welijcheit der dinghen/ want
ten is niet waer dat inden hemel nae
haer substantie offen en leeuwen zijn/
ende aernen/ en andere dinghen die
bescreuen sijn in Apocalipsa/ en in
andere visioenen der Propheten/ maer
daer zijn hemelsche crachten/ der wel-
ker verdienste/ ende oefficien in figue-
ren beteeckent worden/ nae eygenthe-
der beesten. Wy gheloouen dat Chris-
tus geglorificeert lichamelijck inden
hemel is/ ende dat hy nu voort meer
nae waerheyt zijnder substantie vati
Maria niet gheboeren/ noch gesocht en
sal worden/ noch oorlijden/ gelijk in
het Evangelie leet/ dat hy leet doe hy
lichas

lichamelijck op de werelt met de mens-
 chen verkeerden / nochtans heeft hy
 sich wils als men seyt / sommighe heyl-
 en en deuote personen in visioenē
 hem veropenbaert / al oft hy gheboten
 worde / oft in zijns moeders schoot
 waer / oft gerecht aent crups / niet dat
 het inder waerheyt soo was / maer dat
 hy den menschen om sonderlinge troos-
 tinge / ende werkinge der deuote / of
 om eenighe sonderlinge gheestelijcke
 teekeninge soo openbaerde / want
 wy weten wel dat Christus die opge-
 risen is vander doot voort meer niet
 terugē en sal / ghelijck Paulus spreekt :
 Wetende dat Christus verrijfende van
 die dooden , nu voort aen niet meer en
 terugē , die doot en sal ouer hem voordaē
 hebben heerschappijē hebben. Disghe-
 uyt en sal hy oock voort meer lichame-
 lijck niet gheboten / noch te suppen ge-
 geuen worden. Ende aldus sal men
 houden van andere openbaringe der
 heylighen oft der Engelen.

It en wil hier niet voorby gaen hoe
 dat sommighe bedroegē zijn vā verleyende
 geestē / of vā hun eygen valsche opiniē
 en meynē dat hy in eē visioē vertoet
 wort / Christus / oft zyn gloriose Moeder
 Maria / en meynē dz si vā hem is alleē
 gecrust / en oghelt ē wordē. Maer ooc is
 andere

Rom. 6. 9.

6. 4.
 Visioenen
 der verblij-
 der geestes

Het tweede Boeck des
andere ontamelijck ghelaet verfoet
worden/ende also als haren gheest vā
binnen gheestelijck vertroost wort vā
hun/ also meynē sij dat sij haer vleesch
mz sienelijcker vleeschelijcke genoech
te troosten van buyten/ende hun ghe
voelijcke ghenoechte maken/ het welc
niet alleen valsch en bedriechelijck en
is / maer tis openbaer dattet swaer
blasphemie is. De besoekinghe des he
ligen Geests ghelijck sij ingestort wort
teghen alle ghebreken te verdriicken/
ende te verdriuen / alsoo is sij sonder
linghe teghen vleeschelijcke genoech
te. Ende waer den gheest des supuer
hepts mz zijn claerheyt in schijnt/dac
ist noodē dat alle beroeringhe der quād
ghenoechten terstonts vergaen en ver
dienen worden / als duyternisse van
het toecomende licht. Maer van dese
die als sy somtijts eenighe gheestelijc
ke soetheyt ghevoelen/ende terstont
daer nae besmet worden met vleesch
elijcke ghenoechte/en weet ich niet wat
ich oordeelē wil/dan dat ich lieuer ver
kiele die blommen te deruen / die ich
soude moeten plucken oft lesen vā die
vnselicheyt des sijcx. Ende also gelijc
ich niet en derre oordeelen die gene die
somtijts teghen haren danck in geest
lijck

gheestelijcke voortgancx. 215.
liche ghenoechte beulecht oft besmet
worden / van vleeschelijcker wtlopp
nder onreynicheit. Also en can ick ooc
iet ontschuldighen / den ghenen / die
soodanighe wtlopen met consent
ghenoechte hebben / hoedanich oock
aer intentie schijnt te wesen.

Van manieren der open- baringhen.

Cap. LXXVII.

Ruelatie oft openbaringe der ver-
borgene oft toecomende dingen
beschiet in meniger manier: In vele
en ghelijck inde voorschreuen visioe
en veel menschen mede bedroghen
worden / also ist oock hier / meynende
attet vanden hepligen Ghrest is dat
aren eyghen sin verliert / oft dat hem
en gheest der dwalinge bedriechelijc
n gheeft. Ende dierom hebben wy
so veel prophetien dat ons verdrin-
en mach / van Antechristus toecomp-
e / ende van andere teekenen des ge-
nepten oordeels / van verderffnisse
es gheestelijken staets / van vervol-
inge der hepligher Kerck / van menig-
gher

Het tweede Boeck des

gherhande druck der werelt ende van
menigerhande andere dinghen / daer
oock treffelijke mannē ende denoote
menschen meer in gheloof hebben
dant behooflijck was / en hebben me
nigherhande bediedinghe ghelogen
wt schriften van Joachim ende wt an
dere prophetien. Ende al waren die
al waer ende te gheloouen / nochtan
mochten gheestelijke lieden veel din
ghen vinden daer sijn oorbac
lijcker in becomingeren mochten / wā
onsen Heer Ihesus Christus alsuich
curieuusheyt / der toecomende dinghen
verboort in sijn Apostelen / doen hi
sepde : Ten behoort v niet toe te weten
die tijden , ende stonden die den Vader
gheselt heeft in sijn macht.

Act. 1. 7.

I. Reuelac
cie door
stemmen.

Reuelatie oft openbaringe geschie
son tijds met stemmē oft met openba
re woorden / als tot S. Peeter ende S.
Jacob / en S. Jan op den berch met I
sus die stemme sprach doot den wolc
ken : Dit is mijnen lieuen soone &c.

Matt. 17. 5.

Daer nae sprach Lie Heere tot S. Pe
ter : Salich sijdy Simon Bariona , wan
vleesch ende bloet en heeft v dat nie
veropenhaert , maer mijn Vader die in
den hemel is. Oft gelijck Samuel ierf
het woort des Heeren gheschiet is in

Mat. 16. 17.

S. Ioseph

gheestelijcke voortgancx. 226.

vlo.

Domtits gheschiet die Reuelatie 6. 2.
door den slaep / ghelijck tot Joseph de 2. Reuelatie door
van Maria inden slaep ghelpro den slaep.
en wordt: Nemet Kint ende sijn Moer Mat. 2. 13.
er en vliedt in Egypte, ende weest daer
ot dat ickt v segghen sal.

Desghelijcx totten Wijlen wordt des
ghelijcx inden slaep ghelproken.

antwoorde ontfanghen hebbende in: Matt. 2. 12.
en slaep, dat sy niet weder keeren en
uden tot Herodem &c.

Domtits gheschiet openbaringhe 3. Door de
door eenen Enghel / die tot eenen wa: Enghel.
enden mensch van binnen spreekt/
ghelijck wi lesen bij den Propheet
achariam: Den Enghel die in my Zach. 4. 5.
rack, heeft tot my gheleyt, en weet
hy niet wat dese dinghen sijn?

Domtits gheschiet sij door den hepl:
ghen gheest inde siel des menschen/ge
ich die Propheet seyt: Ick sal hooren Psal. 8. 4. 9.
wat die Heer in my spreekte. Ende dat
in twerderhande manier. In een ma
nier als hij de siele iet in gheest te doe/
it te spreken / oft haer leert van haers
elfs / oft van vreemde dinghen / als hij
en Propheeten ingaet / wat sij doen of
preken louden / als sij hen toecomen:
dinghen / oft verborgen dinghen / of

Wij. dinc

Hettweede Boeck des
dinghen die niet teghenwoordich en
waren openbaerde. In die tweede
manier/als hy den mensch verlicht vā
binnen/ende toont hem niet in een din
ghen oft in twee/maer ghemeynelyck
in veel dinghen/wat nae rechter waer
heyt beter is oft niet beter. Ghelijck
hy alle rechtvaerdighe menschen leert
het quaet te laten/ende het goet deden/
ende doet den geest des wetenthepts/
oft des raets/oft des verstants/oft der
wijsheyt te bekennen ende wt te kiesen
dat Godt behaerhelijck is en best is.

f 3.
3. Revela-
tie door de
H. Geest.

Noch isser een ander manier van o
penbaringhe door den heyligen geest/
als die mensche wt Goddelijcke ingee
tinge Godt bidt om eenighe sonder
linghe eyghen oft vreemde saeken/ en
door affectie der deuotie/ende betrou
wen des verhooringhe / verstaet dat
zyn ghebet verhoort is. Maer al ist
dat hy betrouwt dattet goeden voortgā
 hebben sal daer hij om gebeden heeft/
nochtans en weet hij dickwils niet in
wat manier het gheschien sal. Ende
desghelijck als hy niet en ghevoelt/dat
hem ingheskout wordt alsulck betrou
wen des verhooringhe/ so verstaet hij
dat hij gheen en voortganc zyns ghe
bets verrijghen en sal / al ist dat hij o
te

mael niet seker en is / want hy en
 weet niet oft dat ghebreck der deuocie
 oft een teeken van wepgeringhe
 is begheerte. Ende dese manier van
 openbaringhe is sonderlinck ghewoo-
 nelijck ende ghincen die deuote her-
 en. Nochtan vindtmen sonstijts dz
 in deuote menschen hier in bedro-
 gen worden / gheestelijck oock in inwen-
 ghe inspiratie. Ende dit mach aldus
 oecomen / als een deuoot mensch hem
 mitijts tot Godt deuotelijck geeft
 inde door groote begheerten der deuo-
 ten betrouwt / dat hem Godt gunstich
 ende hy bidt voor hem / oft voor een
 ander / dat dit oft dat gheschhe. Ende
 voten eer hy dat badt / was hij in
 groote deuocie / ende in betrouwen der
 goddelijcker goedertierenheyt. En
 mer toe als in hem coemt begheerte
 des dinc dat hy wenscht / ende die af-
 kerie vierigher wordt ende wt die vfe-
 cheyt vermeerderd wordt toeverlaet
 tot Godt / soo merkt hij dat den heylig-
 en Gheest dese deuocie werckt / om
 dat die boose gheest gheen deuocie en
 en instorten / die hij nemmermeer en
 heeft / ende betrouwt dat hij niet bedro-
 gen en sal worden / noch zijn hope en
 begheerte ghewepgert / want die heylighe
 I h h. lige

Het tweede Boeck des
ghe Gheest schijnt door deuotie en dat
betromwen te volbrenghe / daer wt
om bidden. Maer hier in mach be-
drioch wesen / dat die gheest des men-
schen wt begheerte des dincx / dat hy
lieft heeft hem verlijdt / als hij neerst-
lijck daer op denckt / al en was hij te-
voren in gheen deuotie tot Godt : Al-
soo dat hij somtijts van groote beghe-
te des dincx lichtelijck beroert word
tot tranen / sonderlinghe / wanneer een
nich dinc is dat tot deuotie hoort.
Ghelijck dierwtls gheschiet dat die
mensch om ijdel glorie / bidt gracie van
Godt wel te preken / oft in trakelen te
doen / of anders daer hij wonderlijck
in schijnen mocht / ende zijn hert wort
bedroghen / ende verlijdt hem in dese
fantazien / ende word beweecht in ijer-
dele affectie. Ende hoe die affectie
des herten vrolijcker word / hoe hy in
hem denoeter word / also hy denck
ende wenscht dat hij verlange / niet wt
lichtvaerdicheyt of wt ijdelheyt / maer
wt rijpicheyt ende liefde / ende als hy
daer en binnen blijft in eenderhande
troostinghe des Gheests / die lichtelijck
verheue mach wordē tot meerder bewe-
ginge d deuotie / dā so spreekt d betrom-
wē ; Ihs eygens geests / en inepnt dat
die

ghaestelijcke voortganc 2. 118.

Die heylighe Gheest spreekt / om dat
die gracie der deuocie niet en ont-
beekt / die hij ghegheuen heeft / oock
vermaent hij om dat zijn hert ghewijdt
wordt door zijn begheerte / dat hem so
wel te meer gracie wordt inghesont /
als zijn hert blijder gheworden is / grij-
pelijker / ende ruumer plaets heeft gra-
cie t'ontfanghen. Want een vilt hert
is vollich in goetwillicheden, is be-
ruimer te ontfanghen gracie der de-
uocie / dan dat niet droef heyt / ende bit-
terheyt benout is / want die heylighe
Gheest is die liefde ende die goetwil-
licheyt des Vaders / ende des Soons /
ende natuerlijck ghelijck / verblindt hē
niet sijns gelijck. Want bliscchap comt
niet het hemelsche Vaderlant / en droef-
heyt coemt de wereltliche valingschap-
pe / ende desperantie ist heilsche straffin-
ge. In alle gheslachten dan van reue-
ncien / oft vilscoenen moet mē voorhae-
lich wesen / dat valsche dinghen voor
nietachtige dinghen / schadelijcke voor
nietlijcke / elken voor groote / onseker
voor seker dingē niet ontfangē en wor-
den. Die heylighe geest can alleen den
mensch leerē / en seker makē door de ga-
de des raets / en door gracie des onder-
schepts d'geesten / wat in sulcke dingē

te

Het tweede Boeck des
te ontfangen is / oft te laten / ende hoe
mense gebruiken sal / ghelijck als die
Propheeten ende die heplighen leerdē /
dien hi niet en toondē alleen warach-
tighe dīnghen / maer hi bewijsdē hem
oock inwendelijck door ghetuychnisse
dē waerheit / dat si warachtich warē.

Domīghe gheleerden dīnckhet se-
kerste datmen dusdanighe vīsoenen
ende openbarīnghe niet en sal soeckē /
ende ist dat si ghegeuen worden / dat
men die niet lichtelijck en sal gheloouē
maer anert hebben voor stricken der
bedriechnisse / ende datmen cleyn reken-
nen / en luttel vīchtbaer achten sal /
ende al zī si waer / datmen se noch
tans houde sal / als tusschen waer en
valsche / ende zī si valsche / datmē daer
niet by en blīue / op datmē niet bedra-
ghen en worde. Ende willen si hier
op letten / die nemen immers raet met
luttel / ende wisse leden / ende tot die
dīnghen sullen si hū neerstelijck oef-
fenen / die seker zī / verdienstelijck / en
vīchtbaer / als in gebreken wt te wī-
den / ende ghetroouwelijck pīnen in
dencht voorts te gaen / inde heplighe
schrīftuere het waerachtich verstant te
ondersoecken / ende door ghewoonte
des ghebets s' hert te ontfleken tot de
uolien.

gheestelijcke voortgancz. 319.

otien. Dit zijn salighe / sekerre ende
nuchtbaer oeffeninghen der gheestes-
lijcker menschen / ende hoe hem een jes-
helijck meer hier in oeffent / hoe hy
meer is van verdiensten en meer glo-
rie hebben sal van Godt.

Oock is onder sommige ghevoelisse-
soetheden die deuote mensche som-
tijts inghehoort worden / als wonder-
lijcken soetē reuck / onspreekelijcke soe-
ticheyt des smaect / ende soet gheluyt
van stemmen / ende van soet gesanck /
ende ondervindinge der onspreekelij-
cker soetichē / die men ghevoelē mach.
Welcke dinghen als sij waer zijn ende
van Godt / so moghen wy denken /
dat sij daerom niet beghinnende men-
schen die gheestelijcke dinghen noch
niet clarelijck en verstaen / ghegeuen
worden / op dat doch niet gheuoelisse-
lijcke dinghen verrooft souden wor-
den inden Heere / die noch niet en ken-
nen die dencht der puere gheestelijcke
dinghen / in welcken meer macht is /
ende sekerder waerheit / ende vruchte
waerder voortganc ende puerder vol-
maectheyt. Oock worden ghevoe-
lijcke troostinghe ghegeuen den ghe-
uen / die seer toe ghenomen hebben in
den gheest / om ouerbloedicheyt & soe-
ticheyt

§ 4.
Ghenoech-
lijke soe-
ticheden.

Het tweede Boeck des
heest die sij van binnen hebben / op dat
ghelick die siele den lichaem / als ha-
ren ghesel inden werch / mededept haer
lijden / hem oock mede deple haer troos-
tinghe / want als die siele van binnen
broenich is / so en heeft oock geen con-
ragie het lichaem van buuten. Ghes-
lick dā het lichaem mede arbeit met
ten gheest / en medelijdt in verdienste
soo tē rocht dat die gheest den lichaem
mede dept vandē loon / niet alleē der
toecomender glorie / maer oock der te-
ghenwoordiger gracie / ghelick als
heeren in costelijcke maeltijden haren
knechten souden vander spise die hun
ouerblijft. Dit is dat S. Paulus seyt:
2. Cor. 1. 7. Ghelijck ghy medeghesellen des lijdens
sijt, alsoo sult ghi oock vvesen der ver-
troostinghe. ende dit ghesicht wt ouer-
vlopende mate die den gheminde ghe-
ghenen wort / welcke oueruloedichheit
dat lichaem dat deelachtich was des
aerbepts ontfanght / op dat sij wt / ge-
stout niet verloten en blijue. Maer als
soo voot ghesproeken is vande open-
baringhe ende visioenen / alsoo ist
oock van dese ghenoeijche onder-
vindinghe te ghenoeien / hoe dat som-
wighe menschen daer in bedioghen
wordden / en meuen dat van Gode
is / dat

gheestelijke vorrtgancz. 130.

is / dat bi; aventure een bedriechelijc
ke fantasijs is : ende sommighe men-
nendattet eē groot dinc is / dat noch
mans in hem seluen niets weert en is /
ende sommighe menschen verheffen
hun van sulke dinghen / ende beroe-
men hun als van heyligheyt der son-
derlinghe gracie . Doch hebben epge-
delijck aen hem dese gheuoeltughe der
goddelijcker soetichheyt / sonderlinghe /
als sij van ghewoonten diuwils / ende
met stercke beroeringhe comen / dat
si inde vermakinghe des gheests /
dat lichaem cranch maken / ende alsoo
in een manier gheuoerschelijck pijnti-
ghen . Gheluck eenen Sock die gro-
ue spijse ghewoon is / wanner hy
diuwils lecker spijzen ontfancit sij
verwermen hem / ende ontbinden
hem . Want dat onedel ende beder-
telijck lichaem / ghelijck een beest in
veestelijcke cruyden / soo ist oock ghe-
woon met aersthe ende slechte din-
ghen . Als hem in Seuch nae die
sonden van Godt toegheseyt is :

Ghy sult eeten cruyden der aerden.

Gen. 3. 18.

Sommighe deuote menschen die
ghereccht sijn van ghroothent
der

f 6.
Een schoo
questie.

Het tweede Boeck des
der deuotie/vraghen oft beter is crane
hept des lichaems te lijden / ende den
gheest met aerbept d deuocie tot Godt
waert te stercken/ende die ghegheuen
gracie niet te versumpē dan om groo-
te cranchhept hem af te trecken vā de-
uotie/ende den gheest te verdriuen en
tot wtwendighebecommertinghe hem
te geuen tot verlichtinge des lichaems.
Vier op machinen antwoorde/behou-
den een seghelijc beteren raet / dat die
ghene die al te seer daer aff trencken/
hun somtijts nuttelijck mogen afstrec-
ken van uerstichept der deuotie/ende
met haers selfs aerbept niet en pijnē
daer in te bliuen/op dat sij niet als wt
persende/ verdrukken die affectie des
deuotie/ want soo danighe gheweldi-
ghe pijnē maecht oock sterke lieden
cranch. Maer ist sake dat sonder aer-
bedelijcke pijnē/die gracie haer seluē
offert ende indrukt onghesocht/ so en
sullen sijse niet verwerpen / noch oock
teenemael hun dagh in beghenen / ist
dat sij gheuoen / dat sij daer seer van
trencken/maer niet maticheden sullen
sij daer aenhanghen. **Pro. 25.18.** Naer datter ghe-
schietten staet: Hebdy honich vonden,
soo eetes dat v ghenoech sy, te weten
nae mate van uwer cracht. Want het
is

is nutter een wijs tijts deuotie mate-
 lijk te ghebruycken/dan door verteer-
 te crachten/ende verderfde natuerlijcke
 te macht / die teenemael te verliesen/
 ende nemmermeer weder te krijghen.
 Want die ghene die him dus verderft
 hebben/ beghinnen dierwils daer nae
 niet hun seluen al te groote medelijde-
 te hebbē om weder te krijgen die crach-
 te/die sij met ondiscretie verlorē heb-
 ben / en beghinnen niet alleen lecherd
 maer oock lichtvaerdigher van zeden
 te worden/ dant behoelstijck is. Ende
 als sij haer crachten te seer verlorē heb-
 ben sonderlinghe des hoofts/ende der
 gerten / soo en derren sij hun nauwe/
 renen cleppen tijt genen tot deuotie/
 want gheduerighe cranchte treckt
 gun daer aff/ende hoe sij daer meer te-
 ghen pijnē hoe sij min vermoghen.
 Ende hierom schijnet wijselijcker/dat
 men die Goddelijcke vertroostinghe
 matelijck soecke/ als die cranchte des
 lichaems daer aen ghehindert wordet/
 op datmen die langher mach gebruy-
 ken / ende als sij vermeerderet worden
 te beter verdraghen / dan in roken tijt
 daer in ghenoechte te soecken so indis-
 cretelijck / datmeuse daer nae vlieden
 moet/ende verliesen sonder hope van
 weder

Het tweede Boeck des
weeder te crighen / om ghebreck der
crachten. Ende daer al leyt die Pro
phet: Mijn vleesch ende mijn herte sijn
Psal. 71. 26 verdwenen. Want wanneer de cracht
des lichaems tecnemael breekt soo
wordt oock t'hert cranch van deuotie/
ende verdwint.

¶ 70. Oock ghevallet díchwils sommige
menschen die neerstich sijn tot deuo
rie/ende wanneer sij aldermeest pijnē
te hebben gracie der deuotie / dat sijse
dan minst hebben ende wanneer sij
sterckelijckste daer nae staen dat sij dā
dorrer / ende harder van herten word
den/oock in die meeste ende deuootste
hoochtijden/als inder Passien/oft der
gheboorten ons Heeren / ende sonder
langhe wanneer sij sochvuldelijck/en
be nerstelijck hun pijnen te bereyden/
totten heylighen Sacrament / en veel
worden hier díchwils seer af bedroeft.
Ende door cleynmoedicheyt der hert
ten dat dus ghesloot is/soo nemen sij
hier wt/dat zifs by enoture niet weer
dich en sijn / dat sij Godt besoecke / en
dattet Godt nē behaerchelijc en is/ dz so
onwerdige en ondenote mēschē souden
dat H. Sacrament ontfangē/en aldus
treckē sij hen seluē af/ vande spijse des
leuens/en vande medecijne der salichz
Maer

gheestelijcke voortgancx. 233.

Maer want die mensch onseker is oft
hy weerdich is der liefde, of des haets/
nae der ordinantie der reden/ en Godt
alleen kennelijck is/ eens segelijck ver-
diensse: Daerom al en moghen wy
nae de waerheyt niemant raden wat
hy gevoelen / oft doen mach / in dus-
danighe dinghen.

Nochtans waerom Godt dan ont-
treckt den deuoten / die gracie des de-
uotie / als sijse meest ende lieftē sonde
hebben/ ende nerstelijcker soecken / op
dese vraghe machmen stellen vijf rede-
nen. Die ierste is / ootmoedicheyt/
want als die mensch gheen deuotie en
heeft / soo wordt hy op die tijt meer
ootmoedigheer/ dan op een ander tijt/
ende wordt meer confus in hem sel-
uen/ ghelijck als weerlijcke menschen
meer confus worden wanneer sijse
Paesthen niet en ghaen ten hepligen
Sacrament / dan in anderen tijt van
den jaer / om dat dan alle menschen
legghen te ontfangen dat heplich Sa-
crament. Die tweede reden is sup-
beringhe des sonde/ want hy by au-
were door adere oeffeninge n; wel ge-
purgeert en is/ of hij heeft eenich mis-
daet dz hij n; en gedēcht. En op dz hy
adwerdelijker gae tottē h. Sacramēte
en is

Rel. 9. 7.

§ 2.
V Waerom
dat Godt
ontrecket
den goedē,
gracie der
deuotie.

Het tweede Boeck des
te beter van sonden ghepurgeert wor-
de/soo wordthp daer in gheptint daer
hp hem meest in bedroeft/ende hoe die
droefheyt meerder is / hoe die purge-
ringhe stercker is/en aldermeest daer-
om / dat hp mischien op een ander tijt
min vlijtich was gracie der denocien
te begeren / oft versupmelijck otfonck/
die hem ghegeuen was/of Godt daer
aff niet weerdelijck en danckte. Hp
wordt ghestraft met die manter daer
hp in sondichde / dat hp dan derue die
gracie/ als hp die verlanght te hebbē/
die hp te voten heeft versupmt als hjs-
se mocht hebben / op dat hp soo veel te
voorsichtiger voordaen sij. Die derde
reden is/op dat hp soo te beter daer in
gheleert worde / dat sij van Godt is en
niet vande menschen/om dat die men-
sche die niet hebben en can nae:ijnen
wille/ maer Godt is diese geeft als hp
wil/ende ontrectse alst hem behaecht/
ende als hp weet dat nut is den ghenē
diese ontfanght. Item / want Godt
gheestse wt sijn gracie/niet wt verdie-
de des menschen / want gaue hjsse al-
soos wanneer mensche begerde/ en hjs-
se niet en gaue sij en worden begheert/
soo mochtmen meynen dat hp alleen
gaue nae verdieſte der gener diese ver-
sichten/

sochten / ende niet nae mildheyt der
 gracie hierom wort sij smittits wt ge-
 rechticheyt ghewepgert / den ghenen
 diese nerstelijche soetken / ende wt ge-
 nade gegheuen / diese niet en soeken.
 De iij. redē is wāt wt hastigerpijnac-
 tich; des hertē / wort bij tijdē bestopt de
 vrijs; des geests / als d; hert recht als
 met geweldige wt persinge / haest voort
 te bringen de affectie d' deuotie. En en
 kan die mensch dā die gracie niet voort
 bringhen die hy soeckt / soo wort hij
 daer afbedroeft / ende meer verhart.
 Ende hoe hyheim met meerder haest-
 heyt pijnt te dwingen tot deuotie / hoe
 hymin vordert ende meer verdoortet /
 recht als die ghene die wijn drupue oft
 Olijuen inde persse al te seer ende hae-
 stelijck drückt / daer die vochticheyt
 onclaerder ende onsmakelijcker aff-
 bloept / dan oft hijse lanssem ende ghe-
 mareljck wt geperst hadde / want hoe
 die affectie der deuotie vrier is / hoe sij
 better is. Daerom so is op sommige
 anderen tijt die mensch d'ichwils deuo-
 ter / om dat die gheest in zjn vrijsheyt
 blijft / ende sonder bedwanch hē mach
 verheffen om hooch / want gheweldi-
 ghe haetelijckheyt / bestopt den geest
 doch inden lichaem / maer ghestadige
 31. verha

Het tweede Boeck des
verhalinge des adems is verlichtin-
ge des herten. Die vijfde reden mach
wesen verdienste van meerder gracie
ende glorie / als die onvercreghen be-
gheerte die siel pijn / ende repn maect
ende als die lijfsaemheyt der allendic-
heyt / ende ootmoedicheyt verdragen
der droefheyt / ghelijck een vjle die siel
claer maeken ende bequamer / te ont-
fanghen tot Goddelijck licht / en meer-
der gracie ende glorie. Want dit licht
des aensichts Godts ende dat schijn-
sel der claerheyt Gods blinckt alle mē-
schen ghelijck / maer die puerder is en
vrijer van duysternisse der sonden / die
is bequamer te ontfanghen / dat licht
dat van Gauen invloeyt / recht als claer
glas ende metael dat wel gheviist is /
beter ontfanght die radien des lichts
ende meer blinckt. Want dan castij-
dinghe een vjle is der sielen / die den
roet der sonden aff viist / soo vercrjcht
die siele weder t'licht der gracen als
si gherepnicht is van sonden / die met
haer duysticheyt die siel bedecken /
wiltoten vande radien des Godde-
lijck lichts.

Van

gheestelijcke voortguez. 333.
Van becoringhen der deuote menichen.

Cap. LXXVII.

De uote mensche hebben twee be-
beroringen die gewoonelijck zijn
vnderlinge nieuwe en onvolmaecte
mensche ouer te comen als twijfelach-
cheyt / en hogaerdicheyt. Want die
wils twijffelen sij oft alsnicke gracie
an van Godt is / en oft die mensch met
sine aerbeijt he die beweginge maect /
dit is een zeer onrustelijcke becoring-
he. Want somtijts dunet den men-
che dattet licht wesen mach des dups-
els bedrieginge / en wordt perplexer
hem seluen / so dat hy denct sijn ner-
icheyt der deuocie teenemael achter
laten / en hem simpelich te geuen als
ten tot bedinghen van wtwendighe
woorden / en tot goede wtwendighe
uerken / recht oft hij daer in sekerder
maer dan in die uerstichede der inwe-
iger deuocie / en dese becoringhe lijde
ij meest / wanneer hem die gracie der
euocien ontoghen wordt. En aldus
leest hi tweederhande tribulacie / als
an ontreckinghe der gracen / en van
31 ij. twijfel

T.
Twee be-
ringhe van
deuote me-
schen tviij
felacheich-
ende ver-
heffinghe

Het tweede Boeck des
 twijffelachticheyt / oft sij van Godt is.
 Aldus twijfelden die Discipelen ons
 Heeren int gheloof Christi / eer sij vol-
 comelijck ontfongen den H. Geest / als
 nu / doen sij saghen zijn mirakelen / en
 zijn hooge leeringe / soo gheloofden sij /
 dat hy was die waerachtighe Soone
 Godts / als dā / doen sij sagen zijn Pas-
 sien / die hy om onsen wil ontfouch /
 doen worden sij twijfelende / ghelijck
 sij spraken onder hem doen hij gepas-
 sijt was / eer sij seker waren vā zijn ver-
 rijzenisse: VVy hoopten dat hy Irahel
 soude verlossen, oft sij seggen wilden /
 nu hebben wy te vergeefs ghehoeyt.
 ¶ 1. Desgheltser nae zijn verrijzenisse /
 doe sij hem sagen / so waren sij blij / en
 twijfelden / tot dat sij mer veel argu-
 menten verseker waren / dat hijt ind
 waerheyt was / sonderlinghe nae zijn
 Hemelvaert / en sepndinge des heyl-
 gen Gheests. En aldus verbljddē hen
 nu deuote menschen Christi / vā troost
 des inwendiger gracen / ende als nu
 twijfelen sij en zijn droeuich. Dus
 werckt den H. Geest in hem menich-
 sins / nu in deser wijse / nu in āder wij-
 se / nu sendt hij hun troost in / en tē hāte
 ontrect hy hun die weder / ter tijt roe-
 dat sij niet menegerhande teykenē o-
 de rvinde

gheestelijcke voortgancz. 134.

vervinden die waerheyt/ ende profijt
inder besoeckinge: In tegenwoor-
scheyt & gracie zijn sij blijde vā troos-
tinghe/ en seker vande waerheyt/ en
also die gracie van hen is so verliesen si
plaes van beide gauen. Maer die
ijnselman inden dach der quader en is Ecc. 11. 17.
niet onghedachtich der goeder dingen,
er welker ghedenckenisse hem wed-
oept/ van vertroostinghe en legumoe-
scheyt des gheests/ en dat is nu tegē
ie ijerste beroringe der twijffelachtic-
eden. VVederom inden dach der goe Loc. cit.
er dinghen, en is hy niet ongedachtich
er quader, door welke hy verootmoe-
licht wordt/ ende verduckt van opbla-
nghe der houerdicheyt/ en also wort
ie tweede beroringhe ghenesen.

In vierderhande maniere verheffe § 3.
en deuote mensche/ oft sij glorieert dz Houerdye
die gracie der deuotie verdient heb- der deu-
en niet gheledenē aerbepde/ oft dat sij ter mēschē.
an Godt meer gheminnt zijn dā ande-
e mensche, die dese gracie niet en schij-
en te hebben/ oft dat sij wienpē dat hē
meerder gracie geguenis/ dant inder
waerheyt is/ oft dat sij die gracie beter
innen gebruycken/ en danckbaerlijc-
er ontfanghen/ en vruchtbaerlijcker
voortdeplē/ en min daer in versupmē?

It is. dan

Remedie
tegen xvij
elachtich

Het tweede Boeck des
van ander menschen/ die gelijcke gra-
rie outfangen hebben. Tegen die jere-
ste becoringe der twijffelinghe is nut dat
die mensche gestadelijck betrouwe en
ghelooue / dat die gracie van Godt is/
en dat hij nerstelijck mercke de gracie/
oft zijn beroeringhe alleen tot goet is/
en hy ootmoedelijc daer aff raet neme
van sernant die geleert en geoefent is
in sulcke dingen/en dat hij ootmoede-
lijck Godt bidde/dat hij niet gheinghe
dat hij bedrogen worde / vā zijns selfs
sin/oft van eenighevreemde gheesten.

§ 4.
Remedie te-
gen houaer-
dicheyt.

Teghen die ander becoringe der ver-
heffinghe is nut nerslighe bekenninghe
der eygherlantheit/ snootheit/en ver-
supmelichent/en ondanckbaerheyt/en
sibele glorie/en auerfuldiger wachtn-
ge, in welker men reden geuen sal vā
der gracie/die den mensch ghegheuen
is/en die hij versupmt heeft. Oock is
hem nut dat hij auerfuldelijc besorge
dat hem die gracie niet ontogē en wor-
de/en dat hij niet gelaten en worde vā
Godt om dese quade dingen die voor-
schreuen zijn/daer hij hem lange inge-
spaert heeft / en hem niet ghebetert en
heeft. Oock is hem nut dat hij mer-
ke andere menschen/die in gracen/in
deuchden/in gebeden/en in goede oef-
feninghen

gheestelijcke voortganck. 315.

meningen hem verre sonder ghelijcke
nisse bouen gaen.

Maer ist sake dat sement onderwin
en wil/ oft beter is/ diewils oft seldē
en heiligen Sacrament te gaen. **Wp**
nuet datmē daer alle mensche gheenē
enpaerlijcken reghel aff gheuen en
nach / want die verdiensten der men
schen zijn menigerhade/ en die nerstic
hept haerder wercken / en begheerten
sijn verscheide/ en die werkinge des
heiligen Gheests/ zijn menschoudich
nalle menschen/ oock zijnder veelber
ene gheestelijke staten. En hierom
gelijck als men den siecken niet na een
ome geuen mach medecijne des lie
uens / om die onderschept der com
lerien/ oft des lants/ oft der tijt/ of an
ere saecken/ waerom men die mede
ijnen oft seider/ oft diewilber / oft in
meerder oft in minder deel geuen sal.
Ende aldus ist te verstaen van het lie
gaem ons Heeren Jesu Christi/ datē
gheestelijke spijse is. Want die met
weerlijke zorgen becomert zijn/ die
moghen hen selder daer toe ontcomē
ren / dat sijt ontfangen/ dan die ghene
die hen alleen gheuen tot gheestelike
oeffeningen Oock zijn sommige mit
oorienich in bewaringe haers leuens
ende

6 5.

Oft men
diewils oft
selden sal
gaen ter ta
felen Gods

Het tweede Boeck des
en haerder seden/ en puerheyt haerder
conscientie. Somnige worden oock
met vieriger begheerten meer ghe-
ghen/om te ontfangen dese salige spi-
se/dan andere menschen. Oock zijn
sommige menschen/die verveert wor-
den als sij daer toe gaen sullen / en en
dwonge die conscientie haer niet/ende
die ghewoonte der religie/dat geboet/
oft en vreesden sij niet/dat sij meer van
Godt vervreemden souden/sij souden
seer selden gaen totten H. Sacramēt.
Nochtans so schijnt dat nauwelijc jes-
mant so gheestelich oft heyligh is/wet-
genomen die Priesters/ten sij hem ge-
noech dat hy van gewoonte ter wecke
eens ontfange dat H. Sacrament/ten
waer dat eenige besondere saken som-
tijts meer raeden te gaen/als eenighe
ouercomende siechte/oft eenich hoorch
Heestdach/oft eenighe viericheyt van
onghewooneliche deuote/oft onghe-
temperden dorst om hem te ontfangē/
die alleen mach den brand der minne
der siele vercoelen. En want sulcke ge-
welt der viericheyt niet inghestort en
wort/dan van den heyligen Geest/als
te gheloonen is/so en is die mensch n-
bedwongen onder die wet/en insettin-
ge der menschelijker gewoonte/gelijc
wp

gheestelijcke vonrtgancx. 138.

Wp wel sommige ghesien hebben / hoe
wel luttel / welker leuē Christus was /
also dat sij doo: openbaer tekenē sche
nen te vergaē int leuen des lichaems /
als sij niet gestabellich gespijst en wor
den / met den broode des leuens inden
heyligen Sacrament. En die te vorē
soo cranch waren / dat sij niet gaen en
mochtē / nae ontfangenisse des H. Sa
craments waren sij ghestercht / of sij te
voren geen cranchept ghevoelt en had
den. Naedatter geschreuen staet:

Mijn vleesch is warachtelijcke spijse, en: Ioan. 6. 55.
de mijn bloet is warachtelijcke dranck.
Wāt geen materialijcke spijse of drāc /
en soude connē so haestelijck, en crach
telijck / niet alleen het lichaē / maer ooc
die siele spijssen / en vermaken. Maer
het is salich en nut / dat hem de mēsche
bereyde tegen die ontfangenisse deser
medecijne / en pijnē dat hijse ontfan
ge so hy alder deuootelijckste mach / en
nae die ontfangenisse heit houde in
oeffeninghe der deuotie.

Doch sullen gheestelijcke mensche
die hem gheoffert hebben tot eenwigē
dienst aendachtiger hier in wezē / wāt
so sullen sij beter behoet blijuē in haer
leuen / en in haer conscientie ist dat sij
om weerdichept des heyligen Sacra
ments

§ 6.
Hoe Ghes
telijcke lie
den ten H.
Sacrament
sullen gaen

Het tweede Boeck des

ments voor/ en nae als sijt ontfangen
 hun pijnen onbevleetselich te leuen/ en
 gheftadelich tot denoeten hen te geue.
 En al is de deuotie somtijts lau/ noch
 tans betrouwende op de barmherticheit
 Godes/ sullē sij betrouwelic daer
 toe gaen/ want ist dat sij hen onweers
 dich rekenen/ so sullen sij dencken / dat
 sij so veel te meer noot hebbē te soechē
 den gesontmaker/ als sij hun sieker ge
 voelen. Want den ghesonden (sepe
 Matt. 9.13. Christus) en is die Medecijn van genen
 noode, maer den ghenen die qualijck te
 passe sijn. Want daerom en hegherde
 ghij v niet te vereenigen met Christo/
 dat ghi hem heplichmaken sout/maer
 ondat ghi van hem geheplicht sout
 worden. Oock en sal die mensch daer
 om niet achter laten te ontfangen dat
 H. Sacrament / al ist dat hy somtijts
 niet en ghevoelt sonderlinge deuotie/
 ist dat hy nochtans hē daer toe vereys/
 so sij best mach. Oft ist ooc dat hij ind
 ontfanckenisse / oec daer nae hem min
 deuoot gevoelt/ dan hy wel wilde/ wāt
 dat pleech wt eenige vāse voorgesprou
 ken saecken te gheschieden.

Maer die Priesters moghen dese
 forme houden dat sij niet al te selden/
 noch niet altoos dagelijc sonder onts
 laet/

74
 Hoe dat de
 Priesters
 12 dagelijc
 noch 12 te
 selden en
 sulen vele
 breken.

laet / **M**isse te doen / noch en offerē die
 heylige offerhande. Want al te conti-
 nueerlijck **M**isse te doen / schijnt te no-
 teren onweerdicheyt / want nauwe je-
 mant so deuoot is / die altes met een-
 parclijcke iunctheyt vierich is / en alle
 weghe den dienst doet met behoelijc-
 ke reuerentie / en met vieriger herten /
 hy en vindt wel somtijts eenich cleyn
 dinc / dat hem hindert. En oock al te
 selden te celebreren / al pleecht somtijts
 te gheschieden wt reuerentie / en oot-
 moedicheyt / nochtans ist somtijts een
 vdersel der traecheyt / want die mensch
 is min voorsinnich in alle dingē / recht
 oft hy hem niet en behoeften te betwa-
 ren / als hij niet voor en neemt te gaen
 ter Tafelen Christi. Dit en is gheen
 warachtige ootmoedicheyt / noch seke-
 re / dat hij hem daer lange van ontrec-
 ke / want ghelijck hijs niet weerdich
 en is dat lichaem Christi dickwils te
 ontfangen / alsoo en is hijs oock niet
 weerdich eens te ontfangen / wāt daer
 om en ontfangen wy onsen Heere niet
 al oft wijs weerdich zijn / maer op dat /
 als hij ons dickwils besoect / en ingaet
 in die wooninge ons hertē / en lichaems /
 wy meer en meer weerdigher souden
 worden. Want waer Godt ingaet /
 daer

2. Reg. 6.

Sap. 8. 9.

Het tweede Boeck des
daer ghebenedijt hijt al. Ghelick hy
fertijs het huys van Obbedon/heefe
ghebenedijt om die Arcke des Heerē/
daer het Manna in bewaert worden/
daerom wilde David die Arcke weder
om halen niet benedictie. Ghelijcker
ghescreuen staet: Daerom heb ic voor
ghenomen dese tot my te brengen, om
daer mede te leuē, wetende dat sy me
dedeylen sal vanden goeden. Welcke
goeden te beschijue ick nu achterlaet/
want men se tot veel steden vindt inde
heplighe schijfuere.

Van diuersche begheerten die
ons trecken dat Lichaem ons
Heeren te ontfanghen.

Cap. LXXVIII.

§ 1.

Diuersche menschen worden niet
diuerscher affectien en intentien
ghetrocken om te communiceren/ oft te
celebreren. Somnige treckt de liefde
Godts/op dat sij haren beminden die
wils nooden tot hen/en hem in hen sel
nen ghenoechelijck omhelsen. Som
nighe treckt bekenninge des eyghen
cranchheits / op dat sij den Heere als
eenen

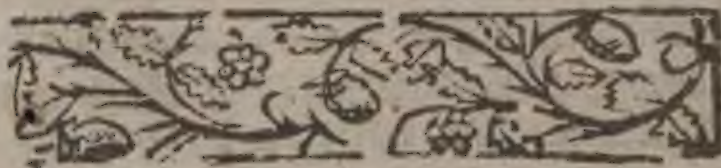
eenen Mederijn-meester tot hen roe-
pen/doot welken sij van allen siecten
ghenelen worden. Sommige trecht
die conscientie haerder misdaden / op
dat sij door hem / als met een genoeg-
lijcke offerhande gerepicht worden
van alle sonden. Sommige trecht be-
troutheit van eenige tribulacie / op dz
door hem die alle dinc vermach / hae-
stelijck van allen tegenspoet bevrijdt /
en sekerlijc beschermt worden. Som-
mige trecht begheerte van eenige gra-
cie / oft weldaet te verrijgen door hē /
wien die Vader / als hy voor den men-
schen bidt / niet weygheren en mach.
Sommige trecht danckbaerheyt voor
die gauen Godts / om dat die mensch
gheen dinc Godt weerdelijcker we-
geue en mach / voor al dat hy oec geeft /
dan dat hy ontfanghe den kelck des sa-
licheyts, dat is onsen Heere Ihesum
Christum. Sommige trecht loff / en
die eere Godts der hepligen / om dat
wy gheen meerder dinc en hebben /
daer wy Godt oft die hepligē / na haer
weerdicheyt mede eeren moghen / dan
Christum te offeren Godt den Vader.
Sommige trecht liefde en medelijden
des naesten / om dat voor die salicheyt
der leuenden / en ruste der dooden geen
dinc

Ec. 113. 13.

Het tweede Boeck des
dinch volcomelijcker en bidt / dan dat
Bloet Jhesu Christi / dat voor ons ge-
Rom. 8. 34. stort is. En dat is onse opperste hulpe
dat wy hem / die ons met zijne Vader
versoent heeft / ende altoos voor ons
spreekt / aenroepen / dat hy onsen mid-
delaer sij tot zijnen Vader. Veel din-
ghen nu van neersticheyt ende cracht
des ghebets / laten wy achter die een
nerstich mensch beter met ondervin-
dingen leeren mach in zijn gebeden.
Maer int eynde segghen wy / dat alle
dingen / die wy in onse ghebeden bid-
den / zijn / dat ons vergeue moete wor-
den die quaden die wij gedaen hebbē /
oft dat ons aff ghenomen worden die
quaden die wy lijden / oft dat wy ver-
crighen mogen / die goeden die wy be-
geren / oft als wy Godt dancken voor
die gauen die wy ontfangen hebben /
oft die ons geloofd zijn. Welcke ons
wil gheuen die Heere / die daer
ghebenedijt is inder
eeuwicheyt.

A M E N.

Deſe twee Boecken vande Voort-
gheanch der Religieusen int Latijn ge-
maect: Profectus Religioſorum, ge-
maect door den Heiligen Seraphiſ-
chen Doctoor / Biſſchop ende Cardi-
nael Bonauentura. Ende in dupe-
ſchen getrouwelijck ouer gheſet door
den E. Pater Guardiaen Broeder
Cornelium Thielmans, Zijn zeer vor-
delijck ende profijtelijck voor alle Re-
ligieusen om inde Religie voort te
gaen. Welck attesteer ich Ghys-
brecht Coeuerincx, Veken van D.
Jans binnen t. Hertoghenboſſche /
Deſen vijftien dach Auguſti int Jaer
Heſtienhondert ende vier.

Deſe twee Boecken vanden Voortgheanch der
Religieusen / int Latijn ghenoeemt : Profectus
Religioſorum, jertijt int Latijn ghemaect /
door den heiligen Seraphiſchē Doctoor S. Bon-
auentura Biſſchop ende Cardinael van Alben / Ge-
nerael Mintſter der Kinderbroeders Oorden / en
is int dupeſch getrouwelijck ouergheset door W.
Cornelium Thielmans, Guardiaen vande Kin-
derbroeders binnen t. Hertogenboſch / moghen
tot profijt van Gheestelijcke enze Weerlijcke ghe-
druet worden. Ghegeuen wt ons Conuent
der Kinderbroeders binnen t. Hertogenboſch /
Den 16. Auguſti des Jaers 1604.

Fr. Gerardus Iaceanus, Prouinci
Germaniae inferioris Minist.

Extractt van het Priuilegie.

Deur Priuilegie van onse Aerts-her-
gen ALBERTVS ende ISABELLA
Clara Eugenia &c. is toe ghelaten Ian van
Turnhout Ghesworen Boeckdruckere te
moghén drucken een Boeck gheintituleert
Doortganc der Geestelijcker Personē
ghemaeckt int Latijn door den H. Bonauen-
tura, Bisschop Cardinael der H. R. K. ende
nu wten Latijn int Nederlants duyts ouer-
gheset, door den E. P. B. CORNELIS
THIELMANS, Guardiaen vande Min-
derbroederen binnen t'Sherroghenbosch,
Ende den seluen te moghen vercoopen in
allen Steden ende plaetschen in dese hare Ne-
derlanden. Ghedaen den xxij. dach Ocfro-
bris in het Jaer Duyssent Seshondert dry.

Richard: Vedit.

Onderteeckent.

S. Practs.

Register vande Capitelen des ierste Boeck/inhoudende xxxix. Capitelen.

Twee Voorredē des H. Bonauentura.

- cap. i. Van vier voorhoedighē dinghen der
Nouitien. fol. 1.
p. ij. Van vier becoringhe. fol. 4.
p. iij. Van drie ghelachtē der Relig. fol. 8.
p. iij. Van drierhande staten der gheeste-
lijcker Menschen. fol. 13.
p. v. Van vvedermakinge des
redens. fol. 17.
p. vj. Vā vvedermakinge des vville. fol. 18.
p. vij. Van vvedermakinghe der memorie.
fol. 18.
p. viij. Hoe die natuerlijke crachten der sie-
len ende die beroeringhe der affectie
in ondenichden mis- formt sijn. fol. 19.
p. ix. Van drierhande houardijē fol. 22.
p. x. V vanneer vvy onte goede vrecken
oft quade tullen openbaren oft be-
decken. fol. 24.
p. xj. Vā vierderhande gebreken. fol. 27.
p. xij. Beschrijuinge der seuen hoof- ton-
den. fol. 28.
p. xij. Van affectie oft bevegghen des hate-
nijts. fol. 29.
p. xiiij. Van affectie des grāschaps. fol. 30.
p. xv. Van affectie des droef- heyts. fol. 31.
p. xvj. Van affectie des blijfchaps. fol. 31.
p. xvij. Vā affectie des ghiericheyts. fol. 32.
p. xvij. Vā hegeerte der nootdructē fol. 33.
p. xix. Van affectieder liefden. fol. 32.
p. xx. Van Hoepē. fol. 33.
p. xxi. Vande vreesē. fol. 34.
p. xxi. Van schaemte. fol. 35.

Kk

cap.

cap.xxiiij.	Vande natuer ende beschrijvinghe van elcker ghebreken.	fol. 36.
cap.xxiiij.	Van drie dinghen die ghebreken verdrijuen.	fol. 37.
cap.xxv.	Van ghemeyn raden teghen die ghebreken.	fol. 39.
cap.xxvj.	Van sonderlinghe Raden teghen een jeghelijc sonde besonder.	fol. 41.
cap.xxvij.	Vā remediē des houaerdichs.	fol. 41.
cap.xxviij.	Van drierhande hatenijt.	fol. 43.
cap.xxix.	Van Raden teghen haet.	fol. 44.
cap.xxx.	Van Gramschap.	fol. 46.
cap.xxxj.	Van remedien tegen Grāschap.	fol. 47.
cap.xxxij.	Van Traecheyt.	fol. 49.
cap.xxxiiij.	Vā remediē tegen Traechz.	fol. 51.
cap.xxxiiij.	Van Ghiericheyt.	fol. 52.
ca.xxxv.	Vā remediē tegen Gierichz.	fol. 53.
ca.xxxvj.	Van Gulsicheyt.	fol. 55.
ca.xxxvij.	Vā remediē tegen Gulsichz.	fol. 56.
c.xxxviij.	Van Oncuysheyt.	fol. 58.
ca.xxxix.	Vā remediē tegen Oncuys.	fol. 62.

Tafel vande Capitelen des Twe de Boeck inhoudende Lxxviij. Capitelen.

Cap. I.	Hoe den voortganc des Gheestelije persoons met seuen voortganghen onderscheyden vvorden.	fol. 62.
cap.ij.	Vāde Specie der Becoringē.	fol. 75.
cap.iiij.	Van remedien teghen dese bittere becoringhe.	fol. 82.
cap.iiij.	vande aldergemeynste becoringe.	fol. 82.
cap.v.	van prouijt der ontrechtinghe des Gee stelijche vertroostinghe.	fol. 83.
cap.vj.	Met vvar manieren men becoringhe sal vvederstaen.	fol. 89.
cap.vij.	Den vijftent voortganc.	fol. 90.
cap.viij.	van ghesontheyt der sielen.	fol. 90.
	cap. ix.	

ap. ix.	van vverchinghe.	fol. 91.
ap. x.	van Sprekinghe.	fol. 92.
ap. xj.	vande Discipline der goeder zedē.	64.
ap. xij.	van ghesteltenisse des hertē.	fol. 95.
ap. xiiij.	van sommige ghemeyn Gheestelijcke Oeffeninghen.	fol. 99.
ap. xiiij.	van vlieticheyt ō goet te beginnē.	99
ap. xv.	van snelheyt om sy seluen aff te trecken vānt quaet.	fol. 101.
ap. xvj.	van vrede des herten.	fol. 103.
ap. xvij.	van Sparicheyt int ghebruycchen der dingen van deser vverelt.	fol. 104.
p. xvij.	vā ootmoedichgeuoelē sijns selfs.	106
p. xix.	vā Rijpheyte en gestaetheyt.	fol. 106.
p. xx.	van opghcheuenteit der ghedachten ten tot Gōdt.	fol. 107.
p. xxj.	Den sesten voortghanc.	fol. 108.
p. xxij.	vānt Habijt des Religie.	fol. 110.
p. xxiiij.	van Liefde.	fol. 115.
p. xxiiij.	vā t'samēbechtige der deuchdē.	117
p. xxv.	vā drie graden der Liefden.	fol. 119.
p. xxvj.	van liefde des Naestens.	fol. 122.
p. xxvij.	van verimadinge des vleeschelijcke liefde.	fol. 124.
p. xxvij.	vā graden der liefde des Naestens.	129
p. xxix.	Van Ootmoedicheyt.	fol. 131.
p. xxx.	Vā Ootmoedichz tot ōs seluē.	fo. 132.
p. xxxj.	Vā Ootmoedichz tot ōsen naeste.	133.
p. xxxij.	Vā Ootmoedicheyt tot Gōdt.	134.
p. xxxiiij.	Van drierley graden der Ootmoedicheyt.	fol. 135.
p. xxxiiij.	Van verduldicheyt.	fol. 138.
p. xxxv.	van proeuinge der verduldichz.	139.
p. xxxvj.	vvaertoe dat nut is (ie verdu)d.	142.
p. xxxvij.	vande graden oft voortganghen des verduldicheyts.	fol. 144.
p. xxxvij.	van Onderdanicheyt.	fol. 147.
p. xxxix.	vvaerom datmen moet anderen ^o onderdaen vvelen.	fol. 148.
ap. XL.	van drierley Onderdanichz.	149.
	K. h. ij	ca. xli.

cap.xij.	Van drierleye graden der ghehoor- saemheyt.	fol. 151.
cap.xliij.	Van Armoede.	fol. 154.
cap.xliij.	Van vderhande versmadenisse der Rijcdommen.	fol. 155.
cap.xliij.	Vā vier saecken vvaerō men raet ver- smadenisse der Rijcdōmen.	fol. 156.
cap.xlv.	Vā drierhande graden vā versma- denisse der Rijcdommen.	fol. 158.
cap.xlvj.	Van Soberheyt.	fol. 161.
cap.xlvij.	vvaer in dat Soberheyt is gelegē.	fol. 163.
cap.xlvij.	Van drierley graet des soberh.	fol. 164.
cap.xlix.	Onderscheyt van graden der abstinē- tie oft des soberheys.	fol. 165.
cap.L.	Dat die deucht het middel hout tus- schen die ghebreken.	fol. 167.
cap.lj.	Dat die ghebreken hun deuchden sel- uen lieghen re sijn.	fol. 168.
cap.liij.	Van Reynicheyt.	fol. 170.
cap.liij.	Vā vier profijtē des Reyn.	fol. 171.
cap.liij.	Vā dingen die dienen tot vercrijg- inge des Reynicheyts.	fol. 172.
cap.lv.	Vā deylinge des Reynicheyts.	fol. 172.
cap.lvj.	Van die graden des Reynicheyts soo die toecomēgeestelijcke mēschē.	fol. 173.
cap.lvij.	Dē seuēstē voortganc	fol. 177.
cap.lvij.	Vandē voortganc des beschouvvēde leuens.	fol. 177.
cap.lix.	Vande intentie oft aēdacht.	fol. 178.
cap.LX.	Vā drie manierē van biddē.	fol. 179.
cap.lxj.	Van diuersche affectie ende verbel- dinge der verscheyde persoonē indē bidder, en indē genē diē hy bidt.	fol. 181.
cap.lxij.	Van ontfegginghe.	fol. 186.
cap.lxij.	Van seuenderleye merckinge die toe- danchbaerheyt ontsteect.	fol. 187.
cap.lxiiij.	Van louinghe Godts.	fol. 188.
cap.lxv.	Van seuenderleye materie des loue Godts.	fol. 188.
cap.lxvj.	Vande crachten oft profjten des Ghebers.	

Ghebers	fol. 105.
ap. lxxvij. Vande presentatie Godes in d'af- fectie des Bidders.	fol. 197.
ap. lxxvij. Vande forme des Bidders.	fol. 199.
ap. lxxix. Vā nutticheyt des Gebets.	fol. 200.
ap. LXX. Vā dingen die den mensch af treckē vā voortganc der deuchdē.	fol. 204.
ap. lxxj. Vā redenen vvaerom den Bidder niet verhoort en vwordt.	fol. 206.
ap. lxxij. Van sonderlinge gebeden.	fol. 208.
ap. lxxxiij. Van seuen manieren der deuotien of compunctien.	fol. 218.
ap. lxxiiij. van Openbaringhen ende visioenen, ende beeltachtige vertooningē.	fol. 221.
ap. lxxv. vā vier maniere der visioenē.	fo. 222.
ap. lxxvj. vā maniere der Openbaringē.	fo. 225.
ap. lxxvij. vā becoringe der deuote mēsche.	233.
ap. lxxviij. van diuersche begheerten die ons trecken t'lichaem des herten te ont- fanghen.	fol. 237.

Tafel om lichtelicker allen din- ghen te moghen vinden.

A.	
Agathons raet.	fol. 1.
en beter leeren.	fol. 42.
ertiche troostinghe.	fol. 56.
ffectie verscheyden.	fol. 29.
ldersvvaertē tentatie.	fol. 80.
rm van deuchden.	fol. 137.
ermer menschen veel sorten.	fol. 154.
ermoede om Godtsvville.	fol. 160.
B.	
ecoringe der deuote menschen.	fol. 233.
egherlijcken appetijt des menschen.	fol. 20.
egheerte des ghenuechts.	fol. 25.
ceelt Godes is de ziele.	fol. 14.
ceeltachtighe visioenen.	fol. 221.

K k iij

Bee

Beestelijcken staet.	fol. 137
C.	
Caathiten vvat voor Religieusen.	fol. 111
Cap en maeft den Monnic niet.	fol. 101.
Consolatie vvaer in ghelegen.	fol. 70.
Cort int spreken.	fol. 91.
Crachten des Ghebets.	fol. 195.
Cracht der siele verciert van Godt.	fol. 70.
Crachten der zielen bedoruen.	fol. 16.
D.	
Dancbaerheyt.	fol. 186.
Deuotie.	fol. 216.
Deuotie der gheleerde en ongeleerde.	fol. 221.
Diuerse specien der beschouuender.	fol. 215.
Discretie moet een ieder hebben.	fol. 62.
Door hope des loons gehoorzaam.	fol. 152.
Door liefde Godts gehoorzaam.	fol. 153.
Door vreesse onderdanich.	fol. 151.
Drie graden der liefden.	fol. 118.
Driederleye broot der menschen.	fol. 181.
Drie gheslachten der Religieusen.	fol. 8.
Dronckenschap des Gheests.	fol. 216.
Druppelen der vertroostinghe.	fol. 112.
Deuchden bevvaren.	fol. 110.
Deuchden by een ghevoecht.	fol. 117.
Deucht vvat die is.	fol. 36.
E.	
Een Spieghel is het Ghebet.	fol. 197.
Effecten van Patientie.	fol. 141.
Eynde der menschelijche perfectie.	fol. 19.
Een schoon Questie.	fol. 230.
Exercitien der Religieusen.	fol. 52.
F.	
Forme des Bidders.	fol. 199.
G.	
Gebet vvech der bermherticheyt.	fol. 195.
Gheen creatuer en heeft Godt soo lief, als Godt haer lief heeft.	fol. 21.
Ghelijkenissen.	fol. 1, 21, 22, 32, 41, 46.
Gersoniten vvat Religieusen.	fol. 9.
	Ghee-

heestelijcke vertroostinghe	fol. 70.
heestelijcke vrolijcheyt.	fol. 217.
henoechelijcke soeticheyt.	fol. 129.
hesontheyt des herten.	fol. 95.
hiericheyt vvat is	fol. 29.
hiericheyt vvaer vvt sy gheboren is.	fol. 16.
hiericheyt is teghen natuer.	fol. 53.
hierich mensche ghelijckenisse.	fol. 93.
goeden raet.	fol. 7.
goet salmen niet laten om ijdel glorie.	fol. 25.
goets straffe patientelijc verdragen.	fol. 88.
goeden vvil.	fol. 95.
goet beghinnen ende volbrengnen.	fol. 99.
godt lief hebben bouen al.	fol. 115.
godt louen door ses vverkinghe.	fol. 18.
godt toont hē tottē bidder verscheydelijc.	197.
glorie is maereen schaduvve	fol. 24.
gramschap vvat is.	fol. 29.
gracie om ghebreken te verdriuen.	fol. 37.
graden van Soberheyt.	fol. 165.
Grootmoedicheyt vvie.	fol. 138.
Gullicheyt.	fol. 29.

H.

H. Gheests reuelatie.	fol. 126.
heylicher Ootmoedicheyt.	fol. 132.
heymelijcken ruyft.	fol. 145.
hoemen Tentatie veruinnen sal.	fol. 6.
hoemen comt tot nerlicheyt des gebets.	203.
hoe Gheestelijcke lieden een Heylighe Sacra- ment sullen gien.	fol. 136.
hope.	fol. 22.
Houerdicheyt beletsel der deuchden.	fol. 22.
Houerdije vvat die is.	fol. 18.
Houaerdije der deuote menschen.	fol. 234.

I.

ijdel vvoort vvat is.	fol. 93.
int ghebet volherden.	fol. 89.
in ons is al dat vey sondighen.	fol. 5.
inghelsche reuelatie.	fol. 219.
inden Pater noster beghepen onse beghe- erten	

eerten	fol. 185.
In foreken drie dinghen te merken.	fol. 92.
In alle vvere drie dinghen te letten	fol. 91.
In tribulacie verblijden,	fol. 146.
lolijt.	fol. 216.

K.

Kennisse sijns selfs.	fol. 41.
Kennisse sijns snootheyts.	fol. 135.

L.

Ledicheyt schouven.	64. 66.
Leeren verdragen.	fol. 84.
Lichamelijke oefeninghe.	fol. 93.
Lichaem ende siele	fol. 72.
Lichaem ende siele gade slaen.	fol. 90.
t'Heylich Lichaem des Heere t'ontfan.	fol. 117.
Liefde is menigerhande.	fol. 123.
Liefde informeert alle deuchden.	fol. 114.
Liefde verscheyde namen	fol. 117.
Liefde des naestens.	fol. 119.
Liefde Godts maect de ziele dronckē.	fol. 114.
Liefde Godts een goede sauce.	fol. 120.
Lovinghe Godts.	fol. 187.
Lutrel comen tot volmaectheyt.	fol. 78.

M.

Manier van bidden.	fol. 179.
Manier van bidden met ghedachten.	fol. 194.
Memorie verciersel.	fol. 72.
Memorie in Godt.	fol. 177.
Menschen leuen is droom.	fol. 56.
Merariten vtlegginghe.	fol. 10.
Minste schulden te schouven.	fol. 84.

N.

Naesten lief-hebben.	fol. 112.
Niemant te oordeelen.	fol. 2.
Niet verargert te vworden.	fol. 2.
Niet cleynmoedich te vworden.	fol. 4.
Niemant volmaect.	fol. 114.
Niet verheffen om deuchden.	fol. 137.
Niet onrechtvaerdich te besitten.	fol. 158.
Niet ouervloedichs te hebben.	fol. 158.
Nouitiens	

Nouitien troost.	fol. 72.
Noot ichout sonden.	fol. 37.
O.	
Oncuyf heyt.	fol. 19.
Oncuyf heyt vierderhande.	fol. 58.
Oncuyfche ghedachten.	fol. 60.
Onderfcheyt der goeden.	fol. 23.
Onderfcheyt tuffchen onderdanicheyt.	fol. 150.
Onderdanicheyt.	147. 48
Oeffeninghe der ghedachten.	fol. 107.
Ontreckinghe des troosts.	73. 75.
Onfen vyant is onghewapent.	fol. 5.
Onfeliefde vvaer in ghelegen.	fol. 115.
Onvolmaeëter ootmoedicheyt.	fol. 132.
Ongeoorloofde vvoorden.	fol. 144.
Onuolmaeëte Religie.	fol. 203.
Onuenduldicheyt te bluffchen.	fol. 144.
Oft profijtelyc is becoort te vvordē of niet.	80.
Oft men dicvvils oft felden fal gaen ter tafelen Godts.	fol. 135.
Ootmoedicheyt.	106. 131.
Ootmoedicheyt vvat is.	fol. 131.
Ootmoedicheyt moeder der deuchden.	fol. 136.
Ootmoedighe vverken doen.	fol. 42.
Opperste goet Godt.	fol. 109.
Openbaringhe.	fol. 225.
P.	
Patientie proeuvinghe.	fol. 76.
Patientie hoe veelderleye.	fol. 136.
Patientie vvat fy te hennen gheeft.	fol. 140.
Patientie maechfchap van deuchden.	fol. 141.
Patientie is fellaem.	fol. 142.
Patientie veel graden.	fol. 145.
Philosopheren.	fol. 56.
Priesters en fullen niet daghelijcx noch te fel- den Celebreren.	fol. 237.
Proeuvinghe van ootmoedicheyt.	fol. 76.
Profjt ende eynde des Ghebets.	fol. 309.
Q.	
Quaet vvederftaen.	fol. 48.
Quact-	

Quaet segghers vvoorden.	fol. 13. 49.
Quade oeffeninghe te vervverpen.	fol. 10.
K.	
Redelijchen staet.	fol. 13.
Reden vvaerom den Bidder niet altijts verhoort en v vordt.	fol. 106.
Reghelen voor Prelaten.	fol. 114.
Reynicheyt is een hemelsche deucht.	fol. 170.
Remedien teghen sonden.	fol. 39.
Remedie teghen tvvijffelachticheyt.	fol. 134.
Remedie teghen Honaerdicheyt.	fol. 114.
Rijckdom niet costelijc.	fol. 157.
Rijckdoms schade.	fol. 115. 156.
Reuelatie door stemme.	fol. 115.
Reuelatie door den slaep.	fol. 116.
S.	
Sacrificie Vijfderhande.	fol. 101.
Schalcheyt des duyuels.	fol. 61.
Schandalen inde heylighe Kerck.	fol. 63.
Schadelijc gemeynschap der vrouvven.	fol. 87.
Schoon ghelijckenisse.	fol. 15. 16. 40. 61.
Seuen Oeffeninghen.	fol. 99.
Seuen affectien der Zielen.	fol. 109.
Soberheyt.	fol. 161.
Soberheyt's profit.	fol. 163.
Sonder soberheyt niemant vvel reyn.	fol. 173.
Sonden hebben machteloos ghemaect die crach ten der Zielen.	fol. 21.
Sonde vvat is.	fol. 36.
Sonde teghen natuer.	fol. 61.
Silentium te bevwaren	fol. 91.
Slappen vvil.	fol. 104.
Smeltinghe der Zielen.	fol. 118.
Schreuminge van svvaricheyt.	fol. 105.
Svvaerste gramschap.	fol. 111.
T.	
Tentatie des vleeschs.	fol. 4.
Tentatie des vverelts.	fol. 6.
Tentatie des duyuels.	fol. 6.
Tentatie van Godt.	fol. 4.
	Tenta-

Tentatie vverckinghe	fol. 73.
Tentatie verootmoedicht.	fol. 74.
Tentatie van vvel te doen.	fol. 76.
Tentatie van vvalginghe.	fol. 78.
Tentatie van Onuerduldicheyt.	fol. 79.
Tentatie min swaer, periculeus.	fol. 86.
Teeckenē van vleeschelijcke liefde.	fol. 126.
Teghen seuen dootsonden, seuen dencken.	fol. 113.
Tonghe tvee deuren	fol. 47.
Torenlijke appetijt.	fol. 20.
Traecheyt vvar is.	fol. 29.
Trappen van Keynicheyt.	fol. 173.
Traditient' onderhouden.	fol. 210.
Tvier vande deuotie t' onderhouden.	fol. 210.
Tvee becoringhe der deuote mensche.	fol. 233.
Tvee vvorden ons roeghelaten	fol. 93.
Tvee sonden doet hy die openbaerlijc sondicht.	fol. 24.

V.

Verbeldinghe inden slaep.	fol. 222.
Verciersel der reden.	fol. 71.
Verciersel des vville.	fol. 71.
Verblijden in vermaetheyt	fol. 136.
Vernuscheyt.	fol. 38.
Verfmadenisse der Rijedommen.	fol. 156.
Verscheyden soberheyt.	fol. 161.
Verstandelijc Visioen.	fol. 213.
Verduldicheyt,	fol. 138.
Visioenen.	fol. 221.
Visioenen der verleyende Gheesten.	fol. 224.
Vyant en slaept niet.	fol. 115.
Vleesch niet lecherlijc voeden.	fol. 64.
Vleesch castijden.	fol. 174.
Vleeschelijcke begheerte.	fol. 175.
Volmaecte reynicheyt.	fol. 175.
Volmaectheyt des menschen.	fol. 215.
Volmaectheyt des ghebets.	fol. 215.
Vooselijc bidden.	fol. 179.

Voos-

Voorhoedinghe 4. der Nouitien.	fol. 1.
Voor-reden S. Bonauentura.	fol. 1.
Vooreghanc der Nouitien.	fol. 96.
Vreedsaem herte.	fol. 103.

VV.

VVar deucht is.	fol. 128.
VVar oordeel is.	fol. 3.
VVar hatenijt is.	fol. 18.
VVar suspicie is.	fol. 3.
VVar vreesse is.	fol. 2.
VVar ontamelijc is.	fol. 91.
VVar ongheoorlooft is.	fol. 91.
VVar onnuttelijc is.	fol. 91.
Vvar veel menschen verdoemt.	fol. 97.
Vvar is Godt te louen.	fol. 187.
Vvaerom Godt ontreft den goeden ,	gracie der deuocie.
Vvereltsche dingen ghebruycken.	fol. 104.
Vveldaden Godts.	fol. 186.
Vvercken der ses daghen.	fol. 192.
Vvil voor daer.	fol. 116.
Vvien Godt vveldaet gheeft.	fol. 187.
Vvoorden moetmen vveghen.	fol. 91.
Vvtyvendighe dinghen.	fol. 16.
Vvt onspronckelijche sonden vier gebreke.	17.
Vvtlegginghe des Pater noster.	fol. 131.

Z.

Zebaerheys versciersel.	fol. 94.
Ziele is d'beelt Godts.	fol. 14.
Ziele cracht.	fol. 70.

Incarnatie.

Stelt herte op godt en heer/
En vraecht ghij hier niet
meer.

